67/8

АЙЛО ПАНЧЕНКО

ПЕРЕМОГИ

ЧАСТИНА II

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Н.Б.СОКОЛОВ.

491.79

МИХ. ПАНЧЕНКО

ДО ПЕРЕМОГИ

ЧИТАНКА

ЧАСТИНА ДРУГА

ВИДАННЯ ТРЕТЄ, ВИПРАВЛЕНЕ Й ЗНАЧНО ДОПОВНЕНЕ

Центральним Методкомом Наркомосвіти УСРР рекомендується для старших груп установ соцвиху, шкіл фабзавуча, робітниче-селянської молоди, робфаків, шкільних бібліотек, клубів, гуртків, сельбудів і т. п.

НКО ухвалено за програмою української мови для курсів українознавства по державних установах УСРР.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

375118

Львів. Бібліотека АН. УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1925

Ш141-4-942-3

491.79—86(075)

Окрліт (Одеса) № 8398.
Зам. № 3552.—30000 прим.

„ОДЕСПОЛІГРАФ"
Перша Державна Друкарня
ім. К. Маркса, Стурдзовський
пров., 3-а. Тел. 2-50 та 21-46.

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 4563

10

37518

ЗМІСТ

Нове життя

	стор.
Лента життя. *А. Головко*	3
Пролетарю, ти розкутий! *В. Поліщук*	4
Днів чудов. довго ждати. *В. Алешко*	—
Сонце під голови. *Я. Савченко*	5
Згасіть вогні! *Ю. Шпол*	6
Заклик. *В. Чумак*	7
Відозва. *Д. Загул*	8
Робітник і селянин. *В. Атаманюк*	10
Пісні волі, пісні весняні. *Н. Романович-Ткаченко*	11
Мітинг у Донбасі. *І. Дніпровський*	12
Червона заграва. *М. Доленго*	14
Золоті рейки. *М. Романовська*	15
Ми, ми—перемогли *О. Ведміцький*	16
Ми ростем із заліза. *О. Гастєв*	—
Ідуть! *В. Поліщук*	17
Стовп земляний. *В. Алешко*	18
Кочегар. *М. Терещенко*	19
Молотки. *М. Хвильовий*	20
Комсомол. *І. Шевченко*	21
Завод паровозний. *Г. Коцюба*	25
Ремонт. *М. Терещенко*	26
Молотобоєць. *Д. Бузько*	28
Роздули ми горно, ще нерухоме вчора. *В. Сосюра*	32
Ремонт. *Г. Коляда*	33
Біля гудків. *Г. Коцюба*	34
Покинута вілла. *О. Корж*	35
Десь плакала осінь... *А. Панів*	37
Земле моя, всеплодющая мати! *І. Франко*	38
Ранок. *В. Еллан*	—
В полі. *М. Киричинський*	39
Село. *А. Панів*	40
Нове. *М. Рильський*	47
Нова доба. *Т. Осьмачка*	—
Документ. *Ю. Мережаний*	48
Золоті хвилі. *Г. Плискунівський*	50
Сонет. *П. Филипович (Зорев)*	51
З плугом. *А. Панів*	52
Село. *П. Голота*	53
Трактор. *М. Терещенко*	55
Трактором. *І. Сенченко*	56
Електричний плуг. *І. Сенченко*	57
Фордзон. *І. Сенченко*	58
Пісні колективу. *М. Кожушний*	59
Новий мир. *В. Чучма*	60
Колектив. *А. Прилуцький*	63
Колективи. *Г. Плискунівський*	—
Сільські комунарі. *М. Кожушний*	64
Незаможникам. *В. Поліщук*	65
На селі. *І. Кулик*	66
На червоних полях. *А. Гак*	—
О, не даремно. *В. Сосюра*	72
Три сини. *П. Тичина*	73
Слово „Комуна“. *В. Еллан*	74
Комуна тоне у дзвонах-дзвонах. *А. Головко*	75
Комуна. *М. Йогансен*	76
Живем комуною. *П. Тичина*	—
Всесвітня Комуна. *І. Дніпровський*	80
Я на Марс направив рупора. *О. Савенко*	—
Із революційної лірики. *Є. Дубков*	81
Комуна. *Я. Савченко*	—
Кіт у чоботях. *М. Хвильовий*	83
Лимарівна. *Вільховий*	97
Слобода терни. *М. Доленго*	99
З „Думи про Бармашиху“. *В. Поліщук*	100

стор.

Мою душу з чорної борозни. *П. Усенко* 103
Робітниця Шура. *І. Кулик* . . . 104
Товаришко люба... *Г. Шкурупій* 105
В степах. *І. Кириленко* 106
Бительниці. *П. Усенко* 108
Од скель ми всі родом. *Дувид Гофштейн* 109
Плач Ярославни. *П. Тичина* . . —
Севастополь. *І. Кулик* 112
Поетичне credo. *Гартованець* . . 113
Сім років. *Я. Савченко* 114
Світ Жовтня жде. *М. Щербак* . 115
Червоне свято. *І. Дніпровський* . 116
Дитяче свято. *В. Поліщук* . . . —
З поеми „Вулиця". *Г. Шкурупій* 117
Осінні кроки. *Г. Плискунівський* 118
Травень. *М. Йогансен* 119
Травневе. *М. Доленго* 120
Май. *О. Ведміцький* 121
Батрацькі співи. *Г. Плискунівський* —
До Інтернаціоналу. *І. Кулик* . 122
Комінтерн. *С. Кириченко* 123
III Інтернаціонал. *М. Йогансен* . 124
Комінтерн. *І. Дніпровський* . . . 125
Ессен. *Д. Бузько* . . . . . —
І знову хмарам вітер сниться. *М. Йогансен* 127
В країні Лібкнехта й Рози Люксембург. *В. Сосюра* . . . . . —
Радянський вартовий. *Д. Бідний.* Перекл. *М. Терещенко* 128
Біля порогу революції. *П. Голота* 129
Туди, — у Францію. *А. Лісовий* . 130
До британського люду. *Шеллі.* Перекл. *О. Бургардт* 131
Ходить Фауст по Європі. *П. Тичина* 132
На заході. *М. Доленго* 133
Вітер з України. *П. Тичина* . . 134
Повістка денна... *І. Сенченко* . . 135
Дід Євмен. *М. Христовий* . . . —
Червоні христини. *М. Кожушний* 139
1 Січня. *М. Доленго* 140
І знову йду на провесні полями. *М. Йогансен* . . . . . —

стор.

Більшовицькі крила. *П. Голота* 141
На хуторі. *П. Тичина* . . . . . —
Аероплан. *І. Сенченко* 142
Селянський біль. *А. Шмигельський* 143
Надходить літо. *П. Тичина* . . . 144
Жінці революції. *В. Сосюра* . . 145
В клубі. *П. Усенко* 147
Науку гризуть. *І. Дніпровський* —
Освіто, слово чарівне. *О. Когут-Халаїм* 148
Два заповіти. *Ю. Жилко* 149
Дайте нам душу машинну... *Усенко* 150
Івга. *В. Сосюра* . . . . . —
Вітер шумить ясиновий. *В. Сосюра* 152

Ленін

Нетрища. *О. Копиленко* 155
Тринадцять. *М. Колосов* 158
Портрет. *П. Панч* 160
Ленін. *В. Поліщук* 163
Замах на Леніна. *Г. Шкурупій* . 164
Ленін. *О. Донченко* 165
Самі. *Н. Тіхонов.* Перекл. *І. Кулик* 167
Бюлетень. *В. Маяковський.* Переклав *А. Лісовий* 170
Ми Леніна, в ногу, хороним... *В. Сосюра* 171
Всім, всім, всім... *А. Промінь* . . 172
Схилились прапори. *Г. Плискунівський* 173
Леніну. *Ю. Жилко* 174
Умер наш Ленін. *Є. Дубков* . . —
За нами Ленін. *Г. Шкурупій* . . 175
Революції в сьомий рік. *В. Ярошенко* 176
Пам'яті В. І. Леніна. *О. Слісаренко* 177
Ленін. *Я. Савченко* 178
Ленін... *Остап Вишня* 179
Він. *Є. Плужник* 180
А він живе... *Ол. Ведміцький* . 181
Помер? *М. Терещенко* 182
Ленінський заповіт. *М. Терещенко* 183
Шляхом Леніна. *П. Голота* . . 184
Дві тисячі тому були-б ви богом. *М. Йогансен* 185

стор.

Ненависти моєї сило. *П. Тичина* 185
Ленін. *Йоганнес Р. Бехер.* Переклав *В. Поліщук* 186

Голод

Син. *В. Підмогильний* 191
Голод. *М. Йогансен* 198
Безпритульна дитина. *Г. Бутенко* 199
Беріть срібло-злото!.. *В. Поліщук* 200
Голодна мати. *В. Поліщук* . . . 201
Зона. *В. Мисик* 202
Голодні тіні. *А. Головко* 203
З весняних днів. *В. Щурат* . . 207
На полі в-осени. *Б. Лепкий* . . —
В холодній хаті. *В. Мова* 208
Вогники. *А. Панів* 209
Голод. *П. Тичина* 210
Голод. *М. Хвильовий* . . . . . —
Голодний степ. *М. Івченко* . . . 211
Голод. *М. Терещенко* 212
Голий тік. *М. Терещенко* 213
Так, так, ми пухнемо без хліба... *П. Тичина* . . . . . —
Я полюбив тебе. *М. Драй-Хмара* 214

Революційна сатира

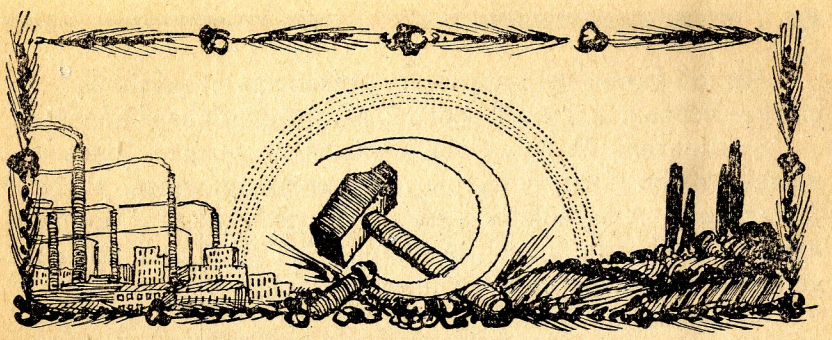
Пекло. *І. Котляревський* 217
„Любов до ближнього". *А. Тесленко* 218
Божий приказ. *В. Самійленко* . 219
Гра. *Валєр Проноза* 220
Ми настоящі християни... *Т. Шевченко* 221
Хрест. *Й. Маковей* 222
Травень-переможець. *К. Айснер* . 223
Під „різдво". *П. Усенко* 227
Треба всюди приятеля. *С. Руданський* 228
На Волзі. *В. Короленко* 229
Цуцик. *Л. Глібов* 236
Мужицька арихметика. *С. Васильченко* 237
Наука. *З. Петрусь* 243
Про пшеницю. *Б. Грінченко* . . —
Світе ясний, світе тихий. *Т. Шевченко* 245

стор.

„Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка". *Остап Вишня* 245
Віл. *Є. Гребінка* 248
Мандрівні щурі. *Г. Гейне.* Перекл. *Д. Загул* 249
Ми, ваш сенат... *Г. Гейне.* Перекл. *Д. Загул* 251
Дід Яким. *В. Підмогильний* . . . 252
Лулу. *Валєр Проноза* 253
Державні місії. *В. Валентін* . . 255
Ввесь вік прожив ти в „Петрограді". *В. Валентін* 256
Свято врожаю. *В. Ярошенко* . . 257
Молебінь. *В. Ярошенко* 259
Колись і тепер. *Д. Бідний.* Перекл. *М. Терещенко* . . . 260
Жовтий інтернаціонал. *М. Йогансен* 262
Віднам край. *Валєр Проноза* . . —
Чванько. *Валєр Проноза* 263
Плакат на вулиці. *В. Проноза* . 264
По своєму. *В. Проноза* 265
Розгадка. *Валєр Проноза* . . . —
Листи до поета. *П. Тичина* . . . 267
Перед пам'ятником Пушкину в Одесі. *П. Тичина* 269
Великим брехунам. *П. Тичина* . —
Ох ви, сосни мої!.. *М. Хвильовий* 271
Не до куркуля, а в колектив. *Т. Слюсар* 272
Пиво. *С. Пилипенко* 273

Революційні п'єси

В катакомбах. *Леся Українка* . 277
Спартак. *В. Муринець* 288
Останній день Паризької Комуни. *М. Львів* 295
Марат. *А. Амнюєль* 301
Травневе свято спілки роботодавців. *М.* 316
Повстання! повстання! *Я. Мамонтов* 322
Джіммі Гіггінз. За У. Синклером — *Лесь-Курбас* 338
Дві революції. *Т. Степовий* . . 359

НОВЕ ЖИТТЯ

Лента життя.

(Уривок з повісти „Можу“).

...Клекоче натовп. Грізними хвилями котиться по бурковках. З криками нестримними, що злотними словами врізались в червоні полотна.

— Смерть паразитам — гнобителям!

— Життя — нам!

І його, Гордіїв крик дзвенить у тому акорді — крикові маси. І він іде в ногу з червоною товпою. З усіх боків тиснуть гарячі тіла зі стисненими зубами. (Смерть або перемога!) Ідуть. Спереду — чорне страховище смертно плюється залпами... Він не почував тоді себе, як „я“ лише. А ми — я, і я — ми. Поруч нього скалкою гранати розбило череп комусь. Гордій ще дужче стиснув зуби. Бо то була рана і біль його...

... Цокотять ешелони в холодному степу. Далі — далі... Ближче — ближче...

— В цеп!..

І, грузнучи в снігові з гвинтовками в закляклих руках, сунулись гостро-багнетні. Степами, що хотіли вільними бути. (Гордій — там). В селах — „Спаси вас, боже!“ — христили матері. Батьки гордо підіймали голови. — „О, діти! Ну-ж, ну — нажміть!“ Дівчата стрічки криваві на груди чіпляли, до сірих шинель. А очима і в радості й в сльозах надію та завзяття до самого серця чіпляли...

Чітко татакали кулемети. Тріскотіли гвинтовки. На снігу — червоні плями. І червоні плями все вперед-вперед...

... Шпиталь № 893. Бліді обличчя по ліжках. Тиша. Де-не-де — стогін. Хтось у куточку в сутінях оповідає, як „ми" „їх" гнали... А за вікном — життя. Снують люди з портфейлями, з кошиками, з ясними очима... На розі, ген, дівчатко усмішки весняні із степу принесло.

Ах, швидче-б у життя!

— Е, вам, товаришу... глядітись треба, а то...

В'януло серце від жалю.

... Так-так... — вистукують колеса поїзда.

Перед очима бігло назад, немов гналось одно за одним — ріллі, гаї, села, розкриті покрівлі, сірі, обшарпані, голодні люди по станціях, шляхами...

А. Головко.

Пролетарю, ти розкутий!

Пролетарю, ти розкутий!
Можеш сміливо дихнути!
Вийди на простори
Сонечко зустріти:
Хвиля котиться червона
По цілому світі.
Сонце, волю зустрічати,
Гей, виходь, мій брате!

В. Поліщук.

* * *

Днів чудових довго ждати
Довелось нам, друже мій...
— Хто-ж посміє сумувати
В день барвистий і ясний!

Нині — сонце! Простір! Мрії
Серце щастям опекли.
Давні думи і надії
Новим духом ожили.

Зло поблідло. Оточило
Сяйво правди замір змій.
Щось зросло. — Зачервоніло. —
Так буває в день ясний.

В путь. Рушаймо. Ще тернами
Буде йти наш, друже, шлях.
Та нічого. Сонце з нами —
В наших думках і очах!

В. Алешко.

Сонце під голови.

Підпалимо небо — і кинемо душі в повітря!
В степах рознуздаєм сліпого коня.
... Клекоче огонь нам — навіки, повірте!
Співає земля.

Виходимо босі — і коси ми точим —
Журба наша, гнів — огневий стрілольот.
... Ще й досі нам сниться, як вигнали очі
На твані болот...

Ще й досі ми бачимо: — юрби на площах,
Розтерзані діти в залізних вінках.
А вечір кривавий їх кров'ю полоще,
Хрипить на тілах...

Тепер нам, великим, не плакать потрібно:
В серцях наших теплих — ворота вікам.
Сьогодні ми криємось зоряним небом,
А сонце — під голови нам!

Я. Савченко.

Загасіть вогні!

Загасіть вогні
Минулих днів,
У попіл викиньте
Докурену життя цигарку —
Світ без анархічного,
П'яного руху вулиць,
Світ без салонних огнів,
Це — гарно.
В залізних обіймах
народження,
В кривавій пітьмі
вмирання
Повзе локомотив майбутнього
На скелю одвічних мрій...
Але заелектрились
далини вічного.
Чується гуркіт
життя потойбічного.
І пітьму пронизує світ
Нових днів: —
Рáдій.
Ах, так загасіть-же вогні
Минулих днів,
У попіл викиньте
Життя докурену цигарку: —
Світ без салонних
огнів,
Це — гарно.

Ю. Шпол.

Заклик.

Годі спати!
Всі із хати:
Пишне свято навкруги.
В мрійно-синіх
Далечінях
Хвилі-співи,
Переспіви,
Хвилі і луги.

Годі спати!
Всі із хати —
Гей, у поле, плугатар,
Он у полі
На роздоллі
Буйні квіти
Оксамити
Розстилає яр.

Годі спати!
Всі із хати —
Праця влади — жде лиш нас.
Гей, устанем —
Раннім-рано
Час роботи,
А спочити
Буде, буде час!

В. Чумак.

Відозва.

Товаришу мій, селянине,
До твого серця, до твого розуму
Я — співець України —
Складаю свою відозву.
Я — твій найближчий друг,
Що дбає про спільне добро,
Хоч у тебе знаряддям коса і плуг,
А в мене папір і перо,
А третій між нами —
брат-робітник,
Що змалку до молота звик,
Своїми руками
в крицю б'є —
І плуг і перо він кує,
В поті чола здобуваємо хліб.
Прилипни до праці,
Як той поліп,
людино.
Хто не працює — той осліп,
Бо праця — добро єдине.
Хто не працює — згине.
Як тільки злізе останній сніг,
Висушить сонце болото,
Виходь, селянине, на переліг,
на роботу.
Не шкодуй ні рук, ані ніг, —
Ні м'язів, ні поту.
Цупко обіруч тримайся чепіг,
Ори,
Сій
Жито, ячмінь і пшеницю...
І жди благодати згори —
Повен надій
На врожай, на сторицю.
В поті лиця здобувається хліб...

Вставай до заходу сонця,
Виходь на двір —
Дивися на зміну зір,
погоду мір.
Дивися, як кільчиться-сходить
Посіяне зерно,
І вір,
Що вродить воно.
Земля наша родить
для всіх.
Не тільки твоїй сім'ї
(не тільки для твого дому,
а більше нікому —)...
Ні.
Плід матери землі —
Зусиль і твоїх, і моїх —
Для всіх.
Хай хвилюється колосом лан —
Ти доглядач, ти робітник того лану,
Ти сторож його, а не пан —
Ми покінчим з панами...
Хто має більше, як треба —
той, певне, грабіжник,
Хто хліба голодним не дасть —
той братовбивця.
Ми всі робітники біля завдань ріжних, —
Дивися, брате, щоб ти біля поля і хати
З дороги одної не збився.
Бо дорога в нас одна —
Селянина й робітника:
Між нами кривдників нема —
Бо в кожного з нас роботяща рука.
Праця, любов і знання —
Одвіку тройця свята;
А наша спільна мета —
Всесвітнє єднання.
Не вічний розклад,
Не розбрат,

БІБЛІОТ... НАУК.ТОВ.ІМ.ШЕВЧЕН... У Л Ь В О В І

Не ворожнеча і не війна,
Наша мета — не та.
Наша мета свята,
Прославлена здавна,
світла і славна.
Наша мета —
— одна —
Єднання
праці, любови і знання.
Брате наш, селянине!
До твого серця і розуму
Я — співець України —
Написав свою першу відозву.
Слухай, читай
Це слово моєї любови,
І руку свою подай
співцеві й робітникові.

Д. Загул.

Робітник і селянин.

Робітник і селянин
Тягнуть праці плуг один:
Той за плугом, цей при станку —
Без устанку, без устанку.
Робітник і селянин
Зносять визиск, гніт один:
Дре поміщик, фабриканти,
Менші-більші спекулянти.
Робітник і селянин
Мають вихід, шлях один:
Взяти молот, ціп у руки,
Та за дуки, та за дуки!
Робітник і селянин,
Не впускай слушних хвилин:
Всіх, хто йде лиш проти тебе —
Бити треба! Бити треба!

В. Атаманюк.

Пісні волі, пісні весняні.

(Уривок з листу).

... „Промови палкі, бурхливі... Вогняні слова летять у юрбу. Юрба ловить кожне слово, живе, горить одним серцем з промовцем. Вільне слово лунає чарівною музикою, чарує своєю силою, красою, п'янить своїм вільним ширянням.

Хочу з тобою, мій рідний, в цю хвилю бути, хочу спиратися на твою руку, зазирати тобі в очі... Вдвох з тобою це все чути хочу, вдвох з тобою бачити, як твориться нове життя. І творити його разом удвох...

Це робітничий мітинг. Сила робітників, робітниць, салдатів... І такі ясні, яскраві промови, таке розуміння всіх явищ життя. При сонці волі, яке дасть трохи вільного часу й долі цим людям, які чомусь досі прикуті тільки до чорної тяжкої праці й які, проте, рвуться до неба, до сонця, — розвинеться їх життя, всі багатства їх душі. Це нова, свіжа сила, що, вільно розвиваючись, виявить духові скарби світові.

Як-би-ж і ти це все бачив, почував це все вкупі зо мною!

Ось співають пісні, пісні волі, з гучними, грізними словами. Тільки грізними й можуть бути слова в них, цих людей, яких поневолено для пишного процвітання пануючих, у людей, день і ніч прикутих до машин, до варстатів, до шахт.

Як хвилі моря, розливаються згуки, сповняють повітря, напоюють душу могутнім, вогняним бажанням.

Хочу, щоб ти був коло мене в цю хвилю, укоханий, хочу, щоб наші душі зливалися в цім дивнім екстазі, щоб вони співали вдвох і укупі з усією великою народньою душею.

Ось виходимо всі разом на вулицю, жваво, бадьоро, всі об'єднані братерським почуттям. Всі пориваємося в однім захваті: до боротьби, до праці, до творчого життя. Так гарно, так радісно!.. І так хочеться, щоб поруч ти йшов, мій коханий, щоб твоя душа спалахнула тим вогняним настроєм.

Щоб разом усі ми, об'єднані могутнім захватом, йшли бадьоро й сміливо наперед, на заклик волі, з високопіднесеним червоним прапором.

Струмочки дзюрчать... весняний вітерець повіває. Іду вже сама серед тиші заснулої ночи. Ах, як багато мрій навіває цей теплий вітерець! Він шепоче, як і невгамовний мелодійний струмок, про те, що разом з волею йде весна й несе тепло та радість. Що сонце розтопить всі сніги, і збудиться, відновиться й зацвіте земля. І цей теплий вітерець полине далі, може, до тебе... Він розповість тобі про мою тугу, про все моє палке бажання разом іти на зустріч новому життю, разом будувать його. Усі співи мого серця він принесе тобі.

Ах, як-би ти був зараз тут зі мною, мій коханий!"

Н. Романович-Ткаченко.

Мітинг у Донбасі.

Донбасе, Донбасе!
Мій чорний брате, Донбасе!
В твоїм нутрі довбався я змалку.
Дід. Дідів дід. Батько.
Брат. Дядько.
. . . . . .
Чорні, замислені, напружені,
М'язами дужі,
Пожираючи очима оратора,
Стояли діти чорного Донбаса —
„Найнижча" вугляна раса,
Що дають електрику, радій,
Гинуть в чаді,
В попелі. Труються вуглеродом.
М'язів залізних золоту працю
Віддавали лайдаці.
Кинули ломи, кирки, мотики.
Вподобали новий язик...

Корнилов, Денікін, Врангель
Їх вішали на дротах,
На телеграфних стовпах
За комунізм.

. . . . . .

Браття Донбаса!
Пролетарська класа!
— Розкутий Прометею!
Страдали ми!..
В землі ми поночі рождались,
Щоб жити поночі, плісняву гризти шкірку,
Віками нас сосав упир,
Ми стояли, як дійні корови,
Коли доїли з нашого тощого вим'я кров.
З поклоном і любов'ю
Молили ми ката про шкірку,—
А наш був цілий світ!
Товариші! (Хитнуло кров'ю в голові)
Ми будуєм будівлі нові.
Од життя нашого Донбаса
Майбутнє трудових мас.
Нас
Тисячі,
Синів поночі, рождених вночі.
Товариші робочі.
Робітники!
Ми не забуті!
Посуха пожерла не скрізь хліба.
Чекайте. Будьте могутні.
Браття Донбаса!
Відновляйте! Паліть електрику.
Коліром спектра
Хай заграє заграва Донбаса...
Браття по класу,
Ім'ям убитих за нашу напружено-гостру віру,—
За працю!
Наш цілий світ,
Не обмежений полюсами,

Меридіянами
Встанем.
Поборемося!
Встанем єдиним фронтом труда,
Фронтом заліза.
Не пізно! ніколи не пізно!
Заліза!.. Заліза!.. Заліза!..
. . . . . .

І. Дніпровський.

Червона заграва.

(Донбас).

Вже північ, а небо в заграві,
Бо десь виливають чавун.
Сни хмар, підфарбовано жваві,
У шкіряній лаві пливуть.
Не вулиці, лінії просто.
Без назов: лад чисел їм є.
Летять телеграми Укроста
Про вугільне серце твоє.
Червона реторика свята
І мент, і щоденна любов...
А в цих іскрах нічного завзяття,
В огорожі з оспіваних шахт
Сплять села святі, бур'янові
Та в ставках біломісячний жах.

М. Доленсо.

Золоті рейки.

Далеко в смарагдовій далі,
До сонця рейки золоті.
Дротинки з золота кувались,
У крові й сонечку купались.
І будуть із грудей землі
До сонця рейки золоті.

Ти бачиш їх? О, підуть вагонетки
За кроком крок — майбутній крок,
І поплететься безконечно
Їх сонцерадісний вінок.

Повинно бути так. — Аеропланом думки
Воріт майбутнього досягнено давно.
І на чудову залізницю
Ми — молоді понесемо
Чудові золота струмки,
Що їх кували десь вночі
Минулих років глядачі
З серцями криці.

В роботі ми. Гей-гей, сюди,
Усі на рейки золоті
До сонця! — Нема сумніву.
Гордим припливом,
Стиском атак:
„Повинно бути так!“

М. Романовська.

Ми, ми — перемогли!

Я пам'ятаю мент: ніхто їм не казав,
Не говорив промов.
Лиш розпочався бій, —
Як іскра понеслась:
Завод повстанцем став,
Завод — на бій!

І скільки мудрости, відваги, сил!
І скільки стоптано в бою знамен!
В труді — єдиний колектив,
Він і в бою не знав прославлених імен...

В моїм вікні — огні сумежного заводу.
І день, і ніч снують робітники.
— Навперейми!
І кида прапор виклик небозводу:
— Ми, ми —
перемогли!

О. Ведміцький.

Ми ростем із заліза.

Дивіться. — Я стою серед них: варстатів, молотів, вагранок
та горнів і серед сотні товаришів.
Угорі залізний кований простір.
По боках ідуть бантини й накутники,
Вони здіймаються на десять сажнів,
Загинаються праворуч, ліворуч...
З'єднуються кроквами в банях і, неначе велетневі
плечі, тримають усю будову.
Вони стрімкі, вони розмашні, вони дужі.
Вони вимагають ще дужчої сили.
Дивлюся на них і випростовуюсь.

У жили ллється нова залізна кров.
Я виріс ще.
У мене в самого виростають крицеві плечі й без міри дужі руки.
Я злився з залізом будови.
Підвівся.
Випинаю плечима крокви, бантини вгорі, дах.
Ноги мої ще на землі, але голова є вища за будівлю.
Я ще задихаюся від цих надлюдських зусиль, а вже кричу:
— Слова прошу, товариші, слова!
Залізною луною покрито мої слова; вся будова горить з нетерпіння. А я підвівся ще вище, я вже врівні з димарями.
Не оповідання, не промову, а лише одно моє залізне я вигукну:
„Переможемо ми!“

Перекл. з рос. *О. Гастєв.*

Ідуть!

То не хрестами блискавка махнула по-між хмар,
Огнем прорізала і громом потрясла, —
То ти, о революціє, ударами весла
Земну юдоль понесла у простори.
І ось уже ідуть нові керманичі
Без дзвонів і гармат,
Без золота й парчі —
Із маси темної виходять, йдуть і йдуть,
Займають шлях, як весен каламуть.
Вже цілину незайману,
Немов степи ногайські,
Робітники в науку мозок свій несуть
І виріжуть на ньому
Біноми й інтеграли,
Рукою животворчою узори буйних знань.
І ці нові володарі
Здолають керувати, гей, цілими світами.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Львівська державна наукова бібліотека № 4563

І радій запряжуть у двигуни,
Як огородник ослюка.
А одпрацьовані й розмяклі
За сотні літ (вареним буряком)
Безмозкі голови дворян і крамарів
Примусять мазати машини
Перед польотом за кордони атмосфери,
А ні — на смалець перетоплять
І чоботи намажуть.

В. Поліщук.

Стовп земляний.

Стовпилися біля брами.
— А ви хто, звідкіля?
— Ми прийшли шумливими борами.
Спородила нас мати-сира земля.

У кого плуг на плечах,
А хто серп в руці тримає.
І димом овечим
Прокисла вся зброя.

— Лихо за роги
Та й питалися дороги.
Кажуть: — Пряма!
Кажуть: — Ярів нема!

Стоять, мов засватані.
В поросі чоботи, чуби...
Ах, свитки, свитки: на латі лата,
А в очах — на всіх добра!

В. Алешко.

Кочегар.

Угору — дим,
до неба, в ирій,
а вище його мій гудок;
він кличе всіх з кварталів сірих
сюди, сюди,
в залізний льох,
де пить дають ущерть,
і піт проймає наскрізь,
а хліб лежить правцем,
камінням чорним.
Тут серце грає
через край,
кипить, —
і клекотом мажорним,
піднявши труби над землею,
не тужить,
не скорбить за нею,
а виглядає з неба гостя,
такого-ж дужого,
як я!
О, не казан кипить,
не паровик парує, —
Мій погляд під вогнем вирує,
розрізує блакить.
І тугшає манометр,
напружує мій дух;
і тільки-б не зазнать утоми,
не випустить із рук
цей чорний хліб,
щоденний антрацит...
Я-ж ним годую тіло,
в завод пускаю кров,
а кров гартує силу,
п'янить мою любов.
В ремінних рукавицях

я кочергу беру
й, обпалений, мов криця, —
не випускаю з рук:
пасу огонь
в полях залізних, —
і вигрібаю шлак.
І лекше дихає, вбирає
мій паровик повітря, газ,
усе похапливо ковтає,
жує,
і жменями ураз
під небо кидає свій виклик, —
щоб знало сонце,
де палає
огонь густих його джерел, —
щоб не журилося під старість.
Тут — полум'я!
Огонь горить,
горітиме в думках людських,
в паровику, —
во-віки.
Я-ж кочегар,
щоденний жрець,
вартую біля нього!

М. Терещенко.

Молотки.

Витанцьовують, сміються
Дзвінко, дзвінко молотки.
Про весілля революцій —
Цоки-цоки-цокотки!

Міх задихався, не встигне,
Важко — міх — зідхав...
Грюкотіли десь машини,
Я з товаришем кував.

Іскри бризками повсюди,
І нема,
Кузня їх вгорі закруте,
Проковтне пітьма.

А у горні шаруділо
Листя золоте:
Дух міхів підняв на вили,
Віником мете.

Ну і день! Сорочка в піні,
Везерунки на спині,
А в очах персніє, синьо,
Як у червеньові дні!

...Тільки це згадав, як танки
Знову в танки молотки,
І виспівують про ранки:
Цоки-цоки-цокотки!

М. Хвильовий.

Комсомол.

(Уривки з поеми).

1.

Який-то вітер в дзвони дзвонить,
Несе пісні туди — за Збруч?..
То марширує вздовж кордону
Могутньо-юний всевобуч...
А далі — лави, лави й лави,
Басують огіри степні, —
Про них по всьому світу слава —
Вони такі-ж ще молоді...
Вони-ж — такі ще, — просто — діти,
У них в очах — така весна!..
І юна пісня в такт копитам
Весняним громом по ланах.

2.

За селом, на горбу,
Там тополі ростуть,
Низом річка тече
Та гадючиться...
У комуні у нас
Сорок душ юнаків,
Сорок душ у селі
Комсомольців...
Ой, казали старі —
— Кінець світу прийшов,
Вже до церкви не йдуть
І не христяться...
Заорав комсомол
Троє гін за селом, —
Ото жито без меж
Зеленіє там...
А Петро - батрачок,
Вже не той, що колись
Із попом навіть
Бої видержує...
Сельбудинок і театр
У селі завелись.
Усі села село
Випереджує...
І пісні вже не ті,
Що співались колись,
Хоч і досі — ті-ж самі тополі...
Нудно бовкає дзвін,
Та до церкви — ніхто...
Як-же вечір ляга —
Уся молодь села в комсомолі.

3.

„Ой, шахтьори — шахтьори,
Гірка доленька моя...

Шахтьор кайлом колупає,
Коси в руки не бере"... —
У глибокому забої
Гриць працює цілий день...
Тоскно блимає шахтарка,
Та із стін вода тече...
А тут збив ще об породу
До крови собі плече...
Глухо гупають удари...
Хтось десь крикнув у пітьмі...
Перед Грицем — чорна маса,
Темно-синій антрацит...
Тасик санки відтягає...
Все мовчить, мовчить...
Рачки аж до вагонетки
І назад мерщій...

4.

Шумить завод металургічний,
Пашить вогнем в літейному цеху...
А поруч — батько й хлопчик невеличкий
В опоки ллють чавун...
Бризки сипляться каскадом,
Розлітаються зірками...
— Не підходь, хлопчино, близько —
Одна капля тебе спалить...
...Грюка молот стопудовий
По всьому заводу грози...
Підійшли вагранки повні,
Знову іскри прозолоттю...

А в дворі фабзавуч терпугами співа,
Молотками там гаму вистукують...
З оцих хлопців й дівчат
Вийдуть люди нові,
Що з'єднають труд
Із наукою...

5.

Гей, степи України на південь біжать,
По степах отих — шахти й заводи...
Там — на захід від них — бунтівливая рать,
А на півдні безмежнії води...
Де Дніпро у Лиман свої хвилі влива,
Там, де Тендер узявся журбою,
По-над Кримом старим — не чайки-байдаки,
Не галери пливуть за-водою...
...В небі гідро-аероплани,
Під водою йдуть човни...
Тільки мріє щось в тумані,
Чорний дим курить...

6.

Над синім морем полудневим
Таке гаряче літнє сонце...
На дредноуті „Комінтерні"
Усі матроси комсомольці.
Усі матроси комсомольці,
І комсомолець капітан...
Куди стремить Червона Флота,
Який там берег в туманах?

7.

Нас сто тисяч на Вкраїні
Комсомольців-юнаків, —
І похід наш неупинний
Буйной повінню шумить...
На полях, заводах, шахтах —
Гей, до бою будь готов!..
Коли ворог — разом вдарить
Український комсомол.

І. Шевченко.

Завод паровозний.

(Уривок з оповідання „Без ґрунту“).

Завод паровозний з гарту й заліза. У піснях квартальних оспіваний і в таблицях заповідних прописаний. В таблицях прописаний і в легендах новочасних омріяний.

Завод паровозний за містом лежить, за високими мурами зубчастими. Не пройти у цехи, як замкнеться, не дістати за широкий двір. А сторожкий на тисячі зорів, на тисячі слухів вразливий.

Скаже місто — слово розійдеться басом по цехах.

Завод скаже — розвісить місто свої вуха, зашушукає. Бо знає: ...Не раз ломалися списи гайдамацькі об високі мури, не раз відступали жандарські загони, як точилися смертні бої, не раз гускла гаряча кров заводська на кварталах міста.

Завод паровозний, завод загартований.

Що зробить паровозний, так буде і в нас, — кажуть на инших.

Отож!

Ходить земля ходором, де паровозний, неначе під спудом хтось їздить важкою колісницею, а в цехах повиснув густий гул. Молотки й верстати, молотки й машини. А Роман ходить біля машини та неначе сам з собою:

— Велике діло машина. Раз-два й готово те, чого руками й за місяць не зробиш.

— А щеб! — піддакує сусіда. — Й вигадали-ж отаке. Розум, сказано розум.

— Як подумати, — далі провадить Роман, — то можна сказати — усе машина. Немає зараз життя без машини. От прикладом. Не було-б цього заводу. Не виробляли-б паровозів і ніде не виробляли-б, — що було-б тоді, га?

— А звісно — стали-б залізниці.

— Залізниці стали-б? Отаке! То ще нічого, чоловіче, а місто ноги витягло-б, бо на волах для нього не настачиш, йому вагонами подавай.

— Да!.. велике діло машина.

— Та воно, власне, як подивитись ближче, — каже Роман, — то не так та машина, як ті, що біля машини, наш брат, робочий. Машина піде, коли ми схочемо, й зробить те, що схочемо.

— Свята правда, свята.

А Роман моргне очима та й замовкне. Атож!

— Треба пам'ятати.

Г. Коцюба.

Ремонт

Стомився
і став завод, —
пора —
в ремонт!

Погас огонь,
холоне, чахне
пара, —
став завод.

Трансмісія спинилась
і звисає пас, —
безпомічний, засмучений,
похилий.

Огонь погас!
і в казанах —
не гоготить,
не грає, не кипить
сироп.

А цукор, а пісок —
не сиплеться, —
одсипавсь,
не віється, —
одвіявсь;

і —
витягсь елеватор,
порожня — центрофуга.

Стоїть завод, —
пора в ремонт!

І не гудуть —
гудки,
не товпляться робітники
од раня
і до раня.

Лежить завод, —
пора спочить,
загоїть серце,
підлічить;
щоб не скрипіть
і не кректать,
а раптом встать
міцним,
бадьорим,
працездатним.

В ремонт, —
пора!

Й — виводиться кошторис,
чіткими цифрами встає
од балок —
до канав.

Монтьори, техники,
механик, інженір —
у кузнях,
у робітнях,
у майстернях, —
своєю кров'ю миють
і гвинт,

і шпалу,
й бак,
і коліща.

І на ковальських м'язах,
мов на стовпах бетонних —
горою встане, задимить
завод під осінь до небес.

М. Терещенко.

Молотобоєць.

(Уривки з оповідання „По щирості").

Я — м о л о т о б о є ц ь. Простий робітник. Але-ж я мушу писати... Мій молот — гуп! гуп! А думки й собі — гуп, гуп! Череп розтрощать. Нехай-же папір їм буде ковадлом. Так от:

Наш завод... Дах на ньому шкляний. Як глянути з Нагорної, инші заводи щоглами-димарями — ніби руки вгору: погрожують. А він без димаря: електричний. Руки склав і крижаним оком — просто в небо. А в середині — гуррр! — підземні гуркоти...

Наш завод став: руїна приспала. Так ми думали. Сходились у присмерку до брами й думали: завод спить. Аж одного вечора зрозуміли: завод мертвий. І розійшлись. Хто куди...

Тоді я пішов до старого коваля — Шльоми і зі слюсаря зробився молотобойцем.

На всю вулицю похоронним дзвоном гупав мій молот...

. . . . . .

Прогула революція — все потрощила. На руїнах комашня порається — невже відбудує?

Ні до чого ці думки! Випростав ноги й бігцем до кузні... Скажено гупав, дзвонив мій молот. Ревло горно. Іскри — пожежею. Старий Шльома — сміявсь, радів: — От робітник! Із таким і завод не страшний...

— Який завод? — враз спинився.

Шльома мені:

— Та-ж кажуть, що через місяць завод працю почне. Біда, Павлику: роботу в нас одіб'є...

Я-ак шпурну я в нього молотом! Добре, що не влучив. А то-б — на місці...

Шльома втік, а я кинув кузню розхристаною й поплентавсь додому. По дорозі — гуррр! Аж здрігнувсь... Коли — ні: грузовик. На порозі хати не втерпів, — зиркнув назад: в бік заводу. На вулиці вже було сутінно, а далекий дах ще ніби світився: шкляним оком в холодне небо...

... Я вп'явся бездумними очима в пітьму.

Дивився у той бік, де завод. І поволі мозок яснішав. Нарешті, зовсім виразно шкляний дах. Потім — вже не дах, а синій став. І цей став, то — дах. А я — хлопчик на вербовій гілці, над водою. Жарко мені й так вабить стрибнуть вниз, а боюсь: високо.

— „Гу-у-у!..“ Я прокинувсь...

— „Гу-у-у!..“ Я схопився. Що це?! — Вже сіріло. Христя поралась коло плити.

— Христю! — й мені перехопило горло.

— Що? — обернулась вона до мене. На її обличчі я побачив теплий усміх її снів.

— Ти не чула? Ніби завод гудів! — стиха вимовив я.

— Ні, — світло відповіла вона, — це на станції: новий сормовський паровик.

Христя розповіла: вчора приїхав. Новий, весь зроблений тепер вже. Це він весь світ гукає подивитись, який-же він блискучий та гожий.

Не втерпів: хутенько вбрався й побіг на місток. Дійсно — стояв. Стрункий, дужий. Вигнув високі груди, підвів димар-голову, ніби коштовний степовий кінь. Ніби подумав мить, хитнувсь і плавко пролетів під містком...

Я вчадів. Йшов п'яний додому. Сів у куток і завмер. З годину, певне, сидів, а мозок витиснув тільки одно:

— „Невже це правда?“

Не снідав. Стурбував цим Христю. — Ти не хорий? — питала тривожно. Я тільки знов, як уночі, погладив її буйне волосся, підвівся й пішов...

Куди — не знаю. День видався погожий, морозний. Люди кудись поспішали — бадьорі. Дзвінко стукотіли кроки. Й раптом мені здалось, що від учора минуло рік, два, три... Що все сталось по Сайгаковій мрії: люди всі на праці, тільки я...

* * *

От я і вдома: в *своїй* хаті. Дивно: в „своїй". Як гуси пас, тоді твердо: „моя". Хоч мале, а знало: хазяїном буде. А потім потюпав до міста за тим розпеченим кремінем, Стешком. Там все — чуже, наймане. А як прийшла революція, то вже й наймatись ні в кого стало. Повинний був себе хазяїном усього відчути, та — ні: не відчув. Дивно якось: усі хазяїни й заразом усі в наймах. А тут, на селі, все ясно, ну, зовсім по старому: садиба — на вічне, а земля... Хіба-ж хто вірив, що через дев'ять років вона буде не своєю? От тільки боязко трохи, як би часом старий пан не повернув. За кожним був гріх, і кожний боявсь кари й помсти. Як би не це, давно добули-б глибоко поховані рушниці й ба-ба-бах! на тих ненажерливих „рогатих", яким усе дай та дай...

Спочатку спробував господарювати, але вийшло, як той ведмідь сербіяна, що під дудку його, чумазого, танцює. Якраз підручного коваля Пилипа до війська забрали, й він радо запросив мене. Знов гупав — дзвонив мій молот. На все село. Аж у лісі свій коваль завівся: я — дзбім, дзбім! а він здаля — дзінь, дзінь: підківки мавкам на чобітки. Наша хатинка — на горбочку: чепурненька, біленька, хитро розмальована. То все Настя, Івасева молодиця. Славна, працьовита. Христя скоро з нею подружилась. Христі на селі подобалось: все під рукою: своє, — або в льоху, або в коморі. Не треба що-ранку на базар. А праця — та хіба-ж жіноча праця не скрізь однакова? Наша хатинка — віконцями на захід. Коли сонечко за сизий ліс гулькне, тоді вогники рожево всміхаються йому вслід. А потім чекають у синій задумі на південь другого дня, щоб тоді срібним смі-хом його привітати. Тоді-ж, звичайно, дядько Пилип лишає працю й каже: „треба попоїсти". Але мій молот не хоче вгамуватись. Бо-ж він вже не „упокой"... Де там?

Мрійником став на селі мій молот і все дзвоне-видзвонює пісню-мрію:

„От — мала кузня. Потім — більша. Тоді вже — гамарня. Залізними хвилями плинуть гуркоти до зеленого лісу й мавки зі сміхом на них гойдаються. А хатинки — всі білі, всі чепурні, як моя: добробутом пишаються... Хіба-же не можна так, щоб не лізти в ту чадну, смердючу дірку?..“

Гу-у-у! — тужно гукає з-по-за лісу, з залізниці Сормовський! — здрігаюсь я й раптом думаю:

„Коли глянути з Нагорної, інші заводи щоглами-димарями, — ніби руки вгору: погрожують. А наш електричний велетень, такий певний своєї сили, руки склав і синім оком просто в небо...“

. . . . . .

І дзвонив — видзвонював мій мрійник-молот пісню-мрію: „От — мала кузня. Потім більша. Тоді вже — гамарня. Залізними хвилями...“

Одної ночи таки домріявсь. Не мій молот у кузні, а я — в хаті, на печі.

Вже, певне, десь другі півні проспівали, коли раптом чую: дзьорк, дзьорк, дзьорк! — у шибку. Так дрібнесенько... Ніби десь близько незримо тяжкий грузовик прокотився. Так потай, що ні ґрунт, ні стіни не обізвались. Одна шибка помітила — злякалась — затремтіла... Івась притулився до віконця. Потім дзвякнула клямка. Потім щось усунулось у хату. Потім ще раз дзвякнуло. Вже не клямка, а... „Рушниця!“ — раптом подумав я й чиркнув сірник.

Пітьма трепихнулась, відхитнулась, і в мене напружено вп'ялись дві парі чужих, ворожих очей.

„Бандити“ — блиснуло в моїй голові. Я легко зістрибнув із печи й почав засвітлювати лямпу...

. . . . . .

...Я — в лікарні. В покої тяжко оперованих. Білі стіни, блискуча підлога, біла тихенька жалібниця-сестра. Люди нерухомі. Дехто вмирає, більшість одужує...

. . . . . .

— Наш завод працює. Тебе зачислено слюсарем. Видужуй.

— Стешко! рвануло мене...

Він злякався і приклав палець до уст:

— Тс! Це заборонено тобі казати... Й посміхнувсь так по-дитячи, що я враз згадав:

Весняний ранок, тумани, тепло-хороше, пухнаті гусенята, а малий Стешко співає...

Любий Стешко!

. . . . . .

Оце розхвилювався, пишучи, й кров поточилась із рани. Сестра хотіла забрати зошит, та я обіцяв не писати. Тільки один рядок. Сестра так сумно, сумно дивилась на мене... Чи видужаю? Ні, ще трохи. Коли глянути з Нагорної — світлий велетень склав могутні руки й синім оком вимірює небо... Чи-ж видужаю?..

Д. Бузько.

* * *

Роздули ми горно, ще нерухоме вчора.
Й ковадла зорний спів до праці дзвінко зве.
Конає світ старий, де осінь жовтозора
На золотих човнах до заходу пливе.

Заводе, тату мій!.. мов блудний син, до тебе
Вернувся знову я з благанням на вустах.
Не піде то телиць під кучерявим небом
Мандрівник молодий, закоханий в жита.

Де з чорним золотом та з крейдою вагони,
Веселі шахтарі на зміну швидко йдуть,
Між ними ґелкотять китайці та чолдони
І стелють по стерні тайги тривожний дух.

Жене вітри горно, ще нерухоме вчора.
Й ковадла зорний спів до праці дзвінко зве,
Конає світ старий, де осінь жовтозора
На золотих човнах до заходу пливе.

В. Сосюра.

Ремонт.

На кождому кроці брук —
удар!
Розливами плинуть асфальти.
Веселкою пашить пар.
Коло рук, де стискаються пальці.
Сьогодні, завтра ремонт, ремонт!
Чепуряться столиці до свята.
Виходжають на кон,
— блакитноокі дівчата!..

Хмарами рос
вдягніте
місто наше!
Шліфуйте граніти промінням сонць,
бийте цеглиння калинно-запашне!
Складаю місту гімн.
Згинули сни... руїна... вчорашнє...
Шліфуйте гранями дім!
— Складаю місту гімн.
Веселіший молота вдар у граніт!
— Лоскоче промінням сонце...
Ми будуєм Маковий Світ!
— Веселіше, молот, бий граніт!

Ох, ти, горе, наше горе
— пролетарське!
Ми розвієм тебе, горе,
Ой, розвієм, заспіваєм
— горе тяжке!..
Веселіше брук ламай!
— ламай брук.
Пісні з криці затинай!
— затинай
Вдар в граніти!

Бий граніти,
Мостять брук не троглодіти!
В вольний час — душа співає,
Молот сміло ударяє
— гей,
ремонт!

Г. Коляда.

Біля гудків.

(Уривок).

По ґрунтах люди живуть по сонцю. Це там, де пахне чорноземлею, скотинячим гноєм і парним молоком.

Довга путь сонцева за літньої днини й праця невпинна, звісно, літо на зиму робить.

Улітку жили набрякли й сон курячий, короткий, як сама літня ніч.

А взимку сніг, кучугури й вітер вовком скавучить. Узимку ночі в'їдливі й сни павутинням у головах, а думи — клубки. Не розмотати їх.

По сонцю люди живуть!

А то, буває, по гудках. Це там, де депо й паровози, рейки й семафори, — у залізничному кварталі, звісно.

Пошукайте дзигарів у залізничному. Башмаки стопчеш, доки натрапиш. На базар повідносили, на хліб по хуторах поміняли.

По що, кажуть, дзигарі, коли гудки, й то безплатно.

По гудках встають, по гудках і працюють.

Лежить ще квартал залізничний у снах передранкових. Попеляста муть над оселями розвісилась і сиза сутінь понад вікнами. Порожньо — мертво, як удень на цвинтарі. І раптом довгий гудок, мов дріт, від депа простягнувсь. І пішло. Десь стукнуло за парканом, заворушилось. Задзвенів прогонич, заскрипіла хвіртка. Стукаючи каблуками, поплівся чоловік, другий, третій.

— Пора?

— Авжеж, гуде, — значить, пора.
— Третього ще не було?
— Доки дійдемо, загуде.

По гудках живуть, по гудках і гадають.

Гугнявить гудок, мов п'яний бас горло дере, — низом стелеться згук, — справляй черевики, кажуть — негода буде, візьме тоном вище — нахмарить, а запищить тоненько — у вухах залящить — то на сонце, на мороз і посуху...

Г. Коцюба.

Покинута вілла.

Покинули пани віллу,
Коли відступав Денікін.
Ах, чи їхнє серце не боліло,
Чи не робились вони дикими?

За кордон поїхали жити:
(— Не дамося більшовикам у руки!)
...Холопу зазеленіло на степах жито,
Холоп скосе сіно з луків!..

З-за парку на білому фасаді
Червоніє здалека крапка:
То-ж прийшла вже червона влада,
Повісила червоний прапор.

Ідуть селяни на збори
Та у світлиці панські,
І той, хто ходив коло двору,
Хто вмів тільки телиці пасти —

За голову виконкома нині
Справи селянин веде...
...Селянин за селянином
До вілли через парк іде.

БІБЛІОТ НАУК.ТОВ.ІМ.ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Посипалась парку оздоба,
Назліталися горобці в бесідку-пустку,
Та деркач по дереву дзьобом:
Стук-стук-стук...

Мрія свою руку теплу
Блакитним душам подає за море,
Посилає привіт від степу,
Обіцяє спокій зомереним.

І хочеться їм вірити,
І хочеться назад полинути —
Немов пташкам із вирію
Привітати гнізда покинуті...

Ах, краще тому застрілиться,
Пустити собі кулю в лоба,
Ніж уявити, що в його світлицях
Панує холоп...

А весна така люба —
(Повний мідяний місяць!)
Та не виростуть цвіти на клумбах:
Більш немає їм місця,—

Чорну землю лопати ворушать —
Виросте на клумбах картопля! —
(Люди з неблакитними душами
Завжди таке зроблять!)

Не грає водограй заграйно,
Заплаканий стоїть — зацвів,
А було вечером і ранком
Веселкою водоцвів.

Вирубано частину парку
(Будуть дуби на сволоки!),
Й на викорченій смузі парубок
Вже поганяє волики.

Не прийдуть гуляти нероби —
Працюючим буде що їсти!
Відчинився прозір на обрій:
Далеко на обрії місто!

Кличуть гудки на роботу,
Високі димарі димлять...
... Бідноті, навіки бідноті
Залишилася панська земля!

О. Корж.

* * *

Десь плакала осінь... А ми не тужили.
І груди огнем налили —
В руках чуєм велетнів силу,
А в грудях — солодкі сміхи.
І хай плачуть у полі тополі
(Струнке, наче ті юнаки),
Ми збулись сумнівів і болів,
І шлях перед нами ясний...
Ми ще ростемо... Набираємось сили,
Як той між дубів молодняк,
Ми кинули наші лани і оселі
Й пішли в дні задуманих свят.
Лежить, спочиває увільнена мати...
О, земле, лиш мить почекай,
Ми прийдем до тебе могутні, багаті —
Нам праця твоя не важка.
Ти нас не узнаєш... Ми станемо мудрі,
У міста ми мудрість візьмем,
Квітками новими вберем твої груди —
З пісень і машинних поем.

А. Панів.

* * *

Земле моя, всеплодющая мати!
Сили, що в твоїй живе глибині,
Краплю, щоб в бої сильніше стояти,
Дай і мені!

Дай теплоти, що розширює груди,
Чистить чуття і відновлює кров,
Що до людей безграничную будить
Чисту любов!

Дай і вогню, щоб ним слово налити;
Душі стрясать громовую дай власть,
Правді служити, неправду палити
Вічну дай страсть!

Силу рукам дай, щоб пута ламати,
Ясність думкам, в серце кривді влучать,
Дай працювать, працювать, працювати,
В праці сконать!

І. Франко.

Ранок.

Сонце сходить...
— Добрий ранок, сонце!
Ще один бадьорий день проходить,
День життя, роботи, боротьби,
Зціплених зубів, напнутих м'язів,
Ароматів диму, поту і квіток.
Чи протягне він свої години
Наче заклопотаний, одноманітний,
Довгий-довгий потяг той вантажний:
Без одмін, буденно, працьовито...
Чи розгорне поривчастим рухом
Несподіваної радости прапор квітчастий

І знесе бурунною спіраллю
До надзоряних екстазних верховин...
Чи закутає вогким серпанком смутку,
Залоскоче терпкою печаллю,
Защемить бажанням нездійснимим...
Чи затисне ржавими кліщами
У кутку тупого, злого болю —
І напоїть люттю — п'яним трунком...
Чи ударить кулею на зльоті —
Мукою розверне гостро серце —
Опече, залле, затопить кров'ю...
— ...Все одно — він наш, цей день бадьорий,
— Наші дні, століття і простори,
Наше сонце й мілійон сонців!
Візьмем все в свої важкі ми руки,
Як штурман — штурвальне колесо
На слухняному гіганті-пароплаві!
— Сонце сходить...
— Добрий ранок, сонце!
Хай приходе ще один з безвіччя:
— Зустрічаю його радісно і просто,
Засукавши за лікті рукава,
Ясним поглядом очей у очі прямо
І гучним, бадьорим криком-співом:
Го-го-го!.. Приходьте,
— Повоюймо!

В. Еллан.

В полі.

Вийшов в поле — широке, безмежне поле.

Просторі лани, золотисте колосся несли могутню пісню перемоги й праці.

Думав про щастя будучих днів.

Скакун-вітер жбурляв радісні вістки, співав могутній гімн завтрашньому дневі. Шлях простеляв рожеві надії.

Була радість на серці — усміх на устах.

Минули лихі часи.

Той, що мав ці просторі лани, луки й ліси, що огородив себе межами, наставляв економів і панських посіпак, щоб зорко слідили за його майном — зникнув.

Тільки спогад залишився.

Тепер земля — працюючих, земля — спільна.

Межі розрито, посіпак розігнано.

Могутня пісня простору будить червоні луки.

Золоті проміння сонця грають в його кучерях, леліють його свідомість.

— Перемога за нами.

М. Кириченський.

Село.

Обгорнули село лани.

Підбігли до лісу, жартома з ним перемовляючись та до себе ваблячи... Ліс хитав задумано головою і, по старечому всміхаючись на пустунів, трохи поступався, даючи їм місце в себе...

Село й ліс були байдужі одно до одного... Село приятелювало з цими ланами, що ровами-стрічками помережили простори навколо. Чисто малі діти гуляються: підбігли аж до самого села та й тікають геть-геть аж до чорної толоки...

Підбігли до городів, обнялися з ними. А тут і вулиця.

Гадюкою в'ється між хатами, перебігає мостком невеличким річку, пірнула під верби і, поблукавши між хатками, вибігла знову в поле.

Хатки підсліпуваті, біленькі-біленькі, гуртками, як дівчата на буряках, виструнчилися над вулицею й переморгуються. Білі, рівні, наче сестрички. Заліз між них чужий-чужинець — попів дім мурований та крамниця вгніздилася хазяйновито, як перекупка на базарі...

А хатки на їх і уваги не звертають... Через вулицю лише одна одній підморгують.

Поважно попіднімали свої однобокі плечі колодязні ключі. Однією рукою щось на землі шукає, а другою в небо уп'явсь. Прийде молодиця, начепить відра, й поміняються руки: перша піде вгору до блакити розпитувати про все, а друга в воду зазирає та відро все в холодній росі з прірви витягує.

Купа вітряків вибігли за село і працюють, працюють, ловлячи вітер. А один — високий, високий — в селі залишився. Стоїть, як чернець у шапці, і вечорами сливе пів-села христить тінями своїх крил...

Лащиться до села річка, ласкаво пригортаючись, вбігаючи аж у вулочки, і знову, роздивившись там що треба, вибігає на зелені простори луків.

Що-року весна обсипала село білим цвітом та оперезувала зеленню, викликаючи на чорні простори людей з білих хаток з плугами, боронами та ярим зерном. Вечорами в повітрі пісні дзвеніли дівочі, що без утоми співались до ранку, щоб потім, спочивши годину, знов на роботу йти. Прив'язали бо до себе міцно панські буряки...

Літо спекою дихало, на горбочках травицю ззідало і несло на село нові накази й турботи. Дзвін кіс, ранкове возів рипіння, а вечорами ціла музика клепання з гомоном вечірнім і пилом отари линула аж до синьо-рожевого неба.

А лани додолу колоски жовті понахиляли. Підрізали їх серпи блискучі, гострозубі, задзвеніли коси — і лани окропив людський піт, гіркий і солоний.

Полукіпки й хрести виросли, як військо. По глибокій пилюці рипіли вози...

Йшла золота, зажурена осінь...

Зацокотіли по токах ціпи. Не довго цокотіли тільки... Панські лани до себе кликали... А з золотих, вузеньких різ хліба на день молотити — на місяць їсти...

Ткав своє вогке мереживо дощ, як панські буряки копали. І гуділа машина на панських маєтках. Клала неначе жива, величезні стоги. Люди такими на них маленькими-маленькими здавались...

Йшла вогка зажурена осінь.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Пригиналося нижче до села небо, наче хотіло вкрити його і притиснути до себе. А тоді потихеньку над ним плакало...

А лани завагітніли озиминою.

Біла зима понадівала хутряні шапки на хатки; річка злякалась і стала... Потепліло в хлівах од худоби, що стоячи мріяла про зелену весну та розкішне літо...

Задзвеніли дзвінки поїздів весільних.

Чорний ліс наче вмер, тільки зелені сосни мріють. А до його вже підкрався ворог, — зачорніли комашками люди в снігах. Повалились могутні дуби. Порізали їх, рівно поклали, одвезли кудись.

А селу не було з того холодно зимувати. Спочивало воно, про весну запашну тихо мріючи.

* * *

У села були вороги.

Це були панські маєтки — економії. Вони навколо нього розташувались, взявши в лабети міцні...

Глузували з нього, з його убогих різ, пишаючись своїми просторами безкраїми, коливаючи дужим, повним колосом.

І коли там село поливало ті різи убогі своїм потом гарячим — тут машини гулялися-гралися... Але иноді вороги й село закликали на поміч, — щоб панські лани теж потом скропити...

Село покірно йшло, помсту в грудях затаївши.

Глузуючи, ворог кидав хліба шматок, і село те приймало, бо тим лиш жило...

Ось на ворожих ланах будинки нові повставали. Не такі зовсім, як на селі.

Із червоної цегли, як панночки в невідомих убраннях.

Будувались маєтки панські. Наче чати стоять, вартуючи. Он один, он другий, а навколо аж п'ять... До села зазирають хижо...

Ревуть там воли й корови... Збудували став тиховодний — і машинам село помагало, з дивом-жахом дивлячись на нові споруди...

А тоді ці маєтки дротом пов'язались гучливим одно з одним. Гуляла по тих дротах людська думка, а за нею гнався вітер... І наче в струни дзвонив... Щось непевне село в тім дзвоні чуло... Якісь невідомі пророцтва...

Але йшло—і нові споруди будувало своїм ворогам. Гнав бо ще найдошкульніший ворог—Голод і Злидні...

Де-далі, все міцніш обгортали село ворожі обійми, насуваючись усе ближче.

Байдуже хитав головою ліс—нерозмовний сусіда... Він ніби й сам з ворогами був у спілці. Давав їм себе на офіру і з його тіла виростали там грізні споруди.

А село пригорнулось до нього, як до брата, ніби захисту шукаючи.

Та було нерозривне вороже коло.

І село в ньому жило зі своїми ланами, садками, гаями... Таємних пророцтв дзвонів вітру по дротах гучливих не могло відгадати.

* * *

Підійшов уже ворог як-раз до села... Знов таємні якісь споруди почав біля нього будувати... Каміння, залізо і криця... Село, не вчуваючи знову нічого, усе будувати допомагало... Бо не тямило вітродзвонних пророцтв.

І виріс поруч села не то приятель, не то ворог—велетень.

Щось високе в небо вп'ялось, наче велетнів палець нового бога селу вказав...

Та село й цього не збагнуло.

... А одного ранку завод зазирнув йому в вічі. Могутнім гудком проспівав невідому пісню. Чутко було в тій пісні і міць переможця і ще якесь невідоме пророцтво.

І не знало село, чи приятель це, чи ворог... Бо з ворожого стану прийшов...

А він, обгорнувши село чорним димом, з піснями гудків у своє черево до блискучих машин та до печей пекучих взяв половину села.

Почались там дивовижні дива творитись... Ще дивніші од тих, що на ланах що-року творились під ласками сонця, поцілунками вітрів та дощів...

З буряків, що село копало у осінні похмурі дні, чарівник цей творив білий цукор — солодкий, принадний...

Але село чуло тут якусь небезпеку для себе... І хоч навіть частина лани свої кинула і до нього пішла творити дивні дива — все-ж дивилась на нього вороже.

Бо не знало, чи це друг, чи ворог...

І не тямило вітру й гудків віщувань...

* * *

Ліс іще дав себе на офіру...

Тіло його розрубавши, поклали на насип. Потім розклали залізні нитки довгасті... Побігли вони десь далеко-далеко по ворожих ланах...

А по них застукотіли, загуркотіли, линучи з безвісти, якісь невідомі залізні тварини, з огневим подихом, швидкі, як вітер—ще дивніші дива.

Щось заводові крикнуло рідне—на його мові... Блищать на сонці швидкі колеса, б'ють повітря свистки...

Це завод собі нову худобу придбав. Вона також, як і він сам, дивовижна й могутня... Все йому страву возить — буряки, ті, що село десь копає на ворожих ланах, і ліс, і чорне блискуче вугілля...

Що за тиждень село буряків накопає — те одразу цей змій-чарівник одвезе по залізних нитках. Кине в прірву завода,—той пожує, поворожить—і сиплеться срібний цукор...

В повітрі нові дротини повисли... По них гуляв вітер...

Вплітав їхній дзвін у розмову гудків та свистків...

І було в тій розмові якесь невідоме пророцтво.

Та село ще не могло його розгадати і ще ворогам працювало.

* * *

Раз залізна гадюка везла буряки до заводу. Іскра подиху її на солом'яну стріху впала. Хатки спалахнули, і до неба полинула ціла вулиця димом...

Минуло пів року,—і натомість повстала нова. Не така тільки зовсім.

Ані стріх солом'яних, ні біленьких хаток, ні тинів, ні садочків вишневих.

Будував нову вулицю приятель села — суворий завод.

Він спалив — він і відновив.

Зрівняв усі хатки, як одну. Обшив їх червоним камінням, а дахи дав залізні...

Рідніше там стало світлу громовинному, що завод туди посилав; не лякалось воно долівки та стелі низької; проміння радо крізь широкі шибки на вулицю бруковану било.

Тільки з нових цих хаток не пішли хазяї вже до поля. Їхній приятель-ворог-сусіда взяв їх до себе за хатки оці червоні...

Зрадили вони тихим ланам, віддали себе новому богові— машині. Так одірвало од себе частину село...

І пророцтва вітрів та тиходзвонних дротів розуміти трохи вже почало.

Але ще міцно воно спало, дужі ще були обійми рідних хат і ланів...

Тісним кільцем давили обійми ворожі...

* * *

Час прийшов...

В крові, в пожежах, в руїні й будуванні прийшла з ясною усмішкою Волі свідомість села.

Так чудно було не почувати коло себе ворожих обіймів, що село спершу впало в нестяму...

Захлипалося цею повінню нечуваної-невиданої волі, про котру казки тільки чули та сни снили...

Випросталося село, обнялося хатками з приятелем-сусідом...

А приятель невпинно все мережив димом небо...

Обнялись вони з селом—давні щирі друзі...

Обнялися-злилися...

Стала в їх одна кров, одні нерви...

Ласкаво, ласкаво вкрив завод груди вуличок свого приятеля кам'яною бронею...

І пустили вони разом на зелені лани гуляти нових тварин — родичів блискучих машин у заводі...

Заспівали нові казки молотилки...

Заблищали плуги тракторів...

Які простори стали необмежні, зелені...

І почали соромитись вузенькі різи; почали до купи збиратись, обніматись, зливатись...

А дроти все гудуть та й гудуть...

І до їхнього дзвону приєднався і гомін машин у полі, і стукіт тракторів на толоці, і гудок на заводі...

Всі вони пісню співали, пісню нову, пісню перемоги...

І село зрозуміло цю пісню...

* * *

Снився весняної ночи селу сон...

Наче уві сні цьому воно згинуло й знов народилось...

Народилось — і себе не пізнало...

Вже воно не таке... Немає біленьких похилих хаток, не здіймаються вгорі ключі колодязні...

Невидані просторі будинки-палаци б'ють із вікон на вулиці сяйвом веселим...

На майданах грають — шумлять водограї...

Уночі в повітрі сонця коливаються штучні...

Над ланами дощі йдуть рясні по волі людини...

І лани — як в казках... Такі пишні, просторі, веселі...

Невидані рослини... Дивовижні машини...

Над будинками садки запашні позвисали... Вулички всі в холодку... Дерева все якісь не звичайні...

І повітря тремтить од невидимих крил...

І музика нечувана лине...

А по вулицях мчать невидані коні... Синім блиском кидають до хмар...

... А приятель суворий — неначе підріс... І могутньо стукає серце — розгоняючи силу-кров... А в небо уп'явсь ще далі палець...

І земля скорилась зовсім-зовсім селу... І бачить село, що скорила усе могутня людина...

Бачить нові часи... Не пізнає себе... Лише дзвони чує старі, знайомі... То вітри по дротах передзвонюють... Мережать

укохану пісню, вплітають, як дівчина в любий вінок, у ту пісню, і шум водограїв, і шелест садків дивовижних, невиданих рослин, невидиму музику і гомін машин на ланах і стук-перебої великого серця...

... І село — це село зрозуміло цю пісню.

. . . . . .

Весняної ночи снився селу сон.

А. Панів.

Нове.

(Уривок з твору „Чумаки").

Нові троянди на землі цвітуть,
Нові чайки буяють на Славуті;
З фотель вигідних мрійників зіпхнуть
Нові поети, в панцирі закуті,
І плуг людський нову проріже путь
Там, де батьки зідхали на розпутті.
Нехай огонь, що в бурі не потух,
Благословляє бунтівничий плуг!

М. Рильський.

Нова доба.

В старій, далекій давнині
Ходили скити по степах,
Кобил доїли і вогні
Світили в мокрих комишах.

В розлогах рунних пасовиськ
Старшини ставили списи,
Голота пасла табуни:
На вітрі плакав її свист.

Підняли бунт проти старшин
Свавільні голі дикуни...
Забрали скот і всі пішли
Туди, де рвуть блакить орли.

Коло Азова в шумі трав
Цей гурт тимчасом зупинивсь,
Стрілу у морі сполоскав,
На лук могутній положив —

Із неба давньої доби
Дугу над степом написав...
Стріла до нас у городи
Упала дзвінко на граніт —
Під нею камінь запалав.

І вже горить вогнем новим,
Аж висне дим до чорних шахт!
Цей дим новітньої доби
Сліди дикунських кочовиськ
Назавжди топить у степах!

Т. Осьмачка.

Документ.

(Міньятюра).

По-над полем летіло журавлиним ключем мільярдне літо. Воно невідоме. Але і в нього єсть схід і захід, хоча ні ми, ні воно про це не знаємо. Це архімедова точка. Воно летить...

— Воно летить! — думав подорожній і йшов далі. Скрізь видко, яко воно летить. І над бараболями, і над кукурудзами,—і навіть над товстими скибами ріллі, котру дядькова соха перевернула в закохану самку тюленя. Це так, мовляв, під пар, та тільки, чи вродиш ти?..

Подорожній думав.

В долині гралися малі хлопці, малі, як горобенята. Це Мотронині діти.

Жінка косить.

— Доброго здоровля, тітко!

— Дякую за слово добре! — відповіла, не розібравши короткої фрази.

Стали.

— Коситься, га?

— Де не буде коситися... так ніколи й нікому. Лишив цих двоє і мене та й...

Жінка сперлась об кісся і тихо-тихо заплакала.

— Цілих два роки не було чутки, аж оце на днях принесли з волости бумагу, що помер під Петроградом...

Плач вирвався, переміг. Загартоване індійське обличчя залилося. Пливла сумішка людської твердині, — піт і сльози. Старший хлопчик щось спостерігав, — так не під силу, менший витягав остину з пальчика. Вони не плакали, бо привикли бачити її в сльозах іще відтоді, як занесло в пам'ять — „це мама".

Коли подорожній зупинився за третьою межею, його мучила думка. А що як потягнуть неврожаї? Що буде, як захід не відкликнеться? М-м-м!.. Він знав, що своєю лептою жінці не допоміг, але звичка...

Хто вам, ви, мільйони відтятого острова, допоможе? Хто тебе, чорноземле, покрив саґарою й замінив твою світову конкуренцію в жах? Так ішов, так снував. Йому хотілося лишити світові живі міньятюри, але він не поет, не художник. Він перевернув-би всі типи театрів до тла, за-для цієї сцени... щоб тільки показати життя вдови (а скільки їх) і тих хлопчиків.

О, який ти гарний, моєї душі казко майбутнього! Йшов і вдивлявся в пухкий волос хлопчика. Що я? — Я знівечений собака! З мене одна тінь. А ти, ти, велетню, рости тебе сила Великого Сходу не роками, як ото я, а днями. Днями, — чуєш? І з острова каблі пускали коріння на ввесь родючий живий світ. Він це чув, вірив.

На горбі раз обернувся.

Жінка лишилась у тій долині, косила. Скромна й несподівана допомога подорожнього дала їй подвійну силу й бадьорість. Клонилися неохоче порожні колоски.

— А, може, бачив мого?!..

Старший підніс воду, а менший торгав Мотрону й питав: — Мам... а мам...

— Чого, синку?

— Як плийде дядько, візьми в нього ту целвону калтоцку... така гална... а, мам?..

— Не можна, дитинко, — то дядьків документ.

Так, так, документ, — повторило в такт мільярдне літо. Документ, що перевезе на своїм кораблі світ у нову планету перед одно безмежне літо. Ім'я йому — К. П.

Десь телеграфували, текла кров, і палилися всі контракти на цю землю.

Подорожній був уже в селі.

Ю. Мережаний.

Золоті хвилі.

Тихим дзвоном пронеслися
Праці вільної пісні.
В срібне сяйво одяглися
Наші ниви запашні.
Вітер віє і співає:
Любі хвилі золоті!..
Вслід за вами виринають
Знов такі-ж, як ви, живі.
І невпинно дзвонять дзвони...
Бинди весело бряжчать;
Сповивають всюди гони,
Мов на коніках летять.
Ой, співають і гукають,
І роями скрізь гудуть,
Срібне сяйво розкидають
І вперед ідуть — ідуть!..
Гострі стріли ріжуть хвилі,
В срібні бинди сповивають.
Ой, чиї-ж то ниви милі,
Ой, кого-ж то там гукають?..

І лягають сиві гриви
На Радянському просторі,
І лунають скрізь мотиви
На злотисто-сивім морі.
Так ходімо вкупі далі!..
І співаймо скрізь ланами,
Щоб пісні наші лунали
За морськими берегами.

Г. Плискунівський.

Сонет.

Дивись, дивись, безмежні перелоги
І хмар насуплених погроза вдалені.
Приносить вітер виклики тривоги —
Шалений вітер і криваві дні.

Не перший рік, як позникали боги,
Остались люди та мерці одні,
Живуть і плачуть: дайте бо підмоги,
Заснуть спокійно дайте у труні.

Я чую жаль. Мене турбує звада,
Та марний біль перемогла відрада,
Бо у минулім не кохаюсь я,

Бо не розстанусь з мрією моєю:
Став чоловік над чорною ріллею,
Як небо, гордий, сильний, як земля.

П. Филипович (Зорев).

З плугом.

Коли свіжим цілу́нком чоло моє цілує рання весна, на душі мені робиться солодко й трішечки сумно...

Сумно й надійно...

Ось там привітно розгорнули чорні груди лани, ждуть хлібороба до себе, ваблячи тихою ласкою.

Глибоко зануриться мій плуг лемішем своїм гострим, одвертаючи скиби блискучі... І втішатиме з неба співун, лоскочучи серце надією...

Озимина у зеленій оздобі до чорних ланів залицяється любо, а вітерець ласкаво їх кісоньки чеше.

Буйне розсипав зерно, заволочив і додому помалу по-їхав.

Вечір синій на землю лягає...

Стомлений їхав додому, а в голові мрії-думки снувались химерно.

Плуже, то́варишу любий! Одспіваєш ти пісню свою незабаром. І леміш твій укриє іржа... А на чорні лани прийдуть велетні грізні й байдужі.

Увігнуться груди твої під колесами тракторів дужих... Дим змішається з жайворонковим співом... І зелені жита з вітром розчеше...

А лани чорні, безкраї день один лише будуть оратись.

І не буде надмірної втоми, і не буде змарнілих, спітнілих облич.

А земля, покорившись Людині, стане тихо снувати казки Майбуття...

. . . . . .

Тихим вечором з поля вертав я з весняних ланів; вечір синій мережив у мріях майбутні машинні часи...

А. Панів.

Село.

Не покину село, доки буде воно, —
Буду пісні з ним разом співати.
Я зруйную село і покличу його
У майбутнє шляхи будувати.
Із малого села приведу
Свіжих, дужих робочих,
А тому, хто плює на село —
Плюну в очі.

* * *

Гей, товаришу, у маслянім кашкеті.
Втомився ти, спочинь.
Свої руки склади на хвилину,
Сядь на залізний станок,
Поклади молоток.
Я заспіваю тобі про пахуче повітря,
Про миле, як мрія, село.
Ось воно.
Як сироти, безсило крутяться млиночки,
На обрії степів, і власність мелють, труть.
Парканами обмежені вишневії садочки,
Шматками, не гуртом, живе сердитий труд.

* * *

— Як віск в огні,
Розтанула весна на килимах зелених,
І літо дихало, як піч паровиків у заводі,
Котлами сонцевими їжі наварило
Та й завагітніло й осінь породило.
Туберкульозом захворіла осінь,
Була, як дівчина червона, — пожовтіла

Та й з головою потонула в сніг.
— Це біг
Рік.
Час під поли сховує кордони,
Старенький млин, двір ховає,
І дерев'яний плуг,
А степ
Цвіте здоровими хлібами.
Для тракторів.
Працюй! —
Хай молот твій
Розіб'є ніч,
Хай блисне вічний день!
В огні, в огні
Хати ростуть в залізні дахи міста.
Працюй, працюй — з молота
Росте комуна, блисне!

* * *

Гей, брате мій,
Дай молот твій
І разом вдарим, вдарим! —
Я хочу так, —
Хай стане всяк
Робочим, комунаром.

* * *

І поле з хлібами, — хвилі зелені
Хиляться, щиро вітають
Фабрики димні; — руки залізні
Коси машині клепають.
Ех, розмахнемо свіжі коси,
Застукотім молотками,
Хай звуки ллються —
Міцно сплетуться
Криця й залізо з снопами!

* * *

Гей, брате мій,
Дай молот твій —
Та вдаримо умісті, —
Перекуєм мале село
В здорове, дуже місто.

П. Голота.

Трактор.

Такий широкий край у нас,
а плуг такий мілкий.
За плугом тільки гаєм час,
а нум орать мерщій!
Впряжем не коней, не волів,
а трактор по степу.
І над чорноземом полів,
од ніг важке тупу!
Трактором зоремо горе,
скраємо крицею край;
хай наше серце просторе
радіє, а не ридає...
Не видко в полі чайок, дроф,
одна руда рілля.
Не чути жайворон' розмов,
під лемішем земля.
Але-ж і плуга їсть іржа,
хай трактор торохтить,
Під ним розореться межа,
і буде ширший світ!
Трактором зоремо горе,
скраємо крицею край,
хай наше серце просторе
радіє, а не ридає...

М. Терещенко.

Трактором.

(Уривок з оповідання „Ярема Кавун“).

Місяцю мій, місяцю, ясноокий друже! Як гарно та весело жити молодому на білому світі! Ідеш, тобі посміхаються верби кучеряві, перешептуючи листочками; вітер тобі кучері милує, а став за чепіги, гейкнув — тільки луна в чистому полі! А в руки, чуєш, набирається сила — тіло, неначе з дуба...

Та гей, гей, круторогі! Скриплять ярма ясенові...

А глянеш, глянеш навкруги — скільки того простору, земляної сили...

Розливається душа ланами — все, друже, наше — земля й небо.

Отож і пливе місяць між зорями, як човник між лататтям. Пливе, роздивляється на землю нашу радянську, на ниви наші, а оце доплив і став. Придивляється.

— Що? — Радянське господарство...

І пливе місяць над землею, над нивами і селами — пливе, гойдається між зорями, як човник між лататтям, коли воно зацвіте по весні золотими квітами-зорями...

Зупинив око на широке подвір'я. Чорні велетні-машини.

Вряд — залізні, краще від салдатів.

Там тополі тіні роняють через майдан — і над усім цим баня, висока, безмежно висока!

— Так.

Ярема й Омелько.

— Ой, заскиглять наші куркулики, як вийдемо в поле з оцими воликами залізними... Загуде, зашумить повітря, і застогне земля... Це-ж сила, непереможна сила...

Омелько дивиться на трактори з коханням.

Од тракторів стелються тіні широкі й довгі, а хлопці на місяці.

У Омелька рушниця — вартовий.

Ярема так сидить на пеньку, думає.

Оце воно й нове життя — машина.

Всі вісім тракторів вийшли на лагері.

Ярема—„кочегар“, а Оленка—куховарка, білою хусткою махає, як поспіє обід.

Важко диха машина, і широкі колеса ніби падають зверху, як котяться — такі великі.

У Яреми червоне обличчя й замурзані руки.

— Що, брат, комунія? Нє, не те ще буде, як проковтнем залізні плуги.

Ярема гладить ніжно машину.

Настояща американська машина — на славу радянському господарству і на страх...

— Яремо! Гайда обідати.

Біла хустинка весело має в повітрі. Ярема рахує, скільки кліток виоре „Комунія“ за день.

І. Сенченко.

Електричний плуг.

Це не антихрист,
Що
Закував світ
В крицевий ланцюг.
— Повільно вийшов
І врізавсь у землю
Електричний плуг.

Це не казка крилата,
Що з нічого утворює чудо.
— Розлізлись межі,
Як старе шитво,
Перед силою електричного плугу.

Це не чудо —
(спіть кріпко в землі, пращури)
Не десятину,
не дві,
не три.

— Поки сонце протягне день цугом,
Вріжеться комунар на сотні миль
Електричним плугом.

Він іде із звичайними днями
Вже звичайних в наш час комун.
Слава тобі, перший комунаре —
Електричний плуже!

І. Сенченко.

Фордзон.

Рекламо-вірш.

Артілі, колективи, комуни,
Збирайте гроші на трактор „Фордзон".
— Це не пара ішакам і плугу
— командарм на економічнім фронті.
Все, що треба робить в господарстві,
Трактор „Фордзон" робить пожежно:
Орать і косить і рушать молотарки
Ним можна без втоми, безмежно!
Сіять, возить, пилять і рубати —
Це його щоденна робота.
Чи захочеш у місто крам надіслати —
Аби був час та охота.
„Фордзон" — не кобила
— Чи луг, чи могила,
Легко, зручно летить,
Тільки нафта димить.
— За одну годину 20 верст гине.
За дві — сорок
За п'ять — сто —
Пролетить трактор-авто!
А оре?! Тут не можна навіть рівняти
Трактора до вола чи коняки,

— У ґрунт заглибляй хоч на аршин.
А до вечора 12 десятин
Ляже!
Легко, повільно несеться димок,
Мчиться степами залізний коньок,
Мчиться далеко, гудками гука:
Чуєте?! — Чуєм!!! — Хто перший — ти? — я?
І, як грім, обізвалися луни — комуни!

І. Сенченко.

Пісні колективу.

Наша спілка молода,
Немов маківка на полі,
Мов мале дитя...
Гей, до нас!
Брати, до волі!
Кличе трактор нас у поле,
Комунарів-молодців!
Ми — машинячі герої,
На машині, на моторі
Волю несемо!
Наша спілка молода,
Немов маківка на полі,
Мов мале дитя.

* * *

Пооремо, пооремо,
Засіємо лани,
У сяєві червоному
Полинем до зорі,
І в колективі творчому
В єднанні бідноти
Ми підемо
З надіями
До спільної мети.

Пооремо, пооремо,
Засіємо лани,
У сяєві червоному
Полинем до зорі!

М. Кожушний.

„Новий мир".

(Уривок).

... Гаряча лава полилася з бурхливого джерела: то з серця народнього вибухнула революція.

З глибин низових, земляних повстала вона й пішла огняною рікою по землях наших гуляти: старі кривди пригадала, свою нову правду сяйвом засвітила, над миром високо її піднесла... Трудящому людові дороговказом стала.

Панству осоружному могилу вічну вирила...

Там, де колись красувалась панська брама, строга, гордовита, мов чернець на покаянні, там нині стоять два стовпи, червоною фарбою пофарбовані. На стовпах серп із молотом переплелись, мов братню руку стиснув дужий дужому, — пятикутні зірки виступили, наче на ясному небі, після бурі й блискавиць, теплий промінь бризнув — прорізав високості світові.

Напис:

— Сільсько-господарська комуна „Новий Мир".

* * *

... „Новомировець" — Матвій Олексієвич — смокче цигарку й починає пригадувати, як він блукав по далеких землях на переселенні, як почув про революцію та повернувся на Україну, щоб укупі з иншими одбивати панську землю.

— Побував у бувальцях, — просто говорить він, неначе оповідає про звичайні справи.

— До денікінців у полон раз попав... Ледве не пришили. Викрутився: мужича натура—вона занозиста — почнеш

ковтати, а вона тобі геть чисто усі кишки подряпає... Переховувався. Воював. Страждав... Та що там говорити: довго попомокрів чуб, доки свого доскочили. Ну, а тепер міцно будемо держати в руках своє право: не виприсне!..

Я з зацікавленням розглядаю це незвичайне хліборобське обличчя. Трудно повірити, що йому поверх п'ятдесят років. Скільки в ньому бадьорости, завзятости, моци земляної!

Всього третій рік працює комуна, а, дивлячись на Матвія Олексієвича, здається, що десятки років його хліборобського життя потекли вже по-новому... І віриться: доки прийде той час, коли ця людина віддасть землі свої старечі кістки, багато ще вкладе він у майбутнє потомство горіння власного, енергії кипучої...

— У вас єсть діти? — запитую.

— А як-же! Дочка доросла в партшколі вчиться, а син — на робфакові в Харкові... Хай набираються уму-розуму. Час такий... Чим далі жити — все більше в голові треба мати! Темного чоловіка враз обкрутять, лукавством обійдуть, дарма, що сила в нього у м'язах буде. Однією силою не попреш... А вже з ученим чоловіком — хай попововтузяться!..

Пихкає цигарка. Летять іскри з воза на шлях.

А шлях довгий, широкий...

Навколо — смуги чорноземлі та озимини, щільно застелені товстою білою ковдрою. В повітрі, над сніговими просторами, шумить-доспівує свої пісні багатирка-зіма: ось-ось від поцілунків весняного сонця заворушиться її добро й цілющими краплями зникне-припаде до корінців рослин.

...Аж ось і село Голубівка.

Малесенькі хатки, мов печериці, попрісідали низько до землі, напівзаметені снігом.

Блимають підсліпуватими очима-віконцями в той бік, де по-новому господарює комуна.

* * *

...Оглядав я господарство комуни. Мов соти в липневий день у працьовитому вулику; припасла, роботою намножила собі добра різного комуна.

...Вечір. Сидимо в читальні.

Тепло. Затишно.

— Оця кімната — найжвавіший у нас вулик взимку, — говорить Матвій Олексієвич.

— А ось і „матка“ наша — говорить другий комунар, — беручись за книжку.

— Тепер роботи в господарстві зайвої нема, так ми „порядок“ наводимо в своїй голові, — посміхаються хлопці.

— Ще до десятої річниці жовтня далеченько, а в нас уже ні одного неписьменного! — узнаю від комунарів.

Надходять до читальні сусіди — голубівці — селяни з суміжного села.

Розмовляємо.

Гомонять голубівці:

— Хоч і живемо ми в Голубівці, а життя нас не дуже „голубить“...

— Чому?

— Землі обмаль... Злидні... Хазяйнувати важкенько доводиться...

— А тут — поруч — зовсім по иншому люди живуть...

— По-новому...

— Та хоч-би пани це були, не так-би було обідно, а то-ж точнісінько такі хлібороби, як і ми, а живуть краще...

* * *

... А недавно я почув од одного селянина з Голубівки.

— По-весні, коли буде провадитися землеустрій, будемо прохати, щоб і нам вирізали шматок землі в одному місці. Всім — на один гурт...

Селянин трохи помнявся, неначе вагався: розкривати мені таємницю, чи ні?

А далі додав:

— А то, знаєте, аж соромно жити так, як ми живемо, поруч з новомировцями...

В. Чума.

Колектив.

Дихнув вітрець і — сніг з землі,
На світ вилазять бур'яни,
Виходить в поле колектив,
Оре широкії лани.

І гострий плуга ніж
На скиби землю ріже...
— „Мій друже, плуже, ріж,
Заглиблюй в землю ніж!

Стужавілу відскибуй землю,
Зрізай бур'ян і сій зерно.
Засяє сонце незабаром —
Зазеленіє вмить воно.

Колосся викине велике,
Зерно важке поналива,
І колективна дружня праця
Нам дасть багатії жнива!

А. Прилуцький.

Колективи.

Де їжаками на ланах могили
Жахали пастухів і голосили фрелі,
Там за чепіги взялись колективи.
Й на нивах борони друкують нонпареллю.
Йдемо гуртом вперед — встають за нами гори.
Вже мріють скрізь жита на запашних ланах.
Очима де не глянь, засіяні простори.
Працює колектив — бадьорий Комнезам.
На банях чавуни вже брязкіт свій спиняють,
І падають на діл розхитані боги.
Вперед сміливо йдіть!.. Із заходу гукає
Червоний Комінтерн пригноблених рабів.

Працюють на ланах невтомно колективи,
Навколо по шляхах співають скрізь дроти!
І паротяг летить на кучерявих крилах, —
Гей, нумо всі рушать і швидче далі йти!
Де-їжаками на ланах могили
Жахали пастухів і голосили фрелі,
Там за чепіги взялись колективи,
Й на нивах борони друкують нонпареллю.

Г. Плискунівський.

Сільські комунарі.

Ми — машини,
Ми — електрика,
Двигуни історії,
В нас червона орнаментика,
Усипана зорями.
Сини славних незаможників,
Наймити ображені
І з очима-зорями
Шляхами терновими
Все собі покоримо.
Далеч нам показує
Зоря п'ятикутняя,
Закладем підвалини
Мурами-бетонами
Будові Майбутнього.
Ми — машини,
Ми — електрика,
Двигуни історії,
В нас червона орнаментика,
Усипана зорями.

М. Кожушний.

Незаможникам.

Мої щирі товариші,
Не сумуйте,
Не дивіться, що навала знову
На вільний день тече:
Адже підняти може й цю огидлу ношу
Пролетаря плече.
Нехай наш потяг-громовиця,
Піднявшись на покат,
Тепер під гору,
Тамуючи машину
На гальмах, рейки поре.
Але не думайте, що хтось посміє
Не відчинить нам семафора.
Хай зрадники сигналять,
Як НЕП набряклим пальцем,
Щоб зупинить,
Але це мить —
На морі часу — мить,
Бо ген вже котять наші вальці,
Щоб поле розкотить
Для сіву.
О, наша міць буяє скоро,
Як зелень верховіть;
А семафори —
Це не страхіть,
Як бронепотяг
На них летить!

В. Поліщук.

На селі.

Ну, і стались в селі зміни
Та й посеред літа:
Вже немає тої гміни,
І немає війта.
Втік з фільварку пан проклятий,
Десь сховався комон —
Боронити землю, брати,
Вже немає кому.
— Гей, червоній прапори,
На сільську громаду!
Зібрали у свято збори —
Обирати владу.
Обираймо-но, сусіди,
До Ревкому бідних:
Як самі зазнали біди,
То й нам будуть вірні.

І. Кулик.

На червоних полях.

Вогняний метеор промчався над широкими полями. Динамічним рухом ударив він по нервах віків. Бризнула гаряча кров. Застогнав віковічний чорнозем... І на просторі напівдиких полів залунали згуки „Інтернаціоналу".

* * *

Нема більше панських полів. На чорних пожарищах виють голодні собаки.

Є поля вільні, Червоні, вселюдські.

А з високого майдану дивляться на поля почорнілі хрести.

* * *

Старий Пахом бачив сон.

Його кривобока хатина. Сидить він на призьбі, милується полями.

Холодний подих хмари схвилював ниви. Кудись тікають вони, припадають до землі. Над кряжем схилилося щось Сиве й розсіває прозоро-сріблясті роси.

І раптом скров'янилися поля. Червоні хвилі покотилися з кряжу в долину.

Звів догори старий свої брови. Підніс до лоба руку. Христиться...

— Страшний суд, — шепочуть старечі уста.

А з-за лісу витикається Вершник. І з-під копитів коня на ввесь простір полів розлітаються червоні бризки. Наблизився до Пахома, вихопив із піхви довгу шаблюку й посварився нею на старого.

Завмер Пахом. Стуманіли очі. Прикипіли до Вершника. І раптом старий упізнав його.

— Левон... Левон!..

Його рідний син. Уже три роки, як десь загубився був серед жертв великої світової війни.

Посунувся камінь із серця старого. Щасливим усміхом зацвіли уста. Простяг до сина руку. Хотів щось сказати.

Брязнув Левон шаблюкою. Пронизав батька злоіскристим зором. Ударив коня під боки і вихром кинувся в простір полів.

— Сину! — крикнув старий і —

Раптом прокинувся.

А перед очима червоніли поля.

* * *

Літо.

Промінь сонця святкує перемогу. Завмерли блідо-золотясті поля. Нерухомі стоять полинялі ниви. Не шелестить вусатий колос. Поволі плинуть серед полів білі постаті. Випростовуються спини людей. Напружуються м'язи. Гаряче

дихають груди, пóтом умиваються чола. Як поцілунки дзвонів, перекликаються коси:

— Дзень-бов...

— Бов-дзень...

Проймають нагріту тишу. Стиглий колос здрігається і хилиться до землі. Кладеться в товсті покоси. Плинуть косарі.

Слідом за ними спинаються на ноги огрядні снопи, і виростають копи.

Дзвенять коси. Голосно висвистують безкрові стерні.

Над полями лунає гучний сміх.

Сміються вчорашні раби.

* * *

Низько до землі схиляється старий Пахом. Тоненько промовляє його коса. То ніби вона заливається сміхом дівочим, то ніби-то плаче. Тисне старий на косу, лишаючи за собою довгий покіс. Привітно всміхається до вусатого колосу. А слідом за старим іде його син Овсій. Товстий покіс кладе до своїх ніг двадцятилітній парубок.

— Дожену, тату... Дожену!.. Лунає його соковитий голос. Руками тисне на косу, а блискучими очима доганяє батька.

— Доганяй, сину! — всміхається старий. Радісно й весело йому. Ще міцніше налягає на косу.

Голосніше дзвенять коси, висвистують стерні. І невідомо, хто з них сміється, хто голосить.

Не спить Пахомова думка.

— Нівроку, — гадає старий, — діждалися: поля — наші. Поливаємо їх своїм потом для себе, а не для когось... Ех, коли-б це ще Левон...

Пригадався сон. Червоні Поля. Перед очима гарцює Вершник на баскому коні. Сердитий погляд Левона. Шаблюка гостра в руці...

Легенький смуток виринув із глибини серця старого й хмаринкою ліг на його чоло.

— Догнав, тату.

— Догнав.

І раптом смуток старого зникає десь за голосним дзвоном його гострої коси. Знову сунуться догори сиві брови, всміхаються уста.

— Стійте, тату. Помантачимо.

— Давай.

Випростовуються білі постаті. Батько й син. Червоніють спітнілі чола. Важко віддихаються груди. Перед ними виблискують на сонці гострі коси. Заходили руки.

— Дзень-бов...

— Бов-дзень...

Сперечаються з мантачками коси. Їхні голоси дзвінкою луною розлягаються над Червоними Полями.

— А добре, тату.

— Що добре?

— Що ми на своєму полі.

— Ще-б пак... Доволі їм... Досить попили крови нашої...

Брови старому насупились.

Помовчали. Втихли коси. Посунулися за халяви мантачки.

— Шкварнемо, сину, ще.

— Шкварнемо.

Заколивалися білі постаті. Заходили руки.

І знов дзвенять коси.

І знов висвистує стерня.

* * *

Хтось Огидний наблизився до Червоних Полів. Рука недавнього ката простяглася до них. Глухі постріли схвилювали повітря.

Застогнали кряжі.

— Знову повертаються наші кати... Промчався шепіт над полями. Метеором улітав він у селянські хати. Забилися серця бідаків. Застогнали знесилені груди. Сльози...

...Ідуть... Стріляють... Катують... Везуть свої закони... Знову ярмо, неволя...

І над Червоними Полями повис смуток.

* * *

Пахом з Овсієм поспішають на майдан.

Майдан хвилюється. Коротко дихають груди. Іскряться очі. Немов вогняні стріли, сипляться в повітря прокляття. Громада гуде.

— Стріляють.

— За кряжем уже.

— Панам повертають землю...

— Над нашим братом знущаються...

— Що-ж робити! Що?

— До зброї! За вила! За сокири! Гайда!

— За Червоні Поля! — хрипко вигукує старий Пахом. — За Червоні Поля!

Похапливо кинулись споряжатися. Спорожнів майдан.

А над Червоними Полями схилилося похмуре чоло. і окропило їх дрібними росами.

* * *

Чорні сутінки спустилися над полями.

— З богом, синку... За Червоні Поля... — шепоче старий Овсієві!

— Ех, коли-б це ще Левон, — думка промайнула.

Пішов двадцятилітній Овсій, міцно стиснувши в руках заіржавлені вила.

Приплюскли до землі кособокі хатки. Прислухаються. Вичікують чогось страшного. Жахом окутало їх.

* * *

— Б-б-б-ух!.. — Тра-та-та-та-та...

Спокій полів розірвано.

— ... Б - б - б ух!.. — Та - та - та...

Лопотять ноги. Шелестять стерні. Шепіт у полях.

Кособокі хатки ще дужче тиснуться до землі й жахливо впинають у темряву очі.

— Бов... Бов... Бов!.. — тремтить перелякано дзвініця.

— ... Ов... Ов... Ов... — відгукнулася за кряжем її сусідка.

Наче байдужий, місяць розпанахав на собі одіж, і оголений схилився над Червоними Полями.

Сіріє кряж. Бовваніють копи. По стернях повзуть сірі постаті. Важко дихають, припадають вухами до землі, прислухаються.

— Вперед. Вперед. — Повзуть.

— Тра - та - та - та - та... — цокоче кряж.

— Тра - та - та - та - та... — відповідають поля. Поливаються кров'ю.

* * *

Тільки соняшний ранок повернув полям спокій. Над широкими просторами блукають ліниві тумани. Стерні сріблятся росами. А гордовиті копи з усміхом зустрічають перший поцілунок заспаного сонця.

Пахома тягне на поля.

Тиша навколо. Лише перепел проказує своїм діткам ранішню молитву.

Іде Пахом полем, випростовуючи згорблену спину.

Грудьми вбирає бадьоре повітря. Усміхається до широкоплечих кіп.

— Ну, от і тихо... Напевно, далеко загнали... Роса спаде — за косу. І...

Раптом зупиняється. Холоне йому тіло. Волосся ворушить бриля. Під копою нерухома чорна постать людини.

— Чорна свита... Майдан... Хата, сутінки... Блискавкою мигнуло в голові Пахома.

Стислося серце старого. Затремтів. Ступив раз уперед. — Придивляється.

Чорна свита. Чоботи... Вила заклякли...

— О - всій!..

Сльози бризнули з очей і покотились по сивій бороді.

— Овсію...

Хотів упасти навколішки та раптом знесиленим поглядом спинився: поруч сріє ще один.

Знестямки глянув в обличчя.

— О... — крикнули старечі груди. Безвільні опали руки. Стали великі й широкі очі. Чорні смуги лягли на лобі.

Перед ним труп другого сина — Левона... З ворожими відзнаками... Брат на брата...

Затремтів старий. Підніс догори руку.

— Червоні Поля. Ха - ха - ха...

Зареготавсь нелюдським сміхом і люто намірився кулаками — до неба.

* * *

А перепел кінчав свою ранішню молитву.

А. Гак.

О, не даремно...

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
І ллялась наша кров, і падали брати...
О, не даремно, ні, моя старенька мати
Зняла з своїх дітей дукатики й хрести...

По бруку чіткий крок... Де „авто“ перебої,
Веселі ватажки вітають юнаків...
Неначе дивний сон в півтемному забої,
Що бачив я колись під кайла спів дзвінкий...

Рядами струнко йдуть баби, жінки, дівчата, —
І дітвора біжить з захопленням в очах...
І скигле, скигле ніч промерзла й кострубата,
Розіп'ята давно на сонячних мечах.

О, не даремно, ні, в степах гули гармати,
І ллялась наша кров, і падали брати...
О, не даремно, ні, моя старенька мати
Зняла з своїх дітей дукатики й хрести...

Ми на драбинах зор за днем золотодзвонним,
Волошковим вінком годин тривожний бій,
І ранок з нами йде, веселий та червоний,
Співати про завод і села і степи.

Зустрілись в квітні ми... На сонячні халяви
Блакитний вечір вже задумливо звисав.
І рядом з ним зоря нервова і смуглява
Ховалась за доми, як золота коза.

Й нам путь тепер одна. Внизу старе, захляле.
Дим иншого життя нам вітер з гір несе.
І теплим молоком душа моя проллялась
На жито золоте твоїх дзвінких пісень.

В. Сосюра.

Три сини.

Приїхало до матері да три сини,
три сини вояки, да не однакі.
Що один за бідних,
другий за багатих,
А третьому силу свою ніде діть, —
просто бандит.
— Ой, мамо! — каже перший кароокий!
Який то світ широкий!
Не тільки в нас з нуждою бій,
Не тільки ми тут з горем —
Страждають люди і за морем,
бо скрізь багатий багатій.
— Ой, нене! — каже другий чорногрекий, —
нащо нам думати про світ далекий,
коли в нас од природи все вже є:
і хліб, і вугіль, і голлє,
Нехай-же на голлі цім горлом звисне
чуже, нерідне, ненависне.
— Ой, мати! — каже третій низькобровий, —

повиганяй своїх синів із хати,
хай не смішать мене, нехай не сердять.
Кулак здоровий —
оце і воля, і братерство, й щастя краю;
чи бідний, чи багатий — я ніколи не питаю.
Блиснула шабля в першого!
Креснула в другого,
ще й в третього клинок...
— „Ой, сину, синку мій, синок!“
Лежить бандит готовий.
А два брати знов далі б'ються —
Ніяк їх не рознять.

П. Тичина.

Слово „Комуна“.

Слово „комуна“ — як постріл,
Слово „комуна“ — як спів.
Погляд свій — думку загострим,
Протинаючи мряку віків.
Плечі залізні машини
(Думка — упертий ланцет),
— Слухняні енергії плини,
Музика кличу „вперед!“
Але запальні аргонавти,
Розбиваючи грудьми бурун,
— Охрищують панцерні авто
Іменем ясним комун.
Погляд свій — думку загострим,
Протинаючи мряку віків:
Слово „комуна“ — як постріл,
Слово „комуна“ — як спів.

В. Еллан.

Комуна тоне у дзвонах-дзвонах...

(Уривок з твору „Червоний роман").

...Раптом, як хвилі, набігли і затопили мене спогади-спогади...

...Степ панський. Пітні снопи. Шляхом — „брязь-брязь!"... Вночі — по дорозі в казку з нею. Забувся. Шукав по шляху слідів її ніг і з криком розпачливим кричав:

— Де ти? Де?!

... Сірими тінями на фронті...

...Шум сірої товпи. Багнетом застромив ти ґвинтовку в землю.

У сутінях казарм:

Ревуть, стогнуть гори-хвилі
В синесенькім морі!..

...Червона буря в Жовтні... Мовчазним степом грізно котилися... Падали трупи — займалися, гасли, як іскра... І все вперед — уперед...

Плескалися хвилі морські об берег. І в очах твоїх плескались хвилі...

За ралом на ріллі ген-ген плямів ти. Повз, як мурашка — ледве помітний.

Наздогнав тебе зором. Обігнав і понісся в туманні далі, що в мент займалися химерним сяйвом. Повз мене, як верстові стовпи, — XX століття — XXI... ще...

Дух забивало.

Ах, то була казка!

...Сонце. (Блакитні дзвони). Над ланами — шуми... шуми... Шуми... Гіганто-машини, як величезні жуки, повзають — „гу-у!.." — жвакаючи збіжжя: — „гу-у!.."

Ясні обличчя людей. Променисті очі в рожеву далечінь.

...Комуна тоне у дзвонах-дзвонах... В розкішному саду — білі палаци. Обличчя радісні...

(Невже тут пахло колись кизяковим димом? Отут стояла „казьонка", тут — вигін, вітряки... церкви... Невже то було?).

А комуна тоне у дзвонах, у дзвонах...

А. Головко.

Комуна.

Коли буде Комуна,
То буде місто, як море, як гори,
Таке біле й таке широке.
І вдень у дванадцять
Ударять у дзвони,
І підуть колони
Од праці до моря.

І люди — як поле пісень і пшениці
Серед темної хмари Великого бору.
Обличчя мов сон... чи секунди... чи птиці
Рудокопи-поети, матроси-лірики моря.

І ти так само її шукатимеш зором,
І серце злеліє зорею-падучою птаха
Серед сотень і тисяч очей — для тебе
Око в око — солодким жахом.

То під величнім вечірнім небом
Пізнає кожен, кого він хоче так ревно,
І ось так само десь під самісіньким дахом
Прочитає хтось мій розмір древній.

М. Йогансен.

Живем комуною.

I.

Живем комуною, працюєм. По-між горами манастир. Навколо ліс, а перед нами сам Дніпро. Чудний якийсь — із-разу й не впізнаєш. Усе він спить, усе він думає, ніяк не перемріє. Живем комуною, працюєм. Як тільки світ — із заступами йдем на манастирське. Ченці минають мовчки нас і довго христяться й плюють направо й наліво. Крикучий

гонг покличе до сніданку. Назустріч сонце гімн свій ллє. Сміємся, вірим і горим! Лише Дніпро ще більше похмурніє. І все він думає, ніяк не перемріє.

II.

На капусті жовті метелики, а на Дніпрі — білі. Вітрила груди пнуть, до сонця весла грають, стежки світають за човнами—і тільки пісня по воді: „Ой, гиля, гиля, гусоньки, на став". На капусті жовті метелики, а на Дніпрі—білі. В човнах все ліс, ліс, що рубаний, що цілий. Голодне місто проковтне і все таки обмерзне. Тоді хоч дайте-ж ви робітникові. Сміються: всім дамо. Ось ми на зіму в отамани, то, може, й зовсім вас доб'єм.

„Ой, гиля, гиля, гусоньки, на став".

III.

Вночі фаланги сняться господарства. А вдень трапляється й на кров. Село підбурено — прийшлося боронитись. До крови звикли ми давно, хоч не возводим її в канон. Вночі фаланги сняться господарства. Поранений: „Ви одняли у нас той спокій, якого ввік не вернеш. Ви бога скинули і зрабували землю — прокляті будьте ви!" Взяли його, догледіли, читать навчили і писать, розкрили перед ним завісу, й от тепер він наш. Працює в полі — з нами він, в театрі духом спіє, і знає, що не в кожного червона кров. — До крови звикли ми давно, хоч не возводим її в канон.

IV.

Іще в нас музики не досить. І серце в кожного глухе. Ще кожен має жінку й назива її своєю. І діти одійти од матерів не хочуть. О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропи. Хай незлобиві християни гріхи покутують у печерах— ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! Хай „брат" хижак на всенароднє зазіхає, нехай підбурює міста і манить села за собою — ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш! О, знаєм, знаємо, як трудно ухопить тропи! Коли вже на тропу ти вийдеш, Україно? і ти, мій Дніпре-інваліде, чи ти коли прокинешся упертий?

V.

Посивів, Дніпре мій. Широкий — змеженів. О, де-ж твій дух? Де запал твій і сила? Обклався лисинами з берегів: потечу, побіжу по гладенькому дну, дивні царства знайду. Хочеш мира й спокою — під чиєю рукою?

Посивів, Дніпре мій. Широкий — змеженів. По-над тобою хмари — армії хмар! Шалений вітер шаблями розмахує, кричить: хто не з нами, зарубаю, розсічу! А ти: до порогів течу.— Хочеш мира й спокою. Під чиєю рукою? А море жде, а море виглядає. Усіх, усіх, усіх.

VI.

Хочеш, Дніпре, я прочитаю тобі. — Колись клекотіла Вкраїна!.. Од краю, до краю, з Дністра до Дунаю, туди аж до моря й коло Стародуба — схопилась голота до панського чуба! Червоне сонце в безкраїх степах...

Хочеш, Дніпре, я прочитаю тобі. І кидалась шляхта до пап, королів, панство державу собі будувало. Ой, скільки там встало! ой, скільки лягло... Колись клекотіла Україна! Дніпро усміхнувся: читай—не читай... Червоне сонце в безкраїх степах.

VII.

Дихнуло з півночи і з півдня, з заходу й зі сходу. Куди тікать? Де сховатися од вітру? Знялись стовпи піску, жгутами замигтіли з кручі... Дніпре! бурі неминучі. Мов той ведмідь встає — одною лапою на берег хлюп! другою під водою... Вставай, старий, вставай, давно вже встали Рейн і Волга і Дністер. Дихнуло з півночи і з півдня, з заходу й зі сходу. А ну-ж за руки всі, гей-гей! Знялись стовпи піску, жгутами замигтіли з кручі...

VIII.

Вигулюється там, а тут іще запнуто. Блисне, упустить на чугунне і довго ковзається і гуде. Дощ іде... Коли-б іще, коли-б частіше! Хай пройде бурею весь край! — Вигулюється там, а тут іще запнуто. Діди витрушували з люльки, а ми

згрібаєм в піраміди. Дмухни, потужній, рознеси, розвій, щоб не зібрали і до віку. Блисне, покотить на чугунне і довго ковзається і гуде. Дощ іде...

IX.

А иноді — немов джентльмен. Сам синій весь у білих берегах — панчохах. — „Я на конгрес! я на конгрес!“ І удає, що він біжить, і вірить, що він робить, заклопотаний. Сам синій весь у білих берегах-панчохах.— О, згляньсь на нас!—кричать йому обапол ниви. — Пошли тумани нам, бо хмари все над панськими лісами. — „Я на конгрес! я на конгрес!“ недбало кида їм Дніпро, — „я всіх вас борони боронитиму, лиш дайте мені спокій“. І враз назад він повертає. Збиває піну і лягає, як і віки лежав. А иноді він, як джентльмен.

X.

Живем комуною, працюєм. Навколо ліс, самотні села, і люди дикі, мов шипшина. Ах, скільки радости, коли ти любиш землю, коли гармонії шукаєш у житті! Тож кожен з нас будує людськости престол і кожен як апостол. Ах, скільки радости, коли ти любиш землю! Нема у ній ні янголів, ні бога, ані семи небес. А є лиш гордість і горіння, сукупна праця і хвала. Ну що-ж з того, що всесвіт кров залляла?

Майбутні встануть покоління — єднання тіл і душ.
Ми робим те, що робим, і світ новий — він буде наш!

П. Тичина.

Всесвітня Комуна.

(Уривок з поеми „Співучі яруги").

Буде, браття, велика комуна,
і не будем по стернях ми човгать.
Буде, браття, всесвітня комуна,
засміється веселими бджолами.
А де в ранах конали червоні,
залеліє привітливим маком,
вздовж доріжок пахучі піони,
по новому вітри забалакають.
І не буде ні сел, ані міста,
заспіває весела індустрія.
Чи не чуєте? Йде уже. Близько.
Золотеє насіннячко лускає.

І. Дніпровський.

* * *

Я на Марс направив рупора
І кричав: у нас Ко-му-на!
І роїлось метеорами
Срібно-золото-червоними.
Ген посунула комета.
Волохатою медузою,
Волохатою медузою,
Срібно-синьою...

Блиском! Тріском! Розривалися
Заморожені планети.
Прапорами, гей, червоними —
Коливалися
Огні.
В чорній далені
Далекій,
Там росла червона квітка,
А на неї дихав пахом
Синій простір,
Білий пил.—

Ми ідем в космічнім хорі
До привабного життя,—
Ритми нашого хотіння —
То наш дух.
Дух! —
Я на Марс направив рупора,
Я до Марса говорив!

О. Савенко.

Із революційної лірики.

Це з ланів цілинних луни.
Робітничий никне біль.
Хто не знає, що комуна
Після бою — буйний хміль?
Гей, голото, 'дноголосно
За комуну говори.
Нам це ласкою полоще
Слово, слово з прапорів.
Непохитне наше коло —
Ленінізму шахтарів...
Чи-ж на табори розколе
Капітал пролетарів?

Є. Дубков.

Комуна.

І буде так:
Завихрить... Завіє...
На кордонах
Заспівають прапори:
Революція!
Революція!
Мільйони рук
Ударять
По залізних струнах.

І пролунає
Хрипло крик —
В Берлін, у Лондон, у Париж:
— Гряде Месія!
Гряде
У бронзі, в криці
І з півночи
Комуна.
Запалахкотить Европа,
Скорчиться
На гнилому животі,
Виблюне злобу:
На Монгола!
Танки!
Панцир!
І зійдуться
Урал,
Степи
З Европою на Рейні
Рука — на руку,
На очі — очі,
Обнімуться залізом
І розчахнуть світ.
А поруч —
Над падлом
Сидітимуть
Облізлі пси
І витимуть від туги.
І раптом —
Тиша... Тиша...
Неділя? Чи Великдень?
Із півночи на південь;
— Здрастуй!
Із Азії в Европу —
В поїздах,
В аеропланах —
Сонце!
А на степах

Толочать трави,
Цілують землю
І обнімаються
З сонцем.
Тиша...
...Комуна —
І буде так.

Я. Савченко.

Кіт у чоботях.

(Із записної книжки).

Отже про глухе слово: „Гапка".

Гапка — глухо, ми її не Гапка, а товариш Жучок. Це так, а то — глухо.

А от гаптувати — це яскраво, бо гаптувати: вишивати золотом або сріблом.

... А то буває гаптований захід, буває схід, це коли підводиться або лягає заграва.

Гаптований — запашне слово, як буває лан у вересні, або трави в сіновалах,—трави, коли йде з них дух біля плавневої осоки.

Гапка — це глухо.

Ми її — товариш Жучок.

І личить.

... От вона:

Це тип: „кіт у чоботях". Знаєте малюнки за дитинства: „кіт у чоботях"? Він дуже комічний. Але він теплий і близький, як ненчина рука з синьою жилкою, як прозорий вечір у червінцях осени.

„Кіт у чоботях" — це товариш Жучок. От.

А тепер я питаю:

— Відкіля вони вийшли: товариші Жучки? Скільки їх вийшло? Га?

А пройшли вони з края в край нашу запашну, червінькову революцію. Пройшли товариші Жучки, „кіт у чоботях".

... Ах, я знаю: це Жовтнева тайна. Відкіля вони вийшли — це Жовтнева тайна.

... Сьогодні в степах кінноти не чути, не бачу і „кота в чоботях".

Відкіля прийшов — туди й зник.

... Зникли, розійшлися по шляхах, по кварталах, по глухих дорогах республіки.

„Кіт у чоботях" — це муралі революції.

І сьогодні, коли голубине небо, коли вітер стиха лоскоче мою скроню, — в моїй душі васильковий сум.

?

Так! Я хочу проспівати степову, бур'янову пісню цим сіреньким муралям. Я дуже хочу, але —

— Я не можу: треба, щоб була пісня пісень, треба, щоб був —

— Гімн.

Тому й васильковий сум: хіба я створю гімн „коту в чоботях", щоб понести цей гімн у глухі нетри республіки?

Хіба я створю гімн?

. . . . . .

От її одіж:

— Блуза, спідничка (зімою стара шинеля), капелюшок, чоботи.

Блуза колір „хаки", без ґудзиків, колір „хаки" — це-ж зелений, а вся революція стукає, дзвенить, плужить, утрамбовує по ярках, по бур'янах, біля кузні, біля шахти — де колір „хаки".

Вся революція без ґудзиків, щоб було просторо, щоб можна розправитись, зідхнути вільно на всі легені, на всі степи, на всі оселі...

— на ввесь світ!

Спідничка теж „хаки", а коли й не так, то все одно так, бо колір бур'янів давно вже одбився в ній. Так, і спідничка теж „хаки". Вона трішки подерта спереду, трішки ззаду, трішки по боках.

Але спідньої сорочки не видко, бо революція знає одну гармонію фарб: червіньковий з коліром „хаки", тому й сорочка була зелена — тіні бур'янів упали на сорочку.

От.

Капелюшок... а на нім п'ятикутня зоря. Цього досить? А то ще: під капелюшком голена голова — не для моди, а для походу, для простору.

І, нарешті, —

— чоботи.

Ну, тут ясно:

подивіться на малюнок, той, що за дитинства.

Досить?

А тепер про її зовнішність, а потім,—

— про неї...

... Зовнішність.

Русява? Чорнява?

Ясно — жучок.

А втім, це не важно...

... Очі... ах, ці очі: я зовсім не роман пишу, а тільки маленьку пісню.

Але треба і про очі.

Очі —

— теж жучок.

Іще дивіться на її очі: коли на бузину впаде серпневий промінь, то теж її очі.

А от ніс (для баришень скандал!)... ніс — голівка від цвяшка: кирпатенький. (Кирпик! — казали й так, не в очі тільки).

Ну, ще зріст.

Ясно — „кіт у чоботях".

А втім, я зовсім не хочу ідеалізувати товариша Жучка, я хочу написати правду про неї — уривок правди, бо вся правда, —

— то ціла революція.

Тепер мій читач чекає від мене, мабуть, цікавої зав'язки, цікавої розвязки, а від „кота в чоботях", загальновизнаних подвигів, красивих рухів і ще багато чого.

Це даремне.

Ми з товаришем Жучком не міщани, красивих рухів у нас не буде: у товариша Жучка не буде. За цим звертайтеся до гітарних героїв гітарних поем.

Товариш Жучок — це тільки „кіт у чоботях“, із жвавими рухами, з бузинковим поглядом, що ходить по бур'янах революції і, як мураль, тягне сонячну вагу, щоб висушити болото...

А яке — ви самі знаєте.

І тільки.

А зав'язки — розвязки так від мене і не дочекаєтесь. Бо зав'язка — Жовтень, а розвязка — сонячний вік, і до нього йдемо.

Розвязка в гітарних поетів... От: „вони поцілувались: кінець“, або „О, моя Дульцінею! Всажу собі оцей чингал... Умирає“...

Ми з товаришем Жучком цього не знаємо. Правда, подвиги єсть, але вони не наші...

— А чиї?

— Ви подумайте!

Так от. Це не роман, це тільки маленька пісня, і я її скоро скінчу.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ.

В цім розділі я оповідаю про невеличкий подвиг...
— А чий? — Ви подумайте!..

... Зима, фуга, буруни й ще буруни... Потяг, залізниця й рейки — рейки в степ.

На Кубань! На Кубань! На Кубань! — Довго паровик борсається в депо: і тут — в депо, і там — в депо...

І тихо в мовчанці стоять снігові станції: може, знову ми будемо бігти сюди — розгублені, з запаленими очима, а за холодними станційними будинками завиють вовки на журний, холодний семафор.

Але сьогодні ми їдемо на Кубань, бо віримо в свої запалені очі.

— Товаришу Жучок!

Так, і товариш Жучок.

... А чому вона в цім полку, ви, звичайно, не знаєте й ніколи не взнаєте, бо і я не знаю, а брехати не хочу: — це уривок правди, а вся правда —

— то ціла революція.

...На кожній станції тільки й чути —

— Козаки! Козаки!

Всюди козаки, всюди бандити.

Тягнеться потяг, як ледачі воли в поле, як ледачі воли з поля.

Степ. Раптом:

— Стоп!

— Що таке?

— Нема палива.

. . . . . .

Товаріщі! Всероссійская кочегарка в опасності!

... — Д'ех, яблочко, — куди котішся, попадьош до Краснова — не воротішся.

І раптом:

„Ой, на горі та женці жнуть".

... — Ей, ви, хахли. Чого завили. Буде панихидити — так сумно.

...Степ. Фуга. Буруни і ще буруни.

...Єфто пятой вагон — антірнаціональной. І скажу я тобе, братяц, про народи. Латіш — єфто тіш, смірной народ, мудрай; оврей — тож нічяво. Ходя — катаяц аль тутарін — суворай і вернай народ... А вот, ефтот хахол — паняхіда: как завоя про поля, аль про дєвчину — тякай!

...Степ. Фуга. І рейки — рейки.

— Козаки! Козаки!

— Де? Що? Як?

— Хто паніку робить? Сволочі.

Вискакують сотні „наганів", „бравнінгів", винтовок.

Дехто дивиться з тугою, дехто готує набої, дехто сів на тендер і полетів: паровик одчепився й летить по паливо.

— Товаришу Жучок, вам не боязко? Козаки!

Усміхається: в їхнім селі були козаки. О, вона добре знає, що то — козаки. І чогось засмутніла, замислилась.

...Довго білі й широкі поля. Довго паровик не приходить. Нарешті приходить. Тоді знову відходить в дикий і німий степ.

...Од станції до станції, від холодної ночи до холодної ночи.

Палива нема. Коли ніч — тоді тріщать станційні паркани, і тріщать і дивляться з тугою обідрані діряві вагони:

— ...„поезд генерала (імя рек)".

...Від дикої станції до холодної ночи, від дикої ночи до холодної станції.

Товариш Жучок дістала палива. А дістає так:

— Тьотю, дайте оцю палічку.

— Що?

— Дайте оцю палічку.

— Бери.

Взяла.

— А, може, ще дасте?

Подивиться „тьотя":

...Жучок: „кіт у чоботях".

І ще дає.

...Товариш Жучок заливається.

— Ха! Ха! Обдурила тьотю!

А вона зовсім не обдурила, вона просто — жучок!

...Ах, ці жучки в чоботях, вони конче не дають мені покою! Коли я буду відомим письменником, тоді я напишу велику драматичну поему: „Кіт у чоботях". А нині я пишу невеличку драматичну пісню, і вона зветься: „Жучок". Як вийде з друку — будь ласка, прочитайте. Їй-право, інтересно!

. . . . . .

...Тріщить чавунна пічка, — паливо. За вагоном летить, виє дика фуга... Їдемо на Кубань.

... — Отак... не так. (Це товариш Жучок) Отак... не так...

Біля пічки одиниця вагону, може я, може хто другий, може всі ми.

Вона вчить, як залатати пропалену шинелю.

Але вона каже:

— Дурня нічого валяти. Думаєш, як приїдеш додому, то я з тобою буду і тепер панькатись? Дзуськи! Як-би не так!.. На, ший!

Вона нам обід варить, вона наша куховарка — і тільки. Вона безпартійна, але вже має в торбинці товстеньку книжку:

— „Что такое комунізм (без автора)"... Ізданіе N-го боєвого участка рабоче-крестьянской Красной Армії.

...Іноді ми їй кажемо:

— Слухай, товаришу Жучок! Чи не можна з тобою пожартувати?

Тоді ми чуємо:

— Дзуськи!

Ми регочемось, бо знаємо, що не всім „дзуськи!“ — у нас єсть молодий „пареньок“, — так зветься, так звемо: „пареньок“. Він теж кирпатенький, і ми вже бачили, як він обіймав її, вона мовчала.

...Ну, то їхнє діло.

...Але вона нас конче дивувала, вона иноді вживала таких слів, вела такі промови, що ми лише роти роззявляли.

Безумовно, коли ми думали тільки про ворога, вона ще про щось думала.

— Чи не скінчила ти, бува, гімназію? — сміявся дехто.

Вона комічно сплескувала руками:

— Гімназію? Гімназія для панів. А для нас — дзуськи!

Тоді один незграбний хахол авторитетно заявив:

— Це паходной Ленін...

— Да, руки порепані.

...А за вікном стояла туга і звисала туга з дроту, що йшов, відходив за стовпами, невідомо куди.

...Хуртовина, морози, станції з заметеними дзвонами, зрідка туга на дріт, а завжди:

— Д'ех — революція — так революція!

А потім знову холодні вагони, довгі потяги, потяг, як воли, і раптом:

— Стоп!

— Що таке?

— Нема палива.

Паровик одчеплюють, паровик летить в темну дику фугу, в дикий німий степ.

. . . . . .

Тільки забув я ще сказати:

— Частенько, коли потяг зупинявся на станції „на неопредєльонное время“, товариш Жучок, упоравшись біля походної кухні, виходила з вагона невідомо куди, і довго її не було. А відтіля вона приходила завжди в зажурі.

Чого в зажурі?
Це буде видко далі.

. . . . . .

Плака́ти! Плака́ти! Плака́ти!
Гу-у! Гу-у!
Бах! Бах!
Плака́ти! Плака́ти! Плака́ти!
Схід. Захід. Північ. Південь.
Росія. Україна. Сибір. Польща.
Туркестан. Грузія. Білорусія.
Азейберджан. Крим. Хіва. Бухара.
Плака́ти! Плака́ти! Плака́ти!
Німці, поляки, петлюровці — ще, ще, ще...
Колчак. Юденіч. Денікін — ще, ще, ще...
Плака́ти! Плака́ти! Плака́ти!
Місяць, два, три, шість, двадцять, ще, ще, ще...
Гу-у! Гу-у!
Бах! Бах!

. . . . . .

Мчались місяці...

Минуло... я не знаю, скільки минуло: може це було вчора, може позавчора, а може промайнуло — двісті літ?

Коли це було?.. А може це васильковий сон?

— Не знаю!

І от — літо, степове літо. Це степи біля Дніпра, — недалеко Дніпро.

...Тепер ночі в літніх степах.

Це так чудово, так каламутно!

Знаєте? сидиш в степу і думаєш про тирсу. Це так чудово: думати про тирсу, коли вона таємно шелестить, коли шелест зайчиком: плиг! плиг!

Це так чудово!

Ах, який мене жаль бере, що мої попередники змалювали вже степ вночі. А то-б я його так змалював—їй-право!

...Я приїхав.

На третій день одержую записку:

...„Товаріщ, ви, кажется, пріехалі єщо в пятніцу. Предлагаю нємєдлєнно зарегістріроваться в ячейкє.

Кажу:

— Секретар, мабуть, жоха, із старих партійців.

Товариш усміхнувся:

— Тебе дивує записка?.. „Это чепуха“. От ти ще понюхаєш дискусію. В печінках мені сидить ця дискусія.

Я зацікавився.

— Що за дискусія?..

— Почекай, сам узнаєш.

І не сказав.

...Я пішов.

— Де кімната ком'ячейки?

— Он!

Входжу. Дивлюсь — щось знайоме. Думаю, пригадую і раптом згадав — та це-ж „кіт у чоботях“.

Ото штука!

— Ви секретар ком'ячейки?

— Я...

— Вас, здається, товариш Жучок?

— Так.

— Ну, так ми з вами знайомі. Пам'ятаєте?..

Вона, звичайно, все пам'ятає, але вперше зарегіструвала мій партквиток, а потім уже говорила:

...Ясно: минуло стільки-то часу. Товариш Жучок дочитала, прочитала:

„Что такое комунізм (без автора)“. Ізданіе N-го боєвого участка рабоче-крестьянской Красной Армії.

І тільки.

А инше так просто: ходить „кіт у чоботях“ по бур'янах революції і, може, й сам не знає, що він секретар ком'ячейки, а потім узнає і пише:

— „предлагаю нємєдлєнно зарегістріроваться“.

Одно слово, я, мабуть, і не здивувався, тим паче пройшло так багато часу, а „кіт у чоботях“ і тоді уже був —

— „паходной Ленін“...

І, треба щиро сказати, друге видання Леніна: „паходной Ленін“ таке-ж иноді було суворе і жахне.

От малюнок: я завинив.

Товариш Жучок очі драконом:

— Товаришу? і вам не соромно?

— Дозвольте... Я-ж... їй-право... я-ж...

Товариш Жучок очі драконом:

— Ваш партквиток!.. Давайте!

Віддаю. Пише:

— „Товаріщ такой-то, в таком-то мєсяце пропустіл столько-то собраній. Получіл виговор от секретаря ком'ячейки с предупрєжденієм винєсті єго нєдісціплінірованность на обсужденіє общественного мнєнія партії посрєдством партійного суда на предмєт пєрєвода в кандідати ілі окончатєльного ісключенія із наших комуністіческіх рядов. Подпісь".

Точка. Коротко. Ясно.

І, — трішки того... ніяково.

... Звичайно, як і тоді (тоді — в дикім степу), — на ній колір „хаки", бо революція знає одну гармонію фарб: червіньковий з коліром „хаки". Як і тоді, величезні чоботи не на ногу. Як і тоді:

— Дзуськи!

Як і тоді, бузиновий погляд, бузиновий сміх і носик — голівка од цвяшка: кирпатенький.

Як і тоді, були ночі, але вже не холодні, а теплі, замріяні, — літні степові ночі.

Тільки тепер тривожили нас не козаки, а бандити-лісовики тривожили наш тил. А з півдня насідав розлютований, поранений (добивали) ведмідь з білого кубла великої російської імперії.

... А от дискусія (в печінках сидить!). Єсть ходяча фраза: треба бути на чеку і не забувати про Чеку.

Зробили перефразовку:

Дискусія — це бути на чеку, щоб не попасти в секретарську чеку.

Товариш Жучок каже:

— Сьогодні вечір дискусії.

Ми:

— О-ох! У печінках вона сидить (це, звичайно, не в голос).

— Товаришу! Дайте мені на хвилину „Азбуку комунізму".

— Ах, нє мєшайтє, товаріщ. От я й забил: как ето? Фу, чорт. Значіт, капіталізм імєєт трі прізнака: наймний труд... наймний труд... наймний труд...

Хтось підказує:

— Монополізація єредств проізводства. І...

— І ідітє ви к чорту, сам прекрасно знаю.

... А от на другім краю:

— Камєдія! Как всє заволновалісь. Товаріщ Ларіков, нєужелі ви нє волнуєтєсь?.. Нє вєрю. Нє повєрю, чтоби ви всьо зналі.

Це до одного з тих, що все знають:

— Ну, от єслі ви всьо знаєтє, скажітє: когда Тьєр разбіл вєлікую французскую комуну — в 71-м ілі в 48-м году. А? От скажітє.

— А ви, товаріщ Молодчіков, нє хітрітє, нє випитивайтє, скажітє просто, что ви нє знаєтє, тогда я вам скажу.

Молодчіков червоніє, і я червонію, і багато з нас червоніє, бо більшість з нас це ті, що нічого не знають, але цього ні в якім разі не скажуть.

— Це-ж дурниці — ці дискусії, наче ми школярі.

— І правда. На чорта це? Це-ж буржуазний метод освіти. Не достає ще екзамена з інспектором.

І ще чути. — Да наконец, дайтє мнє на мінуту... „Азбуку комунізма".

— Фу, чорт, снова забил. Капіталізм імєєт трі прізнака: монополізація проізводства... монополізація проізводства...

— От, бачите, все-ж одно не знаєте.

— Ах, оставьтє меня, товаріщ.

... Нарешті вечір.

... Так: за вікном, як і в инших моїх оповіданнях (не всіх) — громи гармат, а десь у травах, а потім на дорозі кавалерія. Наша? Кажуть, не наша. А чия? Не знаю. Може, ворожа кавалерія, може рейд.

І хтось тихесенько, за травами — „може завтра тут, де ми сидимо, будуть папірці, ганчірки і дух порожнечі, дух побігу, дух крови".

Але те забувається.

... Доповідач скінчив.

Товариш Жучок:

— Ну, товаришу Бойко, все-таки я нічого не зрозуміла. При чому тут діялектика, коли сказано історичний матеріялізм. Ви як думаєте?

— Дозвольте, товаришу голова, я собственно слова не прохав.

Товариш Жучок очі драконом:

— Як голова, нічого не дозволяю, а як товариш, прошу вас сказати.

Ми говорили, ми плутались (з нами иноді було навіть млосно).

А все це називалось — дискусія.

Товариш Жучок казала:

— Дзуськи! Не так. А ну, ви, товариш Молодчіков?

Вона рішуче входила в ролю педагога.

А ми бісились, бо в нас було самолюбство. Ми обурювались на — нашу бувшу куховарку, на — сьогоднішнього секретаря ком'ячейки, на — „кота в чоботях".

... Потім вона бігала, метушилась, збирала жінок, улаштовувала жіночі зібрання, де говорили — про аборт, про кохання, про право куховарки (Ленін сказав).

Кричали:

— Геть сім'ю! Хай живе холоста женщина.

А для плодючої женщини казали: —

— Хай буде інтернат, хай будуть спільні прачешні і т. д.

... — Товаришу Жучок, можна двох любити?

— Це залежить від того, як ви знаєте історичний матеріялізм. Я його погано знаю, а тому й „воздержуюсь".

. . . . . .

Так от — багато я написав-би ще про товариша Жучка, і це заняття вельми цікаве. Та, бачите, зараз пів на 5-ту, і мені треба вже спішити на партзібрання, бо там —

товариш Жучок № 2, а це значить... проте, коли ви партійний, то ви самі знаєте, що це значить.

. . . . . .

Вона написала так:

— „Товаришу Миколо (це до мене, Микола Хвильовий). Ви, здається, післязавтра будете вже в Таращанськім полку,

а я зараз буду в резервній кінноті: там щось махновщина, треба поагітувати. Може, ніколи не побачимось, так я вас хочу попрохати: не гнівайтесь на мене за дискусію. Я знаю, у вас самолюбство, але у нас — темнота. А поскільки диктатура наша... Словом, ви мене розумієте: нам треба за рік, два, три, вирости не на вершок, а на ввесь сажень. З комуністичним привітом Жучок".

Але вона сьогодні не поїхала, і ми ще побачились.

Побачились от де.

Уявіть: порожня школа, політвідділ. По кутках, на столах сплять. Це муралі революції. Частина з них поїде в полки, подіви, частина ще буде тут, а потім теж поїде — в полки, в подіви.

Це бурса революції.

... Було зоряно, а потім стало темно, — пройшли хмари.

... Побігла мжичка.

... Мжичило, мжичило і чогось було сумно тоді. Хотів скоріш заснути. Але в кутку часто підшморгували носом і не давали спати.

— Товаришу! Не мішайте спати!

... Мовчанка.

Мжичка тихо, одноманітно била у вікно. Хотілось, щоб не було мжики й не торохкотіли підводи: нагадували важку дорогу на Москву — уходити на Москву, на північ, од ворожих рейдів.

— Товаришу! не мішайте спати.

Мовчанка.

... Ви, мабуть, уже знаєте, що то товариш Жучок — підшморгувала.

Вона підійшла до мене:

— Ходімте!

Я здивовано подивився на неї.

... Вийшли на ґанок.

Була одна сіра дорога в нічний степ і була мжичка.

— Ви плакали?

— ... Так!

І засміялась!..

— Мені трішки соромно... Знаєте... буває...

І розказала.

Тоді я взнав, що товариш Жучок, хоч і Жучок, і „кіт у чоботях“, але і їй буває сумно й буває не буває:

— Дзуськи!

Тоді мені кирпатенький носик розказав, що їй не 19, як ми думали, а цілих 25 літ, що в неї вже було байстря й це невеличке байстря —

— Повісив на лихтарі козак.

Це було на далекім сході, але це і тепер тяжко.

Це було на далекім сході, коли вона пішла по дорозі за отрядом.

А то була козача помста.

... Я згадав сніговий степ.

... Йшла мжичка.

... Була одна сіра дорога і темні сілуети будівель.

. . . . . .

А втім, це не диво, що дитину на лихтарі повісили: було ще й не таке. Я не збираюсь у вас викликати сльозу. А от маленький подвіг — це без сумніву. А чий? — ви подумайте!

... Товариш Жучок № 2, № 3, № 4 (і не знаю, ще скільки) єсть.

Товариш Жучок № 1 нема.

Зник „кіт у чоботях“ у глухих нетрах республіки. Зник товариш Жучок.

... Ходить „кіт у чоботях“ по бур'янах революції, носить сонячну вагу, щоб висушити болото, а яке — ви знаєте.

Так:

— піп охристив Гапка (глухе слово, а гаптувати — вишивати золотом або сріблом — це яскраво).

Ми назвали —

товариш Жучок.

А історія назве —

— „кіт у чоботях“.

„Кіт у чоботях“ — тип.

Точка. Коротко. Ясно.

Все.

М. Хвильовий.

Лимарівна.

На майдан! Не пісня лине,
І не вітер в дзвони б'є —
Все трудяще громадянство
На нарадоньку іде.

— Виступає Лимарівна —
Лимарівна молода,
Що у неї чорні очі,
Лебединая хода.

Не травиця прихилилась,
Не з квіток сльоза-роса —
Струнко ллється юний голос,
Де Катруся прохожа:

„Гей, шановная громадо,
Трудівниці-матері —
Довго ми ламали спини,
Щоб в'язать панські лани;

Трудівниці, всі, у кого
В праці руки поросли —
Голосуйте за бідноту,
В Раду йдуть хай батраки.

Досить нам терпіть знущання
Куркулів і глитаїв;
Про голодного той дбає,
Хто раз в тиждень лише їв".

На майдані не весілля
І не музика гуде —
Загорілись блиском очі —
Хай біднота в ради йде!

І іще гука громада,
І весела і гучна:
— Головою Ради буде —
Лимарівна молода!

То не вітер з поля віє —
І не хвиля риє гать:
Виступа в життя до діла
Трудівниць весела рать;

Попереду Лимарівна —
Лимарівна молода,
Що у неї чорні брови,
Лебединая хода.

Подивилась — дике поле,
А ще треба заорать:
— Ну, до діла, молодята —
А за нею сто дівчат!

Гей, воли, на довге поле,
Крутороги, цабе! —
Врізавсь плуг і скиби горне,
І чорніє сірий степ.

Мужики і хлопці сіють
В землю зерно золоте,
Стяг червоний з оксамиту
Над табором хмари рве,

І із краю в край по ниві
На широкий весь простір
Молоді пісні гасають,
Лине запал молодий!

В-осени заграли сурми,
Мідяні вигравали,
Щоб козацтво до прийому
Молодеє вирушало.

Всіх зібрала Лимарівна,
А сама, як пташка, лине...
Виряжала, провожала
До високої могили.

Виряжала, научала
Лимарівна молода,
Що у неї брови чорні,
Лебединая хода.

А того, кого кохала,
Пригорнула до грудей:
— Пам'ятай робочу долю
І робочих всіх людей!

А тепер — на коні, хлопці!
Полетіла-б і сама,
Але праця і батрацтво
Прив'язали до села!

Гей, вперед! — рванули коні —
Очі блиском занялись —
— Як здорові повертаєм,
Ще зустрінемось колись!

Вільховий.

Слобода терни.

Вдвох їхали: я по квітки,
А він збирати продподаток.
Буденний день був та палкий,
Блакить без білохмарних латок.

Село звичайне: церква, піп,
Побіля церкви є сельрада.
Але селяни, мов окріп.
Загаряче пішла нарада.

Не дипломат він військовий.
Стріл, другий, хтось на ґвалт ударив.
Новий, червоний блиск трави.
Останні серця вдари...

Повіт бандитський. Не наосліп
Йшли серед п'яної юрби.
Скінчив я свій тодішній дослід,
А його справу инший доробив.

М. Доленго.

З „Думи про Бармашиху".

(Комунаркам України присвячується).

Ой умирав Бармаш,
Та вмирав старий:
Наволочили за правду по тюрмах;
Ой казав своїй жінці Бармашисі:
„Не забудь помститись за мої тортури!"
То й затяла Бармашиха,
Як рубця на руку:
„Відплачу-ж я вам, вражі дуки,
За дружинові муки".
Як сімнадцятий рік
Ясним сонечком грав, вигравав —
Була Бармашиха вже стара:
На сьомий десяток років,
Як на сірий частокіл похилилась,
Мов верба в ту осінь.
Ой, під осінь кострица —
Бармашиха журиться:
Де бадьорість молода?
Серце ниє, як вода —
Прошуміли вже літа,
Як осінній лист із лісу в поле, покотились.

То сказала Бармашиха:
„Рано спочивати,
Ще до діла піднімусь,
Щоб розбуркати повстання сіроми".
Отак стара із одної думки молоділа.
Як підвела очі,
Як гукнула до громади,
Та погнала зором-лебедями по ланах:
Притекла, як після дощу повінь-сила
В груди,
Поточилась, як олива,
У руках, у ногах.
„Ще я, каже, громадонько, не стара,
Коли треба вирушати на царя,
Ще я, каже, гусенята, маю силу,
Щоб із вами вкупі
На тих лютих дуків,
Буржуїв багатих,
Куркулів проклятих
Вирушати.
На жандарів, канцелярів,
Тих, що мого чоловіка
Мучили-в'язали.
Чи ви, каже, люди добрі, вже забули,
Як мого дружину
У п'ятому році,
За правдиве слово,
За цілу громаду,
За селянську долю,
За робочу волю
Канчуками збитого у ряднину загорнули.
Ой, заплатим, браття,
Ви допоможіте,
Та ходімо в місто
Робітникам та салдатам,
Гей, на поміч стати,
Щоб могли здобуту волю в руках міцно тримати".
Ой, настали на Вкраїні

Після волі чорні дні:
Німці та гетьманці,
Гайдамаки, зелені повстанці.
Не давали працьовникам
Волі й правди встановляти,
Ще хотіли темним людом заправляти,
На робочій шиї виїжджати.
Як сказала Бармашиха
Та до незаможних:
„Беріть вила
Та рушниці-вогневиці.
Беріть, скільки можна,
Та підемо знов на панство,
На усіх бандитів,
Нехай в селі зостануться
Одні малі діти.
А звоюємо багатих,
Як зажеру-стуму,
Буйним пінявим буруном розіллемось,
Та збудуємо комуну
Міцну, мов з чавуну".
А куркулі в позасілках збирались,
У ліщині ховались на лиху нараду,
Щоб убити Бармашиху за її гостру пораду.
Та прийшли червоні,
Хоч і миршаві коні —
Зате добре знають,
Що за бідних, за їх перемогу,
На усіх багатих, на їхню погибель
Виступають!
За братерську єдність
Між усіма, хто працює,
Гарячу кров — червоне пиво проливають.
Та й сказали Бармашисі:
„Добре за нас дбала,
А найкраще твоє діло,
Що синів своїх, соколів своїх, викормила
Та до Червоного війська послала".

Ой, сказали незаможні, жінки й молодиці
Та на все село Засілля:
„Болять наші голови
Від думок одних,
Від подій нових,
Як після важкого похмілля".
Ой, сказали незаможні, жінки й молодиці:
„Берись далі нас навчати,
Як робить годиться,
Будеш далі наше діло піднімати,
У Київі, у Харкові
Та на цілий світ зерна волі розкидати".

В. Поліщук.

* * *

Мою душу з чорної борозни
Оповиту синьооким барвінком
Темної ночи — довго вели,
А ранком поставили „до стінки".

Зашуміли гаї в голові,
Закричали гудками заводи:
„... зу-у-мій!.. у... зу-у-мій!
Сам здобути свободу!

Пронизало душу мою сонце,
А бандита пронизав я!..
Я був в життьовій ополонці,
Я був у людських ям...

А сьогодні хвилююсь яриною, —
Добіжу в серце — сонячне місто,
Розкажу однією хвилиною
На мільйонах паперових „Вістей".

П. Усенко.

Робітниця Шура.

Підписати останній папірець в установі,
Позабути совбаришень і совбурів:
Мої вечори на фабриці сірниковій,
Моє кохання — білявій робітниці Шурі.

Потинятись під вікнами непривітного дому,
Скоро гудок і друга зміна;
Вибіжить з брами ходою знайомою
І трохи стримано та привітно зустріне.

Рученята спрацьовані невимовно-пестливо
Обів'ють мою похилу шию:
— Значить, їдеш? Залишаєш Київ?
І здається розлука такою неможливою...

Новини розпитає: голод, продподаток,
Потім про своє розкаже:
— Знаєш, обрали мене делегатом,
А завтра збори на трикотажній.

І так солодко, солодко до сльоз.
Ще глибше тебе кохати
І за те, що в тебе туберкульоз,
І за те, що торговка мати.

І за те, що в Червоній гвардії
Ти мені перев'язувала рани,
І за те, що в гетьманській „варті"
Разом з нами тебе карано,

І за те, що в кратері революції
Ти горіла — згоріла безскаржно...
— Шура, ще довго в самотній розлуці
Буде маритись сірникової фабрики марево...

І. Кулик.

Товаришко люба...

(Уривок з поеми „Ненюфари").

Товаришко люба,
Хай зимно смерть промовляє до нас:
— Я заберу вас....
— Заберу...
Хай світ старий
Корчить нам жахливу гримасу...
Але я вас люблю,
і ми коханням надземним
космічним
Зрушимо людські маси...
Хай світ старий промовляє:
— Задушу вас у міщанських лабетах!..
Ха!..
Тільки ми заплетемо гімн новому життю!..
Тільки ми червоного терору поети!..

* * *

Як прекрасно почувати себе
сильнішим за всіх...
Що-разу стрічати очима
ваш бадьорий, вабливий усміх...
Навколо себе почувати співучі
гімни революції
І вечорами ходити
по вулицях
з вами.
Як приємно слухати
вашу сильну, очервонену мову
і потім пізно вертатись додому...

Г. Шкурупій.

В степах.

Я не знав її ім'я,
Але очі дивились гордо:
„Що-ж, їдем? — Га?"
Кинула чітко: „Згода!"
Знав, що їдем на певну смерть,
Бо село таке бандитське,
І ще вчора, як тільки смеркло,
Привезли двох забитих у місто.
Та спокійно ковтав наказ:
100% зібрати за тиждень, —
Бо було це не в перший раз,
Смерті в вічі дивитись звикли.
А вона щебетала в Оргінстрі,
Тисла руку товаришці Наті:
„Я на тиждень. Прощай!" Чітко
Ундервуд поспішався з мандатом.
А на ранок в далеких просторах,
Що від міста несуться невпинно,
Закрутилась, як трісочка в морі,
Бистроока чорнява дівчина.
І хотілось, ах, як хотілось
Бути завжди вкупі, поруч...
Твої очі завзяттям горіли,
Не зляка нас ніяке горе.

. . . . . .

А по селах пожежі й банди.
Над ярами нависла печаль.
І хотілось одразу взяти
Й розчинити двері в даль.

. . . . . .

Зашиваються порохом далі,
І журливо гремить тачанка.
„Чого сумна, — питаю:
Моя вірна і люба товаришко?"

Відкинула жваво кучері,
Що настирливо лізли на очі:
Пригадала братів замучених —
Їхню справу докінчить хоче.
Завмирало за обрієм сонце,
Розливало вино по полю...
Раптом: „Стій! Ні з місця! Хто це?“
Мент. Матючня. Руки в пістолях.
Далі б-б-ух, б-б-ух, б-ух!
Ми й вони — уперто, завзято.
Міцно наган в руку —
Хотіла гордо вмирати.

. . . . . .

І коли серпанком синім
Оповите тішилось місто —
На похмурих степах України
Умирала в борні комуністка...
Знову буде мовчати поле,
Зімкнувши до болю вуста,
І лежатимуть сірі й холодні,
Й буде вітер над ними свистать.
Чорними літерами смерти
Рознесе він по селах славу,
Як треба боротись одверто,
Як треба вмирати яскраво.
А в Парткомі Оргінстр уперто
На хвилину похилить голову,
Потім знов на службовім папері
Твердо: „Послать т. Зореву“.
А в вікно жалібного маршу
Нахабно полізуть згуки,
І, напруживши очі, Наташа
Ундервудом буде вистукувать.

І. Кириленко.

Бительниці.

Над луками туманиться,
Полетіли в ирій птиці,
І прядиво кострічиться
На терниці.
На терниці —
— Бительниці:
Трр...ах, тах, тах, тах...
Трр...ах, тах, тах, тах...
Ой, хто-ж мені співатиме,
Вершки суму збиратиме,
Як не птиці — жартівниці
Та сріблясті бительниці.
Десь козаки йдуть,
Коники іржуть:
Може-ж там мій комсомолець
Держе здаля путь?
Волинь, Волинь — волиночко!
Ой, кину-ж я бительницю,
Позабуду і терницю:
Подивлюсь на шляхи,
Де втікали ляхи,
Де лише червонці,
Панів переможці.
В серці сум зогнив,
В мене новий спів
Для всіх козаків.
Над луками туманиться,
Полетіли в ирій птиці,
І прядиво кострічиться
На терниці.
На терниці —
— бительниці
Трр...ах, тах, тах, тах...
Трр...ах, тах, тах, тах...

П. Усенко.

Од скель ми всі родом.

(Переклад з еврейської).

Од скель ми всі родом!
Од скель, що розмелені жорнами часу...
Од скель ми всі родом,
Яких доля звязала
З морями,
З вітрами,
З далями...
Од скель ми всі родом,
Які розломили
Ярмо завмерлого застою —
Ми йдемо —
І лиш ліси дикі
Нас можуть здержати...
Ми, ми є ті перші
Між фалдами вітру
Пов'язані вихрами,
Посестрені хвилями,
Побратані бурями —
На схід і на захід, на північ, на південь!

Дувид Гофштейн.

Плач Ярославни.

I.

Сніг. Сніжок.
На княжий теремок.
День і ніч круг його ходить,
плаче голосок:

— Ой, князю-князьочку,
Чи ти за Дунаєм?
Чи ти на Дону?
Дай про себе вісточку,
бо умру.

Прислухається княгиня — тільки сніг,
Тільки сніг та сніжок,
та за полем, та за лісом
голос-голосок:

Батька війна!
Матери 'ма!
Хто пооре, хто засіє? —
А-а!

Ой, яка пустеля.

Тут княгиня знов:
— Послужи ще ти, вітрило,
вітре-чорнобров!
Десь князь одступає
з жменькою княжат, —
одвертай од нього стріли
посилай назад.

Прислухається княгиня — а вітру нема,
тільки сніг та зима,
та за полем, та за лісом
чути голоса:
Ми тебе одвернем!
Ми тебе пошлем!
Будеш ти лежать, як князь твій —
ка́менем...

Ой, яка пустеля.

— Дніпре, Дніпре, сон-дрімайло,
ти нам батько всім.
Встань хоч ти — коли без князя —
царство воскресім.
Царство тихе, праве,
мудре на закон:
щоб одні землі гляділи,
а другі корон.

Прислухається княгиня — тільки сміх,
тільки труситься сміх,
та шумить, шумить шумище
із-під хат, із-під стріх.
Мо вернувся князь з походу?
Мо дружина прийшла? —

Прислухається княгиня — брязк мечей та яса,
та все ближче голоса:
ми тебе воскресим!

Ой, яка пустеля.

II.

Дивний флот на небі сяє,
гімном небо потрясає,
грає на крилі.
То вертаються титани
чорної землі.
Із далекої літани,
там, де королі.

Що далекая літана
вбила пана-вкраїтана,
та не вбила тих,
в кого кров тече залізна
в жилах молодих,
в кого пісня сонцебризна
і правдивий сміх.

Що шумить-дзвенить верхами?
Що там трусить порохами
вранці на зорі? —
То, тікаючи, туманять
королі й царі.
То за ними отаманять
скрізь пролетарі.

По-над горами, над степом
розлетілись грізним цепом,
стали в один хор.
Не ховайтесь, хитрі лиски,
витягнем із нор.
Б'ють згори, метають блиски —
лиш шумить мотор.

Дивний флот на сонці сяє,
гімном небо потрясає,
грає на крилі.
То вертаються титани
чорної землі.
Із далекої літани,
там, де королі.

Їх внизу стрічають Лади.
Ще й останньої безвлади
повна повноліть.
Мов жона — тонка, колисла —
нива хліб зернить.
Аж за море вусом звисла,
звисла і шумить...

П. Тичина.

Севастопіль.

(З поеми „Крим").

Панорама. Малахів курган.
І верхів'я братської могили.
Скільки їх, робітників і селян
Головами тут наложили!..

Одинадцять місяців бій...
Скільки серць нанизали багнети!
І панночка в сукні голубій
Висліпилась лорнетом.

І пече. Невблагано. Наскрізь:
Жили й померли рабами...
— З якою-б насолодою перегриз
Ваше горло, панночко, зубами!

Ні, не можу, не знаю слів.
Панорама... Трагедія? Фарс?
— Пом'яніть усопших рабів,
І божих і царських...

І. Кулик.

Поетичне credo.

Для инших (котрі поети)
Ворог той, хто пише не так:
Одним — ті, що пишуть сонети
І на рими наводять лак,
А другим — розхристаних ритмів,
Обскубаних рядків батьки...
Комусь — бути побитим...
Комусь — лаври й вінки....

А для нас —
Ворог — класа:
Стиснем слова в кулак,
В набой слова вженем —
Р-раз!..
К-р-рак!
Знай — коли творить маса,
— Не втікай — дожене!..
А коли витрясем визиск,
Війною розіб'єм війну,
— Походом: на господарчі кризи,
Варварство й дичавину...
Хто з нами в лавах упертих
Зустрічає грудьми удари,
— Хай він і рядка не напише до смерти —
— Він — творець. Бо він — комунар.

Гартованець.

Сім років.

Чотирі роки скреготіли черепахи,
земля свистіла залізним боєм,
кам'яне тіло фабрик і міста
іржавіло під гноєм.

Кому здавалось, — плиг в безодні,
або одчай в хаосі.
Немов світи, як паровози,
трощили свої осі.

А зараз можна оду
зложити ось яку:
про пульс стальних сердець заводів,
про нафту із Баку.

Уже Республіка не вихаркує
своїх легенів кривавим ротом.
Планує землю могутній трактор,
мережить небо самольот.

І вже народ не клякне плазом —
гнилий пирій заорано й прополото.
Мільйонної волі — м'язи
підносять молот.

Комуни марш пропелери заводять.
Як птиці — дні і роки.
Встають з руїн землі й заводи
концертним кроком.

Ще до мети — багато станцій.
Ще вагітніють надри чугуном.
Але вже дихає доба електрифікацій,
аеро і комун!

Я. Савченко.

Світ Жовтня жде.

Не раз ще світ здрігне ударом,
не раз заплаче кров'ю степ —
віки ще ждуть,
ще ждуть запалу,
смертельних помст,
кривавих страт...

Ще не зітер кістки пожовклі
зелений степ з облич своїх,
ще кров забитих феодалів
умиє наші прапори.
Світ Жовтня жде!

І ось побачить
        його шалену, грізну міць,
побачить дужий молот праці,
побачить нас, її синів.

Бо чув,
        вже чув
наші гармати,
вже нюхав дим наших повстань,
і бачив, як ламали ґрати
руками
        Жовтня
ми!

Нехай дрижить-же
кислоокий Захід,
хай Жовтня жде:
Ми йдем!
Ми йдем!

М. Щербак.

Червоне свято.

(Уривок з поеми „Жовтень").

Коло могил, уквітчаних стрічками червоними,
Шаленими тонами
Про розбиті корони
Хто промовляє? — Месія?
Ні! то Росія,
Темна і вбога,
Святкує червону свою перемогу.
По половині землі
Сьогодні червоні пливуть кораблі...

І. Дніпровський.

Дитяче свято.

(Уривок з ром. „Ярина Курнатовська")

Дітки в рожевих, жовтих, синеньких сукеночках та вбраннях хлоп'ят.

— Тоненька матерія, дешева,
На тонких ноженятках калатається дзвіночками,
А в краще зодягнути не могли дітей притулків.
Держава робітнича
Ще тільки вийшла на лан жито жати,
Ще тільки серпом замахнула до схід сонця,
До постати з колосся приступила,
Ще тільки почала з росою.
А діти кружляють хором,
Як лист осінній клену,
Або насіння береста
Над озером у берегах зелених.
І рветься захватом: ах!
Яка краса і скільки радости діткам напівголодним...
І дітки заспівали:
„А ми просо сіяли, сіяли,
Ой, дід, Ладо, сіяли, сіяли"...

Кружляли з ними старші.
А труби мідні давали лапаси в повітря,
І рипав, мов дверима, бас трамбон,
А все те прошивали тонкі, срібляві дроти флейт,
Літаври — дзвоном...
Усе перемішалося із співами дітей,
А зверху над усім стрижі накреслювали риси,
Купалися в блакитній воді шкляної вази повітря.
І все було — одна гармонія...
Грузовик проїхав, повний діток, як ложка каші.
Махають рученятами, червоними шматками
Громадські діти.
— Дитяче свято.
Он школа військових старшин
У танці узяла дівчаток-восьмиліток —
І закружили вальсом по плацу
Зелені френчі й рожеві ситцеві тоненькі дзвіночки.
І дивно й радісно було дивитись
На той глибокий синтез:
Вояка холодний (а зараз лагідна нянька),
Що нищить без жалю кулями, багнетами життя людей,
Із хрупким дівчатком
Кружляє вкупі...
Хіба було так досі?
Чи юнкери пішли-б у танці з дітьми притулків?

В. Поліщук.

З поеми „Вулиця".

Струнко йдуть робітники.
Стрічки цвітуть
червоним полум'ям.
Скидай шапки!
Інтернаціонал здійнявся вгору
могутнім голубом.

В руках у них брязчать рушниці,
немов небесні блискавиці.
І сонце — в сурмах,
мідяна всмішка
бігає по них,
як миша,
— сонце жмуриться.
І прийняла в свої обійми мене й народ
вквітчана вулиця.

Г. Шкурупій.

Осінні кроки.

Струнке згинаються тополі
Летять метелики з дубів,
І на ланах пасуть юрбою
Діди залізних журавлів.

З кінця в кінець бредуть бадьоро,
Встромивши носики в глибінь.
Линяють навкруги простори
Й терня пострижених ланів.

Вже незаможник в колективі
Веде веселого коня;
Гриваті зачіси на ниві
Скубе зубата борона.

Був батраком в маєтку пана,
В гурті сьогодні відпочив.
Він не залишить Комнезама.
Його надія — колектив.

Знов майорять зелені гони,
Вгорі пропелери свистять,
І в далину нові закони
Шляхами сивими летять.

На банях раптом хрипнуть дзвони —
Потерпли руки дзвонарів;
Їх заглушив крицевий молот
На сході вічної зорі...

І ми йдемо широким кроком
У незабутню далечінь,
І кожний час, і рок за роком,
Ми на шляхах далеких гін.

І довгі коси закрутились,
Стоїть розпатланий димар;
Громами гасло прокотилось,
Підвівсь всесвітній пролетар!

Г. Плискунівський.

Травень.

Скоро, скоро березотік
Світову проголосе повінь, —
У співучий сонячний сік
Ясеневий випливе човен.

Оживе під водою отава,
Шелесне осокою кермо, —
Проповідувать перший травень
Побреде переляканий бог.

А у відповідь води — пізно!
А у відповідь люди — йди!
Де ти взявся у вік залізний
Перецвілий, посохлий старий?..

Й наплює бог на це діло,
І полізе назад на місяць:
На останнє мертве й біле,
На останнє незаймане місце.

А на землі буйний травень
Рве кордони, залляв канали,
Закипів, робітничою лавою
Оточив пузаті квартали.

М. Йогансен.

Травневе.

Тобі про травень чи про тебе
Стурбовано крізь віти вітер,
А в зеленасто-синім небі
Не карі вічі, тільки вечір.

Землі супірниця — Венера
Вже блискає в горі блакитній
Та черга золота для неї
Не надійшла на нас дивитись.

І сходить Марс — червоним оком
На землю молоду поглянув...
На міжпланетний мертвий морок
Є телескопів очі п'яні.

Майбутнє! Зоряні зусилля,
Зірки червоні на кашкеті.
Над першотравневим весіллям —
Ще в міжпланетному бенкеті.

М. Доленго.

Май.

Многогранні підвалини — Маркса...
Зріст будови — у біблії: Ленін...
Розколихано-огнева маса
Жар повстань забирає у жмені.
І рушає... Рушай!
Має крилами
Май!

Думи маю над нами — не казка:
То сплітається вибух — пожар...
Рухи крил в Радреспубліках — ласка,
А навколо — в тих рухах — удар...
Гуркотить: з краю в край:
Має крилами
Май!

Знову в кучерях маю — принада
(Під прапорами сталимо бич)...
Скоро захід промовить: зрада!
І покотить мільйоновий клич:
Пролетарю, вставай!
Має крилами
Май!

О. Ведміцький.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Батрацькі співи.

(Першотравневе).

Рознеслись батрацькі співи
По-за межі довгих нив;
Вже ростуть могутні сили,
І кудись нові мотиви
Вітер-Травень покотив...

„Не сумуйте, коні, йдіть!
Скоро цей тягар минеться,
Хоч і ллється білий піт,
Скинем з вас пекельний гніт,
Вже електро-плуг кується".

Зеленіють знову гони
На широкому привіллі,
Десь мотори замість коней
Вже іржуть серед долини,
І дзвенять пісні нові.

Г. Плискунівський.

До Інтернаціоналу.

(Фрагменти).

Повстаньте, гнані та голодні!
Ми кличемо вас — ті, що вже повстали:
Ми допомоги вашої ждемо,
Немов
У пустелі безкрайно-безводній
Самотний мандрівник прагне оази.
Повстаньте, брати закуті,
Відразу.
Щоб позбутися злиднів
І пут!

* * *

Робітники усіх країв!
Нехай по цілій земській кулі
Ваші переможно-загрозливі співи
Тисячомовно рознесуться:
Англійський воркмен і китайський кулі,
Німецький арбейтер, французький увріє
І галицький форналь, чий піт хліб пану родить;
(Всесвітня) Революція
В один потік нестримливий зілле
Льод Лени й Гангу жовті води.

* * *

Як у вулкановій безодні,
Розтоплених металів сплав
Під шкіриною тремтюче-хвилястою бродить
І тільки часом вогники виблимує криваві. —

* * *

В серцях у нас клекоче гнів,
І рвуться із нетрів огнеспади люті,
І вирвуться, і весь світ старий заллють!
І спалять всепожерливо і справедливо!

* * *

Чуєш, — сурми заграли:
Пролетарю Европи, Америки, Австралії,
Африки, Азії!
Час розплати настав
За страждання безкрайні, тисячолітні!
В Інтернаціоналі —
Міліярдоістотнім єднанні мозків, волі і м'язів —
Добудем людських прав
І Комунізму збудуємо Всесвіт Новітній.

І. Кулик.

Комінтерн.

Цімервальд, Кієнталь,
Червона Москва...

П'ять років — гартована сталь
І над скривдженим світом
Осяяні сходять слова:
„Комуністичний Інтернаціонал!"

Основа твоя — струмки крови,
Піраміди гранітних кісток,
А вгорі зоря п'ятилучова
Життєтворчий клинок.

Пісок сипучий — твоє військо
Лавровим квітчається вінком,
Стерно революції тримає тривко
Залізо-бетонний Виконком.

С. Кириченко.

III Інтернаціонал.

У глиб, у груди, в дикий ґрунт,
Де лілії колись цвіли,
У крейду, в кремінь, у корунд
Свердел зі свистом занурився.

Ввігнав у землю рівний клин
Тугих тростин робучий трест,
І креше в попіл, в пил, у плин
Земної зверхні жирний лес.

І коли в рудавий залізняк
Ввійде захеканий свердел,
Навколо, мов гарячий мак,
Метал родимий зацвіте.

В низи, у безвість, в синій ґрунт,
У тінь, що розцвіте колись,
У крейду, в кремінь, у корунд
Свердел зі свистом занурився.

М. Йогансен.

Комінтерн.

Комінтерн.
Палац здійснених химер,
Штаб всесвітнього бунту.
Кров з христових ребер
Була водою звичайною.
Знята спокута. Машкара потоптана.
Попіл.
Европа, —
Ну, падай в одчай!
Казку-легенду зробили ми правдою,
Гнівом меча.
А навколо сичать і скавчать...

І. Дніпровський.

Ессен.

Ви розумієте? — так просто:
електро-вість Укроста:
„Проллялась робітнича кров!...“
О, як горів
протест на прапорах червоних!
В серцях гули залізні дзвони:
„Напередодні весен
кривавий Ессен!“
І прапор траурний (агатом
серед рубінів) провіщав магнатам,
міщанам оголтілим: „В спину
ви розстріляли їх... Прийде година —
вас розстріляємо в чоло...“
Ви розумієте? — кров робітничу
Пролляла банда войовнича
Міщан осатанілих! — Мало,
Ще мало Капіталу

руїни, трупів, крови, пролитої морями. Знову
вони бойню всесвітню розпочать готові
й, як пси скажені, кинулись на тих,
хто їх-же — їх самих — годує,
рукою робітничою готує
замученим народам вічний мир!..
О, пси скажені по-за Збручем!
Дивіться: на краю ви кручі!
Поглине вас кривавий вир,
що ви його самі схотіли! бережіться:
червоне світло зір
п'ятипромінних вже іскриться
в серцях народів всіх країн!
Ви чуєте? — гуде тривожний дзвін,
гуркочуть близько бурі громи,
хитаються дворці, хороми!
І ви в цей час їх розстріляли,
В цей час ви робітничу кров пролляли!?
Так знайте-ж — у робочих жилах
не ваша кров безсила, —
метал розтоплений в них гнівом!
В землі сирій він охолоне,
і молот нам тяжкий червоне
залізо в крицю загартує —
вам гільйотину приготує!
І як настане час повстання,
та гільйотина без хитання
гартованим мечем
вам голови безумні
одсіче!..

Д. Бузько.

* * *

І знову хмарам вітер сниться,
І тихо спіють в ясноокіяні
Водою вільною вагітні вівці:
І сплять і марять, поки час настане.

Мої отари, мрій грозових повні,
Ідіть на захід над міста одвічні,
Несіть поволі, тихо в своїй вогкій вовні,
Тихо несіть насіння блискавичне.

І всю росу, що випала на чоло,
І всю росу, що попалила вії,
І всю росу, що виплакало поле,
Зберіть поволі, тихо, поки час наспіє.

І коли світ останню кров розтопить,
Коли на площах падатимуть діти,
Як громова гармата вдаре по Європі,
Ізпопеліть у корінь паразитів,
У окіян знесіть в останньому потопі.

М. Йогансен.

В країні Лібкнехта і Рози Люксембург.

(Уривок з твору „Залізниця").

... Там кварталами Берліну
Ідуть, ідуть робітники...
Підвів райхстаг ворожі стіни
І жандармерії полки.

Уже в повітрі пахнуть грози...
Мовчання... і тривожний крок.
Країні Лібкнехта і Рози
Ще перший тільки б'є дзвінок.

Над нами сонце мітингує,
Горить воно: фашистам смерть!
Ми підем з орудійним гулом
По всіх краях чужих земель.

Ми понесем туди відплату...
Гей, кожен своє місце знай!
Гремлять промови перекати
Із краю в край, із краю в край...

В. Сосюра.

Радянський вартовий.

(Балада Д. Бідного).

Заткав усе лівобережжя
Туман затьмарений, густий.
Стоїть узгір'я, наче вежа,
На нім — радянський вартовий.

У млі туманній берег правий.
Стоїть над річкою Дністром,
Палає ворог наш лукавий
Злобою, зненавистю, злом.

Хто він? Румунський лиходійник?
А чи російський офіцір?
Чи український самостійник?
А чи махновський бузувір?

А перед ним повільним кроком,
Під спів робочий, бойовий,
На лівім березі високім
Радянський ходить вартовий.

Прицілився ворог, гостра криця
Попала в груди юнака.
Але-ж не утіче убивця
Од справедливого чека.

Чи то він між убивців лютих,
Чи то він сам, на самоті,
Серед думок, злобою скутих,
Йому ввижається тоді:

Там, над Дністром, повільним кроком,
Під спів робочий, бойовий,
На лівім березі високім
Радянський ходить вартовий.

Переклав *М. Терещенко*.

Біля порогу революції.

Німецькому пролетаріятові присвячується.

Слово — повстання!..
Мітинг — з заліза...
На програму денному
Перше питання —
Соціялізм.

Гей, на виставу всі!
Що таке ставиться?
— Побут часів.

Хлинула маса
До дверей революції.

— Це ми — робітнича класа,
Гей, вороги злючії,
Відчиняйте двері,
Падайте додолу! —
Ідуть пролетарі,
Пожежа навколо!

Натовпу безліч
Біля порога.
— Панночко,
Так неввічливо, —
Прямо на ноги!..

Хлинула маса
Двері ламати,
— Двері на ниточках
Нічого ждати!..
Слово — Повстання!..
Мітинг — з заліза...
На програму денному
Перше питання —
Соціялізм.

П. Голота.

Туди,—у Францію.

Там, на березі Рони
брязчать кайдани,
А в нас — на Побужжі — серце стогне.
Попеліє серце до решти:
— в північ чи зрана? —
Чи довго ще там робітництву нести
глум і знущання?..
Радіо-хвилі доносять
всім:
— Досить!
всім:
— Робітництво, слухай!
— З іскор пожежу роздмухай!
Сміливі, встаньте:
Наше поле палає червоними росами,
Косим
достиглі трави!

Встаньте!
Хай криця видзвонює учту криваву
повстання!
... Рона... Сена... Париж!
Радіо!
дужче повітря ріж
— там
і — там:
— Все заберіть, що у вас було вкрадено!
— Грому палацам! Мир — хатам!
Помста катам!

А. Лісовий.

До британського люду.

(По Шеллі.)

На що, люди, працювати,
Гордим лордам степ орати?
І шовки на віщо ткать,
Щоб тиранів одягать?

Одягати, годувати,
Все життя оберігати
Трутнів, тих, що вас гнітуть,
Тих, що кров лиш вашу п'ють.

На що зброю і кайдани
Вам кувати, англичани,
Щоби трутень панував,
Все до рук своїх прибрав?

Чи за це дають вам їжу,
Спокій, захист, теплу хижу?
За що, люди, в ланцюгах
Муку терпите і страх?

Сієте, а пан збирає,
Ваші скарби загрібає:
Шовк, який ти сам зіткав,
Зброю, ту, що сам кував.

Сійте, та не для тирана,
Тчіть шовки, та не для пана,
Власні скарби бережіть,
Куйте зброю трутнів бить!..

Геть, в підвали, в темні хати!
Будували ви палати,
В них не вам розкошувать,
На що вам кайдани рвать?

Ой, самі-ж ви їх кували!
Сталь, яку ви гартували,
Проти вас тепер блищить.
Ой, мерщій свій саван тчіть!

Гей, за плуг та за лопату,
Бо могилу тра копати.
Буде Англія ховать,
Панахиду вам співать.

Переклав *О. Бургардт.*

* * *

Ходить Фауст по Європі
В смішках, свистах, брехеньках,
Молитовник у руках,
Думає про це, про те,
А назустріч Прометей.

Здрастуй, здрастуй, Прометею!
А! бунтуєш? — ну, бунтуй.
Похвалить не похвалю:
Ах, повстаннями, бунтаю,
Чи вщасливиш бідний люд?

Я на тайнах неба знаюсь,
В філософії кохаюсь,
Цифрами перекидаюсь,
Фактами смертей, нужди —
Ну, а ти, а ти, що ти?

Я ношу в душі вериги,
Не цураюся релігій,
Не бунтую — тільки книги
Все пишу, пишу, пишу, —
Ну, а ти, а ти, що ти?

Хочеш світ творить новітній?
А чого-ж ти безробітний?
— А того, що ти не Фауст!
А того, що ти панок!
Як візьму я молоток!

А! бунтуєш? — чую, чую.
Я не Фауст? — так я й знав.
Ну, пробач! Ну, прощай!
Ходить Фауст по Європі
З молитовником в руках.

П. Тичина.

На заході.

Це, в небі сірому газети,
На заході вже стигнуть хмари
Знайомих кольорів, і ждеш ти,
Чекаєш зорами на блискавок удари,
Як очі пролетарського поета,
Мовчить співуча кара височінь.
А в лабіринті фактів, змог, причин,
На кам'яному ґрунті простих ліній
Готує думка вибухові вчинки.

М. Доленsо.

Вітер з України.

(Миколі Хвильовому).

Нікого так я не люблю,
Як вітра вітровіння.
Чортів вітер! Проклятий вітер!
Він замахнеться раз —
рев! свист! кружіння!
і вже в гаю торішній лист,
як чортове насіння...
Або: упнеться в грузлую ріллю,
піддасть вагонам волі —
ух, як стремлять вони по рельсах,
аж нагинаються тополі!..
Чортів вітер! Проклятий вітер!
Сидить в Бенгалії Рабіндранат:
нема бунтарства в нас: людина з глини. —
Регоче вітер з України,
вітер з України!
Крізь шкельця Захід мов з-за ґрат:
То похід звіря, звіря чи людини? —
Регоче вітер з України!
вітер з України!
Чортів вітер! Проклятий вітер!
Він корчувату голову з Дніпра:
не ждіть, пани, добра:
даремна гра!
Ах,
Нікого так я не люблю,
Як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління,
і землю,
землю свою.

П. Тичина

Повістка денна...

Ми родились під солом'яними стріхами,
Але тепер оголошуємо війну їм.
— Все, що нагадує ідилії колишні,
На смітник несіть!..

1) Зацементувать села,
2) Поглибить Дніпро,
3) Кинути електру селянину в мозок...

Ось повістка денна на сьогодні;
Не давать заснуть і на мить:
Годі вихваляти українок вроду
І традиційну повагу волів!..
Сьогоднішній день — влучний момент
Мобілізувати думку народа;
Взяти курс не на опис неба,
А на використання природи.

І. Сенченко.

Дід Євмен.

(Уривок).

Я родився на селі.

Давно це було, бо зараз лишилися тільки згадки про нього.

Давно, кажу, однак, забути села я не можу.

Чи то тому, що країна наша селянська, чи тому, що дитячі роки мої пройшли на селі і селянським серцем приймав я світ?

Не знаю. Може, тому й тому.

Тільки отак иноді сидиш у своїй міській кімнаті, на стінах портрети Леніна, Маркса, на полицях книжки. А глянеш у вікно: —

ген-ген простяглися квартали кам'яниць, бовваніють комини фабрик, як сонячничиння на городі. А он далі, за річкою та за брудною площею міського базару — рейки залізниці двома сизо-вороними смугами біжать у степ, на села Роздере повітря гудок з паротяга, і залящить у вухах, і затанцюють згуки по кімнаті.

Одно слово — місто. Живу я у найбільшому місті нашої радянської батьківщини.

Так.

А от запрацюєшся до втоми, тоді одхилиш голову на спинку стільця і замислишся: — підеш гуляти думкою по світах...

І раптом, — чи з вами цього не буває, любі мої товариші, що прийшли, як і я, з села? — раптом запахне в кімнаті дьогтем з дідового воза!

І таким далеким-далеким тоді здається мені село, і таким близьким, і надто знайомим...

Тоді я пригадую собі діда Євмена.

Давно я бачив діда, ой, як давно!

За той час пережив я свої юнацькі літа. Мені в груди били хвилі великої революції. Я став мудрішим, а об мене зараз хоч креши вогню. Прожив я добру половину свого віку.

Як кинув село, пішов я иншими стежками.

Шлях мій постелився брудними й темними кварталами міста, де високі й стрункі, як тополі, комини роздирають хмари.

Я пішов тими кварталами, і оддав їм своє юнацьке серце, і поріднився з ними...

* * *

Давно я бачив діда Євмена!

А коли у моїй міській кімнаті раптом запахне дьогтем з дідового воза, тоді я пригадую його.

Дід Євмен літо й зіму ходить у смушевій шапці-ковганці. Вдень літом вона йому гонить піт, а вночі за подушку дідові.

Положить дід у голови обніжок, а на голову насуне глибше шапку — так і спить.

Шапка в діда не нова. Така не нова, що дід, мабуть, забув, коли вона була новою. Смушок виліз і витерся, і голі місця на шапці, як запечена сонцем лисина на дідовій голові.

Давно я бачив діда!

І зараз, коли пригадую його, то обличчя дідового не бачу, а тільки смушеву шапку-ковганку з лисиною.

Забув дідове обличчя!

А колись діда Євмена я любив більше за батька.

І не дивно: з дідом мене в'яжуть мої трудові роки на селі. І зараз, як пригадую, що й я колись перевертав скиби чорноземлі, тоді не можу відділити себе од діда Євмена...

А батько?

Я ніколи, мабуть, не орав з батьком, а все з дідом. Батько тільки наказував дідові й мені! — зробіть те, зробіть оце.

А з дідом ми й орати, і по снопи, і сіно гребти, або громадити...

* * *

Гей, діду Євмене!

Гей, мої давні спогади з дитинства! І любо мені й водночас сумно про вас згадувати...

А сьогодні дід Євмен сам нагадав мені про себе, — сьогодні я маю лист від діда!

Тоб-то справді не від діда, а дідів лист: — дід за революцію навчився грамоти. Знає й про Леніна!

Гей, мій любий дідусю! Ти мене учив працювати, а грамоти тоді я умів, Ленін мені розказав про шахти, а тобі дав грамоту!

Так от, одержав я лист дідів.

Тільки про лист я потім розкажу. А зараз ось про що.

Ще давно, давно, як тільки почалась наша революція, а дід іще не умів грамоти, він мені переказував до міста таке: —

— „Любий онуку (дід давно мене так зве, хоч я йому й не кревний), що воно у світі повелося: — забирають землю

твого батька, воюють революцію та так, що чуть вола мені не вбили! Скажи мені, чи-ж воно по правді таке діється?"

Я тоді дідові одповів.

А через рік уже мені був лист од діда, ще неписьменного тоді. Дід мені писав: —

„Не хочу більше жити з твоїм батьком. Хочу сам хазяїном стати. Як сам здоров знаєш, колись я був хазяїном, поки злидні не ззіли. Попробую зараз. Як порадиш мене? Чи благословиш на господарство?"

Я тоді порадив дідові.

А тепер про сьогоднішній лист. Вже про дідів, бо дід зараз, як кажуть, — і грамотний і друкований. Дід пише: —

— „Знаю, мій онуку, умер твій Ленін! Боляче і мені його ховати, бо він і мій!" А зараз про мене. Ти казав, онуку, правду тоді: — треба було спочатку, як ти радив. Ну, що-ж помилився. Іду зараз у комунію. Щасти тобі там у місті.

Твій дід Євмен".

На цьому я й кінчаю зараз про діда. А колись більше. А дідові так напишу: —

— Гей, діду Євмене! Колись ти навчив мене працювати і сам працював на мене. Зараз моя черга. Сподівайся діду обновки: —

— як хто з моїх товаришів поїде на село, я передам тобі нову смушеву шапку-ковганку.

М. Христовий.

Червоні христини.

Заховався пропелер в блакиті,
На весняних полях вітер свище;
Я у клубі сьогодні христив
Свого сина в червоне намисто.

І низалися очі-разочки,
А я знав, що роблю тільки так —
І пішли по селу поголоски,
Що я сина христив без попа...

Та й на віщо він здавсь, довготрясий,
Коли мозок горить прозолоттю, —
Я до клубу піду — батрак я,
— Запишіть і мене в Комсомол! —

Мені років всього дев'ятнацять,
А робота — тяжкі заробітки, —
Буду збори одвідувать в п'ятницю,
Працювати в ячейці із жінкою...

Ой, держися-ж, куркулику-песе,
Як червоним затрусимо маком,
Бо синка мого зовсім маленького
Записали в ячейку спартаків...

Заховався пропелер в блакиті,
На весняних полях вітер свище,
Я у клубі сьогодні христив —
Свого сина в червоне намисто.

М. Кожушний.

1 Січня.

Перегортаю дні-сторінки
Все швидче. Знов життя — роман.
Я кинув на буденне вчинки,
Мов кіно промінь на екран.

Колони. Зала. Доклад. Тиша.
Бракує грошей — зміст всіх тем.
Агрономічний з'їзд колише,
Як дзвін великий, Наркомзем.

А над усім крізь хмари погляд
Уважний, іронічний, — твій!
І я віддам йому на розгляд
Все, чим я мертвий і живий.

М. Доленго.

* * *

І знову йду на провесні полями.
Вода іде,
В очах співає, й вогко, війно тане
Водяний день.

І знаю я: із піснею Комуни
Я перейду поля, й тисячоліття
В полях пісень співатимуть баюни,
І ввечері їм віритимуть діти.

Забудуть бруд і піт, і кров, і нечисть,
Що закаляли наші мужні руки,
Вагу, що винесли наші могутні плечі,
І пам'ятатимуть самі зелені звуки.

Й лише, коли зоря блисне в повітрі
Й, роздерши морок, згасне коло ніг,
Щось пригадають утопічні діти
В передрозсвітній водяній весні.

М. Йогансен.

Більшовицькі крила.

Останній стук — аероплан,
В аероплані більшовик;
Він з окіяну вниз загляне
По всіх куточках, звірських, диких.
Дротами мозок пронизавсь —
Дзвенить залізо, мідь, чавун...
По всьому світові пов'язались
Повітряні бездротні струни.
Агітаційний папірець
В Берлін упав з аероплану —
Струмочком радість в жилах ллється.
Надія вирватись з кайданів.
Читають —
Тисячі умів,
Страйкують —
Сотні тисяч рук...
Могутній дух — робочий гнів
Проти панів,
Проти панів...

П. Голота.

На хуторі.

... Дівчинка на призьбі:
ціпу-ціпу-ціпу!
Собака на цепу.
Шумить щось у степу.

Біжить з города мати —
Шумить щось у степу...
— Ой, світе мій, це-ж буря! —
Шумить щось у степу...

— Ні, мамо, то не буря,
Читала я: то флот.
Тремтить од жаху мати,
Реве в кошарі скот...

А небо розкружляло
І кільки сот круків!
А потім повернуло,
І шум подаленів...
Шум даленів...

П. Тичина.

Аероплан.

Плавно птицею знявся,
Поплив і поплив
По-між хмарами
(крила врізались в білий туман)...
О, хто знає,
Які магістралі
в сині далі
свердлить пропелер!?

Розлетілись дитячі легенди
про кійки Ілії пророка —
над землею опалений сонцем
чорним демоном лине пілот.
Що пустелі і сині безодні,
коли розум гігантським свердлом
од Ікара до башти Ейфеля
свердлить знизу і збоку простори!?

Ось над нами він вище і вище
(Є у льоті незнана краса),
насолода у хмари продерлась
у влучні рухи керма!

Хто спинить, в кого вистачить сили?
хіба є параболі кінці?
Хіба зморшки безсило зотліють
на людськім всемогучім чолі?!

По-над хмарами,
по-між хмарами
стальним свердлом небесну даль
дзвінко свердлить
в нестримнім льоті
аероплан.

І. Сенченко.

Селянський біль.

В синьому озері вечора
Тане білий день.
На ниві постать стареча —
Ледве за плугом іде.
Там десь у місті трамваї,
Електрика білить шляхи.
Тут, над селом, тумани —
Хтось витрусив сажі мішки.
Від ранку до ночи втомлені
Порепані руки — і плуг.
Чи скоро лихо зломимо?
Чи з міста машини прийдуть?
В синьому озері вечора
Тане білий день.
На ниві постать стареча
Ледве за плугом іде.

А. Шмигельський.

Надходить літо.

Надходить літо.
Чуєш бо? — надходить лі.
то мліє гай. Ріка струнка.
В садках додолі цвіт, додолі цвіт...
Рясніє небо, дні вже не такі.
Повніє далина.
І за повіткою малина
сивіє віями... Повніє далина.

На призьбі дід старий —
як сон.
Кошлатить йому брови внук.
Гойдає вітер мак, і мак і явори.
Син

у землю заступа встромив
і йде до хати. Тепло як!
Це десь за тиждень вже й жита
почнуть мов справжні зорювать.

Пережили і війни і біду,
визволили молоду і поділили.
Іще-б останню доділить —
Тоді вже й зовсім. Тиша.
Лиш на кутку і дзвязк і стун.
Проїде вулицею хтось. Тиша.
Це десь за тиждень вже й жита
почнуть мов справжні зорювать.

Електрику сусіднє провело.
Пора-б і нам! — Хитає головою дід.
Скрипить за хатою колодязь.
Дзвід
тремтить і труситься, от-от впаде.
Артезіянський буде в нас — не пропадем!
Хитає головою дід.
А над селом пустун — літан
безжурно крильми креслить план.

Виходить з хати молодая
весела мати: де мій син?
Дитина ручками, дитина ніжками — який!
Напевно, буде комсомолець, так?
І от воно вже на руках,
забуло діда, всіх і все,
і мружить очі й груди ссе...

Надходить літо.

П. Тичина.

Жінці революції.

(Уривок з твору „Робфаківка").

В цей час, коли я іду,
і прожектор огненно розсікає груди вечора,
і в криваве провалля видко:
як вітер скажено ганяє перелякані акації,
і метушаться розірвані хмари, — я згадую:
як ти була політруком ескадрону
і брала Перекоп...
А тепер ти, золотоволоса робфаківко,
кожного ранку біжиш по задріпаних вулицях
і боїшся опізнитись на лекцію,
де розказують про меридіяни й про життя рослин.

* * *

Невпинно
і солодко б'ються серця
і правильно і з перебоями
в цей час,
коли ми йдемо з тобою.
А на заході:
прямо в прострелене чоло сонця —
летять журавлі...
І ніколи, ніколи
не буде краще на землі.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Віки проходять перед тобою
і оддають тобі пошану,

о, жінко Революції.

Скільки геніїв вийшло із доісторичної
глибини твого черева...
Дивлюсь на твої заломлені руки,
на зморшки на твоїм чолі
і оддаю тобі своє серце...
на!..
І підставляю вітрам розірвані груди,
і женуть вітри по жилах мою кров
і ритмічно піднімають легені...
А на заході:
будинки і люди
чітко вирізьбила далечінь.

* * *

Моя душа,
мов залита асфальтом земля,
і кожне необережне слово
вгрузає в ній, як закаблуки моєї коханої
на розпеченім ґрунті
площі Рози Люксембург...
І її, таку наївну і тривожну,
я оддаю тобі,
бо:
прийдуть тисячі таких-же, як і я,
і оддадуть тобі свої серця і душі,
і ми їх запалимо,
щоб
освітить твої дороги,

о, жінко Революції!..

В. Сосюра.

В Клубі.

В клубі пісні,
нижуться спогади
чорною, давньою казкою:
з бантини вторять
ту казку півні
— (бідні були колись, бідні,
тепер новиною ми
зглазені!)
Та хто-ж сказав,
що ми:
„ні к селу, ні к городу“,
той вже напевно
балда.
А ми на роботі
горді,
ми
Молоді Комунари
Завзяті!

П. Усенко.

Науку гризуть.

(Уривок з поеми „Співучі Яруги“).

Робфак. Робітники. Селяни.
Ні манжетів, ні фраків.
Відси Радянська земля
криється співучими тракторами.
Пахне просом, загоном і сіном.
Хоч розхристані і невзуті, —
для тебе вони, Україно,
дні і ночі науку гризуть.
Це твої плугарі, інженіри,
і разом горді насильники.

Вони залізуть в твої нетра,
і ти нетра покірно даси...
Змиють ганьбу одвічну, всі плями.
А над кожним столом, на тину
Вони повісять електричну лямпу.
Ну!

І. Дніпровський.

* * *

Освіто, слово чарівне,
Мов сонечко ясне,
Не обминай мене.

Я знаю, як всесильна ти, —
Мені ти розум просвіти,
Дай шлях знайти.

Освіто, золото наук!
Не хочу сліз чужих, ні мук,
Ні жити з чужих рук.

Ти дай мені лиш ясну міць —
Перед туманом таємниць
Не повергатись ниць.

О. Когут-Халаїм.

Два заповіти.

„Потом зросиш ти землю свою,
прокленеш, орючи, вбогу ниву;
не пшениця, не хліб, а вівсюг,
будяки, бур'яни буде жниво"...

Десь у пітьмі віків пролунав заповіт,
ти скорився слух'яно і німо;
кропить землю кривавий твій піт,
горбить праця надсильная спину.

День за днем промайнули віки,
день за днем ти зігнувшись над плугом,
і пошматаний скрізь на нивки
Степ укрила одвічная туга...

Степ безмежний та межі тісні,
що зломили огненную силу,
що скували кайдани міцні,
що приборкали сміливі крила...

Стань-же гордо ти, сину землі,
дужим „х о ч у!" розбий всі окови,
і в великій щасливій сім'ї
утвори заповіт собі новий:

„Спілка вільних є владник життя, —
всесвіт цілий — єдиная нива, —
творча праця й могутнє знаття
урожайне збиратимуть жниво".

Ю. Жилко.

Дайте нам душу машинну...

З міста турботного пісня,
В селах розмова про „змичку".
...Дайте нам душу машинну,
Розуму більше зазичте!
В тон Комсомол по селу:
„Дайте нам душу машинну".
...і пішло,
і пішло...
А моє серце
давно на дрезині
відвезено в місто, в Окрком;—
там
на анкеті пером
Літера в літеру (мов пропечатано)
рукою більшовика:
„Рекомендую в партію...
...Іван Крупчатка"...
„От більшовик, от партієць",
Кожен вам скаже в окрузі.
Значить, маю якусь я міць,
Значить, працю виконувать здужаю.
— Цю думку на пальцях сную.
Цю думу у пісню складаю.
Знаю, я активіст,
— Знаю:
зо мною радіє вся братва.

П. Усенко.

Їв г а.

(Уривок з поеми „Нальотчиця").

На фронт попала випадково,—
проспала станцію свою.
Кресали, цокали підкови,
і от вона уже в бою.

Ідуть жіночі батальйони,
а німці із землі вогнем...
І Ївга серед них холоне,
залізний вітер їх жене...

І першу лінію одбили,
ідуть на другу. Але крик:
— Нас обійшли!.. і впала Ївга,
блеснув в лице німецький штик.

Ein Mädchen!.. і багнет додолу...
а очі теплі і ясні...
Огненне розімкнулось коло,
і потекли незнані дні.

Котилась армія, мов хвилі,
а хтось кричав: — Назад, назад!
І знов поля і шахти милі,
заводи й мітингів гроза...

І з того дня, о, сон-лелеко!
пройшли тривога й кров без дна...
В безодню синю і далеку
четверта падала весна.

Струнка, смуглява, синьоока,
ще й зірка грає на чолі.
Вже одгуло під Перекопом,
і Ївга знову на селі.

А потім місто і панелі,
і непа в серце гострий ніж...
Це-ж ти в обідраній шинелі
на розі, вся в сльозах, стоїш...

В. Сосюра.

* * *

Вітер шумить ясиновий,
вітер у нашім гаю.
Слухай... я жалем і кров'ю
серце твоє обіллю...

Хто їх покличе зі степу
знову за смерть — за вогні?..
Бродять по вулицях непу
тільки їх тіні ясні...

Слухаю... чую... говорять...
Може, це вітер шумить?!..
Може, червоним терором
Хочеться все запалить...

Слухаю... чую... не знаю...
Може, боюся сказать?..
Там, з невідомого краю,
Йде невідома гроза...

Вітер шумить ясиновий, —
Вітер у нашім гаю.
Слухай... Я гнівом і кров'ю
Серце твоє обіллю...

В. Сосюра.

ЛЕНІН

Нетрища.

(Уривок).

Давненько було... Не один і не два дні розіп'яв час... Чимало згоріло заходів, прозоріло зор... Давно — сидів салдат коло будки — прийшов води напитись, пив багато, стомлену голову помочив — брудний, спітнілий. Тоді стрілянина йшла по лісі — гупне й піде луною, аж тумани на болоті зарачкують і земля спітніє... Салдатик так схожий з Іванком, що з фронту не повернувся — поїхав Іванко, прислав листа, кланявся, й немає й досі — може ще й повернеться?.. Очі такі-ж, як у Іванка, у цього салдатика і кучері скудовчені, русяві. Говорив салдатик, що набридло йому вже, та для себе самі повинні робити, а що руїна пішла, о:

— Ленін все поправить, все зробить... Тільки ворогів виженемо, і Ленін працювати почне, налагодиться все... і залізниця налагодиться і спокій, і всім земля буде — та все...

— І залізниця налагодиться?..

— Обов'язково, аби тільки Ленін...

Говорив салдатик довго, стомлено, про все розповів не мудро.

Ленін усе зробить...

Впала Ількові аж на дно кудись думка про отого Леніна — побачити-б його, розповісти, що потяги не йдуть, що залізниця заросла шпоришем, осотом, рейки поіржавіли, й ніхто не дивиться ось уже скільки місяців...

* *
*

Семен говоре, що його Грицько буде на всю губерню чоловік, коли комунію скине...

— Чорт їх доберe...

Сьогодні й пострілів більше чутно з хутора й вигуки п'яні — гуляє братва. А від Илькової будки це недалеко...

. . . . . .

Грицько знає про потяг панцерний „Ленін" — вилаявся п'яно, посварився... Знає, що це його ловити.

Шпали летіли з насипу вниз, гупаючи легко об землю, а коли кидали рейку — важко котилась униз, приминаючи кущі, траву, копирсаючи пісок. — Лягала внизу, або зачіпалась... Стогнали кущі, стогнала трава...

Тривожна ніч...

Сам скочував рейки вниз Грицько, командував. Пахне потом і немитим людським тілом, самогоном і тм'яним духом ночи...

Спішать, поглядають туди, звідки, з-за звороту, вилізе крицевий звір, щоб тут упасти навколішки і невблагано згинути — отоді...

На чверть верстви розібрали...

Витер піт рукавом, примружив очі, заграла усмішка злоби на вустах, оглянув роботу — чисто... Так...

Наші степи дикунських часів — ніяка історія не в силі списати — дикунство це старовинне з Азії, з татарщини, з половеччини. Дикунство наших нетрищ, де панувало рабство, де панує стихія, ліс і степ, а ще й темрява — гріяна темрява дикунської Азії, татарщини, вікової каторги...

Залягли в кущі, з обох боків насипу — Грицько, у синіх штанях і чемерці, у сивій шапці і татарщиною на обличчі, ходить від гурту до гурту, гомонять і чекають байдуже.

. . . . . .

Увійшов Грицько до Илька в будку, гостро зиркнув:

— Тут... потяг буде... панцерний „Ленін", мабуть, уже швидко... Комунія, щоб у село... так, гляди, не вийди там... ми рейки зняли — покажемо їм, як...

Зиркнув у вічі прямо Илькові. Илько вспіймав зір...

— Потяг і Ленін... а ти не даєш потягові...

— А ти мовчи, а то... у нас знаєш, швидко... гляди...

Наче непомітно посварився револьвером, посидів ще й вийшов хутко...

— Потяг з Леніном...

Підхопився Ілько, пройшов по хаті, вийшов на двір, послухав, повернувся, заметушився, зашепотів спрагнілими губами, мов листя осики перед ранком... Сиве волосся, сива борода настовбурчилась.

* * *

Тихо йде панцерний потяг у тривожну ніч, вищирили зуби гармати, присутулилися кулемети...

Панцерник посувається в ніч, у безголосся й темряву, коли ось попереду червоний лихтар, раз блиснув, другий раз —

— добіг Ілько до того місця, де шпали покопирсали пісок — пориті рівчаки, неначе ребра на тих місцях, де лежали шпали, а то ще шпали безнадійно в небо позадирали кінці...

Добіг Ілько, спіткнувся... схопився й знову побіг, бо он уже шепотить потяг... Одна думка —

— Ленін і салдатик, як і Іванко з очима...

Підняв над головою лихтаря Ілько, а тут разом —

— один постріл — хтось не витримав, потім разом з двох боків насипу. Чітко вдарило, покотило в ліс і нетрища, на болото... впало...

Похитнувся Ілько, на спину впав, ойкнув і захаркотів кров'ю... і забилося хутко, хутко в скронях...

— Тривога! До зброї... — Присутулені кулемети бризнули вогнем у кущі, гармата вищирила зуби, роззявила пащу.

І забилася хутко, хутко в мізку в Ілька остання думка — ой, захаркотів кров'ю — остання думка —

— Не побачив Леніна, не розповів йому... Леніну...

О. Копиленко.

Тринадцять.

(Скорочене).

Івашкові тринадцять, і у всьому ці тринадцять даються в знаки... І сам Івашко маленький, миршавий, немов облізле кошеня, здається жертвою своїх тринадцяти...

До директора фабрики Ванька боїться, хоч і знає, що директор — червоний, свій директор — робітник і комуніст.

Гнітить якось обстанова в кабінеті. Віє від неї великою суворістю, і здається, що ось-ось розчавлять Івашка маленького стіни, що немов насуваються з написами: „кажіть коротко“, „час — дорогий“ і багато инших поналіплюваних кардонок, і сам Ленін, Володимир Ілліч, дорогий і близький, про-між нас, немов запитує ухмиляючись:

— Івашко, зачім прийшов? Такий-сякий, не перебаранчай директорові.

То-ж треба, значиться, коридором у двір, а через двір у ремонтну, поруч у флігель, де на маленьких дверях — літерами скромно написано:

Тут міститься ячейка Комсомолу.

Івашкові тринадцять, а в статуті чотирнадцять. Так і написано: членом союзу може бути кожен робітничий підліток 14-ти років.

А тимчасом можна з дорадчим голосом. Ой... як-же не хочеться бути дорадчим — надто образливо: он, бач, Грицько — член рішаючий, в одній класі і в одній майстерні... Федько, Сенька, Васька довгий теж — чим вони?

Все горе в тринадцяти.

І коли, часом, на зборах ухвалюють резолюцію, і цілий ліс рук виростає над білявим мохом голів — так і кортить, кортить піднести руку разом з усіма, а боязко — ондечки, здається, — кожен дивиться й каже: „Івашко, не забувай статуту“...

... Вночі, в чорній затхлій кімнаті спить Івашко вкупі з братом Митром на одному ліжку. Спить Івашко. Вважається йому, немов-би причалює до мережевої фабрики

величезний паротяг: „Ух — ревнув, рванувся, і подався, подався до Москви-річки, а Москва-річка зовсім — море, море соціяльної революції. Паротяг — у хвилі. Хвилі по самий дах, заливають нутро паротягове. Палає полум'я печи, шкварчать пожадливі язики моря, шиплять, шиплять важкі поліна.

А біля печи за кочегара Івашко.

Пухирями, пухирями кожа; зскакують білими гульками, лижуть їх і розривають хвилі. „Ех... піти-б геть від цієї собачої пічки, стрибнути в обійми хвиль, освіжити-б тіло", тільки чує Івашко:

— Що, стомився, Назаренко?

Глянув. Дивиться — Ленін.

Івашко схвильований; ледве диха і, запинаючись, відповідає:

— Ні... ні, не стомився, товаришу Ленін...

— А як гадаєш, довеземо до Комунізму?

— Довеземо, Ленін.

— Ну, тоди валяй, брате, — звідси не далеко.

— Гаразд, Ленін.

Пухирями, пухирями кожа; зскакують білими гульками, лижуть їх і розривають хвилі.

Раптом — стоп... острів.

На острові літо. Ллє проміння сонце. Лащиться вітрець. Виростають доми. Виходять люди.

— Добридень, Ленін, а це хто з вами?

— Це комсомолець Назаренко.

— Ні, не комсомолець я, Ленін: по статуту не дістає року.

— А ось воно що?

І раптом виймає Ленін новенький комсомольский квиток і дає Івашкові. Дивиться Івашко й бачить на ньому своє прізвище, ім'я... Ой...

— Івашко, а, Івашко!

— Що, Ленін?

Продирає заспані очі й бачить Митра.

— Що, де квиток, квиток...

— Який квиток?

— Комсомольский квиток...
— Чий?
— Мій.
— Звідки?
— Ленін дав...

І раптом зрозумів Івашко, що це він бачив Леніна уві сні...

М. Колосов.

Портрет.

Будинок Кредитового Товариства підіймався над низькими хатками, як дзвініця. На високому гострякові хлюпалася червона китайка, а нижче — зірка і в ній картинка отака: з-під лобу поглядав дядько. Щоб побачити його, Одарочка вибігала аж на майдан, задирала голову й говорила:

— Ди, от високо!

Потім переводила очі на великі вікна, на грубі двері, стіни й нишпорила по-за ними.

— Отам, мабуть, гарно, о-о-о!

А инколи підходила крадькома до штахету й боязко зазирала на ґанок. Із дверей виходили дядьки, дехто з батіжком, дехто з лантухом. Одарочка відхилялась за стовпчик і знову зазирала, аби хоч одним оком заглянути в коридор.

Що там, вона не знала. Мабуть, гарно!

Колись вона побачила на стінах картинки, аж дві! Як-би ще подивитись!

... Увечері Одарочка, запряжена Грицем у вірьовочки, басуючи, неслась на майдан. Босі ноженятка по поросі, як праник по білизні. Гриць, хоч і був за кучера, але басував і сам не менше за коня.

Добігли до майдану, і на розі Одарочка раптом зупинилася. Гриць шмагнув її ще раз і теж зупинився: світ і гамір із великого будинка падав на штахети, на тополю, на площу. Переглянулись і тихенько подерлись до вікна.

— Підсади мене!

— А як побачать?

— Ну, я сама полізу!

— І я подивлюся!

Скоро Гриць і Одарочка сиділи вже на штахетах проти розчиненого вікна. А за вікнами з помосту юнак, розмахуючи руками, говорив у залі:

— Долю голоти, долю пролетаріяту всього світу звалив на свої плечі оцей чоловік, ім'я котрого **Ленін** — і показав на бік рукою. Одарочка глянула й побачила в червоних стрічках картинку: дядя, той самий дядя, що й у зірці, ніби аж нагнувся від ваги. Одарочка вже не слухала. Картинка, от гарна! Бач, як дивиться! — Ти бачиш, Гришко, наче сміється!

— А ти бачиш, як отой махає руками, ги-ги-и... як млин!

Хтось підійшов до вікна: вони зіскочили на землю. Грицько запрігся у вірьовочки й поскакав на майдан.

... Одарочка спала на лежанці. Цеї ночи з лежанки почулося хлипання, потім засміялася й раптом сіла:

— Мамо, мамо!..

— Чого тобі!?

Одарочка знову лягла, і радісна усмішка поповзла на уста, коли до неї знову підійшов дядя, той, що на картинці. Підійшов, узяв за руку й повів у великий будинок, як Кредитове Т-во, ні, більший — такий, як світ... а дітей кругом багато, багато й кричать: — дядя, дядя! наш дядя!

2.

Коли земля укрилася снігом, як ночви борошном, Одарочка цілими днями сиділа біля замерзлого вікна й пальцем протирала в ньому дірочку. Холодно. У відчинені двері по мокрій підлозі котився білий холод, забирався під стіл, потім на лаву до її посинілих ніг, потім на стіни, де в три ряди висіли старі вже ікони.

— От як-би отут картинку повісити,—думала Одарочка.

А той дядя знову снився: — „Хочеш у білий будинок?"

— От як-би чоботи, я-б пішла до Кредиту, ввійшла в коридор, і... ух, як побачать... Ну, так що-ж, і не доженуть, і все їдно втечу! —А в неділю бабуся полізла на піч, а потім сказала:

— На двір не вискакуй босою, ось на, в чоботи вступиш.

— Чоботи! — завмерла. Хутко озулась і, вдаючи нетерплячку, вискочила з хати.

Вулиця. Кредитове Т-во. На ґанку дітвора. Одарочка вовчиком залізла й собі. За ними-ж потопала і в коридор.

Потім з вулиці увійшов учитель:

— Ви чого тут набились?.. і ти, Одарочко, чого?

— Так.

— Ну, йди сюди, а ви — марш відціля!

Хлоп'яки підняли гармидер.

За дядею вчителем Одарочка увійшла до зали. Довкола сиділи дяді й тьоті: на підмостках відбувалася репетиція. Недалеко від Одарочки якийсь парубок розгортав картинки, дивився й казав:

— Оце над комином, оце на двері, а оце...

Одарочка глянула, й оченята засяли: на картині був той дядя, що снився.

— ... а оце тов. Леніна над сценою,—сказав парубок і кинув картинки на стіл. Вони скрутились у трубки. Парубок пішов до підмостків, а вчитель підійшов до столу.

На підмостках почався гармидер, всі посунулися ближче, і стіл опинився за спинами. Тоді Одарочка озирнулась, підбігла й схопила одну біленьку трубку, оту, що дядя, пригорнула під материну кохту й хутко почовгала з зали. На порозі стояв Гришко:

— А я бачив, а я дяді Петрові скажу.

— Ну, й кажи, Гришко-Бришко, неначе я що-небудь брала!

— А ти, Одарка-циганка!

Додому бігла, немов за нею хто гнався. Великі бабині чоботи намулили ноги. Довгі рукава заваджали витерти носа, але що там! Картинка єсть!

В хаті було темно; вона хутко скинула чоботи, полізла під ліжко й заховала дядю в куток за книжку.

Потім лягла на лежанку й почала мріяти: картинка, велика й дядя такий з борідкою... Хочеш у „білий будинок"...

... А тимчасом у залі коло столу піднявся галас: кинулися портрета. Парубок сердився:

— ... Тільки-ж що був... та я-ж за ним спеціяльно в місто їздив! Хто взяв, кажіть, а то труситиму всіх?

Отоді Грицько́ й крикнув від дверей:

— Одарка Грубина вкрала!

... В хаті були чужі люди, і горіло світло, коли прокинулась Одарочка.

— Ти який там портрет взяла, га?

— Я не брала... — і заплакала.

— Брешеш, де ти його діла, га? — І так шарпанули її, що вона гепнула на долівку.

... Портрет дістала сама мати, а Одарочка стояла біля столу й заходилася від сліз...

П. Панч.

Ленін.

(Уривок з поеми).

... Ближче Усов підійшов,
Став грудь на грудь.
Тремтіли руки і чуття.
Як мухи з клейкого паперу —
Так виривались, дерлися думки,
Хотіли увільнитись.
Чого він ближче став —
Убить, чи слухать?
То Усов думав і питав:
Невже його ніхто не зважиться убити?
А я?
О, хоч-би злости підкотило!
Щоб перевірить силу,
Себе він лютував:
Тиран! —
А вийшло
Ніяково і смішно.
І в той-же час
Ласкаво людський погляд
Торкнувся Усова.
Ілліч мов підморгнув —

Так тепло, тепло.
Казав очима: „Думаєш — не знаю?
Ти-ж робітник — і я для тебе".
А сам — широкеє лице і зморшки коло носа,
різьб'ярені різцем упертости і часу
— у різні боки, як проміння.
А очі чорні, з огником,
Маленькі, теплі,
А иноді хитренькі
Під розумним шишкуватим лобом.
За твердістю очей
Глибоко причаївся сміх —
Якісь і добрі — і суворі!

У масі чогось словами перекинулись —
Увага, репліка, чи щось...
Ленін цікаво прищурив трохи око,
Одною бровою вверх стрільнув:
Прислухається.
Так просто, по-людськи виявив цікавість,
Не почував того, що він є Ленін.
Здавалось, він і не догадувавсь,
Що він є Ленін.
Голос повний, наллятий силою життя,
Як яблуко оливне,
Що ллє у душу певність.
Слова звичайні.
А розкусить — горішок в середині...

В. Поліщук.

Замах на Леніна.

Гадом чорним 18-ий рік
оточив республіку білими:
чехо-словаки, Колчак, Денікін, —
ось кого гнали і били ми!

І раптом стогін радіо в степ,
зойк телефону в місто...
Стурбовано кожний Совдеп
жорсткою печальною звісткою.
Постріл у наші груди
— на товариша Леніна замах,
зрадницька куля в серце республіки,
рана його — трудящих рана.
У світ, у космос, радіо-хвиль плин:
— лави міцніш! гостріше зором!
на удар—ударом глибин!
на замах — червоним терором!
І кожний гудок кричить тепер,
як світовий робітничий рот:
— Довіку ганебна назва „ес-ер"!..
довіку ганебне прізвище Ройд!..
І крізь гуд і грюк праці,
в країні рікою іскор дощ...
І скрізь лунає по федерації:
— Хай живе світовий вождь!..

Г. Шкурупій.

Ленін.

(Уривок з поеми).

... Там, де в темряві фіранка
Більмом повисла на вікні,
Чекали ранку,
І тяжко Ленін
Хворий
Стогнав у сні.
Схудлий і блідий,
З болем в обличчі...
— „Йди, йди,
Просто в-вічі...
І кажи
Просто в серце, в-вічі"...

Північ. Смольний.
Напівтемні коридори.
Зала. І трибуна.
Розбурхане море голов.
— „Чуєте, там уже кров
Полилась робітнича...
Я кличу!
Чуєте всі, всі, всі!“
Шум голосів.
Море голов,
Кров!!
Кров!!
Встав із ліжка —
Тільки сон і ніч...
Враз — немов тривога,
Ніби клич!
До вікна підходе,
Скинена фіранка.
Взір на вулицю, вниз!
Скільки-ж народу,
Робітничих блуз!
Картузів та блуз!
Гей, Ілліч!
Ждуть тебе орлята —
В бій, в бій
На панів проклятих!..
Гей, видужуй, ми ждемо давно!..“
Тихий покрик... Брязнуло вікно...
Ні, здалося так — нема нікого...
Диха вулиця пуста;
А колись тут юшила тривога,
Броневик підвалини хитав.
Сірі-сірі шинелі.
Схудлі, суворі лиця, —
Гасло повстання „Ленін“
Кинув, мов гостру крицю...

О. Донченко.

Самі.

(Н. Тіхонова).

1.

Добрий Сагіб у Самі й розумний,
Тільки дуже б'є стеком по спині;
Добрий Сагіб у Самі й розумний,
Тільки Самі не вважає людиною.
Дивиться на нього одним оком не до речи,
Ніколи не скаже: дякую;
Самі гріє для голення йому глечик
І сідлає для Сагіба коняку.
Схибить Самі хоч на порошинку —
Все знає Сагіб, ніби Вішну могутній, —
Б'ють по п'ятах тоді комишиною:
Дуже болюче й дуже чутно.
Але батько Самі в Беджалурі
Скороходом був не даром, —
Ноги хлопчика в спеку й бурю
Все більш певно біжать базаром.

2.

Цей рік був дуже недобрий:
Коловухого, попелястого поні
Вкусила чорна кобра,
І злий дух кричав у телефоні.
Раз Сагіб прокинувсь на світанку,
Він газету в цей час читає,
Гонг погордливо про це забамкав,
Тільки Самі з газетою немає.
Й довелося для голення воду
Доручить загріти другому,
І, чого не бувало ще з роду, —
Негодований мул вийшов з дому.

3.

За сім днів повернувся Самі,
Мов козля, від отари відбите,
З роздряпаними ногами.
Голодний і ввесь обідраний.
На лобі ґуля синява,
Мов проба на золоті, блимає,
І Сагіб, мимо звичаю, навіть
Витріщив обидвома очима.
— Де ти був, павіяне безхвостий? —
Сагіб розгойдався в качалці.
А Самі у відповідь просто:
— Я боявся зубів твоєї палиці
І бажав утекти до володаря,
Що браминів та раджів вище —
Та заплутався в перелогах,
Мов сліпе кошеня на стрісі.
— Ти родився, щоб бути покірним,
Гріти воду, встаючи рано,
Бігати з почтою, служити вірно, —
Я володар твій, мавпо погана.

4.

— Той далекий живе за снігами,
Що з неба накидано жменями,
У місті з великими хатами,
І зовуть його люди Ленін.
Він дає голодним скоринку,
Навіть вовка зробить людиною.
Він Сагіб перед небом великий,
А не б'ється стеком і не гримає.
Самі — з маграджського роду,
Та готовий свій рід занехати —
Для голення йому гріти воду,
Бігать з почтою, поні сідлати.
І за службу дасть йому Ленін

Стільки добрих порад та рупій!
Вільно дихатимуть Самі легені, —
Самі всіх сагібів згубить.

5.

— Де ти чув це все, божевільний?—
Усміхнувся лукаво Самі:
— Там, де білим бувати не вільно —
В глибині крамниць Амритсарських,
В крамарів — увесь світ на долоні,
Вони знаюгь всі думки судра
І почому в Рохількенді коні,
І який цей Ленін мудрий.
— Йди геть, — промовив англієць.
І Самі пішов побідно,
А Сагіб замкнувсь, мов келійник,
І не вийшов навіть на обід.

6.

А Самі суворий, маленький,
В колінах зігнувши ноги,
Молився далекому „Ленін“,
Незрозумілому, як йоги,
Щоб почув його прохання несміливі
З свого дивного міста, аж звідти,
Куди-б навіть птах бистрокрилий,
Навіть птах-би не міг долетіти,
Бо і він від дощів розкис-би,
Слон-би біг — і впав-би, як п'яний,
І вогняний Сагібів віз
Розбився-б у бурях, як шкляний.

7.

Так далеко був цей Ленін,
А почув відразу Самі,

І хлопчик стояв надхнений
На колінях, з мокрими очами,
А вскочив легко й жваво,
Як оливою намазали чресла;
Вечір на стан його смуглявий
Пролився пахощами весело.
Ніби знову він родився в Амритсарі
Й на цей раз — людиною,
Ніколи його більше не вдарить
Злий Сагіб своїм стеком по спині.

Переклав *І. Кулик.*

Бюлетень.

(В. Маяковського).

Сутінок затемнив зимовий день.
Розклеєно державний бюлетень.
Ні!
Не треба!
Не сховати блискавки: —
— в сутінка!
Ні!
Не закувати мови грому!
Віками буде
тисяччю сторінок
Греміти —
Як на пожежу —
Ленінська мова.
Грім не може бути на німоту хворий,
Завірюх не стримає
безмежний степ!
Ні!
Не ослабне Ленінська воля
В мільйоново-дужій волі Р. К. П.
Хіба жар
такий
термометром зміряється?

Хіба пульс
такий
в хвилину можна взнать?!
Буде битись Ленінське серце
У революції в грудях
Кожний час!
Ні!
Ні!
Ні!
Не хочем,
не віримо в білий бюлетень!
Згинь з очей настирливо-чорний день!

Перекл. *А. Лісовий.*

Ми Леніна, в ногу, хороним...

(З твору „Ера").

Його одягли у шинелю,
дали йому сурму й шолом.
І грає над непи панеллю
зоря над маненьким чолом...

А в місті далекому Ленін:
крізь бурі він руку простяг...
За 71-й, за Лену
над світом шумує наш стяг.

...Що сталось, брати, розкажіть,
І чому гудки так кричать?..
Мов армію нашу розбито...
куди це робочі біжать?

Хитаються руки маненькі,
на захід — багнети і сум....
Немає вже вашої неньки, —
її до могили везуть.

І мертво за гробом — Івани,
кіннота і траурний крок...
Це хто похилився, мов п'яний?..
куди це — під руки, кого?

Над нами гармати, — не дзвони,
над нами трибуна, — не піп...
Ми Леніна, в ногу, хороним...
а, може ...надії свої?!

Ми лоба твого не цілуєм, —
далеко на півночі він.
Але за гарматою, гулом,
ми душі шпурнули тобі...

За гробом — вони, за тобою,
в сльозах і мовчанні ідуть...
А-ти, в гімнастьорці, до бою
і мертвий показуєш путь...

В. Сосюра.

Всім, всім, всім...

(З поеми „Ленінізм").

З Кремля —
Радіо-хвиля: всім, всім, всім.
21 січня в ніч
Помер, помер Ілліч!

Сьогодні ми будемо
Семилітки-сироти без Ілліча,
А потім добудемо
Цілий світ для внуків, для внучат...

Гей, працівники,
Гей, робітники,
З нами „Ленінізм"!

Гей, незаможні —
Ми — не переможні!..

З Кремля —
Радіо-хвиля: всім, всім, всім.
Заповів Ілліч:
Земле,
Новий шлях
Заводи й села клич!..

А. Промінь.

Схилились прапори.

Тривожним криком загули
Гудки вокзалів і заводів
Й ридання в унісон злились,
І по шляхах блакити бродять.

Співають жалібно фанфари...
Нема... Нема... А вчора був.
У грудях знов тяжкі удари,
Й нервово знов гудки гудуть.

Нехай схилилися прапори
І чорним трауром цвітуть,
Але в далечіні зорить
І наближається майбутнє...

Гуде блакить — сумують гори,
В печально-трауровий день
Дзвенять схвильовано мотори,
І журно радіо гуде.

Г. Плискунівський.

Леніну.

Потьмарився вогонь червоний прапорів, —
Тужливо чорними стрічками
Їх горне сум...
Нема найкращого з проводирів —
Титана з полум'ям думками...
Помер...
Сьогодні поховали,
Гудків могутніх хора
На „вічну пам'ять“ проспівали...
Турботний сум тепер...
Він мимоволі серце тисне:
Шляхи далекі, і зловісний
Над ними морок висне...

. . . . . .

Але вперед! Товаришу, прощай!
Не сум і не відчай, —
Ти нам залишив волі заповіти,
І ми їх мусимо здійснити!

Ю. Жилко.

Умер наш Ленін.

І лютим льотом телеграф
по лінії: умер наш Ленін,
і попелясте стигло тло, —
застигли люди в хвилі денній.

Засмагли втомлені вуста
по світу звісткою в один день.
І північ пише всім листи
на схід, на захід і на південь.

Хай так. Хай так. Ввесь світ гуде:
А далі-ж як? Ілліч умер...
А хто вперед нас поведе?
І скрізь лунає: Комінтерн.

Засмагли втомлені вуста
по світу звісткою в один день.
І північ пише всім листи
на схід, на захід і на південь —

Туди, де жаль, туди, де ніч,
Де воля скута так зловісно.
Лунає клич — умер Ілліч,
живуть основи Ленінізму!

Є. Дубков.

За нами Ленін.

Тільки на мент
схилити прапори,
тільки на мент хай здрігнуться серця,
а потім знову в залізні шори
хай стисне фашизм робітнича рука!..

Хай гудки паровозів в депо,
хай в гаражах автомобільні сирени
тільки раз прогудуть роз'ятреним ротом
— Вмер Ленін!..

Хай кроком революції
у гуркіт і вий
гармат
мілійони робітників світу
понесуть вождя.
— Він живий!..

Діло Леніна ми закінчимо,
нам зірвати фашистський фрак.
Ми останній шуруб загвинтимо,
ми—РКП, Комсомол, Спартак.

Майстерня, завод!
Працюй!..
Серця загартовуй Ленінським духом,
докінчуй з капіталістами прю,
агітуй в стоголосий рупор!..

Арміє!
Кроком руш!
Ленін з нами до віку й завше...
Ім'я це в шепоті вуст
Нам стане побідним маршем!..

Г. Шкурупій.

Революції в сьомий рік.

Громом ударило в серця згаряча —
Не стало, не стало Ілліча,
Першого Більшовика
Володимира Ульянова-Леніна.
Але горить, горить нам
Чоло його — „Ленінізм".
Товариші!
Здійснений Ленін — це і є комунізм!
Те, що Він створив,
Вбира в себе навіть скорб утрати,
Ленін — Арарат пролетаріяту
Над потопом світової борні!
Ленін — комуністичної партії орбіта,
Ленін — Вождь, і Ленін — Учитель!
Ленін — серце світових мас,
Ленін — не вкладається в розуміння,
Як не вкладаються простір і час...

Ленін умер?
— Гірка неправда!
Хіба революція вмерла,
Хіба земної кулі довершився шлях,
Хіба Ленінському паровозу в комунізм
Може стати домовина на путях?
Скажемо так:
Умер муж
Володимир Ілліч
Революції в сьомий рік;
Навіть скажемо так:
Умер в генії Леніна,
Все, що може бути смертного в генії
— Чоловік!..

В. Ярошенко.

Пам'яті В. І. Леніна.

Леніна немає серед нас,
Серце Леніна зотліло у огні...
Вождь працюючих знесилений погас,
Проводир пролетарів в труні...

Та не стримає жалоба крил,
Не заступить нам червоний шлях!
Кров Вождя горить у наших жилах,
Кров Вождя на наших прапорах!

Твердим кроком у майбутнє, сміло,—
Ім'я Леніна веде наші полки!
Леніна померло тіло,—
Геній Леніна переживе віки!

О. Слісаренко.

Ленін.

Не вмер Ти!
Хоч знаєм: двадцять перше січня
Було.
Не може-ж погаснуть для смерти
Твоє
Невмируще чоло!

Не вірим скорботі. Повірить не хочем.
Ну, як-же повірить:
На всесвіт від Тебе
Потуга. Пломініють світи.
Хіба-ж окіяном клекоче
В мільйонному,
В нашому серці —
Не серце Твоє?
Не Ти?

І от зараз, як завжди, — ясно і точно, —
За мускулястим льотом
Твоєї руки,
У пожарі, в прижмурених очах
Ми бачимо
Твої — далекі —
Наші віки.

І не даром, — тяжко без Тебе! — не даром
Прострелила серце мить:
На селах,
В містах,
В робітничих кварталах
Упала
Розпука,
А потім — в крові нашій
Хлянула мідь.

І тепер тільки хочем (тяжко без Тебе)
Не згоріти у муці,
Поки ляже
Залізом клятва,
Така:
Будуть ім'я і серце Твоє
Нести революції,
Буде йти за Тобою
Земля робітника.

Але й зараз ми знаєм: — не вмер Ти!
Двадцять першого січня
Не було!
Немає,
Не буде для безсмертного смерти,
Не загасять століття
Огневе
Твоє чоло!

Я. Савченко.

Ленін...

(Жалоба).

Ленін...
Одно слово тільки, а що додаси до нього?
І що з цього слова вилучиш?
Ленін...
Це все...
Все в слові єдинім.
— Ленін.
Ціла епоха...
Синтез геніяльности людської.
Ленін.

Слово, що сім років стовпом огненим стояло на земній кулі...

Сім років світило червоним промінням на Південь, на Північ, на Схід, на Захід...

Потьмарилось проміння... Померкло...

Вмер Ленін...

Та не вмерла та енергія вогняна, промінням життя Ленінового накопичувана на Півдні, на Півночі, на Сході, на Заході...

В люді трудящім снага та вогняна, червона снага.

В люді трудящім залишився —

— Ленін!

Слово, що іскри любови й віри з очей, тугою злиднів засмучених, викресало!

Слово, що піну й лютощі, й зойки прокляття в пельках масних викликало...

Ленін.

. . . . . .

Леніна можна не любити!..

О, як його не любили!

Леніна можна ненавидіти!

О, як його ненавиділи!

Леніна можна клясти, проклинати!

О, як його проклинали!

Але не вклонитися перед його постаттю, не схилити чола перед його свіжою могилою — не можна!

Бо він —

— Ленін...

Остап Вишня.

Він.

Проминуть по днях десятиріччя,—
Прийде радість инших поколінь,
Але завжди —
раз
на рік
обличчя
Обгортатиме глибока тінь!

Пам'ятатимуть дорослі й діти,
Хто в цей час в минулому помер!
Через віщо
— всім гудкам гудіти —
три хвилини! —
як гули тепер!
Але завжди в подиху заводів
Невмирущий в арміях машин! —
поруч з ними —
той,
кого в народі
Уквітчають коротенько —
Він!

І в обличчях радість біль пригорне —
В мільйонах втілений
не вмер!
... І сотворять вічну пам'ять горни,
Вдячністю, незнаною тепер!
. . . . . .
Проминуть мов сон десятиріччя
Болю, крови, боротьби й війни, —
Але вічна правда робітнича —
Він...

Є. Плужник.

А він живе...

I.

Із штабу руху
робітники
розносили тривожну звістку...
Гудки:
гу—у—у—гу.
Схилилися знамена...
Відкрились рани...
— Ви чули? Ленін...

— Засмучені робітники.
— Зажурені селяни.
І стукав телеграф:
— Умер учитель — брат...
— Не стало...

II.

Салют.
Салют з усіх кінців Радспілки:
— Єдність — міць...
— Засипали труну
Мозолясті братерські жмені...
А він живе:
В умах, серцях,
У кожнім русі праць
Стоїть безсмертний Ленін.

Ол. Ведміцький.

Помер?

Помер... Невже помер? Невже без тебе
ми будем далі теж так само жить?..
О, нам тебе до болю, Ленін, треба
що-дня, що-хвилі, кожну мить!

Колись давно у цей день розстріляли
жандари на плацу робітників.
Невже тебе в той самий день не стало,
І ти... ти з ними смерть зустрів?

Нема тебе, безумний вождь. І з горя
жалобою повився цілий світ...
А спомини — невже червоні зорі
над прірвою тисячоліть?..

Помер... Невже помер? Невже без тебе
ми будем далі теж так само жить?..
О, нам тебе до болю, Ленін, треба
що-дня, що-хвилі, кожну мить!

Помер?.. Але нехай і так, що вмер ти,
що захолола кров, німі уста,—
твоє-ж ім'я для людськости й по смерті
ще довго буде, як мета!..

М. Терещенко.

Ленінський заповіт.

В вечірній час і ранньою зорею,
чи то на фабриці, чи над ріллею,
довіку буде згадувать трудящий світ
Ленінський заповіт:
„Пролетарі усіх країн, єднайтесь!"

Як тільки вийдуть люди на роботу,
чи ввечері вертатимуть з заводу,
зорітиме в серцях, аж поки ллється піт,
Ленінський заповіт:
„Хай живе світова влада трудящих!"

Коли у полі час орати плугом,
і плугатарська пісня десь лунає лугом,
найкращий буде для очей трудящих цвіт
Ленінський заповіт:
„Селянська влада — незаможна влада!"

Де простяглися рейки з міст у села,
де степом тільки мріє колія дебела,
передає ще й досі телеграфний дріт
Ленінський заповіт:
„Хай згине капіталістичний устрій!"

І скрізь, над усією кулею земною,
що ще покрита золотою млою,
до зор стовпом підноситься червоний ґніт —
Ленінський заповіт:
„Хай живе перемога комунізму!“

М. Терещенко.

Шляхом Леніна.

Чорно глянуло у вічі,
Чорний день Комуни —
По країні робітничій
— Сум...

Чорно вулицями ходить,
Стеле дим їдкий,
Ми не плакали — заводів
Плакали гудки.

То не сльози на сніг білий
Впали кришталями —
Пролетарське серце бідне
Розсипало жаль...

— Ні сльозинки в очах!
Тихше жалібний марш!..
Згиньте, сумніви, жах,
Між працюючих лав!..

Будьмо далі іти
Містом, селами...
Ну-мо, в путь, колектив,
Шляхом Леніна!

П. Голота.

* * *

Дві тисячі тому були-б ви богом,
У храмі стояв-би ваш мідний геній.
За тисячу з вас зробили-б святого —
Тепер ви просто: това́риш Ленін.

Тепер, товаришу любий, далекий, коханий,
Із вас шамани нічого не зроблять, нічого,
Хіба на папері пером поганим
В титана якогось пошиє поетик убогий.

Утніть, поети, похвальних пеонів,
Величенні розвідки жарте, вчені!
Ні, вам не вдасться зробити ікони
З нашого людського імени: Ленін.

Сутулий, потомлений станули перед очима
І дивитесь з нами на наші поля злиденні,
Схилилася тихо земля горбата, родима
І каже з нами: вмер товариш Ленін.

М. Йогансен.

---

* * *

Ненависти моєї сило,
Любови глибино,
Як тяжко вас носить у серці,
Як тяжко мені знов.

І знов, і знов спливає піна
на поверховостях часу...
Кому свою я чисту душу,
до кого душу понесу?

Та-ж сама тупість, фарисейство,
Лихвярство, підступ і брехня.
І тільки меншість не загасла,
своїх прапорів не міня.

І тільки меншість певна цілі,
як скрізь, у всі часи, віки.
О люди, люди, свою душу
не замикайте на замки!

О люди, душі паперові,
чи розпалю вас, розгорю?
Коли я вашу порожнечу
вогнем переборю?

Я-б не кричав так, я-б не кликав —
не можна крику втамувать!
Бо головного в нас титана
уже нема, нема...

П. Тичина.

Ленін.

(Переклав з німецької мови В. Поліщук).

Біля твойого катафалку, мертвий Ленін,
В думках на варті ми стоїм,
Робоча кров у жилах народів циркулює швидче,
Кров робітництва оббігає скорше,
З твоїм іменням, Ленін:
В Європі й Америці, в Азії й Африці,
На півдні, на півночі, на заході, на сході,
У всіх чотирьох напрямках світу,
Ленін —
Усюди там, де ще гнобителі й пригноблені,
Усюди там, де ще є засланці, визискувані, обкрадені і беззахисні,

Усюди там, де люд примушений ще продавать себе, живитись
зрадництвом і голодувати,
Усюди там, де люд з дитинства на нестерпиму панщину по-
винен витягатись,
Усюди там, де чоловік на чоловіка стріляти мусить.
Де?..
Усюди там, де творчі спілки іще не вихопили влади, —
Кожний народ виставляє червоного салдата до твоєї могили,
Ленін,
З кожного червоного салдата швидко виросте по Червоній
Армії, Ленін,
Робітництво тебе вспом'яне не словами,
Робітництво стомилось од безлічи слів.
Робітництво врочисто ділом вшанує тебе, Ленін!
Вперед, червоний Фронте.
Криштально блискуча й нецяцькована була твоя думка,
Твереза, сіра. Таким ти в свідомості став воюючих армій
Праці,
Друг робітників усього світу, товариш Ленін:
Ти мислями показуєш їм шлях,
Бо думка у тебе за орган була.
Зі зброєю в затиснутих кулаках ідуть тепер за нею мільйони
пролетарів.
Одітий в простий свій щоденний одяг лежить у труні Ленін.
І нам, іще живим, це од нього заклик:
„Ви, народи всієї землі,
Порвіть ваші кайдани!
Маршируйте! Вперед,
Німеччино, вперед! Зірвися із твого
Рабського сну!
Червоні сурми, сурмте!
Трубіть, червоні сурми!
Пролетарські боєві колони,
Шикуйтеся!
Кидайтесь в наступ на палаци індустрій,
Розбийте в околиці урядові квартали,
Ваші ґрунта захопіть!
Захопіть Ваші машини!

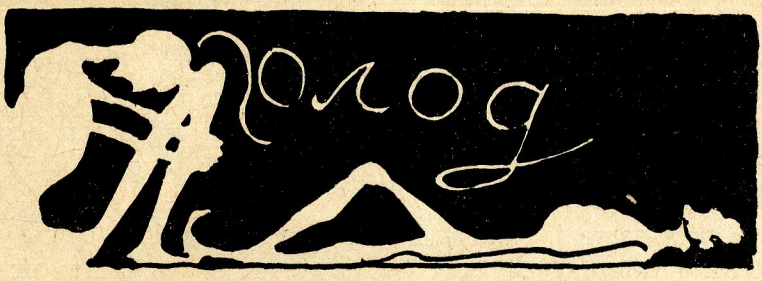
Захопіть ваші фабрики!
Захопіть вашу батьківщину!
Захопіть, нарешті, світ!!!
Твоя мовчанка, мертвий Ленін,
Не мертва мовчанка,
Це команда, бойовий викрик:
„Творчії маси всіх країн, стискайтеся в ряди!
Вперед! У наступ!!!“

Йоганнес Р. Бехер.

Йоганнес Бехер — один із найкращих сучасних поетів Німеччини. Належить до експресіоністів. Останні його речі набувають великої революційної сили й просякнені комуністичним духом. Бехер народився 22 травня 1891 р. у Мюнхені Досі випустив більше як 15 книжок. Його книжка „Das neue Gedicht“ 1919 р. була складена на прикінці 1917 р., але її заборонила цензура із-за революційного змісту. Поезію „Ленін“ написав Бехер під час жалібних днів смерти Леніна; її було випущено окремою листівкою. Крім того, автор читав цю поезію на жалібних зборах німецького робітництва і, як повідомляє з Берліну т. Авсем, поезія зробила сильне враження на присутніх.

В. П.

ГОЛОД

Син.

(Уривок).

Васюренко зліз із платформи, заваленої залізняком, і почав обтрушуватися. Його сірі полотняні штани зробились брудно-червоні від залізнякового пилу, й він даремно бив себе по колінах своєю великою, схудлою рукою.

— Доведеться на річці випрати, — подумав він і одійшов на бік. Йому не хотілось іти геть, поки не рушить потяг. Він любив машини, особливо паротяги. Химерно вигадано — само себе везе та ще й вагони тягне. А цей потяг він чекав; був так довго у місті — аж півтори доби, валяючись у бруді коло станції, блукаючи як неприкаяний, вздовж і поперек рейок, влаштовуючись раптом спати, то зненацька зриваючись на тремтячі ноги з наболілим бажанням податись геть далеко, світ-за-очі, і заблудиться, і померти. Але він знову сідав на карачки і з обважнілою головою водив язиком по губах, що запеклися й щеміли. Він міг-би напитись води, але знав, що ту воду йому викине геть із середини.

Часом його й без води починало нудити; ввесь світ брався в його очах червоними, страшними колами, під горло котилась огидна гикавка. Він лягав тоді на спину й починав звільна дихати, примруживши очі. Проте, йому пощастило витримати цілий день, ззівши тільки вранці шматочок хліба, з долоню завбільшки.

І тільки, коли вечір минув і ніч прийшла, — пригрюкотів оцей потяг і забрав його, виснаженого з безсоння й голоду, ніби міцно задуманого. Але він іще мав у собі досить сили,

хоч м'язи його було ніби павутинням оповито. Додому ще було йти п'ятнадцать верстов. Він тепер не буде такий дурний, щоб їсти вранці. Це дурниця — потім мучитись цілий день. Краще потерпіти до обіду, а там до вечора, мабуть, лекше буде.

Потяг загув і рушив. Васюренко провів його очима за горбок і повернувся йти. Тільки тепер він побачив аж у кутку коло станції свого шуряка, Олексу Корнійчука, що сидів у гурті ще п'ятьох селян на купі повних лантухів. Вони теж повернулись цим потягом. Серце його затіпалось млосно, стискуючись у безнадії й заздрості. Підійшовши до них, він побачив, що вони їдять сало з хлібом.

— Здорові були, — привітався Васюренко.

Корнійчук підвів до його голову й засміявся.

— І ти тут? — спитав він, — яким це вітром?

— У городі був, — сказав Васюренко; — їздив дещо спродати. З останнього. Та тільки... Він махнув рукою: — бодай не жити! Брав спідницю материну дівочу, брав сорочку свою вишивану, брав граблі й лопату, а ось що маю.

Він показав паляницю, що тримав її під пахвою. Корнійчук посміхнувся всім своїм голеним обличчям.

— А ми аж у Полтавщину забились були... Еге, як там дядьки живуть! Ти, хлопче, мабуть, і забув про таке життя. Там не собачину, а свинятину в борщ кладуть, а хліб, хлопче, не з макухи, ні, ні! Ну, й наміняли, не диво, — він ударив рукою по лантуху, на якому сидів.

Васюренко похмуро дивився на Корнійчука, на гурт, на лантухи — в них він почував чисте, добірне зерно. В його заворушилася думка, що сестра, Марійка, хоч клуночок принесе йому того зерна... Та ні, що там надіятись! Не така вона, не такий Олекса, щоб дати! Він швидче себе дасть зарізати, ніж поступиться хоч зернятком.

А Корнійчук провадив:

— Туди-б тобі, хлопче, податися на заробітки. Там робітників потрібно, о, ще й як! Заробив-би собі добре. Чого тут нидіти?

— А мати? — понуро спитав Васюренко.

— О! — здивувався Корнійчук; — та хіба вона не померла?

— Ще слабують...

— Живуча з біса стара Васюриха! Ну, та й їй не два віки жити, — як помре, то згадай моє слово, мандруй на Полтавщину. Там і заробиш, і дівчину собі знайдеш. А й красуні єсть, нехай їм трясця! Як заведе пісню, так і в старого серце затіпається!

Корнійчук хляснув парубка по нозі й за тим узявся до сала. Васюренко стояв, похиливши голову.

— Піду я вже, — промовив він врешті...

* * *

Васюренко зайшов у своє подвір'я. Його хата була така стара, що її довелося підперти кілками, „взяти в рямці", як сміявся небіжчик волосний писар. Поруч неї стояв напівзавалений льох, а клуню він давно вже продав на дрова за пуд ячменю добрим людям. В сінях було темно й прохолодно; він спинився й глибоко вдихнув у себе вогкувате повітря. А в хаті густий сморід, важчий за розпечений вуличний пил, ударив йому в голову, й він мимоволі затримав віддих. Його вмить занудило, спазми здушили горло, й перед очима поплили червоні кола. Він прихилився до стінки.

Слабий голос тихо запитав:

— А хто там... Ох...

Васюренко не зразу відповів; спазми вив'ялили його, й важка подорож зараз дала себе чути. Ноги його тремтіли, руки звисли, і він стояв, прихилений до стінки, ковтаючи повітря.

— Це я, мамо, — врешті вимовив він.

Не було навіть на чому сісти. Стільці, лаву, стіл, скриню давно вже продано було за час довгої хвороби господині. Ніби випадком потрапили люди в цю порожнечу й зараз підуть геть, лишаючи подерті стіни, роззявлену піч і решткн паперових окрас, що безладно звисали із стелі.

Васюренко підійшов до полу, де лежала мати, й сів коло неї.

Мати мовчала. Вже вісім місяців вона лежала висохла, заклякла, напівнепритомна, без руху, тихо стогнучи вдень і

вночі. Часом вона не пізнавала й сина; байдуже приймала їжу, коли їй давано в рот, і ніколи не прохала сама. На полу, в купі хабаття її зовсім не примітно було, і для всіх вона й справді не існувала. Тільки син почував на собі вагу її мертвого життя.

Оце вже дійшов він до краю, нікуди далі. Хе, паляниця на двох — це не на довго! А більше немає, і взяти ніде.

Коло хати Андрія Чоботаря він спинився й скинув подраний картуз: Андрій з жінкою виносили на кладовище своїх хлопців. Зробили мари з ліси, поклали їх, непокритих, і несуть у-двох.

— Коли померли? — спитав Васюренко.

— Одно вчора ввечері, а друге сьогодні зраня...

— Та оце поспішаємо, — промовила жінка; — бо, кажуть, сьогодні батюшка ходитиме на могилках, похованих гуртом запечатуватиме.

— Он воно як, — зідхнув Андрій; — несемо... а нас хто нестиме? Так і згниємо в хаті. Ворушись, Парасю!

Вони рушили...

* * *

— Оце каюк мені, — подумав Васюренко, заплющуючи очі.

Проте, він іще мав у собі сили. Він підійшов до полу й сів, хоч голову йому шматувало.

— Мамо, — промовив він.

Хвора надсилу повернула до його голову. На його глянули байдужі загусклі очі з жовтого, аж синього обличчя; над очима, ковтуном збившись, звисало нечісане сиве волосся, а посередині безладною діркою чорнів на обличчі розтулений рот. Васюренкові здалося, що мати дивиться ротом, а не очима. Ніщо не нагадувало йому матір, ні колишнього життя коло неї, ні її турбот, ані праці. Все чуже було в її зморшках, у загостреному носі й у ниточках, що звисали з її плечей замість рук.

— Мамо, їстимете? — спитав Васюренко.

Хвора не ворухнулася; вона лежала на спині, й очі дивилися, не моргаючи. Тоді парубок одломив трохи хліба, намочив у воді й поклав їй у рот.

— Мамо, ковтайте! — гукнув він.

Хвора поволі ковтнула й беззгучно заворушила губами.

— Мамо, ковтайте! — гукнув він знову.

Спочатку він байдуже подавав матері хліб. А далі почав відчувати серед хатньої задухи чисту, прекрасну пахощ розмоченого хліба. Ця запашність залоскотала йому душу, і він вдихнув її на повні легені; він нахилився над паляницею й понюхав її зблизька — розкішні, п'янючі струмки повставали над нею. Він затремтів; слина буйно ринула йому в рот, він не спльовував її, й вона падала тягучими краплями з підборіддя на груди.

— Вже час і мені їсти, — з захватом думав він; — раз на день, уже час...

Васюренко одломив шматок, поклав собі в рот і довго жував, не ковтаючи; а далі почав ковтати швидко, запихаючись, і з кождим ковтком лились йому в середину спокій і сила. Він заспокоювався, яснішала його голова.

— Здоровий я, — гадав він, — хто з хлопців виходив проти мене на вулиці? Оце тільки трохи занепав. Гей, як-би не мати — хіба пропадав-би? На Полтавщину чи Київщину подався-б, скрізь зароблю. Мати приборкала мене — тут нічого не вдієш. Я не Марійка й не Володченко, щоб людей душити. Матір догляну — таке діло.

І де-далі, то лекше ставало йому й спокійніше. Приспані голодом мрії огортали його. Він гадав про машину, якою можна напустити дощ. Що таку машину можна збудувати — він був того певний. Йому уявлявся величезний паровик, — може, в сто разів більший за паротяг, яким він приїхав, і довга-довжезна дуда, і встромлено її аж в окіян. По тій дуді тягне воду сюди, а тут її кидає догори, й вона падає дощем. Під ним красуються ниви, наливають зерно, хилять додолу важкий колос...

А дядько Степан каже, що ми — дурниця, так собі — плюнь та розітри. А потяг — теж тьху? А єроплан? А лістричество? О, він читав, — як пройде комуна, тоді скрізь лістричество буде. А голод хіба за комуни буде? Він знає, що комуна — це добре, так треба, та тільки-ж народ — хоч кілок на голові теши...

Дурний народ! Хліба хай дадуть, кажуть. Без комуни жили. Скрізь про смерть... Мале й старе — смерть, смерть. Мов нічого на світі немає. А самі на місці сидять — ну, й косить їх...

— Дурні, — голосно промовив він і примітив щось непевне. Він злякано підвівся й озирнувся навкруги. Коло його, замість учора початої паляниці лежав тільки невеличкий обламаний окраєць. Він не вірив своїм очам; він нахилився, заглянув під піл — чи не впав, бува, де шматок. Не було, не було. Це він ззів паляницю, не помічаючи за думками. Жах налив йому душу; він стояв, мов здерев'янілий.

— Падлюка я, — шепотів він; — падлюка, стерво! Матір пограбував. З туги, з ненависти до самого себе він аж посірів. На матір соромно було глянути, гидко було почувати урчання свого шлунку...

* * *

Васюренко похапцем ніс їжу до хати. Він чисто знемігся, стоячи в черзі, — з того дня, як поласував був паляницею, й зернятка в роті не мав. Три дні постив, а шматочок матері зберігав. Його обличчя змінилося: борода поросла нерівними клоччями, очі запали, і ніс став тоненький, як трісочка. Сам він якось витягся вгору й видавався над міру високим. З'явилася в його звичка — терти рукою чоло, ніби витираючи набіглий піт.

Ввійшовши до хати, Васюренко перевів дух і промовив хрипуче:

— Мамо, чуєте... дали, приніс вам...

Він на мить заплющив очі й потер долонею чоло. Йому хотілось зігнутись і так ходити.

Мати не озивалась. Парубок поставив їжу на піл і нахилився над хворою — вона була нежива. Син ураз відчув мертвенну холоднечу її тіла, але ворушив її й гукав!

— Мамо, чуєте! їжа єсть, їстимете... каша, хліб добрий... Мамо, чуєте?

Та мати мовчала. Васюренко випростався й махнув рукою.

— Ех, не вижила мати, не доля їй. Бідкалась увесь вік і померла під лиху годину. І їсти він їй приніс, а вже непотрібно. Не врятував він її — може, як-би не ззів тоді паляниці та давав їй більше, то й додержала-б. А так — пішло все прахом: ні йому, ні їй.

Васюренко сів на піл і схилив голову. В кожному куточку свого тіла він почував утому й біль. Щеміли його руки, ноги, в голові було холодно і в роті сухо. В кімнаті він був ніби сам.

Раптом він згадав про принесену їжу. На що їй пропадати? Мати померла, їй непотрібно, а він може ззісти.

Васюренко взяв миску в руки й несподівано міцно стиснув її. З першого-ж ковтка його охопило якесь божевілля: він рвав хліб, стогнав, хекав і припадав до миски всім обличчям.

За хвилину він усе спорожнив і вилизав миску язиком. Їжа забрала йому останні сили; він упав коло полу й лежав, насолодно почуваючи вив'яленість свого тіла, спокій і нестому.

Над вечір він підвівся й напився води. Він був слабий, але бадьоріший. Мати померла — гей, тепер шлях перед ним! Скрізь заробить, скрізь людиною буде. Піде на Київщину, подасться на Полтавщину — матиме хліб, бо робітник він добрий, потрібний.

Він потягнувся, але руки йому опустились. Сили немає... Хіба він до роботи годиться? Хіба він лантух підійме? Хто його, такого, візьме? А дорога ще далека — підіб'ється, так і помре десь серед степу.

Сум і добре знана нудьга обгорнули його. Він згадав, що в хаті мрець, і йому моторошно стало серед присмерку. Він одчинив двері — на небі зійшов блідий місяць, і над обрієм низалися зорі.

Васюренко стиснув кулака. Вперше за місяці голоду прокинулась у йому злість і здушила йому серце. Він зробився похмурий і насупив брови.

— Он воно як, — гадав він, — годував, нянькою був, а тепер померла й мене за собою тягне. Вміла мати жити й працювати, а вмерти не вміла. Е, та що й казати!

Він знав, що гине, що не животіти йому, і дика спрага до життя запалала в йому шаленим вогнем. Він хотів працювати, він почував себе розумнішим од своїх земляків, а як-би ще підучитися трохи — куди там ті агітатори, що приїздили! І він мусить померти в цій хаті у рямцях?..

В. Підмогильний.

Голод.

Над полем сохлим
Мертві вітряки,
Немов хрести над віршем
Позабутим,
Руки несила підвести,
Ще гірша, ох, ще гірша
Доля буде.

І поле й голод —
Це все — ти!
Шляхи — твої пошорхлі руки.
Над тим, що пишем,
Ці хрести,
І в борознах твої не зійшли звуки.

Сій-же в строки люте насіння.
Сій-же,
Поки ріже твій син твого сина.
Сій-же,
Пазурями землю копай,
Лушпайся,
Сій бараболі.
Ще карам не край,
Ще мучитись довго за волю.

М. Йогансен.

Безпритульна дитина.

Їсти!.. — квилить в порожній вулиці ночи,
Раде, як вітер притихне,
Пожаліє голенькі плечі.

До їх, швидче до їх!
Вони ждали так довго...
Революції вихри
Несли їх стогни...

Ми їх чули, ми чули
Посинілих вуст шепотіння.
Бачили до сірих стін притулені
Маленькі тіні.

Чуєш, робітнице? Твої діти,
Що з тобою за столом, — ще не всі.
Ті, що збирають їжу на смітті,
І вони теж твої...

Мати! рідні дітки з тобою, глянь —
До радісних грудей притиснулось дитяче тільце,
А в тих простягнені ручки заклякли —
Вони хотять... їсти...

Діти нічних порожніх вулиць,
Вони наші, наші!
Їх віддала нам революція,
Світу не знавших.

Так дамо їм наш сонячний жовтень —
Осяєм світовими зорями —
Їм буде так весело в промені
Стояти під прапором червоним.

Г. Бутенко.

Беріть срібло-злото!..

(Уривок з „Думи про Бармашиху").

Затягнуло степи родючі та зелені,
У пекельну жару засупонило.
Вигоріли трави, висохли озера,
Худобу порізали, поколіли коні,
Ще й гарячим духом
Жито та пшеницю
Й усяку пашницю
Посмалило.
Сонце кров'ю обмивалось,
Далечіні закурили, мов отрутним газом на війні.
А могили голими кульшами, як голодні діти, світили,
На рудих просторах
Чорними гулями витикались.
Ой, тоді то люди
З голоду, як мухи в осінь, мерли,
Світ-за-очі мандрували;
Матері дітей своїх у попелі, як картоплю, ховали;
Золото з церков забирали —
Себе від голодної смерти рятували.
Стара Бармашиха
Не злякалась лиха,
Незаможників іскликала,
Рятуватись од голоду научала,
А тим часом сама потихеньку
У притулок діткам голодним
Молоко носила.
„Беріть, каже, срібло-злото
Од богів байдужих:
Будуть його нам чужинці
За хліб та гречку міняти,
Щоб не мерли по запічках
Малі дитинята...
А попи та дуки

Села обдурили:
На завзяту Бармашиху
Поклеп, як ману, пустили,
Що то вона накликає голод.
Як приїхали із міста
Забирати церковнее злото —
Затряслося все Засілля, як гниле болото.
Загреміли дзвони ґвалтом,
Покотили до майдану люди валом —
Нерозумні, собі добра учинити не хотіли,
Бо дурман попівський
Гострим шилом застрягнув у тім'ї,
Ще на бога виглядали, сподівались,
А старої Бармашихи й не чували.
За її правдиву пораду
Об каміння та камінням
Голову розбили,
Кров'ю землю зросили,
На кладовище завзяту,
За правдиве слово,
Зволокли та зарили.

В. Поліщук.

Голодна мати.

Різала носка,
Очка виймала,
Ще й ротик порола,
А їх цілувала-ж недавно.
— Ой мамо, матусю,
Не ріж —
Страшний твій нагострений ніж!
— Мила дитино,
Ой, сину,
Проклята голодна година!
А злість прибувала, мов став.
І мозок смоктала,

Робила драглі...
— Ай!
Серце моє розривають палі,
Затесані гостро!
Погляд сіро блукає,
Волосся у космах,
Волосся у космах, а змії в йому:
— Немає життя вже синку моєму.
Як різала тіло,
Ножем розтяла,
Ой, чула живе під своїми руками,
То тіло своє відчувала, мов рану, —
Колись цілувала живе.
Він більше не встане.
Крик —
Та й зомліла.
Не чула вже болю,
І жалю не мала до тіла;
А потім солила,
Робила драглі...
Ой, серце моє пробивають палі,
Затесані гостро.

В. Поліщук.

Зона.

Стікає золота зона [1])
У теплий пил. Дрімає нива.
Як попіл, сипле мовчазливо
Дощі горілого зерна.
У спеку сонячного сна
Пішли по полі хвилі жнива.
Вдалі спокійно і ліниво
Стояла спека, як стіна.

[1]) Зоною звуть погоріле під час посухи зерно.

Забрали хліб. Осяйні кучі
Замерехтіли на селі.
Та броде вже в пустельній млі
Хтось Невідомий, Неминучий.
Мовчать степи. Лиш плачуть кручі,
Ллючи печальні кришталі.

В. Мисик.

Голодні тіні.

(Уривок з повісти „Можу").

Тихо на селі.

А десь зовні за тином тополь, що по межі обчеської землі, клекотіло життя. Про це знали й тут. І синів-же своїх оддали йому колись, давно. Було тоді тривожно й болюче. А сини з обрізами, з іржавими ґвинтовками, в червоних стрічках, потішали:

— Куди там кадетам смикатись! Ось і ми йдемо. Дезертирували? — Ну, що-ж, як за землею поскучали були. А зразу туго — і ми є. До червоних пристанемо. За „совєти".

— Щасти-ж вам!

Пішли... Було болюче і надійно: діти-ж.

Але то було давно. Вже „кадета" зіпхнули в Чорне море. Вже повернулися сини-переможці. Ой, не всі повернулись! Не один, не тисяча полягло їх скрізь по степах. Тілами молодими та кров'ю братам та дітям угноїли землю. Інші — з багнетами на сторожі по кордонах. І за їхніми спинами так спокійно на своїй уже землі. І тихо так.

А десь клекотіло життя. Глухий шум линув звідтіля ланами-ріллями. То „Селянською Правдою", то папірцем у „Виконком", то сірими тінями з порожніми торбами й голодними очима...

Десь — буяло життя. Гуділи машини. Метушилися люди. На площах — „по мішенях пальба!" — клац-клац... Пахло потом, димом заводських коминів... Хрипло вив голодний жах. Ближче, ближче...

... Дужче руки давили на чепіги. Частіше батіг стьобав воли.

— Гей, гей, сірі!

І марилося — хтілося: буйні хліба на полі... Дзвенять коси, бренять косогони жаток... копи... потім — весело степом цокотітимуть вагони продмаршрутів...

— Гей, сірі... Гей!

А по шляху — сірі тіні людей з порожніми торбами й голодними очима...

* * *

В сутінях з'явилися вони на порозі й гостро встромилися в Гордійові. Три пари голодних очей. Була то мати, дитя на руках і дитя біля ніг.

Мовчки стояли брудні й обшарпані.

(Вечеряли саме).

— Бог дасть, молодице, — сказала мати, — самі кінці з кінцями зводимо.

— Тьотю, хоч крихітку. Отакусіньку, — показала голодна пучку, — хоч дітям!

— Та де-ж його набрати? Це-ж не одна ти прийшла до мене: „дайте"!

Галя зчервоніла.

— Та дайте вже їм, мамо, — попрохала.

Мати розгнівалась.

— Ти розумна: дайте! — гарячилася, — а як у самих не стане, ви що тоді заспіваєте? Іди собі. Є ще в людей хліб, може й дадуть. Хат — багацько.

— Тітусю, повірите — не їли від учора. І не їстиму я, і не лизну. Дітям хоч.

— Немає.

Тиша. Дитинчатко щільніш притулилось до материних ніг. Аж іскорчилось якось. (Немає!). А та підвела обличчя й кинула зле:

— Немає? Дай-же, боже, щоб і не було!

І вийшла.

Мати спершу — наче хтось цебер холодної води линув на неї, аж затрусилася й зігнулась. Далі гнівна кинулась до дверей і з сіней чулося:

— А бодай тобі щастя не було. Проклята!

Батько насупив брови й процідив крізь вуси:

— Сволоч!

— А на мене: голодна і все, — сказав Гордій.

Підвівся. Взяв на столі хлібину й подався з хати.

За воротьми —

— Молодице! — гукнув.

Та, зачувши позаду голос, кинулась тікати. І бігла по-над тином, тягнучи за руку дитину, що, впавши, волочилась по землі. Гордій погнався й схопив ззаду.

— Не битиму. Хліба на!

Голодна опустилася на землю й важко захекано дихала. Підвела негарне й зле обличчя до Гордія. Забачивши хліб, схопила руками.

— Мій золотий!

Очі ясно і тепло глянули на парубка. Губи пошерхлі скривилися в сумній усмішці, а потім заворушилися, нервово смикаючись.

— Все? Цілу хлібину? Добрий ти!

Відлупила — дала дитині, одній — другій, собі. Останнє бережно сховала в ганчір'я, що на грудях. Сиділи всі й мовчки алчно їли. Хапно кусаючи й не розжовуючи, ковтали. Гордій стояв біля них і з болем дивився—слідкував за кожним рухом їхніх ротів, щелепів. (Які голодні!). А в мізку бреніло ясно й болюче: „мій золотий!" Чи думав він коли, що таке безбарвне й холодне „золотий" може бути таким щирим, таким — шматком м'яса, вирваного з серця. „Мій золотий!" Мої безталанні!..

Потім сів поруч.

— Ти здалеку, жінко? — запитав.

— З Катеринославщини. Голод у нас. Поїли все, що тільки можна ззісти. Сховала двох дітей... Пішла — а тут те-ж. Верстов за 30 чоловік зостався. Хто зна, чи тиф, чи що. Слабий дуже: упав на шляху та й не підводивсь. Я відтягла на бік, щоб хоч не переїхали... Сиділа до ночи — ще гірше стало. Що було робити? Запхнула йому за пазуху окраєць хліба, забрала дітей — і далі...

Замислилась. Зідхнула тяжко.

— Двадцять літ жили вкупі. Хоча-б помер, все-ж краще з хороби, аніж з голоду. А встане хорий, чи дійде він туди на врожаї? Чи заробить де? Зараз здоровий роботи не знайде ніде, хоча-б за харч, через день хоча-б давали їсти... Ось і я — іду. А куди? Сама не знаю. Так—іду. Може, де випросю, зароблю. Не хочеться вмирати — діти-ж. А не було-б їх, давно на гілці-б десь теліпалася. Може-б таки хоч мотузка де випросила... Хіба це — життя? Муки ці...

Вона пригорнула дітей рядном, що як хусткою ним були покриті її плечі. І сама в безсиллі й смутку схилилась до тину. Місяць, як електричним лихтариком, освітив її обличчя. Було воно блідо-зелене з великими темними плямами очей і в болю скривленого рота. Вся постать її тремтіла.

Гордій нахилився до жінки, й немов обценьками хто стиснув серце: вона плакала тихо й без сліз. Пригадалось— таке обличчя він бачив десь колись... І таке воно схоже було на материне. Тії, далекої матери обличчя. Що бачив, може, ще з колиски, а, може, лише снилось...

Мовчали. Жінка ридала німа, скорботна. Гордій з болем дивився їй в обличчя. — Ось над очима ворухнулися дві осенечки, уста засмикались. Вона казала:

— Хіба це — життя! Собакою голодною никаєш. Люди тебе, як чуми, бояться. Під тином спиш...

Вона підвелася.

— Ех, мабуть, іти, дітки, будемо.

— Куди? — запитав Гордій.

— Куди? А хіба я знаю — куди? Куди-небудь спати, хоч з дороги-ж зійти...

А. Головко.

З весняних днів.

(З галицьких малюнків).

Гори снігами сповиті,
Бори, морозом побиті,
Вбрала ти, весно, в зеленії пишнії шати,
Як мати;

З рік познімала окови,
Всім розділила обнови,
Все пригорнула, все сонця промінням огріла,
Як вміла.

Цвіт тобі голову клонить,
Жайворон пісеньку дзвонить,
Все твою силу шанує, уславлює весну
Чудесну.

Весно! ти всім шлеш обнови
Любії... ти й мужикові
З ласки своєї змінила зими мороз-холод
На голод...

В. Щурат.

На полі в-осени.

Листками вітер котить
І кидає в болото;
Стежками по-під гаєм
Бездомний сум блукає.
Обходить перелоги,
Рахує панські стоги,
Обходить хлопські ниви
І плаче нещасливий.
Там лан, як полонина,
Там стерня, як щітина,
Там стирти, наче вежі,
А тут лиш межі, межі!

Там збіжжя, ніби злото,
А тут стерня, болото,
І кров, і поту ріки —
І так на віки-віки!
Високо по-над гаєм
Буйний орел літає,
Голодний зайчик скаче —
Над полем смуток плаче.

Б. Лепкий.

В холодній хаті.

Темна ніч стоїть на дворі
І свистить-мете кура;
У кутку в холодній хаті
В купку збилась дітвора.
Засмутившись, хирна мати
Над колискою злягла.
У думках, в скорботі батько
Мовчки сів кінець стола!
І тремтять померзлі діти,
Аж зубами цокотять...
„Мамо, дюдя! Мамо, дюдя!“
Невгомонно белькотять.
„Отже слухай лишень, жінко!“
Зводе хмурий батько річ,
„В хаті можна й задубіти,
Затопити-б треба піч...“
Але жінка мов завмерла,
Не сказала ні слівця,
А голодні діти скиглять,
Їх плачу нема й кінця:
„Мамо, папи! Тату, папи!..“
Кажуть бідні, дрижачи.
„Дай їм, жінко, хоч шматочок,
Хоч сухар їм розмочи!“

Проказав несміло батько
Та й зомкнув ізнов уста.
Але жінка й не рухнулась,
Тільки сльози все ковта.
„Дай-бо жінко! Жінко, чуєш?
Що ти стала, мов німа?“
А вона: — Ні крихти хліба,
Ні цурпалка дров нема...

В. Мова.

Вогники.

Він дивився на мене пильно голодними очима.

Я відчував цей погляд всією своєю істотою — і мені було моторошно.

Але десь далеко, в кутиках його очей, я бачив — заховалась несміла надія, прищулилась мала й така все-ж принадна, і гріє, не дає порватись останній нитці життя.

— Про що думаєш?

— Ось... вже незабаром весна... Чую... Хоч чорно ще навкруги все, а чую...

— Що-ж дасть тобі та весна? Нові хвилі страшної повіни голоду, нові трупи і терпкий, немилосердний жах?

— Ні...

— Так чого-ж ти чекаєш на ту весну? Жорстока буде вона... Отруту принесе вона... І соловейки замовкнуть, і квітки зів'януть... Коли заспівають весняні струмки, ти проклянеш її, Красуню, навіки.

— Ні... не проклену...

— Чого-ж ти собі ждеш?

— Буде праця... Праця... й надія. Рілля жде... Зачорніє... Посіємо...

І вогник надії в очах розгорався дужче. І обличчя кривилося в дитячу мрійну усмішку.

А. Панів.

Голод.

Хоч-би світало... — Мамо, хліба!
Підвівся батько: замовчи!
Коло вогню в вагоні збились
і мруть голодні втікачі.

І дим їм очі виїдає.
Мороз проходить аж в кістки.
А за вагоном крик і гомін,
обмін, торгівля і свистки.

В лахмітті, в скорбі, у болячках
зігнулась мати. В щось дитя
укутала, та все: ну, спати —
навік заснуло-б ти... Життя!

Прийшли сюди, а голод з нами.
Й нема людей по-між людей.
Ти чув?.. недавно десь тут жінка
зварила двох своїх дітей...

Одскочив батько: божевільна!
Мовчи! Мовчи! До чого це? —
Схопилась мати й закричала,
а батько плюнув їй в лице...

П. Тичина.

Голод.

Обгризли дерева за повіткою коні,
Гаряче дмуха вітер в степ,
Кублиться на шляхах і по оселях стогін —
Жах росте.

А сонце нагартовані язики гостре,
А сонце в рослину смертельні ножі,
Гинуть у тузі тремтячі роси,
Розпука біжить.

Мандрують на бездоріжжі халабуди,
За ними стежить журний рип,
А на горизонті в фіолетах закутий
Конає спечений грім.

Збентежено дивиться неосяжна блакить,
І одцвітають блідоволосі дні.
За повіткою голодні собаки
Доїдають торішній гній.

М. Хвильовий.

Голодний степ.

Як одійде остання сиза хмара зранку — палкий суховій віє зі сходу.

Я-ж благаю:

— Подай зливи.

— Подай зливи, зливи!

Танцюристим вибриком гладкі кобилиці подалися до зеленого яру.

По розтрісканій землі виснажена жінка з дитиною руках зриває сухі колосочки.

Чайкою скиглить дитина:

— Мамо, дай папи!

Та байдужою рукою ловить жінка колосочком мовчки й похмуро.

Стогнуть степи:

— Мамо, дай папи!

Десь на долині, над річкою

Сизою спекою закутаний

Голод.

I.

Не рясними дощами
напувались поля,
а сухими вітрами
палились...
Нахилялось колосся
до розвіяних рос,
замість їх підіймались
піски.
Припадали до сліз,
до очей. А річки
висихали й вились,
мов одчай...
У полях неврожай,
тік — порепаний, голий.
Загорьований край
чує голод.

II.

У вулицях порожніх,
мов у коморах. Діти
не грають, тільки вітер
гуде.
Засіки засипають
не зерном, а снігами.
Спускається пшениця
...млю лантухами...
...роїдали,
...кзали,
...лись
...гах.
...рлогах
...воду,
...

М. Терещенко.

Голий тік.

О, голий тік — мов бич, мов кат!
І осінь —
співає пісню на тужливий лад;
і ллються із очей селянських сльози
в полях, на вулицях, в хатах...

Неурожай.
Остання пригорщ хліба
в коморах схована на смертний час!
Не чуть у клунях трудового ціпа,
замовк...

І тільки раз-у-раз
собака виє, мов голодний вовк,
мов сам одчай;
і скорбний край
підводить голову, а в очах дикий гнів!

На землю, що до пня, до серця всохла,
на небо, що не шле дрібних дощів,
на бога...

М. Терещенко.

Так, так, ми пухнемо без хліба...

(З твору „В Космічному оркестрі").

Хто, хто засміявся у Європі,
Кого на кутні узяло,
Що ми тут з голоду здихаєм,
а не даємся ворогам?
(Тісніше станьте, сильні духом,
під прапором одним).
Так, так, ми пухнемо без хліба.

БІБЛІОТЕКА НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Надія наша — діти мруть.
Та голод — революції язик.
А що як вдарить вам іззаду
всесвітній робітник? —

Хто, хто засміявся у Європі,
Кого на кутні узяло,
що ми тут з голоду здихаєм,
а не даємся ворогам?..

П. Тичина.

* * *

Я полюбив тебе на п'яту
голодну весну: всю — до дна.
Благословив і путь прокляту,
залиту пурпуром вина.

Орлицею на бій летіла
ти, добросерда, а не зла, —
і от підбито юні крила,
і рана посеред чола.

І знов горбатіла Голгота
там, де всміхалися лани,
і стукав ворог у ворота,
кричав: розпни її, розпни!

Тоді ми разом горість муки
пили із повного відра
і, мовчки поєднавши руки,
були як брат і як сестра.

М. Драй-Хмара.

РЕВОЛЮЦІЙНА САТИРА

Пекло.

(З „Енеїди“).

Смола там в пеклі клекотіла
І грілася все в казанах.
Живиця, сірка, нефть кипіла, —
Палав огонь — великий страх!
В смолі цій грішники сиділи
І на вогні пеклись, горіли,
Хто як за віщо заслужив...
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!

Панів за те там мордували
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав...

Багатим та скупим зливали
Розтопленеє срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сковород...

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
У ЛЬВОВІ

Тут всякії були цехмистри,
І ратмани і бургомистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбирали хабарі.

І всі розумні філозопи,
Що в світі вчились мудрувать,
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать...
Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.

І. Котляревський.

„Любов до ближнього".

(Уривок).

В церкві людей чимало було. Неділя була. Свічки скрізь горіли, лямпадки мигтіли. Золото так і палало. Стовпці, вирізки, образи, ризи на батюшках, шапка на якомусь, видко, старшому батюшці — так і сяло все. Читалась євангелія саме. Диякон читав. Так гарно читав: „Не беріть, — каже, — ні золота, ні срібла, не печіться, — каже, — ні"... — от і не скажу я так. Там так гарно читав!

Парубок так і впав на коліна, молиться. Молитви так уже вишіптує щиро та на образи дивиться. Перемоливсь, я й кажу йому:

— Ходім уже в странню.

— Е, ні, — каже, — хай кінчається служба божа.

Служба божа довгенько кінчалась. Ну, добре, що хоч достояв.

Послухав проповіди. Розказував її батюшка, чернець таки-ж. Розказував зразу про блудного сина, потім і каже:

— А є люди, що й тепер блудять. Хто-ж ті люди? А то — каже, — невірующі всякі, як от соціялісти. Ці шибеники, — каже, — зовсім забули бога, церкву святу, заблудились і йдуть гріховною дорогою. Під привидом волі вони встановляють своє право на світі. Вони убивають людей, граблять, однімають у їх... Як можна посягатись на добро чуже, як можна однімать у ближнього?! Треба, браття, поважать добро чуже, треба любить ближнього!

Чернець передихнув, подивився по церкві.

А товариш мій:

— Бач, — каже, — як у манастирі!.. Бач!.. Он — треба любить ближнього!

Перехристився та аж осміхнувсь...

Чернець далі вів:

— Любить ближнього треба. Сам господь учить цього. А вони... Розбійники вони, душогуби! Вони хтять і віру зламать, церкви зничить, манастирі... Помолимося-ж, браття, щоб господь не попустив їм, щоб покарав їх.

Чернець балакав це, аж губи тряслися в його, аж голос дрижав.

Був молебінь „о покаранії“...

А. Тесленко.

Божий приказ.

„Працюй, Іване, — пан казав, —
І не вважай на втому:
Од бога нам такий закон
В його письмі святому.
Адже-ж сам бог шість день робив,
Поки скінчив роботу,
Спочив-же тільки в сьомий день
Од праці та клопоту“.
Іван спинивсь на борозні:
„То річ, мосьпане, друга!
Одно — творити язиком,
А друге — перти плуга“...

В. Самійленко.

Гра.

(Байка).

У пана з наймитом усе ішло гаразд:
Пан спав, гуляв і їв,
А наймит по хазяйству лоба грів.
Коли одного разу
Став пану наймит суперечить:
„З якої, — каже, — речи
Я, паночку, тягну усю роботу,
А ви до діла не двигнете й пучки?
Як-би хоч раз ви скуштували поту
І натрудили ручки“...
Пан — умовляти. З ласкою, з докором.
Не вірить наймит. Каже: „Ні, ви ворог.
Мене ви держите, немов раба,
Й одна між нами мова — боротьба“...
Нарешті пан, щоб вкоськати невіру,
Почав таке: „Ти, друже, злий не в міру...
Чи-ж винен я, коли тобі одна судилась доля,
Мені-ж друга? — То-ж тільки щастя, божа воля.
Бо все життя для нас — неначе гра у карти:
Той виграв. Той програв. А сердитись не варто.
Де-ж бачив ти, щоби у грі партньор з партньором
Поводився як ворог?
Покинь свої думки,
І знову грати будем залюбки“...
А наймит: „Грав-би, може, й я із насолодою,
Та тільки зовсім иншою колодою:
Без короля й без туза“...
І пана — в пузо...

Американський пан, Рокфелер, книжку випустив у світ:
Що робітник і пан — лише „партньори в грі“...
Ей, пане, бережіть живіт!..

Валєр Проноза.

Ми настоящі християни...

„Чурек і сакля — все твоє, —
Воно не прошене й не дане, —
Ніхто не візьме за своє,
Не поведе тебе в кайданах.
У нас... На те письменні ми,
Читаєм божії глаголи,
І од глибокої тюрми
Та до високого престола
Усі ми в золоті — і голі.
До нас в науку! Ми навчим,
По-чому хліб і сіль по-чім...
Ми не погані,
Ми настоящі християни:
Храми, ікони,
Усе добро, сам бог у нас!
Нам тільки сакля очі коле:
Чого вона стоїть у вас,
Не нами дана? Чом ми вам —
Чурек-же ваш, та вам не кинем,
Як тій собаці? Чом ви нам —
Платить за сонце не повинні!
Та й тільки-ж то!..
Ми малим ситі! — А за те,
Як-би ви з нами подружились,
Багато-б дечого навчились.
У нас-же й світа!.. Як на те, —
Одна Сибір неісходима!
А тюрем? люду? Що й лічить!
Од Молдаванина до Фінна —
На всіх язиках все мовчить...
Бо благоденствує!.. У нас
Святую біблію читає
Святий чернець і научає,
Що цар якийсь-то свині пас
Та дружню жінку взяв до себе,

А друга вбив — тепер на небі!
Ось бачите, які у нас
Сидять на небі! Ви ще темні,
Догматами не просвіщені!
У нас навчіться! В нас дери,
Дери та дай
І прямо — в рай,
Хоч і рідню всю забери!..

Т. Шевченко.

Хрест.

І тут у горах хрест! От край проклятий!
Куди не глянеш, бог на хресті розп'ятий.
Знання нема, а скрізь безодня віри,
Землею гомонять пісні воскресні,
І всюди рабських шибениць без міри,
А люди ждуть на ласощі небесні.
Споганюють лише лице природи
Страшним кінцем христової пригоди.
Самі-ж ідуть чортівськими шляхами —
Звірюки од колиски аж до ями!
Хрестом зацитькують сумління,
А їх серця, як ті хрести, з каміння.
І шибениця в їх серцях є богом,
А ти стоїш, о правдо, за порогом...

Й. Маковей.

Травень-переможець.

(Казка. Переклад з німецької).

Різдво, Великдень і Зелені Свята запросили День Народження Короля і день Батьківщини на дуже важливу нараду. Обмірковувано було справу охорони добрих старих богоугодних свят від нового зухвалого приблуди, що смів назватися святом самочинно, без поліційного дозволу й духовного благословення. Оскарженого привели на зібрання зі скутими руками жандарі.

Це був гарний дужий юнак з високо піднятою головою; свої кайдани носив він з усміхом на устах, його очі світились промінням завзятости. Він назвався Святом Першого Травня й зовсім не був подібний до винного.

Різдво почало говорити смиренним масненьким голоском:

— Молодий мій друже! На віщо порушуєш ти наш спокій? Дивись, мені майже дві тисячі років, я маю великий досвід, і мене шанують усі християнські народи. Королі й Папи вклоняються мені, і я виявляю однакову ласку і до багатих, і до бідних; до того-ж я глибоко проймаю душі—і старих і малих. Хто-ж тобі, зайдиголово, дозволив привподоблятися до нас і наказувати всім народам святкувати тебе і тобою втішатися? І яку величну, владою дозволену, вість несеш нам ти, Перше Травня, з собою?

— Слава! — гукнув День Народження Короля й випив шклянку пива.

Перше Травня відповіло щиро:

— Я оповіщаю мир народам!

Різдво голосно засміялося й крикнуло:

— Це дійсно щось нове, дитино моя. Та-ж мир народам споконвіків оповіщаю я! Невже ти, безбожнику, ніколи не чув: „мир на землі і в людях благоволення?“

— Це я вчив на пам'ять іще в народній школі — відповіло Перше Травня, — але те, що я вчив, здавалося мені безглуздим. Пригадай мені хоч один рік твого панування, коли-б народи не кидалися один на одного за-для твоєї чести, як дикі звірі. — Війни — це твоя улюблена забавка. Назови

мені війну, якій-би ти стало на перешкоді, вбивство, яке-б ти відвернуло, ворожнечу, що ти-б залагодило — і в такім разі я покірно зречуся свого молодого царства.

— Все-ж таки... гм... я мушу все-таки сказати... бурмотіло Різдво, але йому нічого не приходило на думку, чому воно солоденько тягло далі: — Мир не для цього світу. Я впливаю на душу й підготовляю її для того світу. На цьому-ж світі є національна честь, що приказує вмирати за бога, короля й батьківщину...

— Слава! — крикнув День Народження Короля й випив шклянку пива.

Різдво говорило далі:

— Бачиш, ти не зрозумів моєї сути. І я стою за мир серед народів, але війна мусить існувати. „Вічний мир — сон, та ще й поганий сон" — сказав Мольтке, а він-же був великим християнином.

— А я хочу,—сказало Перше Травня—навсправжки об'єднати людство, хочу, щоб усі люди працювали вкупі, боролися за свободу й знання та збільшували суму благ культури...

— Це — безглуздя! — сказало роздратоване Різдво. Ти тільки збиваєш людей спантелику. Коли ти нічого иншого не знаєш, то чорт тебе забери... чи то, вибач, я хотіло сказати, хай бог тебе благословить... Можеш ти ще що-небудь сказати, що виправдувало-б тебе?

Перше Травня відповіло:

— Я оповіщаю рівенство для всіх, що працюють.

— Старе-пристаре — іронічно відповіло Різдво. — Це-ж моя головна робота! Я посилаю світло однаково, як у халупи бідних, так і в палаци багатіїв. І найнужденіший дістає моє благословення. Коли ти не можеш вишукати нічого иншого, то ти зайвий — за рівенство завсіди стою я.

— За таке рівенство, — відповіло Перше Травня, — коли біднота й діти бідноти серед злиднів і недостатків виготовляють тисячі блискучих речей на радість багатіям та їхнім дітям?..

— Так уже створено світ, — одповіло Різдво. Перед богом усі однакові, але на землі мусить існувати різниця між людьми. Невже ти цього не розумієш?

— Ні, — сказало Перше Травня,—я щиро добиваюсь того, про що ви лише балакаєте, — таке моє призначення: я хочу обновити людство!..

— Обновити людство? — запитав Великдень,—ну, то для цього нічого тобі було з'являтися на землю! Про це ось уже два тисячоліття дбаю я!..

— Але-ж того, хто намагався обновити землю, ви розпинаєте нині, як і з давніх давен, — сказало Перше Травня.

— Бунтарі мусять бути покарані, — відповів Великдень. — Всі повинні коритися встановленій владі. Але, проте, я стою за воскресення людей... на небі.

— А я творю весну на землі. Серед грому й бурі утворюю я новий світ, — провадило своє далі Перше Травня, — новий світ визволеної праці й визволеного духу.

— Дух? Дух? Це вже прохаю тебе залишити, — крикнули Зелені Свята. — Ти просто вкрав наші думки, а хочеш переконати людей, що оттак, з краденою оздобою, ти маєш величніший, шляхетніший вигляд, ніж ми, окрадені. Я — свято Святого Духа.

— Але-ж ніщо не шкодило вам ушановувати дух якраз у в'язниці, — втрутилося Перше Травня. — Ви завжди мучили й катували його. Вільна думка завсіди була для вас страховищем. А я подарував світові найважливіший винахід, на який міг тільки спромогтися — людський дух.

— Хвалько! — крикнули з гнівом судді. — Все велике досягло свого вдосконалення в нас самих. Ми винайшли найвище й найвеличніше — небо.

— А я винайшов землю! — громовим голосом крикнуло Перше Травня, — землю, з якої ви зробили долину плачу. Я проповідую поневоленим, що земля — це сад, повний цвіту й пахощів; сад дає свої овочі однаково всім, хто старанно працює, руками чи мозком. Я закликаю бідних, знедолених до землі, волі й щастя.

Тоді заговорив День Батьківщини.

— Доволі ми наслухалися твоїх бунтарських промов. Для високих релігійних потреб християнам досить моїх друзів — Різдва, Великодня та Зелених Свят. Тож, крутиголово, не маєш дати нічого нового й ліпшого. Що-ж до практич-

них і заразом ідеальних потреб сучасности—любови до трону, до вівтаря, до батьківщини й вояцтва, то ми обоє — День Народження Короля і я — цілком задовольняємо найширші вимоги такого характеру.

— Слава! — крикнув День Народження короля й випив шклянку пива.

— Ми дбаємо перш за все,—говорив далі День Батьківщини, — про практичні завдання сучасности, ми засновуємо військові союзи й будуємо панцерні пароплави. І горе ворогові, зовнішньому чи внутрішньому, коли-б він одважився зачепити нашу честь,—ми озброєною рукою зітремо його з лиця землі! А ти, вітрогоне, до чого здався!

— Вісім годин праці написано на моїм прапорі,—відповіло Перше Травня.

— Вісім годин праці! Он що! Ти проповідуєш, значить, ледарство? Та це-ж — знищення культури! Все мати й нічого не робити — ось твоя мораль! Пху, пху, та й ще раз пху!

Схвильовані судді ледве могли вимовити слово. Вони без жадного ладу перепиняли один одного, всі були дуже роздратовані. Нарешті вони постановили:

Перше Травня винне в тому, що незаконно присвоїло собі назву свята. За це його належить поставити коло стовпа на ганьбу, щоб нарід глузував з цього злочинця, що не визнає ні божих, ні людських законів.

Поліцай зараз-же виконав присуд. Перше Травня стояло, міцно звязане, коло ганебного стовпа, а п'ятеро суддів закликали нарід покарати, як належиться, зухвалого злочинця.

Враз ганебний стовп почав цвісти. По-між оковами виказалися червоні квіти й міццю, що з'явилася при зростанні, розірвали пута насильства. Здалеку наближався урочистий похід робітників і робітниць; діти весело оточили Перше Травня, а воно могутніми руками випростувало звільнене тіло. Всі весело й сміливо пішли назустріч Весні. На суддів ніхто не звертав найменшої уваги, і вони виплакували своє розчарування на грудях жандара, що був єдиною істотою, яка їм співчувала.

К. Айснер.

Під „різдво".

(Нотатки).

За тином тин, притинки,
І рве сірко попову рясу —
Я більшовик, колись на перелазі
Захряс в надломленій відвазі,
А потім, як потоп,
Як ріки, полились повстанням бідаки;
І Перекоп зодягся в спів,
Бо з нас не жоден там в отави ліг,
А ось тепер, як пропелер —
Порізали ми нові дні відважно;
Кого-ж тепер нам страшно,
Нам, неприклонним, неосяжним!

Сьогодні мідним дзвоном
Дурман попівський розіллється.
Коліноприклонная помолиться
Смугляста матінка рожевій богородиці.
Як звечоріє й три зорі —
Волхвами здаля вперш прибудуть:
„Всевишній благо низпошли на перепуття
Синам моїм, що в світі блудять.
І неймовірам думи правовірні
Вложи, як і батькам, на довгу путь,
Свій тяжкий хрест хай донесуть,
Серед хороби і розпусти".

На покуті озвар, кутя розварена,
А в ладані і молитвах зігнулась мати,
— О, мати! в нас прорвало всі загати
І забобони всі до щенту розбазарено!
Ми в новину орлами сизими
Шугаєм в нетрі з перемогами,
І розумом роз'ясненим пронизуєм і гонимо
Предвічнього, всесилого, й ніщо ні з чого бога.

Чому ж
Сьогодні мідним дзвоном
Дурман попівський розіллється,
Й коліноприклонна помолиться
Смугляста матінка рожевій богородиці?..
А там...
За тином тин, притинки,
І рве сірко попову рясу.

П. Усенко.

Треба всюди приятеля.

Прийшла в церкву стара баба,
Свічок накупила...
Де була яка ікона,
Всюди поліпила...
Іще пара зостається,
Де їх приліпити?..
— Ага! — каже, — пошукаю
Святого Микити!
Найшла баба і Микиту!..
Святий чорта ціпить!..
Баба їдну йому ставить,
Другу чорту ліпить...
Видять люди й розважають,
Щоб там не ліпила:
„Що ти, бабо, — кажуть, — робиш?
Та-ж то вража сила!..“
Але баба обернулась:
— Не судіте, люди!
Ніхто того не відає,
Де по смерті буде...
Чи у небі, чи у пеклі
Скажуть вікувати;
Треба всюди, добрі люди,
Приятеля мати.

С. Руданський.

На Волзі.

I.

Зійшовши на чардак на пароплаві, що біг проти води, Дмитро Парфенович дихнув на повні груди.

День добігав краю, сонце висіло над лісистою горою. Річка видавалася величною й тихою. Десь далеко свистів пароплав, „біляна“ розсілася посеред самої бистрі широко й грузно і, здавалось, не ворушиться, немов сонна купчиха. На сплавах спалахнули вогні од багаття, — сплавщики варили собі вечерю. Дві невеличкі барки, зчепившись облавками й поставлені навскоси до води, йшли плавом, ледве-ледве похитуючися над дзеркальною поверхнею річки, і під ними, морщучися та гойдаючись, висів їхній одсвіт у синявій глибіні... Коли хвиля од пароплава, розбігшися широко, торкнулася цього одсвіту, він враз поламався й пропав. Здавалося, що то дзеркало розбилося зненацька, і довго ворушилися та виблискували з його склянки.

— Гарно, Груню? — мовив Дмитро Парфенович, сідаючи поруч із дочкою.

— Еге, — коротко відказала вона.

Дівчина була вбрана в темне. Напнута аж на лоб скитська хустка кидала тінь на бліде молодеє обличчя; великі очі дивилися мрійно й задумливо.

— Найперше діло, благодать і спокій..., — мовив знову Дмитро Парфенович навчальним тоном.

Його життя теж хилилося к заходу, і йому здавалося, що нічого кращого не може бути над спокій при кінці дня.

Самий спокій та ще молитва після грішної метушні та втоми... Не дай, боже, нових бажань, борони, боже, нової спокуси.

— Га? Груню?.. — поглянув Дмитро Парфенович на дочку, про власні думки питаючи.

— Еге, — одповіла дівчина, та погляд її, що мрійно тікав туди, де золотом полискувала далина річки, а гори тихо поринали в синявій імлі, — здавалося, шукав чогось иншого.

Публіка на чардаку була настроєна так само сумирно. Подекуди чутно було поодинокі розмови, дехто лагодився пити чай за столиками.

На кормі виднілася купка татар. Вони їхали з Астрахани, вертаючися додому. Це був дідусь-патріярх з трьома синами. Четвертого, мазунчика, поховали в чужому місті. Не знати з чого занедужав Ахметзян, слабував з тиждень та й помер.

„Все у волі аллаховій", промовляло суворе обличчя старого, але йому ще випадало сказати матері про смерть коханого сина.

А навкруги все дихало тишею й супокоєм, і гори на правому боці пливли одна за одною і, здавалося, збиралися на сон у далечіні, синьою імлою огортаючись.

II.

Недалечко Дмитра Парфеновича, що́ на ослоні за столиком, а що на чардаку, на клунках розташувався гурток пасажирів.

Тут було кільки сплавщиків-бурлаків з Унжі, якась гладка й добросерда міщанка, дідок, теж, видко, з дрібних міщан. Осередком у гуртку саме був тутешній, з пароплаву, льокай третього класу, молодий іще парубок, одягнений у старенький та засмальцьований сюртук, на якому з лівого боку теліпалася бляшка з написом „№ 2". Через плече в його висіла серветка, і нею він за одним заходом витирав і позаляпувані столи і шклянки. Він допіру проніс був чардаком тацю з приладдям до чаю, широко розставляючи лікті й дивлячися разом і перед себе й під ноги. Постановивши тацю на столик і збивши круг неї порох серветкою, він попростував до згаданого гуртку своїх земляків, сів на ослона з краєчку й одразу пристав до початої попереду розмови.

— На цей випадок я ось що скажу, — промовив він цілком упевненим тоном: — я кулаком перехрищуся, та й те матиме силу. Еге, ось такечки: во ім'я отця, і сина, і святого духа, амінь. Та й те, однаково, силу має. Ви як думали?

І він озирнувся по своїх слухачах, як людина, що поставила на одгадування дотепну загадку.

— Кулаком, кажеш? — зачудовано перепитав один з унженських мужиків.

— А таки кулаком!

Слухачі покрутили головами з виглядом сумніву та докору. Міщанин гостро звернувсь до парубка:

— Н-ну, ти це кинь! Уже це ти заговорив по-над бога...

— Що саме?

— А те, що, наприклад, тобі, дур-рню-у, так дозволено, щоб кулаком хрест святий знаменувати. Не може бути. Це зроду-віку сили не матиме.

— А отже й матиме!

Парубок озирнув слухачів радісно-сяючим поглядом, і тільки що зібрався подати одгадку на загадку, як від одного з столів почулося нетерпляче дзенькання ложкою по склянці.

Парубка немов спружиною кинуло. В одну мить він уже був аж на другому краю чардака, хапав чайники, бігав до машини й назад, становив, обтрушував, знову бігав униз, приносив замовлене й крутився біля столів, а тимчасом розпочата за його приводом розмова тяглася далі серед спантеличеної публіки.

— Ну, це вже він з великого розуму! — мовив міщанин.

— Скажіть: з дурного, — з жалем додала бабуся.

— Брехнув хлопець, що й казати!

— Як це може бути, щоб кулаком... Це-ж ніякої сили не має...

Загальна думка, здавалося, до решти встановилася.

— Ні, не так це, — чутно кільки голосів одразу: — це дурні витівки, та й годі...

— Як можна!

— Хто тобі таке дозволив?

— Витівки, не инакше.

— Та ви ось послухайте, — підхоплює парубок, що зненацька виринув з люка, — то, може, й не витівки будуть... Тепереньки, був у нас на фабриці, на валюші, де я жив, хлопець один! Так йому, хлопцеві отому, машиною всеньку п'ятерню так і зчикнуло: рраз! і край! Ні однісінької тобі

пучки! А рука була права... Ось тепер і міркуйте: як тому хлопцеві бути, коли в його самий кікоть зостався...

Публіку знов спантеличено.

— Ось ти куди гнеш?

— Ач ти, оказія... Та це-ж, браття, як-же? Коли йому, хлопцеві оцьому-от, та лівою христитись...

— Що ти, що ти, — замахав рукою міщанин. — Хіба-ж таки лівшою можна... Це-ж сатані...

— Ну, а правою-ж як ти тут персти складеш... Самий кікоть!..

— То-ж то й ба...

Загадка в мить здобула популярности. Ближчі пасажири дослуха́лися, дальші вставали й підходили до розмовників. Навіть молодий крамарчук, що дуже авторитетно розмовляв за чайним столиком про політику з якимсь гладким паном, сподобив звернути ласкаву увагу на дотепну загадку. Він постукотів ложечкою й закликав парубка.

— Ей, услужающий. Скільки з нас?.. е-е-е... той... Як це ти кажеш: кіктем?

— Так то ми собі, ваше здоровля, — про-між себе... Вас не торкається...

— Ні, а влучно, правда? — обернувся крамарчук до гладкого пана.

Гладкий пан одказав нерозбірно, бо саме порався тоді біля бутерброда.

Одні татари сиділи собі на кормі, не встряваючи до загальної розмови. Вони мовчали або зрідка перекидались короткими увагами рідною мовою.

III.

Дмитро Парфенович нашорошився, мов бойовий кінь, сурму зачувши. Груня не зводила очей з далекої перспективи гір і річки, та легко було догадатися, що вона вже її не бачить. Не повертаючи голови, вона пильно слухала те, що говорили сусіди.

Дмитро Парфенович скоса глянув на неї. Перше колись вона конче удалася-б до його з довірливим запитанням: як-

же, татку, це? Але тепер їй неначе було байдуже до батькової думки.

Він перечекав трохи, та вона не питалася, тільки її очі великі з видимим спочуттям перенеслися на цю купу темних, недомислених людей, що стерялись од такої дрібненької притичини в справі віри...

Тоді він підвівся й надійшов до розмовників. Його велика сухорлява постать, усенька якась суворо-чиста, в убранні старосвітського крою, зразу звернула на себе загальну увагу.

— Сумнів бере? — поспитав він.

— Так точно, пане купець. Бо бачте... От хлопець каже, кулаком христитись можу.

— Чув, не розказуй! Хлопець ваш — дурень!

— Тож-бо то..., — боязко прошепотів хтось: — усі ми темні...

— Це правда... темні ви. А коли розсудити, як слід, за приводом справжніх навчителів, то дивного тут аж нічогісінько...

Гурток слухачів одразу збільшився. Тепер усі вже зацікавилися високим дідусем зі спокійними та велично-суворими манерами. Дмитро Парфенович не збентежився од загальної уваги. Не першина йому. Одна тільки слухачка з усього цього натовпу його цікавила — це його начитниця, його молитовниця непокірлива, Груня. Він по своєму любив дочку, і його суворе серце аж краялось од її повсякчасних сумнівів, од її тоскного погляду. Він палко зичив їй благодатного заспокоєння, до якого так близько надійшло було його власне серце. Та її непокірливість зривала в його суворій душі цілу бурю стриманої лютости, що боролась з любов'ю та й звикла вже її перемагати.

Груня сиділа сама на своїм місці, непорушна й стримано-уважлива.

— Ось слухайте, — доходив до неї впевнений та шорсткий батьків голос. — От єсть який правдивий хрест, і цього хреста ми додержуємо во спасення.

Складені два персти знялися над головами у слухачів.

— Старовір, — пронеслося серед натовпу. Зо два чи зо три чоловіка з крамарів, видимо, охочі до релігійних сути-

чок, продиралися вже наперед, дослухаючися до несподіваного проповідання.

— Ми не старовіри, — казав Дмитро Парфенович, — і визнаємо праву віру. Цьому хрестові вірили святі отці й патріярхи. Так і святий Теодорит навчає.

Він іще вище зняв руку з двома складеними перстами.

— Великий палець теперечки пригни до мезинця та підмезинного. Виходить, во знаменування святия Тройці. Три лиця во єдино. Два пальці підійми вгору: божество й людяність — два єстества. І ще Теодорит навчає: схили трохи один палець, середній. Значить, тоб-то — людяність перед божеством схилилася. От.

— Стривай! — пристав один із тих, що протислися наперед, крамарів. — А св. Кирило, так той знов инакше говорить.

— Св. Кирило говорить те-ж самісіньке. Тільки обидва пальці велить просто держати.

— Отже, виходить, вже різнація.

— Почекай, твоє степенство, не то розказуєш... Не перебивай... — спинили суперечника. — Дай кінчити... Як-же от з кіктем буде, купець?

— От-от... це найперше діло.

— А з цим от як: коли йому одірвало пучки, так він тому не винен. Значить, так попустив господь. Його воля! А без хреста людині жити не можна. Без хреста вона гірш од поганця ось цього, татарина. То-ж і повинен він христитись... правою рукою...

— Ну?

— А персти, — доказав Дмитро Парфенович, виразно й твердо підкреслюючи свою мову, — персти складати думкою, як од святих отець і патріярхів указано.

Серед натовпу пронеслося зідхання полегкости й утіхи.

— Ну, й купець, спасибі!

— Розсудив...

— Чого вже тут: просто розжував та і в рот поклав.

— Думкою!.. От це по правді!

— Як не по правді! Думкою, — та й край!

— Отак-то, не бійсь, візьме силу...

Дмитро Парфенович озирнувся на дочку... Що йому це заохочування, хвала оця від чужих і темних людей! А вона, дочка його, знов дивилася просто себе, й на виду в неї виднілася байдужість, немов-би то батько сказав те, що вона давно вже знала й що всяку втратило силу над її збентеженою й утомленою душею...

Брови в старого зсунулись, і в голосі забреніла погроза.

— А коли хто й думкою складе персти щіпкою — і те не по правді... Щіпотинник засуджений буде і во-віки загине... Проклят за життя цього й не має части в майбутньому.

Ці запеклі, лихі слова, що впали зненацька в допіру заспокоєний натовп, одразу змінили його настрій.

Він схвилювався, зашумів, розколовся. Якийсь чорноокий та чорноволосий крамар, що вперто до того мовчав, тепер грюкнув кулаком по столу й промовив, поблискуючи своїми глибокими, несамовитими очима:

— А правда! В проклятій щіпці Кика-біс з усеньким пеклом.

— Ні, стривай! — заговорили церковні, — не лайте на істинний хрест! Самі ви на що розділяєте три іпостасі, анна-хтеми?! Тройця — вона ось де: в троєперстії...

— Де у вас найперші персти?

— Ти, купець, сто п'яте слово читав?

— Читав: сто п'яте слово про кінець світа.

Дмитро Парфенович стояв посередині, не збентежений та спокійний. Тільки коли він одповідав комусь із напасників, він прошивав його поглядом упертим та лихим...

А пароплав, рівно ляскаючи колесами й розбиваючи синю гладеньку поверхню річки, все далі ніс оцю купку людей, що завзято спорились, і глинясті кручі нагірного берега одбивали розбурхані голоси... Та ось крута гора, що заступала поворотку, одступилася назад, і спереду знову стала широка далечінь. Сонце червоним кружалом зависло аж над самісінькою водою, а зі сходу, немов легкими помахами вечерових тіней, бігло луками смеркання, доганяючи пароплав та все дужче налягаючи на Волгу...

В. Короленко.

Цуцик.

Раз на вікні у панському будинку
патлатий Цуцик спочивав:
то ляже на бочок, то догори на спинку,
або на лапки морду клав.
Якраз проти вікна, звичайно, під парканом,
дворовий пес Бровко лежав
і думав: „Бач, яким він паном,
ледачий Цуцик став.
Здоров був, Цуцику! знечев'я спочиваєш?"
Прийшовши під вікно, Бровко озвавсь...
— „Це ти, Бровко?.. чого бо так гукаєш!"
Промовив той: „Аж я злякавсь...
Ну, як-же ти там поживаєш?"
— „На що питать! Либонь не знаєш
собачого життя мого!"
Сказав Бровко: „далеко до твого...
Живу собі, бо треба жити;
двір стережу і день і ніч;
всього доводиться терпіти, —
не так, як ти, панич;
та ще к тому і їжа препогана;
хлинеш помий, коли дадуть;
а як не в лад загавкаєш на пана,
то ще й під боки натовчуть".
— „Жаль, каже Цуцик, що-ж робити!
Буває всяк, —
обуха батогом не перебити;
а от мені — хоч і до віку-б так...
Живу у горницях, на килимах качаюсь,
жартуючи на сміх;
частенько з панночками граюсь
і лащуся до них;
і м'яко спать мені, і ласо можна їсти,
і бігаю не в бур'янах;
сухенькі лапки, хвостик чистий,

не так, як твій, у реп'яхах"...
— „Ет, реп'яхами дорікаєш!"
Сказав Бровко: „А пам'ятаєш,
як у пекарні був щеням?
Чи так жилося там?
Замурзаний під лавою тинявся"...
Веселий Цуцик засміявся
і каже: „То колись було,
та загуло...
Дивись тепер, а не рівняй малого!"
І він спесиво глянув на Бровка.
— „Як бачу, ти не робиш там нічого", —
сказав Бровко: „за що-ж це честь така?"
— „Дурний Бровко! Не розумієш, —
звиняй, що так кажу, —
я те роблю, чого ти не зумієш:
на задніх лапах я по-вченому служу".

Л. Глібов.

Мужицька арихметика.

— Чи немає у вас, Василію Йвановичу, якої газети або книжки? — питав хурщик Антін монопольщика, зав'язуючи в хустинку гроші за хуру.

Василь Іванович, панок середнього віку, червонопикий, з круглим животом, потягнув цигарки й пустив хмару диму.

— А на віщо тобі книжка? — трохи помовчавши, спитав він, насупивши ріденькі брови.

— Побавився-б трохи святом, а то забув, коли й книжка була в хаті, — одмовляє Антін, — мабуть, і азбуки запам'ятав уже.

— То тобі велика шкода од того?.. Як сказати правду, то пусте оте діло — книжки читати! — став казати Василь Іванович, — та зовсім воно й не личить мужикові.

— Звісне діло, хіба треба, щоб нам були книжки в голові, — згоджується Антін, — часом за роботою нема коли вгору глянути, не то в книжку!..

— То чи не знайшлося-б, кажу, чого-небудь для мене, — знов казав Антін, трохи переждавши, — почитав-би трохи по обіді, щоб не скучати.

— Хіба от що, — подумавши сказав монопольщик, — я винесу тобі псалтиря. Для свята більше підходящої книжки й не знайти.

— Псалтир є в мене, Василію Йвановичу, — мовив Антін. — Чи немає якої-небудь иншої?.. Може, є така, що пише про Думу або про землю?

Василь Іванович скосив на бік заскалене око й закусив губу.

— Таких книжок, як ти кажеш, у мене, братіку, не водиться. За такі книжки — знаєш, куди тепер ховають? — Василь Іванович суворо глянув на Антона. — Стережись, Антоне, тих книжок, як вогню — по-приятельському раджу тебе. А коли вже тобі припала така охота читати, то підожди — я тобі дам иншу книжку.

Василь Іванович пішов у другу кімнату, відчинив шафу й став ритися в купі якихось паперів та книжок. Витягнувши зісподу старенький, в обшарпаних палятурках задачник Євтушевського, він обмахнув на ньому порох і виніс Антонові.

— Оце тобі, Антоне, книжка, — казав Василь Іванович, віддаючи йому задачника. — Не пуста яка-небудь — пользовита книжка! Тут усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш.

— Спасибі, Василію Йвановичу, — сказав Антін. Потім узяв, не роздивляючися, під руку книжку, попрощався й пішов із хати. Василь Іванович стояв біля дверей і довго дивився йому вслід. Потім тихенько захихикав і, тикаючи пальцем у двері, шипів крізь зуби: „Ото тобі книжка, хаме! Читай, гадюко, читай! Там тобі буде і про землю, і про Думу“...

Веселий і радий, осміхаючись у руденьку борідку, пішов він до другої кімнати обідати.

Одпочивши по обіді, монопольщик узяв палицю й пішов на проходку. Йде Василь Іванович селом, палицею підпирається. Біля дворів і хатів сидять гуртками чоловіки та жінки, гомонять собі. На моріжку пустують дітлахи; співають десь

дівчата. В селі немає більше „панів“, крім Василя Івановича, і він почуває себе тут маленьким князьком. Люди низенько вклоняються йому, і він привітно киває їм головою. Йому так приємно бачити почтивність до своєї особи.

Ось іде селянин Литовка,—який здоровенний мужичура, а як покірно вклоняється, мов той дуб у час негоди.

Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко...

— Нічого, підождемо, — думає він, — аби проценти в свій час виплачував.

Йде далі Василь Іванович, мугиче собі під ніс щось божественне, хазяйським оком по селу роздивляється — чи немає де непорядку.

Нагримав на дітей, щоб не пустували; зачепив молодицю, що вийшла до колодязя по воду.

Дійшов до Антонового двору. Бачить — у вишнику, біля хати, сидять люди, гомонять, сміються. Між ними — Антін з книжкою.

„Ага, книжечку мою читають!“ — подумав Василь Іванович.— „Ну, нехай собі читають“. Спинившися проти вишнику, він спитав:

— Ну, що? як книжечка — понаравилась?

— А нічого собі! — одмовляє Антін,— веселенька книжка.

— Ну, читайте, читайте собі! — промовляє Василь Іванович і йде далі.

„Веселенька книжечка!.. гевали-гевали!“ — сміється він сам собі, — „їм що ні ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?“

Потім його стало тягти послухать. Звернувши з дороги, непомітно підійшов він до тину й став крадькома прислухатися.

Слухає — Антін читає по складах:

„Крестьянинъ обязался перевезти изъ города 50 лампъ съ тѣмъ условіемъ, чтобы за каждую доставленную въ цѣлости лампу платили ему по 5 коп., а за каждую разбитую высчитывали съ него по 1 р. 20 к. При перевозкѣ 3 лампы разбились. Сколько заработалъ крестьянинъ за доставку лампъ?“

Антін, дочитавши задачу до краю, підняв червоне від натуги лице й веселими очима оглянув слухачів.

— Питає: скільки то він заробив? — сміючися, своїми словами переказує Антін.

— Мабуть, багато заробив! — сказав бородатий дід у білих штанях; далі вийняв з рота люльку й зареготав.

— Не скажу вже, скількя він там заробив, тільки знаю, що як стане так заробляти, то скоро й останньої коняки збудеться, — додав руденький і жвавий Охрім. — Хай йому біс з такими заробітками!

— Це чи не буде так саме, — став розказувати дід у білих штанях, — як назаробляв Захарків парубок у якономії. Пробув тиждень біля молотілки в пана, приходить у суботу ввечері додому. — „Ну, каже батько, — давай-же оце, сину, гроші: завтра поїду в місто — там дещо купити треба". А він став, та й каже: оце хоч бийте, хоч лайте, а грошей не приніс ні шага! — А батько: „Де-ж ти, сучий сину, дів? Загубив, чи, може, вкрали? — Не так було-б мені, каже, шкода, коли-б я загубив або вкрали, а то зовсім і в руках не держав!.. Потім і розказує, що там уломилося було щось біля віялки, а вину на нього склали. Прикажчик вилаяв його на всі боки й при рощоті не дав ні копійки, та ще й наказав, щоб приходив одробляти той збиток іще на тиждень. А батько слухав-слухав, далі й каже: „Отак, сину, завжди заробляй, то скоро хазяїном станеш"... То чи не стільки, кажу, заробив і той на лямпах, як цей за віялку, — закінчив дід. Усі засміялись.

— Лямпа — річ тендитна, — казали другі, — торохнеш возом — наробиш шкла... І понесла його лиха година під таку хуру!

— Підеш і під таку хуру, — сказав похмурий чоловік, — коли в хаті, може, й шматка хліба немає.

Обміркувавши справу з лямпами з усіх боків, люди примовкли, і Антін, узявши книжку, став читати далі.

„Он яке діло!" — подумав Василь Іванович і став прислухатися ще пильніше.

„У помѣщика было, — читав далі Антін, — въ одномъ кускѣ 857 десят. земли, въ другомъ на 130 десятинъ больше.

чѣм въ первомъ, а въ третьемъ на 150 десятинъ больше, чѣмъ во второмъ. Сколько десятинъ земли было у помѣщика?"

Прочитавши задачу, Антін став поясняти її по своєму:

— В одному куску, каже, було аж 857 десятин, а в другому ще більше на 130, а в третьому й того більше!.. А потім іще й питає, — тут Антін підняв палець догори й прищурив око, — скільки-ж то тієї землі було в пана!

— А, мабуть, чи не більше було, ніж у всієї нашої громади! — каже, осміхаючись, один із гурту. — Коли-б оце на всіх нас хоч один отой кусочок, то було-б і нам і дітям нашим.

— Ото кусочки! — моргнувши оком, сказав Охрім, — це не те — що в тебе або в мене: з такими кусочками можна хазяїнувати! А коли-б йому в одну руку — опруг та в другу — пів-опруга, а в третю — й зовсім дасть-біг, — отоді-б нехай він похазяїнував! Поневолі пішов-би лямпи возити!

— А добре було-б знати, скільки то прийшлося-б на двір, коли-б усю оту землю та поділити між нашими громадянами? — проказав похмурий чоловік.

Далі Василь Іванович уже не міг терпіти. Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людям.

— І на віщо-б ото я базікав отаке язиком?.. То-ж книжка написана зовсім не для того; по їй треба вчитися арихметики, а ви ка-зна що витіваєте. Коли так читати, то краще зовсім не читати!

— Та ми, Василію Йвановичу, читаєм так собі, з нудьги,— виправдувалися люди, — аби чим час загаять.

— То не краще-б було з нудьги взяти й полічити, скільки вийде в кожній задачі, — наставляв Василь Іванович, — то-ж на те вона і є — арихметика.

Передні чоловіки сиділи і вдавали, що ніби увічливо слухають Василя Йвановича. А позаду Охрім накивував бровою своїм сусідам і стиха гомонів:

— Це, виходить, така арихметика — панові звозять хліб з поля, а мужикові нема з чого возити, то мороч голову — скільки то всієї землі в пана!

Скільки душ пирскнуло зо сміху, але здержалися, щоб не зареготати голосно.

— Бачте, — казав далі Василь Іванович, почувши сміх,— сміється, а й самі не знаєте, з чого. А я знаю, що ні один з вас не доведе до ладу задачу!

— Де вже нам! — казали передні, — ми люди малограмотні, або й зовсім неграмотні: куди нам полічити отаку силу!

А Охрім казав далі своїм сусідам: — Це скажемо, так. У тебе, Микито, скільки землі? — два опруги? Ну і в мене щось біля того. От зійшлися ми та й балакаємо: а давай будемо лічити панову землю, коли своєї кат-ма. Ти скажеш: стільки в пана землі! А я скажу: ні, стільки! Ти скажеш: брешеш, бо стільки, а я скажу: ні, ти брешеш! Потім ти мене цап за чуба, а я тебе по уху — і пішла арихметика!.. А ось Грицько йде та й питається: за віщо то люди б'ються — чи не за батьківщину часом?

Усі реготалися, вже не здержуючись. Василь Іванович став сердитись.

— Варнякаєте ви таке, що воно зовсім не до діла. Я-ж вам кажу, — намагався він пояснити, — що в задачникові тільки так пишеться про кого-небудь, аби було над чим рахувати.

— То оте-ж саме й ми кажемо,— перебив його Охрім.— Коли вдома чорт-має чого рахувати, то давай...

— Тьфу! — плюнув з серця Василь Іванович,— ти йому — тату, а він тобі — кату! Давай сюди книжку! — крикнув він до Антона й трохи не силою вирвав її у нього з рук.

— Вам книжки читать?.. вам хвости волам крутити! Ото ваша книжка! — Василь Іванович повернувся й пішов од гурту. Всі реготалися.

— Знаєте, Василь Іванович! — крикнув Охрім у слід монопольщикові,—коли-б довелося нам ділити ваші 90 десятинок, то може-б таки поділили по своїй, по мужицькій арихметиці.

— Може, чи й поділили-б! — підхопив сумний чоловік.

Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, обернувся, хтів щось казати. Потім плюнув і мерщій подався до своєї монополії.

— Бач, як закрутив носом! Видко, не дуже до смаку прийшлась йому мужицька арихметика! — казали, сміючись, люди.

— І звідкіля принесла його нечиста сила! — казали другі. — Тільки де два-три чоловіки зійдуться, то вже і його чортяка, хоч-не-хоч, внесе туди! Не дав начитатись у волю. А шкода: втішна була книжка!

С. Васильченко.

Наука.

До тата горнеться дитина
І стиха, жалібно, пита:
„За віщо старцеві старому
Такеє зле, тяжке життя?

„Яка тяжка його недоля!
Який сумний у його вид!..
Свитина драна — вся одежа,
Черствий окраєць — ввесь обід!..“

—„Нема тут дивного нічого:
Він не з панів, але мужик.—
Йому той хліб — як нам цукерка,
Бо він до кращого не звик“.

І мовчки думає дитина:
„Які дива на світі є,
Що хліб черствий у старця в роті
Солодким пряником стає!“

З. Петрусь.

Про пшеницю.

(З Боровиковського).

Промовляють діти: „Тату!
А чия це тут пшениця
Скрізь широкими ланами
Розляглася, колоситься?“

— „Це усе моє та ваше:
Трохи батьківщини взяв я,
Трохи — посагу од мами,
Трохи — сам уже придбав я.

„Але, люблячи, як брата,
Мужика, — йому вживати
Всі поля оці дозволив,
Хоч, звичайно, не без плати".

„А який-же тато добрий!
Мужики з тії пшениці
Будуть їсти, дуже раді,
І франзолі й паляниці".

— „Ні, мужик франзоль не любить:
Не ладнає він з панами,
І все любить годуватись
Житняками — глевтяками,

„Та ще висівок і в тії
Любить на щось намішати, —
Через звичаї мужичі
Й смак мужичий мусів стати".

„Він не їсть франзоль? Так на що-ж
Уживає він пшеничку?"
— Глитаям її він любить
Продавати за дурничку;

„Гроші-ж любить за податки
До скарбниці він возити, —
Отакий той смак мужичий
І мужичий звичай, діти."

Б. Грінченко.

* * *

Світе ясний, світе тихий,
Світе вольний, несповитий!
За що-ж тебе, світе-брате,
В своїй добрій теплій хаті
Оковано, омурано
(Премудрого одурено),
Багряницями закрито
І розп'ятієм добито?
Не добито! Стрепенися
Та над нами просвітися!
Просвітися!.. Будем, брате,
З багряниць онучі драти,
Люльки з кадил закуряти,
„Явленними" піч топити,
Кропилами будем, брате,
Нову хату вимітати.

Т. Шевченко.

„Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка".

Синод наказав усім парафіям одзначити день Жовтневих роковин урочистою службою божою по всіх церквах.
(*З газет*).

I.

Подія — знаменна, що й казати, — Жовтнева революція! І коли, приміром, тезоіменитство Його Імператорського Величества, Государя Імператора і Самодержця і т. д., і т. д.— одзначали всенароднім молебствієм, — то, само-собою розуміється, і за Жовтневу революцію возблагодарить Отця і Сина та за одно вже і святого духа — слід.

Підписуюсь, отже, обома руками й обома ногами під постановою Найсвятішого Синоду...

Але... Є, на жаль, і тут оте „але“...

Але, думаю, що божа служба за Миколая не підходить для Жовтневої революції...

Бо, — самі таки подумайте! — однаково молитись? І за царя і проти царя однакова молитва?! Це „во-первих — раз“! А „в-друге — два“ — заплутається бог...

— Що, — скаже, — за лиха година?

І може не прийняти молитви. І може вийти не молитва, а „халастой“ вистріл... І свічок наліпим і ладаном курнем, а воно тобі ні царства небесного, ні доброго здоров'я в ділах рук і ніг наших...

А, по мойому, вже молиться, так молиться, щоб було й „низпослано“, і, коли треба, й „упокоєно“ як слід, і „подано“...

Отже — відповідна має бути молитва... До події пристосована.

Пристосуємо.

Я — так для приміру. Моя мета подати думку, а деталі, подробиці всякі... — це справа ВЦУ [1]) чи там собора „єпіскопів“, чи що...

II.

Візьмім літургію...

Починати: „Благослови, владико!“ не підходить!

...Диякон виходить у червоних ризах з п'ятикутніми зірками й починає басом:

— Про-о-о-ле-тарі всіх країн, єдна-ай-т-е-е-е-е-ся!..

Священник із вівтаря:

— Хай живе пролетарська революція завжди, повсякчас і на віки вічні!

Хор гремить на всього рота:

— Д-а-а-а-й-о-о-о-ш!

Починається велика єктенія:

1. Колективом Господеві помолимось.

Хор, звичайно, —

— Господи, помилуй!

---

[1]) Вище церковне управління.

2. За ССРР, УСРР, БСРР, ЗСРР, і инші СРР Господеві помолимось!

(...Господи, помилуй...).

3. За рабів божих ВУЦВК, РНК, Держплан, УЕР, ГПУ, Господеві помолимось!

(Господи, помилуй).

4. За махортрести, тютюнтрести, кожтрести й инші трести, і за мило-сало-сода синдикат, і за жирокістку, Господеві помолимось!

(Господи, помилуй).

5. „Ножиці", боротьбу з самогоном, скорочення штатів, податки, біржу праці, фінвідділ, УГНІ [1]), — Христові Богові оддамо!

(Тобі, Господи).

6. Стабілізацію золотих грошей, звільнення від податків, товарових карбованців, червінців, сто відсотків прибутку, п'ятдесят відсотків знижки — у Господа просимо!..

(Подай, Господи!).

. . . . . .

Потім, значить:

— Єлиці угодовці — ізидіте, да ніхто-бо угодовці, єлико революціонери, паки й паки [2]) колективом Господеві помолимось!..

Коли „ізидуть", значить, угодовці, тоді вже можна й за „Херувими" взятись...

Замість „Херувимської", найкраще буде, коли духівництво, на чолі з архіреєм вийде посеред церкви й бадьоро гаркне:

„Ми, молодая гвардія
Рабочіх і крестьян!"

Євангелія...

Ну, тут, певна річ, можна перший розділ „Азбуки Комунізму"...

Концерт:

— Повстаньте, гнані і голодні.

---

[1]) Управління державним національним майном.

[2]) Без „паки" неможливо. *О. В.*

Многа літа залишається.

Кому многа літа?

Не старим, звичайно, а всім новим.

Що ще там?

— Там уже залишаються деталі, які легко пристосувать до свята...

Кажу-ж, що я схему даю, думку тільки... Але, коли-б мою думку взяли на увагу, то на допомогу мені комісії в цій справі розрахувати завжди можна...

III.

От іще що треба не забути.

Церемоніял служби...

Треба обов'язково запросити на службу і т. Петровського, і т. Чубаря, і т. Єрмощенка, і взагалі всіх Наркомів, членів колегій і т. и., одвести їм почесні місця й нагадати, щоб прибули обов'язково в трьохуголках.

А то приїздять у кепках, і вся урочистість пропала...

Кооперації й трестам можна бути в циліндрах, а урядовим особам не зручно!

Робити, так уже робити!

Инакше — або молитов бог не прийме, або Жовтневі не вгодиш...

Остап Вишня.

Віл.

Мабуть, на небі звісно стало
(До себе віл в кошарі гомонів)
Про те, що ввесь мій вік я все за двох робив
Та й витерпів таки чимало.
Що в плузі силкувавсь, копиці волочив,
Із ранку у ярмі до півночи ходив,
Іще що-дня бував і битий!

Хазяїна не раз я проклинав —
Тепер зовсім не той хазяїн став:
До-схочу в мене їсти й пити,
Несуть мені і соли і крупів,
Вівса і висівок, наїстись трьом-би стало".
Аж тут хазяїн шасть у хлів
І, взявши за роги, вола під ніж повів,
Бо сказано — його годовано на сало.

Ти змалку так любив мене, як пугу пес...
Чого-ж так лащишся тепер до мене, Йване?
Ти знаєш, що як ти чоломкаться ідеш, —
Чогось мене морозить стане.

Є. Гребінка.

Мандрівні щурі.

(Г. Гейне).

Щурі на світі не однородні:
Одні з них ситі, другі голодні.
В позвіллі ситі сидять у норі, —
Мандрують тільки голодні щурі.

Ідуть вони тисячі миль без упину,
Не мають ні хвильки ніде супочину,
Все прямо проходить зловісний біг,
Ні вихор, ні вітер не спинить їх.

Вони перелазять гори високі,
І перепливають море глибоке;
Чимало їх гине у нетрах світів,
Живі-ж покидають померлих братів.

Такі голодні щурині орди
Мають гидотні, жахливі морди;
Обголені голови в них до-гола,
Така радикальна голота мала.

В такої юрби, в радикальної зграї
На серці ніякого бога немає,
Вони й не вихрищують діток малих,
Жінки — це добро комунальне у них.

Голодні щурі — то страшні егоїсти,
Що хочуть і спати, і пити, і їсти,
Вони й не гадають тоді, коли жруть,
Що наша душа безсмертна, мабуть.

В безбожності зграя голодна запекла:
Вона не боїться ні кішки, ні пекла.
Не може собі заробити як слід,
То-ж наново хоче ділити цей світ.

О, горе! мандрівні щуриська,
До нашого краю вже близько.
Вже сунуть на нас; я чую крізь сон
Їх посвист; а ім'я їм — легіон.

Ой, лишенько! Всі ми пропали!
Голодні щурі перед брамою стали.
А наш пан бурмістр і високий сенат
Руками розводять, не знають порад.

Міщани хапають рушниці,
Попи задзвонили з дзвіниці,
Бо вже в небезпеці од тих дикунів
Держава законна і власність панів.

Ні дзвони церков, ні попівські поклони,
Ні високомудрі сенатські закони,
Ба навіть гармати пудові сьогодні
Уже врятувати вас, діти, не годні!

Вже вам не поможуть ні брехні чудові,
Ані вже віджиті мистецькі промови
Не ловлять щурів на меткі силогізми —
Вони перескакують всякі софізми, —

Бо доступ має в голодний шлунок
Лиш логіка страви і „б'ючий" трунок?
Та аргументи волового м'яса,
Та ще до ковбасок ця публіка ласа.

Мовчазний короп, що плаває в маслі,
Далеко любіший цій зграї напасній,
Ніж всі красномовці із панського лона
До Мірабо — від Ціцерона.

Переклав *Д. Загул*.

Ми, ваш сенат...

(Г. Гейне).

„Ми, ваш бурмістр і ваш сенат,
Були ласкаві цей мандат
По-батьківськи до люду скласти
І розіслать по кожній часті.

Чужинці, зайди всякий раз
Бунтарство сіють по-між вас;
Таких злочинців — богу хвала —
Між нашим людом дуже мало.

А ці безбожники — чужі.
Хто бога викине з душі,
Той недалеко вже й од зради
Відносно нас, земної влади.

І християнам і жидам
Наказ: коритися властям!
І замикать, як темно стане,
Крамниці, жид і християнин!

Де-б три до купи не зійшлись,
Там зараз треба розійтись,
По вулицях, як стане темно,
Не смій ніхто ходить даремно!

Всю зброю треба забирать
І в домі гільдії складать,
А різні сорти аманіц'ї
Зносити всім на тому-ж місці.

Хто-б десь узявся „рассуждать“,
Того приказано стрілять:
А „рассуждєніе“ руками
Буде покарано так само.

Довіртєсь нам! Ми, ваш сенат,
Ваш пан бурмістр і магістрат,
Керуєм вами справедливо.
Вам завжди слід тримати рило!“

Переклав *Д. Загул*.

Дід Яким.

Одного разу, коли піп після літургії поїхав на похорон, дід Яким, церковний сторож, мусів залишити ключі від церкви в сина попа, студента Андрія. А той якраз сидів у своїй кімнаті та читав Марксів „Капітал“.

Віддавши ключі, дід присів на стільці трошки спочити, а далі спитав:

— А що то воно за книжка? Грубезна яка... не инакше, як Біблія.

— Біблія, нова Біблія, діду, — неуважно відповів Андрій, вішаючи ключі на гвіздок.

— Та воно й видко, що нова... ач, палятурки які чистенькі — гомонів дід.

— А он у волості Семен Левадний та ще дехто кажуть, ніби всі студенти безбожники, невіри, та ні, як його... соціалисти, чи що... Отже, видимо, брешуть... Виходе, що не так... Сидиш ти отсе, Андрійку, та й читаєш святу книгу... А вони брешуть, туману наводять. Що вигадали — соціалисти, бодай

і не згадувати! Завтра-ж привселюдно висрамлю. — Еге-ж... А ну, сину, дай мені її лишень подивитись...

Дід висякався, витер руки об штани й обережно взяв книжку.

— Ось де воно, святе слово, записане... Горечко нам, неписьменним — не вчитаєш. Ач, яка книжка товста та гарна... Скільки в їй того слова божого є... А вони кажуть — соціалисти... Господи, прости й помилуй мене по милості своїй великій...

Дід устав, перехрестився й гучно поцілував Маркса; потім обтер губи, знову перехрестився й забубонів молитву.

В. Підмогильний.

Лулу.

Лулу — не паризька співачка,
Лулу — не із тих, що шантан...
Лулу — це маленька собачка
Княжни Роговської-Лобан.
Княжну без поваги й шаноби
З палаців князівських старих
Прогнали брудні хлібороби...
Й немає хороби на них!
Княжна пробиралася рачки
В „Европу“, де гроші і лад.
А з нею — і вірні собачки
Тікали з Республіки Рад...

В Берліні, Парижі і Римі,
У Празі, Варшаві — і скрізь
Зустрілась княжна — із „своїми“...
Із тими... бувало... колись...
Князі, генерал-лейтенанти,
Графи, адмірали й барони
З останніх живуть діямантів —
Недобитки пишних корон.

В Парижі, у сейфах, у банках
Дав притулок батько добру —
Княжна забезпечена в франках
І з нею собачка — Лулу.

Але — чи поїла занадто,
Чи випила чарку до дна, —
А тільки закінчила раптом
Життя своє бідна княжна.
Залишила: пам'ять гріховну,
Скарби і кохану Лулу,
Та нотарю — точну духовну
І в ній — розпорядок добру.

Князі, баронети, графіні
На спадщину — мов вороння.
У Празі, Парижі, Берліні,
В салонах пішла метушня:
Кому одписала долари?
Кому одписала фунти?..
Хто візьме конячок дві пари? —
Усі роззявляють роти...

Та сторож законности — нотар
З духовної волю княжни
Усім розповів, мов по нотах —
І запал захоплення зник. —

„Княгиню Юр'євську, своячку
Шаную і вірно люблю:
— Дарую прекрасну собачку,
Кохану подружку — Лулу.
Коли-ж забере її небо
(Життя наше — в божих руках) —
Пам'ятник пишний поставити треба,
Де Лулу покладуть прах.
— На пам'ятник той капітали
Одписую всі до шага"...

Князі і барони — читали
Духовну — і пінились. „Га?..
На пам'ятник псу капітали
Одписує всі до шага?..
У суд! Вже нехай-би до церкви,
На споминки вічні дала-б нам!"
Та суд одповів їм: „мертвих
Воля свята і незламна"...

Так — не велика співачка,
Не герой — супротивник злу,
Пам'ятник має — собачка,
Коханка княжни — Лулу.

На марморі-ж його напис,
Що зробить робочий люд:
„З усіх панів — лапи
Найм'якші — у пса Лулу.
З усієї панської зграї,
Що прогнано в сиву млу,
Найменше мерзоти — ми знаєм —
Зробив нам пес Лулу"...

Валєр Проноза.

Державні місії.

Державні місії,
Контроль, комісії,
Пілати, дипломати, —
Вся Україна тут.

Вся сіль кооперації,
Торгівлі, спекуляції,
Шакали, зубоскали, —
Европа аж тріщить.

Клопочуться, збираються,
Прощаються, вітаються,
Стрівають, виряжають,
А ввечері — вино...

Нічого не закуплено.
Козу, півбока луплену,
Для сміху, на потіху
Додому привезуть.

А там десь на позиції,
Без зброї, без муніції,
У полі, босі й голі,
Вмирають козаки...

В. Валентін.

Ввесь вік прожив ти в „Петрограді".

Ввесь вік прожив ти в „Петрограді",
Коли-ж додому ти вернувсь,
Були ми дуже, дуже раді,
А ти в міністра обернувсь.

Ти вірний, чесний по натурі,
І я це щиро говорю!
Служив ти правдою царю,
Був вірним гетьману, Петлюрі,
І будеш вірним взагалі
Усім владикам на землі.

В. Валентін.

Свято врожаю.

I.

Гордій сидів на лаві
З „Більшовиком“ в руках,
Його Петрусь білявий —
На призьбі в чобітках,
А в холодку Параска
У квітках,
— Дівча маненьке,
На ній запаска
Новенька.
Я сам там був, і бачив, і знаю...

II.

Цей день був „Свято врожаю“...

III.

Ще столи стояли, не зовсім застелені,
Ще на них газети до-ладу не були розкладені,
А вже все було в ялину прибрано зелено,
Бо ще звечора так „Комісією“ загадано...

IV.

Коли це курить, летить „весілля“,
А посередині червоне знамено має...
— Цей день був „Свято врожаю“.

V.

Виходили з церкви
Тільки баби старезні,
Каліки затрапезні
Та попи товстелезні,
Бо хлопці, дівчата
І „комсомоли“,
Як коліщата,

Коло школи
„Правили“ навкруги музиків...

— „Ох, і ті черевики
До танців охочі!..“
— Всміхались робочі...

VI.

Говорили, що сонце одно на небі,
Як і на землі одна тільки правда,
Що нам у спілці треба
Додушувать гада;
Що нехай колос повік колоситься,
І нехай гречка цвіте, медом багата;
Що серце з грудей проситься
І що стане брат за брата;
Що цеп іржавий упав і дзвонить,
Що нам світ! — а не нори лисячі,
Що нас мільйони,
Ще й тисячі!..

VII.

Далеке небо краялося
В золотій млості, —
Довго не гаялися
Дорогі гості...
Старшим газету,
Молодшим — книжку,
Дітям — канфету,
Дівчатам — посмішку...
І, повз церкву,
— Через місток — на доріжку
Легко
Автомобілем покотили...
Потім і смеркло,
І ще довго гуркотіло,
Чмихало десь далеко
За горбком у полі...

VIII.

Ех, і вільної-ж волі,
Як тих братів на світі,
Як колосків на полі,
Як васильків у житі,
Як лун у гаю...

Я там був, і бачив, і знаю.

В. Ярошенко.

Молебінь.

Надвечір спека трохи спала...
Баби коромисла побрали,
Пішли на берег брати воду,
Щоб поливати огороди.
А це вже дуже добре знати,
Не то старому, а й малому,
Не то розумному — дурному,
Що мало радости у тому,
Щоб, значить, поливати...
Води Секлета не носила,
Городини не поливала,
Біля перевозу стояла
Та до сусідок гомоніла,
Узявшись в боки:
— „Ей, ви, сороки,
Ей, молодиці,
Не жалко, бачу я, водиці
Вам?
Щиріш молитись богу треба,
А він дощі посіє з неба,
Він, милосердний, нам.
„Молебня“ піп одправив Никій,
І завтра піде дощ великий,
На що-ж вам господа звірять?

На що капусту поливать?“
Сміялися баби-сороки:
— „Стій, жди, Секлето, взявшись в боки,
Дурних чимало в світі є,
Нехай їм бог город полле,
А ми поллєм собі самі,
Такі вже ми... безбожні ми!
Стояла спека кілька день,
В Секлети вигоріли в-пень
Капуста, морква, буряки,
І дався „молебінь“ їй в знаки...
А у сусідок зеленіло,
Цвіло, росло, жовтіло, спіло,
Бо бог городи їх минав
І якщо, може, й поливав,
То поливав — слізьми гіркими...

Секлето, ти... Ще раз, Секлето!
На світі є книжки, газети,
Щоб огород твій зеленів,
То слухай їх, а не попів.

В. Ярошенко.

Колись і тепер.

(Д. Бідний).

Що колись у нас, бувало,
Хлопці служби не любили, —
Заливали в уха сала,
Витягали в себе жили,
Всяк — без пальців, без зубів,
Бо в салдати не хотів!
Що колись, було, салдати
З генеральського наказу
Без вагання йшли карати,
Затаївши десь образу,
І братів, і матерів:
„Усмиряли бунтарів“.

Що колись кругом примари
Люд робочий заступали.
Всюди пристава, жандари
„Прокламашки“ одбирали.
Далі — „справа піде в суд...“
Заслання... тюрма... капут...
Що колись, було, співали —
— „Ой, немає нам рятунку!“
З горя добре випивали,
Аж гуло в порожнім шлунку:
— „Треба лихо хоч на мить
У горілці затопить!“
А тепер уже немає
Трутнів на робочім тілі.
Влада Рад усіх карає,
В кого руки надто білі.
— Не покаються пани,
Доки житимуть вони!
А тепер у дезертирах
Тільки вороги народу.
А в гаптованих мундирах —
Всі, хто покохав свободу,
Хто готовий воювать
За Радянський вільний лад.
А тепер у школі, в клубі,
Де немає більше скуки,
Вільні вже селяни вкупі
Всі простують до науки:
З нею краще людям жить
І нове життя творить.
Зник режим ганебний, панський;
Захопивши владу з бою,
Люд робочий, люд селянський,
Вже керує сам собою.
Скоро буде рідний край
Для трудящих наче рай!

Переклав *М. Терещенко*.

Жовтий інтернаціонал.

А ви, під чоботом черви
Рожеві і жовті,
Погасли вам лозунги,
Заялозено гасла.
Ви, що жовтий червень
Зробили-б з червоного Жовтня,
Коли-б час повернувся назад.
Ваше заялозене сонце загасло:
Ні перемог, ні зрад
Ваших нема.
Над вами віки продзижчали,
Ви живцем в багні зогнили,
Спіть спокійно, сумні генерали,
— Світ плюне на ваші могили.

М. Йогансен.

Війнам край.

В той час, як варвар-більшовик,
За мир б'ючись, лаштує зброю,
Той мир
Так просто і без бою
Дістати-б світ давно вже міг...
Відомо — нині світло з Англії іде. —
Демократія-ж там, король і уряд робітничий,
Що хоче флот (для миру) збільшити удвічі,
І тайна — там, не де...
Міс Гріфітс і міс Пріс,
— Такі собі дві огрядненькі пані,
Після кампаній,
За котрі світ дістане „мирний" приз, —
Зібрали тисяч триста п'ятдесят
Жіночих підписів під текстом резолюцій
Про те, що миру прагне всяк,

А не війни й не революцій...
Виходить — мир і справді близько:
Ще, мабуть, тільки з сотні мільйонів
Шановні пані... відберуть підписку,
Що справи військові для них сторонні.

Валєр Проноза.

Чванько.

Іван Чванько — за голову сільради
В одному з сел прилуцької округи
На Полтавщині був. Хоча й по других
Губернях теж чваньки залазять в органи Радвлади
(Кажу це для потіхи полтавчан).
Так наш Іван
Начальству пише про село доклади,
Що все, мовляв, іде як слід, гаразд.
І справді, на селі, як кажуть, лихо — тихо.
Та раз
В газеті прочитала десь дячиха
(Чванько з панами і дяками
Не раз, не двічі цокався чарками),
Що в тім селі — страшенні непорядки.
Хтось розписав — і про церковні грядки,
І про хабарництво Чванька,
Про все, — що на селі траплялося, безладдя...
„Це про мене!? Про власть таке?“ — гука
Іван Чванько. — „Чекай, собачий дядя:
Тебе по-під землею я знайду
І покажу, таку... т-такую мать...
Сількори, шкрябопери, гади!
Як? Нападать на агента Радвлади!“...
. . . . . .
Кричать Чваньки із лютим серцем.
Сількори! Гнів Чваньків присипте перцем!

Валєр Проноза.

Плакат на вулиці.

Спокійно йдіть. Нехай не зачіпає
Ні серця вашого, ні вашої кишені
Настирливе благання прохача:
Погавкає й одстане голопузий...
Спокійно йдіть собі. У вас турботи:
Робота, біржа, зібрання, посада,
Вечірка, лекція, нарада чи театр,
А, може, просто відпочинок тихий
В родиннім огнищі за самоваром.
Спокійно йдіть. Адже-ж прохач нахабний,
Що крутиться в'юном під вашими ногами,
— Напевне, вже шахрай, злодюга, сифілітик,
Розпусний і брудний, отруєний до дна,
Хоча йому всього і вісім років...
Спокійно йдіть. Нехай не ворушиться
У грудях серце ваше, в шлункові — шматки
Іще не зовсім перетравленої їжі:
Бо ви-ж людина, й маєте-ж ви право,
Не думавши про инших, їсти й пити,
Бо коли-б кожен їжі шмат і кожна крапля пива
Купалася в згадках про зголоднілих,
— Напевно-б шлунок революцію зробив
І ваше припинив корисне існування...
Спокійно йдіть собі. Спіть, їжте, пийте,
Переступаючи через незримі трупи,
І будьте певні — то закон життя!
Коли-ж без огляду на вашу чисту совість
Солодкий шмат застрягне вам в горлянці,
— В карнавку киньте знак дрібний грошовий,
Сповніть свій громадянський обов'язок
І можете ізнов спокійно жити,
Повторювать слова із огняних плакатів
Про те, що „діти-квіти", „в них майбутнє",
Бо решту-ж на себе повинна взять держава.
Подбати мусить робітник і незаможник.

В. Проноза.

По своєму.

Фашисти конфіскували Марксів „Капітал".

Галасував робочий люд:
„Геть з капіталом! Вільний труд!
Прийшли фашисти
І спитали:
„Чого вам?"
— „Їсти!
Конфіскувати капітали!"
— „І тільки всього? Ну, гаразд.
— Але не зразу, а помалу".
Шарах!
— І враз
— Наказ:
Конфіскувати в книгарнях
Всі книжки „Капіталу"...

В. Проноза.

Розгадка.

(Американський р-роман).

Там, де статуя Свободи
Зазирає в сині води
Й погляда за окіян,
Розляглася там країна
Вашингтонового сина —
Капітал там пан...
Устрій там практичний
І демократичний: —
Вкрадеш, скільки хочеш,
Тільки силу май;
Можеш скубти сміло, —
Рви з живого тіло,

Фармерів, робочих —
Тільки другим дай...

І от туди, до пана Юза
— Такий упертий є там містер, —
Прийшов з Радянського Союза
Дипломатичний лист
Такого змісту:
„Америки союз держав
Хай визна наш Союз".
— На цеє містер Юз
Таке писав, таке казав:
— Суспільний лад,
Де правлять Ради —
Це диктатура.
Я — демократ!
Ми — демократи!
У нас така натура:
Ми хочем рівности для всіх, —
Нехай рівняються із нами,
Тоді — руками і зубами
Ми визнаємо їх!
Ми визнаємо їх!..

В країні давнього Колумба
В політиці — хазяїн Юз.
Уперся Юз, неначе тумба,
Але прийшов йому конфуз.

Якось — (і трапилось-же справді)
Скубнув один занадто ласий шмат.
Прийшов кінець братерській любій згоді,
Пішов з ножем на брата брат...
За нафту щось (її не поділили)...
— Вчепилися один в другого, мов вовки,
Зламали згоду — й розпустили
Про тайні справи язики...
Розбійник — брат — пішов на брата,

Такого-ж розбишаку, як і він,
Республіканець пан — на пана демократа,
І залунав скандалу дзвін.

Брали. Адвокати, судді і міністри.
Крали. Генерали, клерк і газетяр.
Брали — й ті й другі. Не лишилось чистих.
Крали. Все робив лише один долар.
Брали. Дипломати, леді і поети.
Крав. Суддя держави, містер Догерті.
Брали. І банкноти, й чеки, і монети.
Крали, брали, рвали — й ніяких чортів!

Тепер відомо нам розгадку
(Звістки мотаємо на вуса),
Що саме, з нашого порядку,
Не до вподоби пана Юза...
Ми — справді варвари і гуни,
Не варті щастя і доларів:
Боронячи прапор комуни,
Ми сиплем варварські удари
На всіх, хто краде, лупить шкури,
На кожного, хто рве хабар!..
— Чи-ж це не злочин для культури,
Якої символом — долар!?

Валєр Проноза.

Листи до поета.

I.

Ви десь, мабуть, не з наших сел,
або-ж... о ні, не смію.
Читала Вас я — і не все,
не все я розумію.

Чи я у полі, чи в лісу —
усе мені здається:
у Вас у книжці неживе,
а тут живе, сміється...

Про Вас недавно хтось писав:
„Поезії окраса".
А все-ж таки у Вас не так,
не так, як у Тараса.

Про все в Вас єсть: і за народ,
і за недолю краю.
А як до серця те узять —
даруйте, я не знаю.

II.

Я комуністка, ходжу в „чужому",
обрізала косу. —
І Вам не соромно співати
в цей час про сонце, про красу?

Пишу до Вас, бо так схотіла.
Скажіть мені:
кому потрібні рахітичні
оті сонети та пісні?

Народу, скажете? голодним? —
Нещасна, жалка-ж та рука,
що тріолетами годує
робітника.

Поки прощайте, не здивуйте —
це-ж не любовний лист.
А втім скажу: Ви — сила,
і з Вас ще буде комуніст.

П. Тичина.

Перед пам'ятником Пушкіну в Одесі.

Здоров був, Пушкін мій, землі орган могучий!
І ти, морська глибінь, і ви, одеські тучі!
Я тут у вас в гостях, і всім я вам радий.
Не гнівайтесь за сміх: іще-ж я молодий.

Залузаний бульвар. Бульчить калюжна плавань.
І Пушкін на стовпу — пливе у грязь, як в гавань.
Куди-ж ти, підожди! — не хоче говорить.
Внизу сирени рев, і море бурунить.

Тож вдячнії сини невдячної Росії
поставили його плечима до стихії.
Стій боком до людей, до многошумних площ.
Господь стихи простить і епіграмний дощ...

Ах, море і поет! Та хто-ж вас не боїться!
Свободи чорний гнів. І блиск, і гарт, і криця.
Поетом буть добро: помреш — то од свобод,
Все боком ставлять нас, щоб не впізнав народ.

П. Тичина.

Великим брехунам.

(Відповідь декому).

— О, як гармонію, гармонію ми любим!
Ми хочем бачить світ прозорим, а не грубим.
Життя для нас лиш згук, лиш сонний, тонний транс,
і робітничий клас, як вічний дисонанс.
Ми бачим спокій там, де боротьба і бурі;
у небутті — красу, і правду в каламбурі.
І брязкаєм в серця і плачемо над тим,
що все це тля і тлін, дурної крови дим.
Та як-же нам зламать тиранно-тюрмні грати,
коли співці у нас все євнухи, кастрати?

„І ланцюги є знак. І ґрати є акорд.
І сяйво від осла. І мир од львиних морд“...
Гармонія живе не тільки там, де блики.
Гармонія і там, де Брехуни Великі.
Лиш брехуни умруть, а правда з віка в вік
стече в один акорд, де згук є — робітник.

Охляло сонце. На будинках
горить гарячий фіолет.
Останній промінь, як стилет,
поранив клен на осінь. Жінка
зніма білизну. Веремію
круг неї вітер закрутив
і запилив у свій мотив
рожеві ноги й повну шию...
Немов в Еладі! Вітер з моря
вітрилить пазуху... Краса!
І раптом спірка: крадеш? з горя? —
Вчепились в коси... Погаса
і гоїться, і жухне клен.
В розстріл гуляє дітвора.
І, патріот свого двора,
собака з ними... От і день
скінчився. Над містом шум кипить.
У всіх тонах струнке морози.
Лиш божевільні паровози
когось гукають кожну мить.
Хай буде рух! Душі! Знаття!
Нехай і боротьба звірина! —
Лиш так оновиться людина
і вся матерія життя.

П. Тичина.

Ох ви, сосни мої!..

(Уривок з твору „На глухім шляху").

...Уранці підвівся багряний диск холодного сонця. І стояв чатинник, як бабусина казка. Стояв по грудь у снігу, на вітах горіли червінці...

...Але скоро вітер, знову хмари. Вдарив у диск холодного сонця. Розбив диск холодного сонця.

І знову фуга.

...А в школу таки зібрались. В лахміттях федеративного добра.

У школі біженець — Стасик.

Наталя Миколаївна читає історію:

— Поляки гнітили український нарід.

Дітвора до хлопчиська:

— Стасику! а ти-ж полячок!

— Бережись, Стасику, задавимо тебе вночі.

І скаржилась Наталя Миколаївна. А Наталі Миколаївні кажуть:

— На віщо-ж ви так говорите?

— Боже мій, нас так учили в прогімназії.

А то ще буває з богом.

Діти:

— Ми в класі в бога не віримо, а вдома віримо, бо й Наталя Миколаївна вдома віре: ми самі бачили.

І ще:

— Наталя Миколаївно! а на віщо ви ікону зняли?

— Ах, діти! ікон уже в класі не можна вішати: наробраз не дозволяє.

...І знову на дворі фуга.

...А сосни гудуть-гудуть...

— Чого так сосни гудуть?

— Хуртовина. Вітри.

Ох ви, сосни мої — азіятський край!

М. Хвильовий.

Не до куркуля, а в колектив.

Гей, незаможники, селяни!
То найміцніша ваша зброя
— колектив,
сам незаможник трактора купить не в силі.
Але в єднанні — наша сила!

У незаможника Никифора Щербини
Подохла конячина.
Конячка, хоч плоха була,
Але сяк-так, везла.
Тепер лиха година:
Як без коня в хазяйстві бути?
Раніш лиш плуга позичав —
а нині і коня до плуга тра добути.
Пішов Никифор до Мартина.
Мартин заможний селянин.
А у Мартина
Зібралась куркульня в гостину.
— Оттак і так, Мартине...
Подохла конячина...
Так чи не буде твої ласки
На пару днів коня і плуга?
А я після Зелених Свят
Тобі все чисто одроблю.
Зареготалась куркульня:
— Але чи знаєш ти, Щербино, а чи ні,
Що за коня та плуга ти й твоя дружина
Робити будете аж по чотирі дні?
— Помилуйте, за що? З якої речи?
Коня-ж і плуга я прошу лише на пару днів.
— Так забирайсь, — Мартин Щербині відповів.
Пішов Никифор. Сльози кап та кап...
Оце, так так!
Оце так доля незаможна!
Зустрілася вдова — Килина Задорожна.

— Лиха пригодонька, Килино,
Подохла конячина...
Тепер хоч плач, як поля я не оброблю,
Чим годуватиму зимою всю сім'ю?
Гай-гай, Щербино незаможний!
Та-ж голова у тебе не порожня?
Чи чув ти, що на виплату у місті
Машини-трактори дають?
— Дають? Ну, а робити-ж ними як?
— А так:
Не треба, голубе, ні плуга, ні коня!
Ота машина за обох справляється одна,
Сама й везе й оре...
Трохи задорого коштує,
Але один її і не бере.
Її гуртом ввесь колектив купує.

А через тиждень колектив
По полю трактором котив.
Чухав потилицю куркуль Малай!
Голоті помага нечиста сила!
Голота й плуга і коня купила...

Т. Слюсар.

Пиво.

Броварник молоденьке пиво
Мав на броварні у барилі.
Шумує пиво і буркоче —
На волю хоче,
Угору днище випинає,
Бо вщерть налляте, аж до краю.
— „Ти чуєш, як воно булькоче?"
Броварника упереджають
Дотепні люди:

— „Потрібно затичку відбити
І трохи пива відточити,
Бо лихо буде“.
— „Дарма, ущухне незабаром!
Чого там клопотатись даром?
Барило й затичка дубові,
Тому й ніколи...“
Трісь!
Броварнику! Дивись:
Нема барила,
Нема вже й пива.

Не треба, мабуть, і казати,
Кого до пива порівняти:
Терпець невдовзі увірветься,
Барило панське розірветься,
І на ввесь світ
Інтернаціональний гімн побідно
загремить.

С. Пилипенко.

РЕВОЛЮЦІЙНІ П'ЄСИ

РЕВОЛЮЦІЙНІ П'ЄСИ

В Катакомбах.

(Уривок).

Єпіскоп.

Не всі слова однакові, мій брате,
Слова господні більш рятують душу,
Ніж людські всі діла.

Неофіт-раб.

Які-ж слова?
„Терпливість і покора“ тільки й чув я
Від вас сьогодні. Та невже вони
Рятують людські душі? Та невже
За них ідуть на хрест, на наглу страту
І на поталу звірям християни?

Єпіскоп.

Вони ідуть за те велике Слово,
Якого всім словам людським не сила
Достоту розказати.

Неофіт-раб.

Що за слово?

Єпіскоп.

Те слово — бог. Він альфа і омега,
Початок і кінець. Ним все настало,
І ним усе живе, і більш немає
Богів на світі, окрім цього бога.
Він є і слово, й сила, і життя,
А всі оті, що звалися богами
В поганськім світі, — ідоли бездушні,
Або злі духи, слуги князя тьми.
І це за те нас мучать, розпинають,
Що ми не хочем ідолам служить
І князя тьми признати нашим богом,
Бо ходимо не в темряві, а в світлі.

Неофіт-раб (*палко підхоплює слова єпіскопа*).

„Бо ходите не в темряві, а в світлі,
То й скинули терпливість і покору,
Як маску Міма, геть з свого обличчя,
Не хочете служити і коритись
Тому, чиєї влади ваші душі
Признати більш не можуть, проти кого
Боротись вам велить сумління ваше“, —
Чи так я зрозумів тебе, мій отче?

Єпіскоп.

Так, лиш одно додати мушу я:
Ми боремось в терпливості й покорі.

Неофіт-раб (*упалим голосом*).

І знов нічого я не розумію:
Боротися в покорі... Що це значить?

Єпіскоп.

Ми боремося з духом, — не з людьми.
Ми платимо покірно всі податки,
Ми кесаря шануємо і владу,
Не повстаєм ні словом, ані ділом

Супроти них, а тільки князю тьми
Ні жертви, ні поклонів не даємо.

Неофіт-раб.

А хто-ж такий той кесар, тая влада?
Хіба-ж вони не слуги слуг того,
Кого ви князем темряви назвали?

Єпіскоп.

В той час, як служать ідолам, а в инший —
Вони начальники, від бога дані.

Неофіт-раб.

Від бога? Від якого?

Єпіскоп.

Бог єдиний
На світі є, бог Слово, бог Любов,
Бог триєдиний, Батько, Син і Дух.

Неофіт-раб.

То це він дав і кесаря, і владу
Преторіянську та патриціянську,
І владу над рабами багачів?

Єпіскоп.

„Нема на світі влади, окрім тої,
Що йде від бога". Бог є цар і пан
Над усіма владиками земними,
Вони в його руці, і він помститься
Над ними за неправду, а не ми.
„Мені належить помста", каже Вічний.

Неофіт-раб.

Коли-ж та помста?

Єпіскоп.

Хто збагнути може
Шляхи господні?

Неофіт-раб.

Може, аж тоді,
Як царство боже стане по всім світі,
Коли Христос на землю вдруге прийде?

Єпіскоп.

Тоді напевне буде божий суд.

Неофіт-раб.

А потім що?

Єпіскоп.

Одна отара буде,
Єдиний пастир.

Неофіт-раб.

А при нім не буде
Помічників, намісників господніх?
Ніяких тих начальників над нами?
І вже тоді не будуть більше люди
У думці вільні, а в житті раби?

Єпіскоп.

Не знаю, цього слова нам не дано
Від господа Христа й його посланців.

Неофіт-раб.

Отак?.. Про мене-ж, хай воно й ніколи
Те царство боже не приходить!

Старий-раб *(з невимовним жахом)*.

Боже! Рятуй нас від гріха! Що він говорить?

Вся громада християнська гомонить; окремих слів не чутно, але гамір, як хвиля, росте, наповняє крипту й луною розкочується по темних переходах катакомб.

Єпіскоп *(підіймає руку вгору. Дужим голосом).*

Мир, браття, вам! (*До неофіта-раба*).
Покайся, нечестивий!
Візьми назад слова ті необачні,
Бо гірш тобі на тому світі буде,
Аніж на цьому. Хто на цьому світі
Не хоче царства божого вбачати,
Той втратить і небесне царство боже.
І буде вергнутий в гегену люту,
Де пломінь невгасимий, плач і скрегіт,
І де робак до віку точить серце.

Неофіт-раб *(палко).*

Ні, не покаюсь. Ти, старший, даремно
Мене гегеною лякаєш. Маю
Гегену ту що-дня і що-години,
Навколо себе чую плач і скрегіт,
Що-дня мені робак той точить серце.
То-ж він мене привів сюди до вас
Шукати правди, волі і надії,
А що я в вас найшов? Слова облудні
І марну мрію про небесне царство
Та про царя єдиного в трьох лицях,
Що над панами нашими панує,
І їм дає над нами панувати
Від першого до другого пришестя,
А, може, й далі. Може-ж, і по смерті
У тім небеснім вашім царстві божім
До віку буде так, як тут до часу,
Безплотні душі ваші будуть вічно
Терпіти і „боротися в покорі".
Цей рабський дух (*на старого раба)*
і там служити буде
Не тільки з страху, а й по сумлінню
Душі патриціянській можновладній;
Цей *(на крамаря)* буде важити добро і зло
І чистоту по часточках вділяти;
Цей (*на диякона)* раз в тиждень буде роздавати

Духовну страву отакій голоті,
Як хоч-би й я, а ми вже, злидарі,
Стоятимем тихенько та покірно,
Немов старці перед багатими панами,
Ждучи, який нам знак подасть єпіскоп,
Чи він хоч слово мовити дозволить,
А, може, нам звелить співати гімни
Єдиному цареві всіх царів
І панові усіх рабів небесних.
Ні, далебі, не знаю, чи не краще
Було-б мені в самій гегені вічній,
Ніж у такому рабстві безнадійнім,
З якого й смерть вже визволить не може.

Єпіскоп *(що вже скільки раз намагався перервати ту мову і стукав патерицею об землю, гнівним і грізним голосом покриває слова неофіта-раба).*

Геть, відійди від мене, сине тьми!
Лиши цей збір! Чого сюди прийшов
Бентежити святу громаду нашу?
Нащадку злий єхидни, скрийся в нору,
З якої виліз на погибель душам!

Неофіт-раб.

Ні, ти мене не смієш проганяти,
Бо я сюди прийшов по твому слову,
Повіривши обітниці лукавій,
Немов-би тут знайду любов і спокій
І вічнее життя. А ви забрали
Останній спокій і любов останню
Навіки отруїли, і тепер
Душа моя вмирає. Я не знав,
Що значить гріх, я тільки знав нещастя,
А ви мене навчили, що то гріх
І нечисть перед богом. Я був певний,
Що смертю покінчаються всі муки,
А ви мені відкрили ціле пекло
В просторі вічности за гріх найменший.

Так мусите-ж ви дати оборону
Від безлічи гріхів отих пекельних.
Учили ви мене любити ближніх,
Так научіть мене їх боронити,
А не дивитись, опустивши руки,
Як в рабстві тяжкім браття погибають.
Все ваше милосердя, наче латка
На ветоші злиденного життя,
І тільки гірше злидні виявляє.
Чи молоко чужої жінки дасть
Моїй дитині ніжність материнську?
Чи верне чиста одіж чистоту
Моїй, що-дня плямованій дружині?
Чи я забуду серед ваших зборів
Мою сумну, зганьбовану оселю?
Не хліба хочу я, не слова прагну,
Любови чистої без плям бажаю,
Без заздрощів, без сумнівів нечистих,
До ясної надії пориваюсь,
Що я хоч здалека побачу волю,
Що хоч мій син, онук, найдальший правнук
Такого часу діжде, як і слово,
Ганебне слово „раб“, із світа зникне.
Жадаю віри в ту святую силу,
Що розум просвітить у найтемніших,
І всіх людей збере в громаду вільну
Без пастиря-дозорця і без пана,
А не в отару з пастухом свавільним
Та з лютими собаками, тремтячу
Від голосу вовків, левів, шакалів,
Гієн, лисиць і всякого хижацтва.
Не я один духовну спрагу маю,
Не я один так серцем голодую,
Багато нас таких. Мені казав
Один товариш-раб, що десь над Тібром,
Як перейти отруєну Маремму,
Є табор потайний рабів-повстанців.
Утомлені своїм довічним рабством,

Вони гадають розірвати пута
І скинути ярмо з своєї шиї.

Патрицій.

Ти думаєш, вони на довго скинуть?

Неофіт-раб.

Хоч-би на мить, і то вже варто труду!
Я сподівався на довічну волю
В громаді вашій, але ви й на мить
„Солодкого ярма“ нездатні скинуть,
Так чи не краще залишити мрії
Про вічне і піти на часове,
Замість агап на оргію криваву?

Патрицій.

Скажи — на хрест і на ганебну страту.

Неофіт-раб.

Ей, християни! З якого часу
У вас ганебною зоветься страта?
Невже це ви жахаєте хрестом?
Адже-ж Месія ваш не посоромивсь
Укупі з розбишаками конати
На тім хресті.

Єпіскоп.

Він освятив хреста,
А не розбійники. Він врятував їх,
А не вони його.

Неофіт-раб.

Овва! Невже?
А, може-б, він не царював на небі,
Не панував над душами людськими,
Як-би не пролилася тая кров
Розбійників, повстанців, непокірних

На пострах всім рабам і „простим духом“,
Бо, може, терпливість і покора
Давно-б полинули з землі на безвість,
Як-би мара прибитих на хрестах
Кривавих розбишак нас не лякала
Погрозою даремного сконання.

Молодий християнин.

Терплячих і покірних не лякає
Смерть на хресті за того, хто прийняв
За всіх нас муки хресні.

Неофіт-раб.

Так на те
Він їх прийняв, щоб ми їх знов приймали?
То де-ж він, той рятунок, в чім той викуп
Гріхів усього світа, як і знов
Що-дня криваві викупи даються?

Єпіскоп.

Той викуп там, на небі. Наше царство
Не цього світа. Хай тіла вмирають,
Аби повік жили блаженні душі.
Христос віддав і плоть і кров свою
В поживу вірним, а такі ледачі
Раби лукаві, як ось ти, марнують
Святий той дар, і він даремне гине.

Неофіт-раб.

А мало нас погинуло даремне,
Кривавих жертв усім богам неправим,
Та гине й досі за того царя,
Що, кажеш ти, на рабство осудив нас?
Хто змірив шлях, обставлений хрестами,
Що ми, раби, одвіку перейшли?
Хто зважив кров, що досі ще не впала
На голову катів, а все тяжить
На дітях тих замучених героїв?

По тій крові, немов по багряниці,
Постеленій для кесарських тріюмфів.
Пройшла богів фаланга незчисленна
З землі на небо. Доки буде слатись
Під ноги їм, тиранам безтілесним,
Богам, безкровним, неживим примарам,
Живої крови дорога порфіра?
Своєї крови я не дам ні краплі
За кров Христову. Як-що тільки правда,
Що він є бог, нехай хоч раз проллється
Даремне божа кров і за людей.
Мені дарма, чи бог один на небі,
Чи три, чи триста, хоч і міріяди.
За жодного не хочу помирати,
Ні за царя в незнаному Едемі,
Ні за тиранів на горі Олимпі,
Нікому з них не буду я рабом,
Доволі з мене рабства на цім світі!
Я честь віддам титану Прометею,
Що не творив своїх людей рабами,
Що просвітив не словом, а вогнем,
Боровся не в покорі, а завзято,
І мучився не три дні, а без ліку,
Та не назвав свого тирана батьком,
А деспотом всесвітнім, і прокляв,
Віщуючи усім богам погибель.
Я в слід його піду. Коли загину,
То не за нього — він не хоче жертви —
Але за те, за що і він страждав.
Нехай нікого хрест мій не лякає,
Бо як почую я в своєму серці
Святий вогонь, і хоч на час, на мить
Здолаю жити не рабом злиденним,
А вільним, непідвладним, богорівним,
То я щасливим і на смерть піду,
І без докору на хресті сконаю.

Анціллодея (*раптом заходиться невтримливим риданням*).

Неофіт-раб (*лагідно*).

Чого ти, сестро? Що тебе вразило?
Чи я тебе образив прикрим словом?
Повір мені, я не хотів того.

Анціллодея.

Ні, брате... не образив... тільки... шкода...
Так жаль мені тебе... загинеш певне...

Єпіскоп.

Не плач. Лукавий раб — не вартий сліз.
Він поклонився духом Прометею,
А той єсть Сатана, одвічний змій,
Що спокусив на гріх і непокірність.
Нема цьому рабові ні рятунку,
Ні прощі! Він занапастив себе.
Покиньмо нечестивця, одсахнімось,
Ходім од зла і сотворімо благо.

Неофіт-раб.

А я піду за волю проти рабства,
Я виступлю за правду проти вас!

Вся громада рушає з свічками в руках. Єпіскоп попереду. Неофіт-раб іде сам, окремо, другим переходом в инший бік.

Леся Українка.

Спартак.

(Дві останні дії).

ДІЯ IV.

Розкішний сад. Праворуч патриціянська вілла. Просто — річка. Від саду річка відділена гранітовою набережною. В саду раби прибирають, підмітаючи, розставляючи стільці, витираючи порох, посипаючи доріжки піском... Осторонь стоїть управитель Брезовір, що нетерпляче чекає на кінець їхньої роботи. Вечоріє.

Брезовір. О, клянусь Зевсом, огидливі раби, віддячу вам! Наказ прибрать швиденько. О, ледащо! А-ну, а-ну, мерщій!

Ява 1.

Рабиня вийшла з вілли.

Рабиня. Брезовіра панна звеліла покликати.

Брезовір пішов у віллу.

Скіт. О, бажана воле! Чи завітаєш ти й до нас?

Раб. Нам треба утікати. Чого ми сидимо? Докіль ми будемо раби?

Рабиня. О, мої брати, скажу вам щиру правду. Я чула ось сьогодні, що недалеко тут десь іде Спартак на Рим. Іде зруйнувати патриціянське гніздо. Пани збентежені, збираються на Рим тікати, але хоробряться, виду не дають, та люті-люті стали.

Скіт. Це... це... дочко моя нещасна, це... бо не пощастить тобі за такії речі.

Рабиня. Чого-ж ви сидите?

Раб. О, сестро, куди тікать, яким шляхом? О, коли-б знаття, куди і як, тоді-б...

Рабиня. Це... це... ви чуєте плескіт води і ніби голос (*біжить до берега*). О, брати, брати... там хтось потопає... врятуймо його...

Скіт (*кидає линву*). Ось... ось... близенько. Тягни... тягни (*всі тягнуть*).

Я в а 2.

Арторідже (гладіятор).

Арторідже. Брати, брати мої, товариші... не турбуйтеся ви за мене, а чи думали ви за себе? Сьогодні вночі тим берегом іде Спартак на Рим. До нас ідіть, пригнічені брати... геть ярмо патриціянське!.. Буде сигнал вночі. Руйнуйте все й тікайте. Приготуйте тут човни. А тепер прощайте. Ще по-над берегом є патриціянські вілли. Я повинен бути там... Не бійтеся за мене, я пловець (*хоче плигнуть у річку*).

Я в а 3.

Доглядач (виріс як із-під землі).

Доглядач (*ухопивши Арторідже*). А, поганий гладіяторе!.. (*Кричить*). Брезовіре, Брезовіре... О, раби нікчемні... бунтувати!

Раби. Пусти... пусти його... о... о... (*ламаючи руки*).

Я в а 4.

Патрицій, Метробій (артист), Брезовір і раби зі списами.

Брезовір. Мовчать, раби!.. На землю всі лягай... голови вклоніть!

Раби падають на землю. Арторідже хапають.

Патрицій. Хто?

Арторідже. Гладіятор з табору Спартака.

Метробій. А-а-а. Так, так... Так це... тепер я пригадав... О, так це ось хто! Клянусь Юпітером Капітолійським, його я в Римі бачив з Спартаком разом. О, мене сам Юпітер обрав врятувать державу.

Арторідже. Ага... так це ти, негіднику, топив нас? Пригадав і я. О, як жаль, що не можу я тобі твою лисяву голову зірвать.

Метробій (*злякано хапається за голову*). Е, ні, ні... на віщо, та то я так, чи то, пак, тебе-ж не держать... тьфу, злякав... (*до патриція*). О, бачите, який...

НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА

Патрицій. Сьогодні-ж тут сконає. Заперти-ж зараз його у гладіяторський склеп і к вечері вивести сюди, піском біленьким тут посипать, та й подивимося, який він хоробрий.

Арторідже повели. Раби пішли услід.

Патрицій (*до доглядача*). А ти лишись.

Ідуть до набережної. Раби світять лямпи, готується вечеря.

Патрицій. Що він казав?

Метробій. Які він речі тут держав?

Доглядач. О, ласкавий пане мій, він щось казав чужою мовою, але щось таке бунтарське, бо в рабів в очах вогонь страшний горів і груди вільно дихали. Я тільки зрозумів слова: „на Рим, на Рим".

Патрицій. Так, так... іди.

Доглядач вийшов. Патрицій і Метробій сіли коло столу. Раби й рабині прислуговують.

Патрицій. Це жах один, та й тільки. Боги на нас рабів всіх підняли, а цей Спартак, виходить, вже на Рим іде.

Метробій. Нехай іде, нехай! Але йому не буть у Римі. Клянусь Юпітером Капіто...

Патрицій. Хто зна, що буде... Вже війська двох консулів розбив, вже знято кордонні війська на нього. Це-ж так один! Такого ще не було повстання. І що далі, то страшніш стає оця стихія рабська. Спочатку нас було не чіпали, а тільки рабів з собою закликали, а зараз попавсь, то в живих не лишать. Треба на Рим, на Рим тікать...

Метробій. Так, так... от іменно на Рим. Там мури кріпкі та високі... Клянусь...

Ява 5.

Патриціянка й рабині з опахалами.

Метробій. О, сонечко наше ясне, ласкава панночко!..

Панна. О, Метробію, мені аж сором! І як вам не обридне таке завжди казати.

Метробій. О, клянусь Юпітером Капітолі...

Патрицій. Ну, що-ж, подивимося моїх гладіяторів, дорогий гостю...

Метробій. У тебе гладіяторські бої в такі часи? Клянусь, що це небезпечно.

Патрицій. Не можу жить без цього.

Панна. Тату, майданчик такий біленький, а ти хочеш, щоб раби своєю кров'ю зіпсували його? Хай їм!..

Патрицій. Ні, ні... Покликать їх (*Раб вийшов*). Це в останнє... Завтра вже на Рим рушаєм... Сьогодні тут упіймали гладіятора з табору Спартакового, та в мене є один хоробрий гладіятор. Ну, що-ж — подивимося сили їхні та відвагу...

Явa 6.

Брезовір, вартові, Арторідже й юнак зі щитами й з мечами.

Брезовір. Ставай! А ну — до діла!

Арторідже. О, юначе, як жаль тебе! Не забудь, що я тобі казав. Тягни наш бій, оскільки можна довше.

Юнак. А там сигнал і... воля. О, Арторідже...

Брезовір. Не хочуть слухати (*до вартових*). Коли їх зараз!

Вартові наміряються списами. Арторідже й юнак починають битись, нарочито затягуючи. Раптом нічну тишу прорізує гудіння ріжків, одного, другого. Емілій вихвачує ріжка й трубить. За коном чутно біганину, галас...

Явa 7.

Доглядач.

Доглядач. О... о... ох! Повстали всі раби... Спартак... Спартак... у місті... Сюди ідуть...

Патрицій. Що-о?!.. що-о?!..

Панна. А-ах!.. (*зомліла*).

(Метробій заметушився).

Брезовір (*до вартових*). Коли... коли оцих...

Гудіння ріжків та сурм побільшується, чутно голоси, вигуки, тупотіння багатьох ніг.

Арторідже. Кого коли?.. (*б'є мечем по лямпі, а сам стає на набережну й кричить*). Кидайте зброю, всі, на Рим підем... (*вибіг раб із факелом*). О, брати, ви чуєте сотні тисяч голосів...

Чутно за коном: „На Рим, на Рим". Вискакують юрби гладіяторів з факелами, деякі зупиняються, а більшість біжить далі, кричучи: „На Рим, на Рим".

Арторідже. А де-ж той продавець? А ось їх парочка сидить, під стіл залізли.

Метробія витягують, кидають у річку, а він тремтячим голосом кричить: „Голубчики... раби... клянусь...“ Всі з факелами побігли. На кону зовсім стемніло. Бігає багато людей з мечами біля вілли й у віллі. Чутно брязкіт, гуркіт від падання речей. Це невільники все руйнують.

Явa 8.

Спартак.

Арторідже (*трубить*) „На Рим, на Рим“.

Вибігає багато невільників з факелами. До берега під'їжджає човен з Спартаком і з гладіяторами. Всі з факелами.

Арторідже. О, Спартаче!

Невільники. Спартак... Слава Спартакові! На Рим! На Рим!..

Арторідже сідає в човен, човен пливе. Всі рухаються по берегу. Якийсь час біжать раби з факелами, а потім чутно тільки за коном крики.

Панна (*прийшовши в себе*). Ах!.. ах!.. що... що це? (*кричить*). Ах, що це! (*дивиться на труп батьків*). Завіщо це?..

Явa 9.

Скіт поспішає з факелом.

Панна (*широко одкривши очі*). Хто ти?.. Чого тобі?.. Чого так дивишся на мене?.. Ох, за віщо?.. за віщо це?..

Скіт. Бо ми теж люди! І темряву цю, неволю цю факелами прорізуємо. Мені немає часу... Я діждався волі й поспішаю визволять братів з неволі...

Пішов. Панна дивиться, широко відкривши очі й ухопившись за серце.

Завіса.

ДІЯ V.

В маєтку Валерії (дружини Спартака). Сад. Далеко просто великі луки. Посеред кону могила. Скіт пасе ягнята з хлоп'ям. Вони підійшли до могили й Скіт сів біля неї, задумавшись.

Явa 1.

Скіт і хлоп'я.

Хлоп'я. Дідусю... дідусю. А чого це тут могила? Кого це поховано? Ну, розкажіть-бо, дідусю!

Скіт (*зідхнувши*). Як сон, це все промайнуло. Воля всміхнулася нам (*до хлоп'яти*). Поховали ми тут, моя дитино, свого проводиря. Він вів нас до волі. Під його приводом зібралось було сто двадцять тисяч гладіяторів та рабів... Але не судилося нам тоді бачити волі... Не зламали Риму... Різні небезпеки та пригоди мішали. І все пропало. Та наш проводир, наш хоробрий Спартак, відважно бився до кінця, як лев той... Сконав за нас... за нас умер...

Хлоп'я. Дідусю... он-он, дивіться, знову та дівчина блукає... погляньте. Я боюсь її, дідусю! Вона то сміється, то голосить...

Скіт. То його сестра Мірдза... Вона збожеволіла від горя. Вона була всюди з ним і так його любила. А як тіло Спартака ми з двома гладіяторами перевозили сюди, то й вона прийшла... Ходімо, хлопче, подивиться ягнята... (*пішли*).

Ява 2.

Мірдза (*бліда, волосся розпущене. Увійшовши, обняла могилу й тихесенько плаче, щось приказуючи, чутно тільки*: „О, Спартаче, о, брате".

Ява 3.

Емілій і Юнак.

Мірдза (*тікаючи, сміється*). Він мій... мій... мій!

Юнак. О, Емілію, попрощаємося з дорогою могилою, з тим, хто в ній лежить за нашу волю.

Емілій. Прощай, о, Спартаче! Ми втікаємо звідціль. Небезпечно бути нам у домі доброї Валерії.

Юнак. Прощай, наш проводирю! О, Емілію, наша справа зробила відповідний удар римській державі, він не задарма вмер.

Емілій. І вона впаде... впаде незабаром ланцюг рабства, неволі, воскреснуть пригнічені народи й заживуть по братерськи.

Юнак. О, Мірдзо дорога, прощай!

Ява 4.

Валерія з хлопчиком.

Емілій. Прощай, о, добра Валеріє! (*пішли*).

Валерія. Храни вас Зевс, о добрі люди. Ви привезли Спартака. О, Спартаче, Спартаче! Як я благала тебе... (*сіла на могилі й плаче*).

Ява 5.

Мірдза (*припавши до Валерії, тихенько голосить*).

Валерія. О, бідна Мірдзо, о, моя дорога Мірдзо! (*ніжно гладить її*).

Хлопчик. Мамуню, мамуню, мамочко!

Валерія. Покинув нас Спартак... Умер хоробро за велике діло... Як ми його кохали...

Хлопчик. Мамочко, хто в цій могилі?!.. Чого ти плачеш так, мамуню?..

Валерія (*гірко*). О, моя мила сиротиночко, в цій могилі лежить твій батенько (*пригорнувши хлопчика до себе, плаче*). Хто помститься за нього?

Хлопчик. Я, мамуню! Ось — дивись! Ми, діти Спартака, докінчимо його діло... (*підводиться на ноги й здіймає руку вгору, кленучись*).

Можна додати живу картину юних спартаків зі співом спартаківського інтернаціоналу.

Завіса.

В. Муринець.

Останній день Паризької Комуни.

(Картина на 1 дію).

ДІЄВІ ОСОБИ.

Марсель Блан — начальник загону.
1-й робітник.
2-й робітник.
Люї — художник (актор).
Еліза — робітниця з передмістя,
Домбровський.
Робітники.
Офіцер.

Діється в Парижі (у Франції) 1871 року.

Профіль барикади [1]). Ліворуч—групи оборонців барикади. Праворуч—площа, засіяна відломками, зрита стрільнами. Над барикадою — похилений червоний прапор. Стійковий вдивляється в мряку. Вдалі небо червоне від заграви. Зрідка доноситься далекий одностайний шум).

1-й робітник. Котра година?

2-й робітник. Скоро четверта.

1-й робітник. Неначе перестали стріляти. Так, увесь-же берег занятий.

2-й робітник. Ким?

1-й робітник. Це-ж учора версальці заняли лівий берег.

2-й робітник. Чого-ж ми ще тут?

1-й робітник. Не знаю. Так треба.

2-й робітник. Не маємо наказу відходити.

1-й робітник. Невже-ж ти не був у штабі?

2-й робітник. Штаб уже не існує.

1-й робітник. Де-ж вони? Де всі командири?

2-й робітник. Померли... Побиті... Одних розстріляли. З нами тільки Марсель.

1-й робітник. Треба спитати його.

2-й робітник. Облиш його, він заснув. Не спав шість ночей... до того ще й ранений.

---

[1]) Барикади — це заслона (перегорода) у місті поперек вулиці, з дерева, бочок, возів, каміння й т. и. Будують тоді, як у місті ведуть завзяту боротьбу зі зброєю два ворожих табори.

1-й робітник. Доки з нами Марсель — справа ще не пропала...

Еліза (*піднімається з землі й освічує кругом лихтарем*). Ти спиш, Люї?

Люї. Ні. Лягай, Елізо, я постелю тобі плаща...

Еліза. Не треба (*сідає рядом і гладить його голову*). Люї, невже-ж усе пропало?

Люї. Не знаю... Мабуть... Немає звязку зі штабом.

Еліза. Чого-ж ми ще тут? Що можемо ми зробити на окраїні міста, з малою гарматою, котра зовсім не стріляє, на півзруйнованій барикаді?

Люї. Не маємо наказу відходити... Ми мусимо прикривати відворіт наших загонів.

Еліза. Ті загони вже не існують: одні перебиті, другі розбіглися... Їм нікуди відступати... Спереду версальці, ззаду німці... Що можуть зробити дванадцять чоловіка, озброєних старовинними карабінами? Спитай Марселя...

Люї. Елізо, що ти говориш?

Еліза (*по хвилі*). Пробач мені. Я божеволію. Я не хочу, щоб ти умер... (*здрігнулася, здержала сльози*). Ти зрозумієш мене й пробачиш... Я так змучилася... Тих страшних два тижні... Я добре розумію, що відійти відсіль уже не можна (*Гуркіт гармат*). Знову стріляють... значить, наші ще б'ються... значить, іще не все пропало...

Люї. Це версальці розбивають гарматами казарми. Там уже вивісили білий прапор, та вони не беруть у полон робітників... Вони стріляють дальше...

Еліза (*здрігнулася*). Смерть, всюди смерть... Буржуї ще не перестали вбивати...

Люї. І не перестануть. Вони тільки входять у смак.. Ще будуть тисячі й тисячі трупів. Воно протягнеться кільки років. Це-ж їх розкіш помсти. Вони закидають іще всі рови Парижа трупами...

Еліза. Марсель спить?

Люї. Так, він стратив багацько крови...

Марсель (*піднімає голову з землі*). Не дуже то багацько... Буржуї зуміють випустити останки... (*Еліза й Люї присуваються до нього*). Так, діти, всьому приходить кінець...

А пам'ятаєте день проголошення Комуни? Десятки тисяч народа, тисячі вояків-комунарів, море червоних прапорів... Це не може вже вмерти. Пожежі й кулі не затруть у народі пам'яти про Паризьку Комуну.

Люї. Пам'яти... Невже-ж усе вже в минулім?

Марсель (*по хвилі*). Не треба закривати очей... Все в минулім. Ми згинули тому, що не сміли в свій час вибити до ноги версальських буржуїв... Тепер вони притиснули нас до залізної стіни німців і розчавлять, як порожній горіх... Ми гинемо тому, що робітники не навчилися ще стріляти, тому, що в нас немає своїх старшин, тому, що ми не так ознайомлені з військовою штукою, як вони. Світ іще не приготований стрінути Комуну... Ми, її вожді, були наївні й думали, що двадцять тисяч робітників-комунарів побідить двадцять тисяч наємних вояків... Треба було навчитися воювати, а ми навчилися тільки умирати...

Еліза. Невже-ж вони всі умруть? (*оглядається в сторону дрімаючих робітників*).

Марсель. Хоробрі умруть. Кожну краплю їхньої крови згадають нащадки. Наші трупи — чудовий засів, та врожай збиратимуть аж онуки... (*Мовчанка, глянув зі співчуттям на Елізу*). Дитино моя, чого-ж ви ще тут? Жінкам тут не місце.

Еліза. Я там, де Люї... Ми не розлучимося.

Марсель. Вам не треба розлучатися... Правда, Люї?

Люї (*задумався*). Так... (*двозначно*). Всі ми зостанемося тут, і ти, і я, і Еліза.

Марсель. Мені однаково, я не маю за чим жаліти. Та ви ще молоді, перед вами кохання...

Люї. Невже-ж смерть відбере від мене кохання Елізи? Ми умремо разом, ось так, уста в уста... (*цілує її*).

Марсель (*зідхає*). Ви ще такі молоді, діти.

Вартовий (*закурює люльку, до робітника внизу*). Що-ж, холодно, старий?

Робітник. Так, світає, холодно... Що там бачиш?

Вартовий. Дим і вогонь... Спереду зовсім тихо.

Робітник (*піднімається*). Горить собор богоматери?

Вартовий. Ні, я його бачу. Це горить Тюїльєрі. А там праворуч — базар. Там ми держались довго...

Робітник. Чого-ж мовчать ті версальці?

Вартовий. Підозріла мовчанка.

Робітник. Вони просто забули про нас. Вчора підсунулися й дістали добру научку.

Десь близько стріл, приглушені крики й шум. Біля барикади заметушилися, якийсь чоловік перебігає спереду барикади.

Домбровський. Не стріляйте! Я з передмістя. Не стріляйте!

Марсель (*встав з землі, задержав рукою робітника*). Не стріляй! (*в бік*). Де я чув цей голос?

Домбров. (*пробирається через барикаду*). Мене післали з базару. Хто з вас Марсель Блан? (*захитався, падає на руки робітників, що піддержують його*).

1-й робітник. Дайте йому води...

2-й робітник. Розстебніть сорочку. (*Метушня*).

Люї. Він приходить до себе.

Марсель. Що нового?

Домбров. Що нового? Ви — Марсель Блан? (*шукає в себе на грудях*). Ось наказ.

Марсель нервово розриває конверта, прочитав... старається заховати зворушення, сховав листа, всі слідкують за ним.

Марсель. Ви ще тримаєтеся?

Домбров. Так, але Париж у руках версальців. З 4-го робітничого полка зосталося двадцять товаришів. Я перейшов крізь увесь Париж, щоб добратися до вас. Всюди бачив трупи... Сотні трупів... Покажи руки! як на руках мозолі, як пальці почорніли від пороху — під стіну, і куля в лоб... Арештованих відводили на північний дворець і сотнями розстрілювали по дорозі. Вони збожеволіли... Вони п'яні від крови й убивств. Нам пощади не буде. В льохах Версаля замкнені тисячі наших... Вони вмирають без води й хліба. Святочно одіті буржуї гуляють перед вікнами льохів і кидають в них камінням. Дами, жінки буржуїв, кидаються на полонених і видирають їм очі... Тому тиждень назад, я був у розвідці у Версалі і все це бачив. Коли полонені піднімають крик, вартові стріляють у вікна, і два дні трупи убитих лежать з живими...

Марсель. Як ви пройшли сюди?

Домбров. Мене затримували кільки разів. Я — поляк, показував їм чужоземний пашпорт і говорив, що пробираюся до дочки в Сен-Жермен... Два рази хотіли мене розстріляти. Перед вашою барикадою я побіг, вони стріляли, та не влучили.

Марсель. Як ви називаєтеся?

Домбров. Домбровський. Ви бачили мене в штабі Руселя.

Марсель (*відводить його в бік*). Перед барикадою багато версальців?

Домбров. Багато, і в них гармати. Через півгодини вони вдарять на вас.

Марсель. Ми будемо боронитися.

Домбров. Так, краще вмерти тут, ніж там, під стіною безборонними.

Марсель (*повернувся до робітників*). Товариші! Я не хочу вас обдурювати, — Паризька Комуна згинула! Штаб більше не існує. Русель пише мені: „Нам лишилося вмерти зі зброєю в руках", — та перед нашим останнім боєм я кажу вам: хто хоче, може відійти з барикади, я нікого не силую залишатися (*мовчанка*). Не треба зайвих жертв, товариші... (*до одного з робітників*). Може ти, Жаку, в тебе сестра й мати. Чого-ж тобі лишатися тут?

1-ий робітник. Я не піду...

Марсель. Люпене, ти живеш зовсім близько, тобі вдасться дійти.

2-ий робітник. Останусь з тобою, Марселю.

Марсель. Подумай, поки не пізно. (*Очі його затрималися на Люї й Елізі*). Товариші, всі ми жили з перших днів нашої Комуни, всі ми можемо вмерти разом з нею. Та невже-ж доля судила нам вмерти безслідно? Ні. Декотрі з нас повинні пережити Комуну. Вони повинні перейти з покоління в покоління й переказати бідному народові про нашу смілу мрію, про наші перемоги й смерть... Хто-небудь з нас повинен залишитись і жити для ідеї... І нехай це будуть наймолодші з нас, найсміливіші... Я думаю про вас, Люї й Елізо.

Люї. Ні, ні...

Марсель. Так, це повинні бути ви. Ви кохаєте одно одного, та ще більше—ви любите нашу чудову, вічну мрію, нашу Комуну. Через дні, місяці й літа ви перенесете легенду про нашу боротьбу й смерть, і, може бути, через десятки літ ви доживете до нашої перемоги... Елізо й Люї, ідіть і живіть!

Еліза (*обнімає його*). Марселю, ми не покинемо вас...

Марсель. Ні! Ви відійдете! Бачиш, Люї... схід палає, сходить сонце, і його огневе проміння пожере дим і поломінь пожеж. Так по багатьох літах зійде сонце нашої мрії (*показує на сонячний промінь*). Ідіть і живіть! Організуйте перемогу поневолених...

Люї й Еліза стискають усім руки. Марсель цілується з Люї. Вони відходять ліворуч. Всі проводять їх очима. Мовчанка.

Вартовий (*вдивляється перед себе*). До зброї!

Всі кидаються до зброї, голос похідної сурми. Перед барикадою з'являється офіцер і сурмач, в офіцера на шаблі біла хустка.

Марсель. Не стріляйте, це парламентарі!

Офіцер. З наказу головнокомандуючого, пана генерала Галіфе, ми пропонуємо всім, що не склали ще зброї, здатися... Даю п'ять хвилин на міркування.

Марсель (*робітникам*). Ваша відповідь, товариші?

Домбров. Геть катів! (*стріляє з пістоля вгору*). Другим стрілом я положу тебе, ти, наймите буржуазії (*офіцер і сурмач скоро відходять*).

Марсель (*піднімає прапор вгору*). До зброї! Хай живе Паризька Комуна!

Всі. Хай живе Паризька Комуна!

За сценою голос сурм і звуки барабана. Кільки стрілів. Марсель захитався і впав на руки Домбровського, передавши йому прапор.

Марсель. Ось і кінець... (*агонія*). Я вмираю, друзі мої, товариші милі. Мені легко вмирати, бо я вірю в перемогу. Тепер ми гинемо, та через 50 років з наших маленьких, невишколених робітничих загонів виростуть міцні, непереможні дивізії. Мільйони працюючих навчаться володіти зброєю, переможуть і управляти будуть світом. Я бачу перемогу... Я бачу червону зорю на сході... Ми були слабі й недосвідні,

та внуки наші будуть міцніші й переможуть. Вони залишать на час фабрики, поля, покинуть молоти й плуги, візьмуть в руки зброю й переможуть... Мільйони очей дивляться на мене з темряви майбутнього, й мільйони уст говорять мені: „Вічна пам'ять вам, наші діти! Вірте, ми злучимося залізними рядами в непереможні лави й помстимося за вас!“ Я вірю в перемогу наших унуків... Хай живе Комуна!

Сурма й барабани, всі готові до боротьби, ждуть біля барикади. Гуркіт гармат.

Завіса спадає.

М. Львів.

Марат.

П'єса на 1 дію.

ДІЄВІ ОСОБИ.

Жан Поль Марат.
Марта Сорієль — вдова складача.
Тюваш — наймит на городі.
П'єр Гранжері — складач.
Граф Гектор Куртене-де-Горжевіль — офіцер національної гвардії.
Салдати національної гвардії.

Дія діється в Парижі, влітку р. 1790 на другий день після 26-го липня, під час переслідувань Марата його завзятим ворогом — маркізом Ляфайєтом, дуже поміркованим лібералом, улюбленіком Паризької буржуазії, що займав посаду начальника національної гвардії. На той час Марат видавав свою газету: „Приятель народу“, ховався, де міг, і, між иншим, навіть у льоху напівзруйнованого манастиря францісканців в околицях Парижу. Ранок у льоху, де в Марти Сорієль живе тимчасово Марат. Льох низький, напівтемний, вогкий. Згори до льоху — кам'яні пощерблені сходи. Вікна в льоху дуже маленькі, забиті ґратами, заввишки на зріст людини — вище голови. У глибині двері до другого помешкання. Коли вони одчиняються, то за ними видко тільки темряву. В кутку—купа ганчір'я—ліжко тітки Сорієль. Стіл—одоробало на товстих ніжках. Кільки старих стільців і ослінчиків. Незграбне вогнище, що нагадує ґрубку з плитою. На йому горить вогонь, що виходить просто в трубу, що звисає над комином. Марта Сорієль варить на вогнищі

страву. Вона стара, але дебела жінка з посивілим волоссям, що вибивається з-під очіпка, моторна й рішуча в рухах (в поводженні), з енергійним обличчям. Заклопотана своєю справою, вона не помічає, як увіходить громадянин Тюваш. Він приблизно одних років з Мартою, але видає далеко старішим. На його зморщеному обличчі ріденьке волосся, а довге волосся на голові—сиве. Ходить з ціпком, перекачуючись на один бік. Ходити йому тяжко. Вбраний злиденно.

Тюваш. Доброго ранку, громадянко Соріель.

Марта. А, дядю Тюваше... чи пак, громадянине Тюваше... Здоровенькі були!

Тюваш. Чи вдома громадянин Марат?

Марта. Марат... Ніякого Марата тут немає.

Тюваш. Ой, тіточко Марто, я цілий тиждень шукаю його краще од усіх національних гвардійців... Ну-ж бо, не ховайте від мене: громадянин Марат — остання надія моя.

Марта. Що-ж там таке?

Тюваш. Чи не можна сісти?

Марта. А я й байдуже! Сідайте, сідайте, зробіть ласку, громадянине Тюваше! О сюди-о! (*Своїм хвартухом вона моторно обтирає порох з одного стільця, й Тюваш з легким стогоном болю сідає на його й простягає наперед криву ногу*). Ви десь, певно, нездужаєте? Що вам таке?

Тюваш. То-ж то й є. Ви-ж пак знаєте — робив був я на великих городах у передмісті в громадянина Гюї Люазьє... А місяць тому під час роботи мені водовозкою ногу переїхало...

Марта. Гай-гай!

Тюваш. Ледве якось я одужав, та ба! Робити більше не здужаю й певно, що довгенько не могтиму. Тим то громадянин Люазьє простісінько навпростець витурив громадянина Тюваша.

Марта. Отака паскуда.

Тюваш. Ой, тіточко Марто, це-ж пак глум у живі очі. До революції був я голий, як бубон, ходив під налигачем Люазьє й був з мене дядько Тюваш... А Гюї Люазьє був багатир, як папський нунцій, незалежний був з його пан Люазьє. А після революції обидва ми неначе-б то й зрівнялися... громадяни з нас вийшли... Та ба! Ось, тіточко Марто, пошкодив я собі ногу на роботі, й він викинув мене... і суд

каже, що він правий, бо бач — сам я винен, що ногу переїхало... Роззява, мовляв, от і можу тепер на вулиці здихати з голоду так самісінько, як і до революції...

Марта (*замислено*). Авжеж... Ато-ж... А якже-ж...

Тюваш. Вона, оця пак революція, що ми її підняли, вийшла на користь тільки їм... багатіям. І розуміє це один тільки громадянин Марат.

Марта. Істинно! Істинно Марат!..

Тюваш. Тільки він. Тільки він один і є щирий приятель народу, приятель бідноти... До кого-ж мені звернутися тепер, як не до його?

Марта. Ато-ж, ато-ж... цьому правда! Він допоможе, він напевне допоможе вам. Посидьте трохи! Марат надійде незабаром. Він пішов до друкарні й оце має прийти...

Тюваш... Гаразд. Я зажду на його.

Марта знову підходить до свого вогню.

Тюваш. Не збагну я, чому громадянинові Маратові доводиться ховатись. Що правда, на боці Ляфайєта — сила... Хоч-би ті-ж таки національні гвардійці... А проте — це-ж наші, рідні діти, тіточко Соріель, та тільки темні й запаморочені... Ох, довго, вперто й завзято треба боротись бідноті за право вільно зідхнути...

Увіходить П'єр Гранжері, складач, юнак, обличчя його замазане фарбою, в руці — папери.

П'єр. Здорові були, громадяни!

Марта. Добридень, громадянине Гранжері! Ви до громадянина Ма...

П'єр (*кива на Тюваша*). Ша!.. Ша!..

Марта. Нічого, не турбуйтеся... Він теж чекає на Марата.

П'єр. Та нема його?

Марта. Ні...

П'єр. Е, шкода. Я прибіг з друкарні ось з якого приводу (*показує свої папери*) й дуже поспішаю. А коли я зможу здибати громадянина Марата?

Марта. Він мав хутко прийти, а в тім хіба-ж я можу поручитись. Адже-ж ви знаєте, як йому доводиться жити. Ой, любий громадянине Гранжері, як-би тільки революція й

біднота визнавали святих, то першим святим революції треба було-б визнати Марата. Бо він справжній мучень і страдник за наше діло.

Тюваш. Правду ви мовите, тьотю Соріель.

Марта. Три ночі він спить в оцій норі (*вона показує на задні двері*), як-що тільки це можна звати спанням. На дві, на три години він напівроздягнений кидається в ліжко, а потім знову до роботи, або йде на місто. Ще й каже, що тут іще гаразд, бо допіру він був ховався по вогких льохах порожнього манастиря францісканців.

П'єр. Був я тамечки в його... І міг тільки дивуватися з побожністю...

Марта. А скільки це варто Маратові сил! Він марнує свої сили й життя, як свічку. З холоду, з цього бруду, від турбот, від роботи він передчасно постарів. Погляньте на його обличчя! Воно вже в зморшках і потім десь, певно, йому починає боліти шкура. А подивіться-но йому в очі! Вони горять, запалені й червоні. Коли я починаю на їх дивитись, мені й самій починає різати в очах, неначе-б то це я не сплю по три ночі. Ось, наприклад, сьогодні: він цілу ніч пересидів за оцим столом і писав, писав...

П'єр. Зате які слова вийшли з-під його пера, громадянко Соріель! Незабутні, золоті слова. Тепер цю листівку читає цілий Париж, ось я приніс її з собою. (*Розгортає сувій*). Я прочитаю вам... Але-ж ви знаєте, адже-ж король лагодився тікати до Комп'єну через Сен-Клу?

Марта. Тікати?

Тюваш. Цього треба було сподіватись.

Марта. Але-ж яким чином?.. Адже-ж його доглядають...

П'єр. Доглядають... Скажіть краще, гляділи, коли це було на користь тим, кому з того користь, — я кажу про генералів, про аристократію, про всіх багатіїв. А тепер їм була-б на млин вода, як-би він утік і повернувся з чужоземним військом, аби вкоськати „цих голодранців", котрі, мовляв, не хочуть їх більше слухать.

Тюваш. Певно, певно...

П'єр. Ха-ха! Он як вони дивляться на нас. І все це Марат вивів на чисту воду. Ось у цьому метелику все сказано...

Марта. Та читайте, читайте мерщій!

П'єр. Ось слухайте. (*Читає палко, видко, що кожне слово відозви глибоко розуміє й відчуває*). Це він звертається до нас, до „нікчемної бідноти": „Загинете ви, як що не візьмете зброї до рук, як що тільки не знайдеться в вас мужности й того героїзму, котрий уже двічі рятував Францію: 14 липня й 5 жовтня"...

Марта. О, 14 липня... Це, коли ми брали Бастилію...

П'єр (*читає*). „Доки не пізно, йдіть у Сен-Клу, візьміть під догляд короля й наслідника, аби вони були в наших руках, коли розвинуться події. Посадіть під догляд австріячку".

Марта. Це він так узиває Марію-Антуанету, ха-ха...

П'єр (*далі*). „... і цілу її рідню, позбавте їх можливости чинити змови, заарештуйте всіх міністрів з їхніми секретарями й забийте в ланцюги, заарештуйте мера Парижу, візьміть під догляд генералів і захопіть військового міністра, забезпечте себе арсеналами зі зброєю й пороховими погребами й, нарешті, скличте нараду по округах і обміркуйте становище..."

Марта. Це ясно. Я давно кажу, що годі маніжитись. Раз у тебе пістоль у руках, то само діло вказує, що його робити.

Під час читання увіходить Марат і, ніким не помічений, спиняється на сходах і слухає, посміхаючись. Поводиться бадьоро, але вигляда справді зовсім хворим, і очі йому червоні. Напосідають часом, хоч і зрідка, хвилини, коли, здається, сили геть кидають його, і йому просто тяжко поворухнутись. Але зусиллям волі він перемагає себе й знову розмовляє й рухається так, що в кожнім русі його почувається непоборна сила й величезне внутрішнє напруження. Вдягнений він дуже недбало, його вбрання старе й не зовсім міцне, застібки на черевиках ледве тримаються.

П'єр. Слухайте далі! Ось де найголовніше. „Ви невдовзі побачите, що панське кодло знову підведе свою голову, і може почати лютувати деспотія, ще більш жорстока, ніж була раніш. Але п'ять чи шість сотень знятих голів аристократів можуть забезпечити вам свободу, спокій і щастя..."

Марта. Ато-ж... авже-ж... Дійсно, золоті слова!..

П'єр. „... Ймовірність і легкодухість послабили нашу руку і втримали ті вдари, котрі вона вже ладналася нанести. За це ви спокутуєте життям мільйону ваших братів. Варто тільки вашим ворогам на мить одну подолати — знайте, що

тоді вашій волі прийде край: великими річками проллється ваша кров, і вас без жалю завдадуть на муки". Ну, а тепер скажіть, громадяни, чи Марат не правду мовить?

Тюваш. Щиру правду, вони вже попідводили голови, я це на собі скуштував.

Марта. То-ж і треба цю голову... (*показує рухом руки „відтяти"*).

Тюваш. Я ціле життя був простим тихомирним робітником, але вже й мій терпець уривається...

Марта. Годі вже терпіти! Дзуськи! Я заспіваю, коли заклаца гільйотина.

П'єр. Так, ми мусимо завдати їй роботи, инакше бо вони роботи завдадуть.

Марта. На гільйотину зрадників! Утопити в крові!

Тюваш. На гільйотину!

П'єр. Хай живе гільйотина!

Вони всі троє дуже схвильовані. І це їхнє хвилювання позначується в блиску їхніх очей, у їхніх сильних рухах. Здається, в своєму захваті вони ладні тойже час кинутись на вулицю і тягти на гільйотину тих, проти кого їхнє обурення... Але в цій хвилі виступає Марат.

Марат (*неголосно*). Спиніться, громадяни! (*З тонкою посмішкою*). Ви праві, але... ви тільки майже праві.

Усі. Громадянин Марат! (*Чоловіки здіймають свої шапки*).

Марат. Драстуйте, друзі мої! Це все гаразд... (*Він починає промовляти спокійно, але згодом, в міру того, як росте його обурення, підноситься й голос і гуде, як грім*). Справді, аристократи й багатії, попи й спекулянти, службовці й банкіри, і вся ця придворна наволоч ладні були випустити лютого й хитрого виродка Людовика з його австріячкою... О, напевне, вони незабаром повернулися були-б назад і привели-б з собою чужинців... і всі кровососи, всі ці вороги народні влаштували були-б їм найбучнішу зустріч. Де-ж таки! Адже-ж вони утворили революцію... До революції король дер з народу тільки на свою користь, після революції вони примусили його ділити з собою цю розбійницьку здобич нарівно. Досить солоденьких слів про єдність революційного на-

роду! Тим то я й кажу: до зброї, на боротьбу з королем і багатіями!..

Марта, П'єр і Тюваш, наелектризовані його промовою, в новому пориві хтять щось вигукнуть, кудись кинутись, але Марат спиняє їх рухом і, після короткої павзи, знов промовляє стиха й лагідно.

Марат. Але, браття милі, в нашій боротьбі не повинно бути місця непотрібній жорстокості... Кров... Як що ми мусимо пролляти її, ми проллємо... в нас вистачить твердости одтяти хвору частину тіла за-ради рятунку цілого тіла... Та це—неминучість... Це — сумна неминучість.

Марта. Але вони заслуговують на помсту.

Марат. (*Він сів, і в його постаті почувається величезна втома*). Помста... Так... помста... Але нарід вище дрібної помсти. Нам треба тільки забезпечити кращу майбутність... Це вже не наша провина, що шлях до неї йде через чорну гільйотину. Зате яке світле, яке радісне, яке вільне буде потім наше життя!..

Закривши очі рукою, він кільки ментів сидить непорушно й мовчки, неначе вдивляючись у щось прекрасне, й обличчя йому світлішає. Хвилина значної мовчанки. Потім, одчинивши очі й випроставшися, вже другим тоном звертається він до П'єра.

Марат. Чого ви хочете, громадянине Гранжері?

П'єр. Мені треба спитати вас... (*Вони розмовляють стиха, при тім він показує Маратові папери, що приніс з собою, про котрі, очевидячки, в їх іде мова*).

Тюваш (*до Марти*). Тепер мені вже якось ніяково звертатися.

Марта. Але чому?

Тюваш. Перед ним ціла Франція. Що-ж надокучати йому справами якогось бідного Тюваша.

Марта. Мільйони вбогих Тювашів—це-ж пак і є Франція.

Марат (*до П'єра*). Гаразд, гаразд... Нехай це друкують на дві шпалти! Увечері я сам зайду.

П'єр. Розумію. Бувайте здорові!

Марат. Ідіть здорові, любий громадянине Гранжері! (*Подає йому руку. До Тюваша*). — А, ви, громадянине?

Тюваш. Я прийшов до вас... бо мені більше ні до кого йти...

Марат. Що ви хочете? Я зроблю все, що зможу.

Тюваш. Річ у тім, що я робив на великих городах у Гюї Люазьє...

Стиха розповідає йому свою історію.

П'єр. До побачення, громадянко Соріель!

Марта. До побачення! А, правда-ж, ви чули багато цікавого?

П'єр. О! Я перекажу це в цій хвилі своїм товаришам у друкарні. Ви будете сьогодні на зборах секції?

Марта. Хотілося-б. Та тільки знову гвардія...

П'єр. О, ні. Сьогодні в нас є пістолі...

Марта. Ну, то инша річ.

Розмовляючи, вона виходить з П'єром, але знову вертається, порається біля печи; повиставляла на стіл миски, кільки раз заходить в темну задню кімнату.

Марат (*щось записує в книжку*). Добре... Горожанин Гюї Люазьє... вулиця... .

Тюваш. Дякую вам красненько. Тепер уже мені лекше жити. В мене є тверда надія. Прощавайте. Більше вам не заваджатиму...

Марат. Бажаю всього доброго... Тяжко вам іти. Дозвольте, я допоможу вам. (*Бере його під руку*).

Тюваш (*зворушено*). Громадянине Марате...

Марат. А вдома ви конче полежте трохи.

Тюваш. Ой, здається, мені доведеться лягти навіки... І добре спочити...

Марат. Ну, що за думки! Ми ще поборемося й поживемо. Ще й добре поживемо!

Тюваш. Йметься віри, вас слухаючи.

Марат. (*Випроваджає Тюваша до сходів, біля сходів спиняється й каже стиха, неначе ніяково*). Вам, певно, й зараз потрібна невеличка допомога... так ось... (*Дає гроші*). Тут усього п'ять ліврів, та в мене більше немає... Даруйте вже.

Тюваш. Ах, громадянине Марате! Спасибі.

Марат. От таке там. Всього доброго. (*Зачиняє за ним двері*).

Марта (*з темної кімнати*). Зараз будемо снідати... Адже-ж ви вранці пішли без нічого.

Марат. Так, так... Чудесно. Ось я лише руки вимию. (*Натомість сідає на стілець і знову сидить нахмурено й безсило. Йому, очевидячки, дуже тяжко. Підводиться, стогне*). Ох, як тяжко, як важко. (*Іде і в дверях розминається з Мартою*). Зараз я буду готовий. І той-же час мушу йти. Здається, знову треба шукати нового пристановища, як тому загнаному вовкові. (*Виходить в темну кімнату*).

Марта. А прокляття-ж на них, цих ловців. Ви хоч кави випийте. В мене вже все готове. (*Похапцем куштує своє вариво*). Ну, ось готово. Прошу. (*Марат не озивається*). Громадянине Марате! (*Заглядає в кімнату*). Спить... Як він стомився, змучився. (*Хитає головою. Почувши якийсь шелест, підслухає*). Що це? Хто тут?

Голос за дверима. Не турбуйтеся, це національна гвардія.

Марта. (*З великою прикрістю*). Е... Гірше нічого й не вигадаєш. (*Кидається до задніх дверей*). Громадянине Марате... (*Спиняється на хвилю, вагаючись*). А в тім ні!.. Он як!

Причиняє двері, після чого стає мало не зовсім поночі, й вішає на їх ще своє старе вбрання. Взявши себе в руки, вже спокійно підходить до своєї печи. В цей час по сходах іде граф Гектор Горжевіль і з ним кільки салдатів національної гвардії. Граф іще молодий, але поводиться з пихою й бундючністю великого, старого сановитого урядовця, з деяким відтінком джигунства. Він убраний у форму офіцера національної гвардії, дуже чепурний і раз-у-раз прикладає до ока шкло лорнетки з довгою ручкою й на бинді.

Граф. Салдати, це тут? Громадянко!

Марта. Що вам треба, громадянине?

Граф. Мій титул — граф!..

Марта. У Франції всі — просто громадяни. О що вам ходить?

Граф. Ваше наймення як?

Марта. На віщо?

Граф. Я жадаю, аби ви сказали ваше наймення.

Марта. Мене можна тільки прохати.

Граф. Ви не при собі... Я чиню в імені закону. Отже, як ваше наймення, громадянко?

Марта. А проте, про що казати? Моє ім'я Марта Сорієль, удова наборщика, громадянине.

Граф (*дивиться у записну книжку*). Так. Цілком певно. Отже, громадянко Сорієль, з наказу начальника національної гвардії, маркиза Ляфайєта, маєте ви негайно вказати, де саме у вашому помешканні злочинець супроти суспільного ладу й ворог народу й революції, доктор, що займається журналістикою, громадянин Жан-Поль Марат?

Марта. Хто це такий?

Граф. Даремні ваші змагання. Нам добре відомо, що Марат є у вас. Потурбуйтеся показати, де саме?

Марта. Тут якась помилка. Певне, ви...

Граф. Годі даремних розмов! Я питаюся в-останнє, покажете ви місце, де є Марат, чи ні?

Марта. Ні!

Граф. В такім разі я буду змушений обдивитись ваше житло. Салдати, починайте!

Власне, цілий льох Марти на видноті, й гвардійці починають цілком безглуздо заглядати під ліжко, за пічку, під стільці... Але задніх дверей, завішених вбранням, не бачать, тим більше, що під час трусу Марта підходить до їх і закриває їх своєю спиною.

Граф. Громадянко Сорієль, мушу вам зауважити, що ви граєте погану гру. Ваша поведінка, це — переховування злочинця в звязку з опором законній владі.

Марта. Невже добра та гра, в котру ви граєте?

Граф. Що ви хочете сказати? Ми тільки сповняємо свій обов'язок перед країною й революцією.

Марта. Я теж...

1-й гвардієць. Пане начальнику, тут нікого немає...

Граф. Бути не може! Він повинен тут бути або прийде сюди незабаром. Ми підождемо на його.

Марта (*посміхаючись*). Атож, Марата багато дехто чекає...

Граф (*носовою хусточкою здмухує порох з одного ослінчика, сідає й показує на другий Марті*). Сідайте, громадянко!

Марта (*іронічно*). Дякую вам.

Граф. Я хочу побалакать з вами, громадянко Сорієль, бо мені здається, що ви уперті тільки через те, що помиляєтеся...

Марта (*також*). Всяко буває...

Граф. Бачите, громадянко Сорієль. Ми всі, громадяни Франції, спільними зусиллями дбаємо поліпшити життя країни, але для цього потрібний лад. Король, як вам відомо, заваджав переведенню ладу. І тепер переведення ладу й спокою полягає в нас самих. Гадаю, ви зо мною згодні?

Марта. Так, ви кажете дуже добре.

Граф. Між тим людина, котру ви переховуєте, є ворогом спокою й ладу. Марат хоче все зруйнувати. Він хоче знищити всі здобутки революції.

Марта. Графе, будьмо щирі!

Граф. Будь ласка!

Марта. А не гадаєте ви, що всі здобутки революції одбирає в нас новий король. Його звуть — ворог народу. Це — королівські урядовці, купці, банкіри, ціла двірська аристократія...

Граф. Громадянко Сорієль, як жорстоко ви помиляєтесь. Ви повторюєте, що каже цей божевільний Марат. Але-ж це слова навіженого. Казати так, як він, може тільки засліплена, хвора людина. Я, на щастя, ніколи не бачив його й не хочу бачити. Його хвороба — згага крови. В своїй останній відозві він одверто вимагає сотень голів, найкращих голів країни. Це — небезпечний навіжений, котрого треба знищити яко мога швидче.

Марта. Ні,це перший борець революції.

Граф. Це ворог її.

Марта. Марат — приятель народу.

Граф. І таку людину ви переховуєте! Але попереджаю, громадянко, ви піддаєте себе великій небезпеці.

Марта (*хвилюючись*). Ого! Ви хочете мене залякати! Знаєте що... Гетьте звідси!

Граф. Ви не в собі!

Марта (*погордливо*). Не хочу я більше розмовляти з вами.

Граф. А! Тоді я примушу вас забалакати. Салдати!

Марта. Я тепер бачу, як ви бороните революцію, нападаючи на жінку.

Граф. Салдати! Вона мусить бути розстріляна!

Салдати красномовно гремлять рушницями. Марта з високо піднесеною головою стає біля дверей. Салдати підносять рушниці, націлюючись.

Граф. В-останнє! Скажете ви, де Марат?

Марта. Ні...

Граф. Раз, два...

Марта. Хай живе Марат, приятель свободи!

В цей час двері, що біля їх стояла Марта, швидко одчиняються, і Марат, одіпхнувши Марту, стає на її місце.

Марат. Марто, що тут трапилося?

Граф. Беріть цього злодія. Тут ціла банда!

Марат. Ані з місця, холопе! В чому тут річ? На віщо тут ви, громадянко Сорієль? На віщо ці рушниці... (*Зрозумівши*). Ага, он воно що! Ви хочете присилувати її... Кати! Громадянко Сорієль, я схиляюся перед вами. Громадяни салдати, ваші рушниці було звернено в непевну ціль. Ця ціль—я!..

Граф. Це — Марат!

Марат. Так, я — Жан-Поль Марат. Але Марат живий не дасться в руки версальських холопів. (*В його руках пістоль*). Це буде мій перший і останній постріл. (*Приклада пістоль до лоба*).

Граф. А, чорти його візьми... (*На мент розгубивсь, безпорадно оглядається навкруги, а потім, швидко схопивши Марту за рукав, тягне її до себе*). Якщо ви тільки зважитеся... щось... ця жінка буде розстріляна.

Марат. Мерзото! (*Кида пістоль*).

Граф. Салдати, беріть його!

Салдати ворушаться.

Марта (*кидається по-між салдатами й Маратом*). Схаменіться, сліпці! Що ви робите? Громадянине Марате, та розтлумачте-ж їм.

Салдати спиняються й спускають рушниці.

Граф. Салдати! Чого-ж ви стали? Це — порушення дисципліни. Кого ви повинні слухати: мене, вашого офіцера, чи цих гольтіпак? Я завдам вас під суд...

1-й гвардієць. Пане начальнику, але ми не знаємо, хто він такий?

Марат. Я — Марат. Я — „Приятель народу“. Хіба ви ніколи не читали?

2-й гвардієць. Чуєш, Вартоломею! Це той, що пише, „Приятель народу“...

1-й гвардієць. Невже?

Граф. Досить базікати! Салдати, до зброї!

1-й гвардієць. Вибачте, громадянине командире! Тільки тут, напевне, вийшла якась помилка... Не можна-ж, справді, тягти на гільйотину „Приятеля народу“.

Граф. Це — бунтівництво!

2-й гвардієць. Треба-ж, нарешті, дати людині висловитись перед смертю...

Марат. Салдати! Я звертаюсь до вас через голову цього титулованого кривляки. Хіба не дивно, не дико, що одна людина наказує вам виконувати свої примхи тоді, коли ви не знаєте, на віщо ви йдете за їм... Схаменіться, громадяни! Адже-ж сила — ви!

Марта. Покиньте бо, нарешті, бути чередою, чорти-б його взяли!

Марат. Браття-салдати! вас піддурено. Над вами пронеслася живуща гроза революції, над вами мають червоні крила свободи, а цей нікчемний панок дметься й голосить: „Бунт!“ — і хоче скорити вас, героїв і борців, хазяїв країни — своїй волі. Браття, чи-ж ви не бачите, що вони, ці аристократи й купчики, тільки на те дали народові вийти з льохів, аби залякати короля, а тепер, коли використали його, знову ладні запроторити вас у смердячу темряву...

2-й гвардієць. Чуеш, Вартоломею, що він каже?

1-й гвардієць. Замовчи, брате, — він здається, діло каже...

Марат. І вони хочуть зробити це вашими руками, салдати національної гвардії, діти народу! Вони хочуть вас зробити катами ваших братів і батьків!

Граф. Салдати! Час примусити його замовчати. Хіба ви не чуєте, що він ображає національну гвардію?

Марат. Салдати, згадайте, хто ви? Хіба ви не діти народу? Звідки прийшли ви сюди? З суворої Бретани, з Оверни, з бідної Савої, з Марселю, де перше забреніла наша прекрасна пісня свободи, ви прийшли з темних льохів Парижу, нашого Парижу, що купив радість свободи відвагою

й кров'ю своєї бідноти... А вас примушують тепер душити своїх братів і батьків тільки за те, що ті хочуть бути більш нагодованими й вільними, ніж були раніш. Розбийте мене, скажіть, що я кажу неправдиво, скажіть, що ваша зброя — проти багатіїв, аристократів і попів, і я покірно піду за вами під арешт, на смерть... куди хочете, бо, значить, я неправий...

2-й гвардієць. Вартоломею!

1-й гвардієць. Усе чиста правда! Він правду мовить...

1-й салдат. Нам тільки й доводиться хапати бідняків...

2-й салдат. Мене нещодавно посилано в житло, де я народився...

3-й салдат. А я ще ні єдиного разу не бував у палацах...

Марта. Чуєте, салдати?

Марат. Але цього мало, кажу я!..

Граф. Досить! Салдати, я наказую вам іти звідси!

Марта (*регоче*). Ага, злякались, бабський побіднику! Не йдіть, салдати, слухайте!

1-й салдат. Та ми й не збираємося...

2-й салдат. Звичайно, треба його послухати.

3-й салдат. Рідко доводиться слухати такі слова...

1-й салдат. Тільки читати, та й те одбирають...

Марат. Надходить час, коли всі трудящі зрозуміють, що їхні серця колотяться однаково.

Граф обережно підходить до виходу.

Марта. Не давайте йому вийти! Стій! Треба це скінчити раз на завжди...

1-й салдат (*заступаючи вихід*). Зажди, друже!

2-й салдат. Не дуже поспішайся!

3-й салдат. Звичайно, годі з їм панькатись.

Хапають графа. Коротка боротьба.

1-й гвардієць. Ставай сюди!

2-й гвардієць. Тисячі раз виконували ми твої накази. Тепер ти додержуй нашого наказу: він буде тільки один!

Салдати ставлять графа до стіни й прихиляють до дверей. Це те саме місце, що на йому допіру стояли Марта й Марат. Грізно клацають їхні рушниці.

1-й гвардієць. Згадуй свої злочинства!

2-й гвардієць. Чи не покликати до його попа?

1-й гвардієць. Попам ніколи: вони моляться за здоровля короля...

Беручи рушницю напоготів, салдати знову націлюються й чекають команди.

1-й гвардієць. Раз...

Граф (*падає навколішки*). Змилуйтеся! Це непорозуміння!..

1-й гвардієць. Зараз виправимо!

Граф. Я... ніколи... Я завжди був вашим прихильником. Змилуйтеся!

Марат. Стійте, громадяни!

1-й гвардієць. Ви хочете йому простити?

Марат. Вбивство в засліпленому обуренні принижує честь вільного народу!..

Салдати. Ну, щастя твоє, цяцю королівська!

Марат. Устаньте! (*Граф устає*). Покладіть отут вашу бинду й вашу шаблю! (*Той виконує. Шабля з биндою—ознака влади. Позбавлення їх—образливе*). Тепер ідіть собі!

Граф (*не ймучи віри з радощів*). Можна? Невже можна йти?

Марат. Прощавайте, графе Гекторе-Анатолю Куртене-де-Горжевіль! До побачення! Ми вас пустили, бо ніколи не хочемо безглуздого й жорстокого вбивства.

Граф. (*Відходить на шпиньках до дверей, увесь час вклоняючись, тримаючи бриля в руці*). Дякую вам!.. Дякую вам...

Марат. Але ми з вами ще побачимось... Коли ви будете на гільйотині...

1-й гвардієць (*скидає з себе мундир*). Геть до біса цю катівську форму! Не хочу більше...

2-й гвардієць. Треба кинути й рушниці. Не хочу вбивати людей і навчатися вбивства!

Марат. Ба ні! Тільки не це, громадяни салдати! Міцніше держіть у руках вашу зброю й не попускайте! Тільки звернути її треба не проти бідного народу, а проти оцих-о зрадників. До зброї, браття! Це єдиний потрібний тепер струмент до того, щоб уторувати шлях до волі. Вони хочуть випустити короля й закликати чужинців, щоб ті розтрощили своїми чобітьми голови в червоних шапках. Оберніть вашу

зброю проти їх, аристократів, і цих сліпих чужинців! До зброї, браття! Инакше бо вони втоплять вас у крові! Нехай живе зброя в руках трудящого люду!

Марта. Тільки зброя зможе захистити нашу волю.

Салдати. Хай живе свобода!

2-й гвардієць. Дякуємо вам, громадянине Марате, ви зняли полуду з наших очей. Тепер ви—наш начальник! Хай живе Марат, приятель народу!

Завіса.

А. Амнюєль.

Травневе свято спілки роботодавців.

(Інсценовка казки К. Айснера).

Перше травня, в Німеччині, на лісовій прогалині чи в парку. На розкішний бенкет зібралися керовники спілки роботодавців: голова спілки — голова синдикату гірничих промисловців і члени спілки: радник міністерства торгу й промисловости, фабрикант, банкір, поміщик, генерал. Серед гостей — великі промисловці, землевласники, фінансисти, військові, також патер і инші гості. Оддалік вартує поліція. Члени спілки й гості за столами — їдять, п'ють і розмовляють.

Голова спілки. Шановні панове! Вперше оце збирається наша спілка роботодавців на травневий бенкет. Уважаючи на неморальний і безглуздий травневий протест отих... гм... отих, так званих робітників, ми піднімаємо свій голос і свою шклянку... Тим... гм... робітникам і їхній травневій демонстрації ми протиставимо травневу демонстрацію справжніх робітників... А такими з повним правом ми можемо назвати лише себе!

Голоси. Браво!.. Добре! Правильно!

Голова. Зухвальство бунтівників, що називають себе робітниками, довело до змов, до революцій... Державний устрій наш розхитано... Так звані професійні спілки задурили голови навіть деяким міністрам... *(серед присутніх сміх*

і глузливі вигуки) що й собі поділяють їхні погляди... Ганьба, панове! Робітники й їхні спілки принижують навіть християнську релігію...

Патер (*підводиться й хоче щось говорить; йому не дають говорити, й він сідає знов*).

Голова. Принижують християнську релігію, що навчає жити в покорі й злиднях!..

Голоси. Браво!.. Цілком справедливо... Браво!..

Голова. Панове, щоб знищити ці шкідливі ро... робітничі організації, ці так звані соціялістичні й анархічні партії, що від їх захиталися основи нашого правопорядку, ми нарешті заснували свою спілку, інтернаціональну в найкращому розумінні, справді революційну, спілку, що визволить усі краї від соціялізму, від цієї страшної болячки!..

Голоси. Браво!.. Добре!.. Чудово!..

Радник міністерства. Панове! Дорогі панове! Дозвольте й мені сказати кільки слів на цю тему! Заснування спілки роботодавців — це вже справа велика, це вже багато, дуже багато — але ще не все! Так, так! Панове! Влада, гроші, поліція, салдати — це все гарні, дуже навіть гарні речі, але нам безперечно бракує... бракує нам ідеалів, панове!

Голоси. Вірно!.. Правильно сказано!.. Браво!..

Радник. Ми мусимо вміло й дотепно, так само, як це роблять ті, що підбурюють нарід проти нас, впливати й на душі людські. А в кого-ж знайдуться такі душі, як у нас? Ми повинні впливати на їх силою своїх ідеалів... Я дозволю собі... я пропоную... (*плутається*) я хочу порадити вам, як використати душу та ідеал (*сміх серед присутніх*) для нашої мети... Всім відомо, чого ми хочемо... Одно слово, ми хочемо й мусимо викорінити ту страшну пошесть, те безумство, що його називають соціяльним питанням. Ми мусимо нарешті довести державній владі, що соціяльне питання — це нікчемна вигадка агітаторів, бунтівників, анархістів...

Голоси. Так!.. Так... Правильно!.. Добре!..

Радник. І що цього соціяльного питання власне взагалі не існує...

Голоси. Так! Правильно!.. Ха-ха-ха!..

Радник. А якщо цей вираз таки лишиться, коли вже є справді соціяльне питання, то воно одно на світі — це власне — воля для роботодавців.

Голоси. Браво!.. Чудово!.. Браво!..

Оплески; двоє гостей від „хвилювання“ падають з стільців, вони п'яні й підвестись не можуть—так і лежать під столом.

В цей час двоє хлопчаків, дітей робітників, років по 12 — 14, показуються оддалік у кущах, присідають, якийсь час пильно слухають, потім зникають.

Фабрикант. Так, так, цілком слушно... Тільки... я-б сказав... Мої панове! я хочу сказать, що волі роботодавцям немає в нашій державі! Так, зовсім немає! Проти нас змовилися не тільки ті... гм... ті робітники, але навіть правительство, навіть деякі особи з наших кол потурають безсовісному й злочинному існуванню соціялізму. Які причини тому — спитаєте ви. Шановні панове! Все зло в тому, що дуже короткий робочий день, надто короткий!..

Голоси. Браво!.. Правильно!.. Дуже добре!..

Фабрикант. А які наслідки? У робітників залишається над міру багато вільного часу, який вони витрачають на те, щоб сидіти по шинках та піячити... А через те в їх, у їхніх п'яних головах, народжуються всякі там безглузді думки...

Голоси. Ха... ха... ха...

Фабрикант. ... всякі хворі привиди, з яких кінець-кінцем і виходить те, що зветься соціяльним питанням... це не що инше, панове, як божевілля, п'яна пошесть...

Голоси. Ха... ха... ха... чудово!.. браво!.. браво!..

Фабрикант. Друга причина, панове.— На мою думку, друга причина цього явища, занепаду народнього й державного й пошести соціялістичної, — це надто висока заробітна платня. Наслідки? Прошу, маєте: ця безглузда банда, маючи багато зайвих грошей, може купувати собі газети й піддаватися, таким чином, впливові різного сорту бунтівників. Крім того, на переплачені нами гроші вони утримують свої організації, а це-ж невигідно державі. Отже спілка роботодавців мусить подбати про те, щоб, по-перше — зменшено скрізь платню робітникам, а по-друге — щоб збільшено скрізь робочий день. На перший час можна задовольнитися нормою двадцятигодинного робочого дня!

Голоси. Браво!.. Цілком справедливо... Правильно!..

Банкір. Шановні панове! Я з великою приємністю слухав попередніх промовців, надто мені остання подобалась пропозиція... Але цього ще не досить. Ми мусимо раз на завжди покінчити з усім так званим робочим законодавством. Панове, не робітники потребують охорони—ми досить добре охороняємо їх,—охорона потрібна нам, бо ми власне беззахисні...

Голоси. Правильно!.. Свята істина!.. Браво!..

Банкір. Насамперед—геть оцю найгіршу соціялістичну вигадку—святкування робітниками першого травня! Геть усі закони, що теперішній уряд установив на користь робітників, бо з того лихо буде й державі, й нам. Соціяльне законодавство довело до того, що держава сама допомагає робітникам робити революцію! Ну, де-ж таки—дозволяти їм так безсоромно гаяти час в день першого травня!..

В цей мент на сцену з різних боків входять, швидче вбігають, невеличкими організованими групами діти робітників і підлітки-робітники, члени К. С. М. з червоними прапорами (на їх першотравневі лозунги), співаючи якусь революційну пісню. Зійшовшись на середині сцени, вони стають півколом, і один з їх говорить кільки слів до своїх товаришів:

„Товариші, затямте собі—ось тут перед вами мучителі наші, наших батьків, братів і сестер... Це—роботодавці! Вони зібрались сюди на своє свято, щоб ще краще організуватись і ще дужче придушити нас! Вони хочуть і надалі, назавжди панувати й визискувати нас! Але-ж панувати муть вони не довго! Приходить час розплати за всі кривди, робітникам заподіяні! Сьогодні вони побачать нашу силу! Хай живе Перше Травня! Свято всесвітнього робітничого єднання! Свято перемоги працюючих...

Розвернувшись знов рядами, малі маніфестанти так-же організовано й швидко покидають сцену, як і з'явились на ній, і йдуть, знов співаючи (Інтернаціонал). Все це сталося так швидко й для учасників бенкету несподівано, що ті опам'ятались тільки тоді, як діти вже пішли. Деякі члени спілки роботодавців і гості позскакували з своїх місць, збентежившись і поперелякувавшись. Особливо перелякався патер, що не перестає тремтіти. Також і військові й поліція не знали, що їм робить. Тільки тепер усі заметушились, почулись крики, накази половити маніфестантів, арештувати їх, то-що. Спів віддалявся... Поліція побігла слідом за маніфестантами.

Голова спілки. Панове, прошу заспокоїтись! Нічого не сталося! Прошу сідати на свої місця! Це просто маленькі хулігани. Їх піймають і посадять у тюрму! Нічого не сталося!

Генерал. Так, так, панове! нічого не сталося. Це маленька банда! От і все... Ніякого повстання немає! Ми їх переловимо — от і все... прошу заспокоїтись...

Фабрикант (*до радника міністерства*). А наш генерал, видко, таки дуже злякався. Дивіться, як зблід!.. Хе, хе...

Голова спілки. Кінчайте вашу промову, пане банкіре! Сідайте, панове! (*Всі помалу сідають на свої місця, веселішають, починають знов пити, сміятись і т. и.*).

Банкір. От вам, панове, приклад наочний, які наслідки має так зване робоче законодавство! Робітники починають думати, що вони всевладні, що вони дійсно творці всіх багатств, як про це пишуть їхні нахаби-писаки, що вони можуть робити, що захтять. Ці бестії робітники зайшли дуже далеко. Навіть дітвора їхня стала така смілива, вривається навіть на наше зібрання!.. Ні, ні, знищити перше травня робітниче! Скасувати всі закони про охорону робітників! Це наше головне завдання!..

Голоси. Браво!.. Правильно!.. Браво!..

Радник. Панове!.. Слухайте, панове!.. Не заплющуйте все-ж таки очей на те, що нам загрожує велика небезпека! Правда, поки-що сила на нашому боці. Цим... гм... робітникам все ніяк не щастить на довший час загальмувати промисловість, торгівлю, то-що. Слава богу, ми маємо ще вірних союзників: голод, штрейкбрехерів, поліцію, армію... (*генерал випростовується*). Та я думаю, що цього не досить. Я хочу сказати, що приборкати революцію й визволити роботодавців з ярма пролетаріяту можна тільки за допомогою ідеалів! Нам бракує ідеалів, панове! Ми мусимо... нам треба... Панове, щоб впливати на душі... (*плутається, серед присутніх сміх*).

Генерал. Що там душі! Панове, нам треба просто призвати робочих на військову службу, от і все... Тоді ці панки муситимуть працювати, як що не захтять дістати кулю в лоба... от і все...

Голоси. Добре!.. Правильно!.. Чудово!..

Фабрикант. Генерал наш сказав чудову промову — ніхто не буде сперечатись про це! (*чути сміх*). Але-ж я мушу зазначити, що й тут не все гаразд. Соціялістична пошесть поширюється незвичайно скоро. А від того часу, як під боком у нас в азіятській Росії повстала соціялістична республіка, ми не можемо бути певними того, що жандарі й салдати лишаться й надалі нашими вірними спільниками...

Голова спілки. Ви нас лякаєте, шановний пане! Та чи ми будемо ждати, поки таке станеться? Ми повинні розпочати нову, жорстоку боротьбу з нашими ворогами-робітниками, ми не будемо прощати нічого тим руїнникам, що принижують навіть християнську релігію...

Патер (*підводиться й хоче щось сказати, але йому не дають говорити*).

Голова спілки. Ми повинні їм показати, що ми їхніх послуг не потребуємо, що ми робимо їм ласку, коли дозволяємо працювати й даємо їм гроші та хліб! Коротко й ясно: грубіянському травневому святу отих... робітників протипоставимо наше величне травневе свято роботодавців! Наша сила в нашому єднанні! Я підіймаю свою шклянку й прошу приєднатись до мого голосу: „Хай живе травневе свято роботодавців!“

Велике зворушення, під час якого ще кілька присутніх падають зі стільців.

Голоси. Хай живе травневе свято роботодавців! Хай живе травневе свято роботодавців!

В цей час доноситься здалеку спів — помалу наближається, росте й переходить нарешті у спів могутній і величний—співають Інтернаціонал. В перший момент настає цілковита тиша — всі німіють і прислухаються... Далі починається метушня, крики, хвилювання. Члени спілки роботодавців і гості зскакують із своїх місць, бігають по сцені й не знають, куди їм подітись. Спів лунає так голосно, що заглушає всі розмови й крики бенкетників — всім ясно, що це вже не дитяча маніфестація. В той мент, коли на сцену виходять перші лави робітників з численними червоними першотравневими прапорами, співаючи Інтернаціонал, серед бенкетників повний розгардіяш і переляк. Вони никають по сцені, далі пробують тікати, але натикаються на нові лави робітників, що виходять на сцену з різних боків, і вертаються назад, до столу. Генерал забився в один куток, патер — у другий, лави й стільці перекинені, й видко під столом і коло столу п'яних, що лежать нерухомо... Лави робітників ідуть одна за одною, грізно, велично... Гремить спів, мають прапори.

Завіса.

Повстання! повстання!..

(Акт третій трагедії „Коли народ визволяється“).

ДІЄВИЙ ПЕРСОНАЛ.

Альберт.
Кароліна — його жінка.
Адріян.
Рішар.
Конрад.
Артур.
Жінка робітника.
Десяцький.
Старший над національною охороною.
Національна охорона.
Робітники-будівничі.

Обстанова: широкий міський майдан. Серед нього під керовництвом Альберта будується „Палац у пам'ять національного визволення“. Надвечірній час. Недобудований палац у червоних західніх промінних. З середини його доноситься тихий, сумовитий спів робітників. На передньому фасаді Артур і ще кілька робітників обтісують каміння.

1 роб. Ой, натомився-ж я сьогодні!

2 роб. Я теж ні рук, ні ніг не почуваю.

3 роб. Нічого, товариші, завтра „День національного визволення“.

Артур. То, думаєш, і тебе визволять від чого-небудь?

3 роб. Чи визволять, чи ні, а робити не будемо.

1 роб. Ну, що-ж, полежиш день, а потім знов той самий визиск...

2 роб. І той-же самий голод.

Артур. Виходить, що день нашого визволення ще не настав. Адже так, товариші?

1 роб. Певна річ!

3 роб. Така, мабуть, доля наша.

Артур. Ні, не доля наша, а ми самі такі: від рабів народилися, рабами живемо й визволить себе не можемо.

1 роб. Це-ж саме каже й наш будівничий!

2 роб. Так, пан Альберт не раз казав, що ми самі себе мусимо визволити від експлоататорів.

Артур (*з сарказмом*). Ну, що-ж: він казав, ти слухав, і на тому кінець?

3 роб. А що-ж далі?

Артур. А далі... (*з суворим підкресленням*). Приходь завтра на великий майдан, де „Пам'ятник перемоги": там під час національних одправ побачиш, що буде далі.

Голос із середини будівлі: Артуре! Давай сюди молота!

Артур. Зараз! (*Виходить*).

1 роб. Про що це натякав Артур?

2 роб. Чи не надумали вони чого-небудь з будівничим Альбертом?

1 роб. О, в нашого будівничого гаряча голова, і він часто радиться з Артуром!

3 роб. Вони потоваришували з того часу, як разом побували під заставою.

1 роб. А ви помітили, що наш будівничий зовсім змінився з того часу, як убив Короля-Завойовника?

2 роб. О, так: до того він був веселий, молодий, рожевий, а зараз ніби помарнів і став задумливим та мовчазним.

3 роб. Кажуть, що ним уряд незадоволений і ніби-то хочуть його під арешт посадити.

1 роб. Що незадоволений — то це може бути, а що під арешт — то цьому я ні за що не повірю!

2 роб. Цього не може бути! Будівничий Альберт — герой! Його ім'я золотими літерами пишеться на прапорах в „День національного визволення"! Який-же може бути арешт!

3 роб. Та мені самому не віриться.

1 роб. Нехай тільки попробують: каменярі за нього кожному в'язи скрутять!

2 роб. Не тільки каменярі: за нього ввесь народ...

3 роб. Тихо! Ось він іде...

З будови виходить Альберт. Тихою ходою підходить до великого каменя, що лежить подаль, і в задумі сідає на нього.

Альберт. Роберте, покличте мені десяцького.

3 роб. Зараз, пане будівничий!

Виходить. Тимчасом до Альберта підходить жінка робітника.

Жінка. Добрий вечір, пане будівничий!

Альберт. Добрий вечір.

Жінка. Я — жінка Лукіянова... Того каменяра, що обірвався з муру й мало не на смерть розбився об камінь...

Альберт. Пам'ятаю, це було тиждень тому. Він іще не видужав?

Жінка (*з сльозами*). Ні, пане будівничий, мабуть, йому навіки бути калікою: і ноги поламано, і голову побито... Ох, що-ж мені робити з дітками маленькими...

Альберт. Вам допомогу дають?

Жінка. Дають, та що за допомога: її на самі ліки не вистачить! А ще-ж їсти-пити.

Альберт. В такому разі я буду просити, щоб вам видавали в потрібній мірі. А тимчасом передайте Лукіянові мій привіт і от цей гаманець. (*Подає свій гаман*).

Жінка. Дякую, пане будівничий! Тільки на вас і надія наша! Нехай вам бог...

Альберт. Добре! Не турбуйтеся! Все буде гаразд!

Жінка виходить.

Мимо будови проходить Адріян.

Альберт. Добрий вечір, пане Адріяне!

Адріян (*підходить до Альберта*). Привіт вам, будівничий Альберте!

Альберт. Куди ваша путь?

Адріян. На захід, до високих дубів: під вечеровий гомін їх душа визволяється від земних турбот і підноситься до космічних роздумів... А як ваша будова?

Альберт. Як бачите: до половини готова.

Адріян. А як вона буде називатися?

Альберт. „Палац у пам'ять національного визволення".

Адріян. Так: народ повинен пам'ятати кожний день своїх перемог і визволень.

Альберт. На віщо? Щоб не забути, скільки разів він був обдурений?

Адріян. Щоб коли-небудь побачити, що кожна перемога мусить бути переможеною і з кожного визволення доводиться визволятися.

Альберт. І так на віки віків?

Адріян. І так до того часу, коли народ сам себе переможе й сам від себе визволиться.

Альберт. Пане Адріяне, я в другий раз чую од вас це й не розумію, що то значить?

Адріян. Народ може бути вільним лише тоді, коли він переможе в собі самому те, що робить кожного з нас рабом натури й життєвих обставин: свій до-людський образ.

Альберт. Така перемога неможлива: людина не може визволитися від свого натурального походження і всього того, що надається їй законами натури.

Адріян. Кому відомі межі можливого в людстві? А коли зараз таке визволення є неможливим у повній мірі, то наближатися до нього в міру наших сил ми можемо й мусимо.

Альберт. Ні, я ні за що не казав-би цього народові! Навіть тоді, коли сам-би думав так!

Адріян. Чому?

Альберт. Тому, що народ повинен вірити в абсолютність перемоги, коли він бореться за своє визволення. Тільки ця віра може надати йому сили й робить його героєм.

Адріян. Так, ця віра в конечність боротьби й перемоги приводить до героїчних подій як окремих людей, так і цілі народи. І багато людей загинуло тільки через те, що не вірили разом з народом в його мрію. Дуже багато, будівничий Альберте!

Альберт. І хіба неправий був народ, коли губив таких маловірів? Таким чином він зарятовує себе самого від невіри й довічного поневолення!

Адріян. А хіба винуваті були й ті маловіри, коли вони бачили більш за народ і ні перед ким не лукавили своїм розумом?

З'являється десяцький.

Десяцький. Ви кликали мене, пане будівничий?

Альберт. Потім поговоримо, а зараз можете йти.

Десяцький виходить.

Альберт. Як тяжко жити, Адріяне, під вагою нерозгаданих питань! А вони мучать мене з того часу, як я побував під заставою і віч-на-віч побачив людей в боротьбі за життя.

Адріян. Я можу порадити вам чудові ліки: ходіть щовечора, коли заходить сонце, до високих дубів і обвівайте вашу гарячу душу їхнім тихим гомоном.

Альберт (*з лагідною усмішкою*). Дякую, та мені ці ліки, мабуть, не поможуть.

Адріян. А кращих я не відаю. Щиро бажаю вам визволення, будівничий Альберте!

Альберт. І вам бажаю всього доброго, мудрий Адріяне!

Адріян відходить. Альберт іде до каменярів. Назустріч йому біжить десяцький.

Десяцький. Пане будівничий, нещастя: на задньому мурі обвалився камінь і розбив голову Давидові!

Альберт. Зараз-же послати по лікаря.

Десяцький. На віщо?

Альберт. Як? Хіба на смерть?

Десяцький. На смерть, пане будівничий.

Альберт. Бідний Давид!

Десяцький. Двадцять п'ять років був каменяром. Найстарший між нами...

Альберт. І така нагорода (*задумується*).

Десяцький. Що з ним робити тепер?

Альберт. Одвезіть його додому й перекажіть родині, що я беру на себе клопіт про похорон і забезпечення сиріт.

Десяцький. Добре!

Виходить. Альберт повертається і в задумі йде назад. В цей час до нього приходить Кароліна.

Кароліна. Пробач, Альберте, як що заваджаю тобі в роботі...

Альберт. Кароліно! (*Любовно бере її за руки*). Моя дружинонько! Ти не дочекалася мене сьогодні?

Кароліна. Ах, любий, я не розумію, що діється в моїй душі!

Альберт. Що таке, кохана?

Кароліна. Такий сум наліг на мене, така туга за тобою й жах перед невідомим, що я була не в силі лишатися сама!

Альберт. Чого-ж ти так бентежишся, моє серденько?

Кароліна. Сама того не відаю, коханий! З того часу, як ти почав будову цю, мені здається, що над нами висить

нещастя. І я з тугою й страхом що-вечора чекаю тебе додому. А сьогодні навіть не мала сили діждатися...

Альберт (*задумано*). Цей палац, дійсно, будується під нещасливим знаком: допіру каменем розбито голову Давидові... І це вже п'ятий нещасливий випадок на цій будові!

Кароліна. Я пам'ятаю Давида. Сердечний дідусь! Забіжу сьогодні-ж до його родини.

Альберт. Коли мені доповіли про його смерть, я мимоволі подумав, що це — фатальний символ: каменяр, що будував пам'ятник волі, розбив об нього-ж голову. Подумай, Кароліно: чи не така доля всіх будівничих волі?

Кароліна. О, Альберте! Ти кажеш те, що я сама думала. Може, тому й такий тягар на моїй душі, бо ти... теж будівничий волі й нового життя...

Альберт. Так: я ціле життя хотів-би будувати пам'ятники волі й визволителям. Бо це той бог, на чий жертовник людність у найбільшій мірі офірувала і честь, і розум, і любов, і все, що є найкращого в людині. І хай цей бог — мара! Я радо кинуся в огонь і воду за кожним блиском її! А коли є такий фатальний закон, що будівничий волі мусить розбити череп об свій-же твір, то я готовий і на це.

Кароліна. Альберте, не будемо думати про це. Подивися на цей палац: хіба він не буде величним пам'ятником твоїй перемозі? А ти-ж живий і сам його будуєш!

Альберт. Ах, цей палац! Ти пам'ятаєш, з яким захватом я малював його? І який радий був, коли уряд доручив мені будувати його! А тепер...

Кароліна. А що тепер? Адже він будується таким, як ти хотів його!

Альберт. Так, він будується таким... Подивися на ці колонади й на портал: хіба не почувається в них радість визволення?

Кароліна. О, я не раз задивлялася на них; вони підносяться в небо, як молитва святого!

Альберт. І тому мені так боляче дивитися на них! Бо — ти розумієш — це-ж глум, дикий глум над народом, що ціною величезних офір переміг ворогів, а сам лишився в таких-же злиднях, в такій-же неволі і темряві, як і був раніш!

Кароліна. Та ти-ж не винен в цьому!

Альберт. Ні, винен, як і ти, як і кожний инший горожанин!

Кароліна. А коли й так, то що-ж робити? Кажи, я буду рада помагати! Моє життя належить тобі самому й твоїм великим замірам. Бери його, Альберте, кидай на твій жертовник, тільки не лишай мене без тебе, без твоїх болів і роздумів!

Альберт (*чуло*). Моя дружинонько... Суворий шлях судився будівничим нового життя. Та коли ти йдеш поруч, то терен колючий стелеться ніжним барвінком, і муки обертаються в радість...

Кароліна. О, будівничий мій! Забудь про те, що дух ясний твій замутило! Дивися з вірою вперед і кидай долі гордий виклик: ти переможеш!

Альберт. Ти — моя віра... моя доля...

Підходить гурт робітників.

1 роб. Пане будівничий...

Кароліна. Я піду.

Альберт. Я через півгодини буду вдома.

Кароліна. Чекатиму. (*Виходить*).

Альберт. Ну, що там?

1 роб. Ми хочемо попередити вас, що коли в „День національного визволення“ не випустять із в'язниці наших товаришів і не скоротять нам робочий день, то ми кинемо роботу!

Робітники.

— Зараз-же кинемо!

— Нехай вона западеться!

— Годі дурити нас обіцянками!

2 роб. І платню необхідно побільшити, бо того, що ми виробимо тут, ледве чи вистачить на самий харч! А в нас малі діти: вони голі! А настануть холода, не буде чим у печі запалити!

Робітники.

— Кругом обідрались!

— Нас визискують!

— Експлоатують!

Альберт (*іде в середину будови, робітники — за ним*). Я не раз казав вам, що ви самі мусите боронити себе від експлоататорів. І боронити не самими погрозами...

Заходять за ріг будови.

1 роб. (*на передньому фасаді*). Воно таки що-небудь станеться в „День національного визволення“!

2 роб. Що не станеться, то все гаразд, бо нам нічого губити.

3 роб. А я так гадаю, що коли будівничий Альберт візьметься за наше діло, то буде велика буча!

1 роб. О, та він завзятий!

2 роб. Що й казати!

Входять Конрад і Рішар.

Рішар (*до робітників*). Будівничий Альберт тут?

1 роб. Тут.

Рішар. Покличте його сюди.

1 роб. Зараз. (*Виходить*).

Конрад. Фу! Заморили ви мене, пане Рішаре, вашим маршем! Чи таки можна так ходити! Летіли, як на пожежу!

Рішар. Коли мене дуже непокоїть що-небудь, то я не можу тихо ходити!

Конрад. А вас таки дуже непокоїть наша місія?

Рішар. Гадаю, що й вас не менш, бо ходить о долю такого горожанина, як будівничий Альберт!

Конрад. Коли казать щиро, то я бачу наперед, що з таким горожанином, як будівничий Альберт, ні до чого доброго ми не договоримося.

Рішар. Чому?

Конрад. А тому, що він бунтар по натурі й не може перемінити себе.

Рішар. Ні, він не бунтар, а фанатик волі й рівности.

Конрад. О, то це ще гірше!

Альберт (*підходить до горожан і вітається з ними*). Привіт високоповажаним горожанам!

Конрад. І вам привіт, шановний будівничий!

Рішар. Добрий вечір, Альберте! Пробач, коли не до часу.

Альберт. Нічого! Хочете подивитися на „Палац у пам'ять національного визволення“?

БІБЛІОТ... (НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА) ...ЛЬВОВІ

Рішар. Ні, це иншим разом! А зараз... уряд нам доручив попередити тебе...

Альберт. Про віщо?

Рішар. Про те...

Альберт. Ну?

Конрад. Кажіть, пане Рішаре! Кажіть!

Рішар. Про те, що ти будеш арештований, коли не залишиш своїх бунтарських ідей і не перестанеш баламутить ними народ.

Конрад. Так! так!

Альберт. Иншими словами: я буду арештований, коли казатиму народові, що він поборов наших національних ворогів і лишився в ярмі своїх експлоататорів! Що він мусить боротися і з ними, як боровся з завойовниками-чужинцями, коли хоче визволитися з цього соціяльного рабства! Що він сам повинен бути господарем усього виробництва і всіх національних багатств, а не купка його експлоататорів і їхніх прислужників! От цього я не повинен казати народові?

Конрад. І цього, і багато иншого!

Альберт. Рішаре, я тебе питаю! А з вами, пане Конраде, мені нема про що балакати.

Рішар. Альберте, ти знаєш мій погляд на це. Я не ворог твоїм ідеям, але я вірю в закономірність народнього життя й тому кажу, що час їх іще не настав!

Конрад. Певна річ, що через тисячу років і не те ще може бути!

Альберт. Ні, Рішаре, коли ідея робиться ділом цілого життя, коли вона переходить у тіло й кров людини, то не можна доручити її „історичній закономірності"! Вона мусить боротися за свою реальність, щоб побороти або загинути, а иншого виходу їй немає.

Рішар. Та це-ж чистий фанатизм!

Альберт. Але разом з тим це й найвищий творчий закон: конечний закон покликання!

Рішар. Альберте, не будемо дебатувати суперечних питань! Річ не в твоїх поглядах, а як вони одбиваються в народніх масах. Після величезного напруження й виснаження в боротьбі за національне визволення, нашій державі необ-

хідний, перш за все, певний лад і спокій. Найменший заколот доведе її тепер до загину.

Конрад. Так, спокій, перш за все — спокій!

Альберт. Для високоповажаних горожан!

Рішар. Нехай наш сучасний державний і суспільний лад поганий, зате він певний і міцний в своїх сталих формах і давніх традиціях. А ти кидаєш темним народнім масам заклик до катастрофічних перебудувань усього життя. Може, справедливих, чудових перебудувань, але неминуче катастрофічних, революційних і тому цілком не допустимих в даний момент. Подумай, Альберте: чи можна бути таким безоглядним фанатиком? Чи можна обтяжувати такою величезною відповідальністю в такому непевному ділі?

Альберт. Ах, Рішаре! Добре тобі балакати про певний лад і спокій. А що-б ти казав, як-би по 12 годин на день обтісував камінь на цю будову, а вдома зустрічав голодних і голих дітей? Чи повірив-би ти тоді в „закономірність народнього життя"? Чи став-би чекати на той момент, коли пані історія дозволить перебудувати його на нових основах? Ні, Рішаре, не я веду народ до революційних перебудувань, він сам робить мене революціонером!

Рішар. Повір мені, Альберте, що я не менш за тебе хочу добра народові і радий був-би зараз-же побачити його і вільним і щасливим! Але ми мусимо рахуватися з суворою необхідністю, коли не хочемо загинути самі й загубити тих, що йдуть за нами.

Конрад. Через голову не перескочиш!

Альберт. Ви забули, панове, що народові, в його боротьбі з експлоататорами, нічого губити. А що торкається мене, то я дуже дякую вам за попередження, але свій горожанський обов'язок буду виконувати так, як велить мені мій розум і моя честь.

Конрад. Це може скінчитися дуже погано для вас, пане Альберте. Уряд давно обурений вашою бунтарською пропагандою, і коли по цей час лишав на волі вас, то тільки з пошани до ваших заслуг перед отчизною.

Рішар. Альберте, як давній і щирий друг твій, я захищав тебе перед урядом, коли міг. Але далі я вже не можу

цього робити: держава в небезпечності, і, як адміністратор, я повинен боронити її. Попереджаю тебе, що уряд може не задоволитися самим арештом...

Конрад. Так-так, пане Альберте!

Рішар. Коли тобі не жаль себе, то подумай хоч про своїх близьких: що буде з Кароліною, коли ти сам себе загубиш?

Альберт. Рішаре, ти не раз доказував свою прихильність до мене. Я вірю в твою щирість і дуже дякую тобі за все, що ти робив для мене. Тільки одного не хотів-би я: щоб ти за-ради мене порушив жадний принцип свій! Всім святим заклинаю тебе: роби тільки те, що велить тобі твоя горожанська самосвідомість! А що до Кароліни, то вона сама пішле мене на новий бій.

Конрад. Ну, пане Рішаре, мені здається, що нам тут нічого більш робити, ми виконали свій обов'язок і можемо залишити горожанина Альберта його долі.

Рішар. Так, пане Конраде: ми мусимо йти. Прощай, Альберте! Нехай береже тебе доля.

Альберт. Прощай, Рішаре! І тобі бажаю щастя!

Конрад. До побачення, пане будівничий!

Альберт. Всього доброго!

Рішар (*зупиняється*). Пам'ятаєш, Альберте, коли ми були під заставою, ти подарував мені цей перстінь... (*Показує на руці перстінь*). На пам'ять про те, що ми разом боремося за наш народ. Тепер наші дороги розходяться, й ми будемо боротися в різних таборах. Візьми назад твій перстінь... (*Подає перстінь*).

Альберт. Ні, Рішаре, лиши його собі... Ми були чесними друзями й такими-ж будемо ворогами. А чесний ворог— ще більший дар долі, ніж чесний друг.

Рішар. Що-ж... хай буде так... Прощай!

Альберт. Іди своїм шляхом!

Конрад і Рішар виходять... Альберт стоїть нерухомий і задумано дивиться їм услід. Довгі вечірні тіні падають на нього від „Палацу в пам'ять визволення". А в середині будови суворо бухають молоти й журно лунає робітничий спів.

Підходить Артур і з ним іще кілька робітників.

Артур. Пане будівничий, ми хочемо поговорити з вами про „День національного визволення".

Альберт. Кажіть, що таке?

Артур. Наш комітет постановив використать цей день.

Альберт. Яким чином?

Артур. От про це ми й хочемо побалакати з вами.

2 роб. На смерть підемо.

Альберт. Ви щиро кажете?

Артур. Щиро, пане будівничий! За це я можу поручитися!

Альберт. А коли я скажу вам, що „День національного визволення" повинен стати днем робітничого повстання? Що завтра кожний з вас повинен або загинути, або вирвати свою долю з рук національних узурпаторів? Коли я буду так казати, ви підете з вашим будівничим?

Артур (*гаряче*). Підемо! Голову даю на одрубання, коли хоч один одмовиться!

Робітники (*з ентузіязмом*).

— Ми тільки цього й чекаємо!

— Ми ненавидимо експлоататорів!

— Ми що-години готові битися з ними!

— Наш комітет напоготові.

Альберт. Та чи буде-ж за нами перемога? Адже уряд озброєний, у нього сила! А що в нас? Ваші мозоляві руки й запаморочені рабством голови? Чи можемо ми боротися з такими засобами? Чи можемо вірити в нашу перемогу?

Артур. Ех, пане Альберте! Як-би на ваших раменах лежало все те, що гнітить нас од народження до смерти, ввесь тягар бідности, образ і темряви, то ви не те що повірили-б в нашу перемогу, а навіть дивувалися-б, як цілий світ іще не згорів на попіл од полум'я нашої ненависти й наших прокльонів!

1 роб. Я вісімнадцять років не випускаю з рук молота! До чого це довело мене? Я вже нічого не розумію, крім ударів молота! Кожна думка обривається в моїй голові, як камінь, одбитий молотом; що-ночи я бачу однаковий сон: ніби чорт з висунутим язиком стоїть наді мною й бухає молотом по моїй голові. Що-ночи той-же самий сон!

2 роб. А в мене сухоти, й я радий буду загинути на барикадах, а не над проклятим вапном! Ви бачите розпущене вапно тільки білим... А я не раз бачив його червоним, коли в мене горлом лилася кров над вапняркою.

Артур. А чи відомо вам, пане будівничий, що я инший раз і ночую на отцій будові? Не тому, що вона мені дуже подобається, а тому, що я не в силі бачити своїх дітей, коли вони з плачем простягають до мене рученята і я нічого не можу дати їм.

3 роб. Я теж часом не ночую дома, а чому? Сором і казати! Коли нічого їсти, моя жінка виходить на вулицю й приводить на моє ліжко негідників, що купують її молоде тіло. А чи можу я заборонити це, коли її мучить голод?

Робітники.

— От яке наше життя!

— От до чого доводять нас багатирі!

— Ми не можемо довше терпіти!

— Ми гинемо, як собаки!

Артур (*до Альберта*). Ви кажете, що уряд озброєний, а ми з голими руками. То що з того? Наших рук мільйони, а їх скільки? І хіба їхня зброя не в таких-же мозолявих руках, як наші? Сьогодні вона проти нас, а завтра повернеться проти них!

1 роб. Та що тут балакати! Коли будівничий не вірить в перемогу, то ми підемо й без його. Адже так, товариші?

Робітники.

— Так! Самі підемо!

— На що нам чекати?

— Кінець один!

Альберт. О, друзі мої! Ваши скарги й прокльони, як весняний потік, несуть мій гнів до моря народнього повстання! Чому я не велетень, не бог всесильний, що громом і блискавкою поразить ситих, тупих і жорстоких експлоататорів ваших! Пробачте мені мій недавній сумнів, тепер я бачу, що ніякими силами не можна зупинити повінь народнього обурення. Наша перемога — в нашій ненависті, в нашому одчаї і в нашій вселюдській правді! І завтра-ж, завтра ми здобудемо її!

Робітники (*з великим захватом*).

— Ми хоч зараз підемо на бій!

— Ми переможемо експлоататорів!

— Ведіть! Ведіть нас!

Артур. Товариші! Десять років будував я палаци й десять років марив про той день, коли мені доведеться будувати новий світ! От тепер боюся, що мої груди розірвуться від радости! Завтра, завтра почнеться нове життя! Товариші, я не доживу до цього дня: мене задушить мій божевільний захват!

Робітники.

— І я немов на світ народився!

— А що-ж буде завтра?

— Ми, як один, повстанемо!

— І переможемо!

— Переможемо!

Альберт. А тепер — за діло! Час дорогий! Ми, Артуре, зараз-же підемо в комітет...

В цей мент з'являється старший над національною охороною з вояками.

Альберт. Що це значить?

Стар. над охор. Горожанине Альберте! Я маю наказ від головного адміністратора зараз-же посадити вас під арешт, ось ордер. (*Подає ордера*). Прошу йти за мною.

Серед робітників остовпіння.

Альберт (*дивиться на ордер*). Підписаний тиждень тому назад... О, Рішаре! Мій любий Рішаре!.. Ну, що-ж, пан адміністратор не спізнився. Ведіть мене до в'язниці. (*До робітників*). А ви, друзі, кінчайте без мене палац визволення.

Артур. Як? Щоб ми дали вас оцим поганцям?! Товариші! Цього не може бути!

Серед робітників вихор обурення.

Робітники (*наступають на вояків*).

— Ми не дозволимо цього!

— Ми вам голови порозбиваємо!

— Геть відціля, доки живі!

— Негідники!

— Собаки панські!

Артур (*до тих, що в середині будови*). Гей, каменярі! Сюди! На поміч! Не дамо нашого будівничого!

Робітники з лопатами, молотами і т. и. біжать до Альберта. Вояки нервуються і з великою тривогою оглядаються на свого старшого.

Стар. над охор. Що ви? Чого ви? Я з наказу адміністратора!

Робітники.

— Що з того?

— Плювать нам на твій наказ!

— Бий його, поганця!

Стар. над охор. Розійдіться! Зараз-же розійдіться! (*Вихоплює пістоля*). Я буду стрілять!

Рев обурення й погроз.

Альберт (*раптом становиться між робітниками й старшим над охороною*). Каменярі! Каменярі! Тихо!

Артур. Тихо, товариші!

Настає тиша.

Альберт (*до старшого над охороною*). Зараз-же заховайте ваш пістоль, коли не хочете бути розірваним на шматки!

Старший над охороною ховає пістоль.

Альберт (*до робітників*). Коли ви захочете визволить мене зараз, то через півгодини будете сидіти в тюрмі, й я разом з вами. Це — ні до чого! А тому пропоную вам заспокоїтися і йти по своїх домівках, бо робочий день ваш скінчився. А про мене не турбуйтеся: я не загинув по цей час, то, може, й тепер живим буду! (*до вояків*). Ходімо.

Виходить, оточений вояками. Серед робітників — мертва тиша й нерухомість. Сонце вже зайшло, й недобудований палац поволі закутується пітьмою.

1 роб. Що-ж тепер буде, товариші!

2 роб. Що треба робити?

3 роб. Артуре, чого-ж ти мовчиш? Кажи: що тепер робити?

Артур. Як це сталося? Як ми допустили до цього? О, що-ж ми наробили!

Робітники:

— Він сам того хотів!

— Він-же сам не дозволив боронити себе!

Артур. І як вони одважилися на такий вчинок? Адже він — народній герой! Про нього пісні співають!

Робітники.

— Що їм народ!

— Вони думають тільки про черево експлоататорів!

— Що їм за діло до наших пісень!

— Ми для них робочий товар, а не люди!

Артур (*з раптовим гнівним вибухом*). Та ні-ж! Цього не буде! Ми повстанемо! Ми кров'ю затопимо їхні палаци й в'язниці! Чого нам жахатися? Що можемо ми загубити? Наше життя, з його голодом, з його рабством і прокльонами? На віщо воно нам! В тисячу разів краще загинути в боротьбі за людську гідність, ніж цілий вік бути робочим бидлом!

Робітники:

— Вірно, Артуре!

— Ми не хочемо такого життя!

— Доки ми будемо гинути на панській роботі!

— Ми всі повстанемо!

Артур. Товариші! Завтра, після національних одправ, робітники цілого міста будуть на майдані, коло „пам'ятника перемоги" й вони хтять вітати в „День національного визволення" будівничого Альберта за те, що він переміг Короля-Завойовника. Ми скажемо всім горожанам, що їхній визволитель сидить тепер у в'язниці, як злодій. Це — образа всьому народові! І народ не дозволить цього! Народ повстане разом з нами!

Робітники (*з великим ентузіязмом*).

— Ми рознесемо в'язницю!

— Ми визволимо наших борців!

— Хай живе повстання!

— Повстання!

— Повстання!

БІБЛІОТ. НАУК. ТОВ. ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Масовий галас, затиснуті кулаки, погрозливо піднесені молоти й поривчі рухи на фоні вечірової сутіни.

Я. Мамонтов.

Джіммі Гіґґінз.

(За У. Синклером).

ДІЯ ПЕРША.

(Уривок).

Сцена VI.

На сцені Джіммі Гіґґінз (робітник) і члени Лісвільської групи Американської робітничої партії: доктор Сервіс, Мабель Сміт, Джерітті, Станкевич, Форстер, пивовар Шнайдер, Біль Муррей і доктор Норвуд.

Д-р Сервіс.

Глибоко прибитий цими звістками,
Що в останні дні в газетах ми читали,
Я пропоную Лісвільській групі
Американської робітничої партії
Послать телеграму в партійний виконавчий комітет
З вимогою рішучого протесту
Проти безсоромного нападу німців на Бельгію.
А ще до того, я пропоную послать телеграму
Самому президентові У. С. А.
З такою-ж самою вимогою.

Шнайдер.

А я хотів-би зробить запитання скромне:
Чи зверталася коли-небудь Лісвільська група
До свого партійного виконавчого комітету
З вимогою протестувати проти нападу на Ірландію!?
Чи вимагала коли-небудь партія соціялістів
Від президента У. С. А.
Виступить в обороні Єгипту та Індії
Проти їх напасників?!

Д-р Сервіс.

Ви німець!

Шнайдер.

А ви англієць!

Д-р Сервіс (*опановує себе й говорить*).

Я смію думать, що соціялісти
Швидче за других повинні підняти
Голос протесту проти того знущання
З межинародніх прав і всяких умов,
Яке вчинив німецький кайзер
Над безборонним бельгійським народом!
Без всяких попереджень напасти на край!
Взяти підступом фортеці!

Шнайдер.

Невже невідомо нікому?!..

Д-р Сервіс.

Ви не перебивайте!

Шнайдер.

Невже невідомо, питаю,
Що Франція перша втислася до Бельгії!
Що ті самі бельгійські покривджені
Вітали французів!
Та хіба-ж усі бельгійські фортеці
Не були звернені у бік Німеччини?!

Д-р Сервіс.

Це ще не довід! Що-ж із цього?
Хіба для людини це злочин —
Знати, хто хоче напасти на неї?

Шнайдер.

Хіба-ж невідомо всьому світу,
Що війну почали самі французи?
Що з аеропланів кидали бомби
На міста німецькі!

Д-р Сервіс.

Це неправда!

Шнайдер.

Як?

Д-р Сервіс.

Увесь світ вважає цю історію за казку.
Це вигадав німецький апарат пропаганди!

Шнайдер.

Яким-же робом про це світ дізнався?
Завдяки цензурі усіх телеграм,
Оплачуваній золотом англійським?

Д-р Сервіс (*кричить*).

Звідкіля ці дані?

Шнайдер

Це знає ввесь світ!

Д-р Сервіс.

З німецьких джерел!

Шнайдер.

Іменно з ваших!!

Станкевич.

Ну, чого нам встрявати в скубню европейську?
Хіба ми не знаєм, що таке банкіри? Що капіталісти?
Хіба є для робітника яка-небудь різниця,
Чи його грабують з Парижу, чи з Берліну!?
Я дізнав цього на власній шкурі:
Я працював в обох цих містах —
І як голодав під владою Ротшильда,
Так голодав і під владою кайзера.

Форстер.

Хай що там буде — нам, робітникам,
У цій війні треба бути невтральними.
Єдина надія світу на рятунок —

Це тільки наш соціялістичний рух.
Він збереже межинароднюю ідею,
І світ, війною змучений,
Скерує знов на мирний шлях.
Бережіться ставати в чию-небудь оборону!
Ми не можемо знати справжнього стану речей!

Д-р Сервіс.

Невже так можна ставити питання?
Я ставлю инакше!
Чи буде Лісвільська група протестувати
Проти несправедливости у себе дома,
І не буде звертати жадної уваги
На наймерзенніший акт межинародньої несправедливости,
Який тільки траплявсь у всесвітній історії?!
Чи буде група Лісвіля мовчати на те,
Що кайзер робітників Европи поневолює?!

Шнайдер.

А король Георг?

М. Сміт.

Це не до діла поставлене питання!

Форстер.

Це загальне явище!

Станкевич.

І кайзер і французькі буржуї!

Джерітті.

Це вносить неясність.

Всі одночасно.

Біль Муррей.

Сто чортів!!
Я хочу познайомити всіх членів нашої групи

З моєю думкою про тих революціонерів,
Що збираються в салонах круг столика з кавою,
Що підлизуються шановному громадянству,
Яке церков осідлала.
Я дуже пильно слідкував колись
За диспутами, що провадилися довкола
Того параграфу партійної конституції,
Яким заборонялися саботаж і насилля.
І от чи не дивно, що ті самі особи,
Що так завжди стояли
За покірну стриманість,
Кому не спішно визволити класу,
Бо вони не з неї!
Чи не дивно, питаю, що ті особи
Силкуються штовхнути Лісвільську групу
На оборону Британської морської могутности?
Але сто чортів!
Хіба не байдуже кожному робітникові,
Чи отримає кайзер, чи не отримає, може,
Залізну дорогу в Багдад?!

Д-р Норвуд.

Так чому-ж вам тоді не вийти з партії,
Коли вам не до смаку ця зміна в програмі?

Біль Муррей.

Тому, що ми волієм саботаж, аніж страйк!

Д-р Норвуд.

Ви хочете глузуванням і всякими зачіпками
Вигнати із партії своїх опонентів.

Станкевич.

Товариші!
Ми так з місця не рушимо ніколи.
Нам треба відповідь дати —
Інтернаціоналісти ми, чи, може, ні?

Д-р Сервіс.

Мені дуже важко складати цю заяву,
Але я бачу, що справи склались так,
Що я у партії зостатися не можу.
З сьогоднішнім днем я умиваю руки
І виходжу з партії соціялістів.

(Виходить).

Дехто.

Д-р Сервіс!
Заждіть!

Д-р Норвуд.

Що це робиться! Що це робиться!

М. Сміт.

Не можна допустить, щоб розпалася група.
Верніть його назад!

Джерітті.

Переконайте!

Форстер.

Тут переконування нічого не поможуть.

Шнайдер.

Він не соціяліст, він просто собі
Англійський аристократ, чи щось таке!

Д-р Норвуд *(стримуючи вибух)*.

Ви так не кажіть! З якої речи?!
Це в вас говорить ображена національність!

Станкевич.

А в нього що говорить? Що говорить в вас?
Товариші, я ставлю ще раз це питання,
Дайте мені відповідь: чи ми інтернаціоналісти?

Джіммі.

Я не розумію. От я не розумію!
Що таке національність?
Що таке отчизна?
Коли я й мав яку-небудь отчизну,
То ви знаєте, товариші,
Ви знаєте... Вона нічого не зробила,
Щоб довести до мого відома цей факт!
Перше, що зробила для мене отчизна,
Це передала до рук якійсь негритянці,
Що мене била, годувала кашею на воді
Й не давала зимою ковдри.
Моя отчизна — це фабриканти,
На яких я працюю, обливаючись потом,
У яких я заробляю голодні шаги,
Які посилають поліцію бить мене кастетами!

М. Сміт.

Від твоєї отчизни в тебе попсувались зуби.
Вони стали чорні, як той хліб, що їси.

Станкевич.

Від неї твої руки стали грубі, як камінь.
Ти подивись на них. Чи бач, які борозни!

Форстер.

А машинне масло в'їлося так глибоко,
Що ніяким милом найкращих фабрик
За ввесь твій вік його вже не вишкребуть!

Мабель Сміт.

Ти став такий худий.

Джерітті.

Ти вічно голодний.

Біль Муррей.

Ти п'єш без цукру чай, що відгонить металом.

Форстер.

Твоя сім'я. Твій маленький Джіммі...

Джіммі (*схоплюється*).

Я не знаю отчизни! Я проти отчизни!
Я не тільки інтернаціоналіст —
Я протинаціоналіст.
Я отчизни не люблю.

Павза.

Біль Муррей (*до Шнайдера*).

Чи ви зацікавлені як-небудь в тому,
Щоб посилати в Англію бавовну?

Мабель Сміт (*до Форстера*).

Чи ви зацікавлені як-небудь в тому,
Щоб посилати в Англію м'ясо?

Шнайдер.

Ні, не зацікавлений!

Форстер.

Я проти цього!

Джіммі.

Кожний робітник був-би щасливий,
Коли-б міг дістати по шматочку м'яса
Хоч два рази на тиждень!

Шнайдер.

А коли-б ті панове, що готують м'ясо,
Не мали змоги вивозить його заграницю...

Мабель Сміт.

То їм прийшлось-би продавать його тут
Так дешево, що й робітник зміг-би його їсти!

Біль Муррей.

Ще важніше те, що, відправляючи
Продукти й крам за море в Европу,
Америка тільки годує війну!

Джіммі.

Не давайте їй їсти, хай війна здохне!

Станкевич.

Моріть війну голодом!

Форстер.

Годуйте Америку!

Джерітті.

Це клич бойовий!

Шнайдер.

Це клич для агітації!

Джіммі.

Гей ти, війна,
Гей ви, роззвіріле кубло імперіялістів!
Ми оголошуємо війну війні.
Ми агітуємо: не дать вам хліба,
Не дать вам м'яса, не дать вам сукна,
Не дать вам нічого,
Щоб ти з голоду вмерла — війна!..

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

(Уривок).

Сцена І.

Лісвільська група й робітники.

Джіммі (*до робітника*).

Вісім годин праці, вісім на розвагу,
А вісім дати на сон
Кожному робітникові.

1-ий робітник.

Кожному робітникові.

Джіммі.

Щоб надбавили платню усім.
Двадцять п'ять центів, хіба це платня?!
Хіба це платня, я тебе питаю?

1-ий робітник.

Я й сам це знаю. Хіба це платня?

Мабель Сміт (*до другого робітника*).

Як ти живеш? Що ти їси?
Яка страва годує твою сім'ю?
Хіба дорожнеча не настала?

2-ий робітник.

Ой, настала!

Мабель Сміт.

Чи хто з вас спочиває так, як треба?
Чи виспавсь ти на свойому віку?
Чи так ти живеш, як людина?

2-ий робітник.

Як людина — ні, я це знаю й сам!

Джіммі (*до 1-шої робітниці*).

Яка твоя справа у цій війні?
Ти маєш робити гарматні набої,
Що будуть вбивати таких, як і ти.

Мабель Сміт (*до другої робітниці*).

Своєю працею ти маєш вбивати
Таких самих, як ти, робітників.
Сліпе знаряддя в чужих руках!

1-ша робітниця.

Сліпе знаряддя!

2-га робітниця.

В чужих руках!

Мабель Сміт.

І хоч не спинимо цим,
Що від праці відмовимось,
Всесвітньої пожежі...

Джіммі.

Хоч вони сьогодні ще дужчі за нас,
Хоч порізнені ми...

1-ший робітник, 1-ша робітниця (*разом*).

Ми заваджати їм будем
У їхній злочинній роботі.

2-ий робітник, 2-га робітниця (*разом*).

Ми загальмуємо їх колеса швидкі.

Джіммі, Джерітті (*разом*).

Спільно!

Мабель Сміт, Станкевич (*разом*).

Змовившись!

Форстер.

Міцними лавами, об'єднавши руки!

2-ий робітник, 2-га робітниця (*разом*).

Всі за одного!

1-ий робітник, 1-ша робітниця (*разом*).

Один за всіх!

Всі четверо.

Ніхто не зрадить!

Біль Муррей.

Хай живе страйк! Хай живе саботаж!
Коли-б ви не були такі ще боязливі,
Я-б вам розказав, я-б вам порадив —
Насипати піску в машинні колеса,
Вбивати гвіздки мідяні в фруктові дерева.
Хай живе страйк! Хай живе саботаж!
Всяка зброя добра, щоб ворога бити!

Гурт.

Всяка зброя добра, щоб ворога бити!

1-й робітник, 1-ша робітниця (*разом*).

Усі хай згодяться.

2-й робітник, 2-га робітниця (*разом*).

Хай ґадуть відповідь.

Всі.

Згода на страйк!

Д-р Норвуд.

На страйк.

Джіммі.

Стоп, а Генрі Дубб?

Гурт.

Усі мусять спільно!
Уб'єм, як хто зрадить!
А Генрі Дубб! А Генрі Дубб!

Джіммі.

Генрі Дубб, як ти?

Осторонь стоїть три робітники „Генрі Дубб".

Генрі Дубб. { Я / Генрі / Дубб } (*троє разом*).

Джіммі.

Як ти, Генрі Дубб?
Чи будеш з нами разом страйкувати?

Генрі Дубб (*троє разом*).

Мені фабрикант казав...
Ніколи не вірити...
Політиканам!

Гурт.

Он як!

Мабель Сміт.

Хіба ти живеш краще, як всі останні?
Хіба у тебе біль не такий, як у других?

Генрі Дубб (*троє разом*).

Фабрикант мені казав...
Політиканів...
Не слухати ніколи!

Гурт.

Страйколоми.

Біль Муррей.

Одумайтесь ви, одумайтесь ще раз.
Питаємо в-останнє.

Генрі Дубб (*троє разом*).

Фабрикант...
Казав...
Політиканів...

Гурт (*разом*).

Мерзота!
Бий!
Вигнать їх!
Падло!

Група робітників кидається на „Генрі Дубба“, разом із цим.

Станкевич.

Що нам нікчемна жменька страйколомів!
Не звертать уваги! Не йдемо на фабрику!

Гурт (*разом*).

Не йдемо!
За-ба-стов-ка!

Сцена II.

Вбігає фабрикант Ласі Ґреніч і д-р Сервіс.

Ласі Ґреніч.

Чому фабрика стоїть, що за непорядки!
Ви знаєте, неосвічена ордо,
Скільки страт і шкоди
Кожна година вашого спізнення
Нам приносить?!

Гурт (*глухо*).

Так.
Умгу!
Е-е!
О-о!

Ласі Ґреніч.

Що це? Бунт? Що це — якась змова?
Ви найнялися — і маєте працювати.
А коли вам не до вподоби,
То марш із фабрики!!

Гурт.

О-го.
Дивись!
Ти помовчи там!

Ласі Ґреніч.

Ви слухаєтесь бунтівників. Ми іх розшукаєм.
У нас із ними короткий буде суд.
Марш з служби!

Гурт (*перебиває*).

Це ще побачимо!
Не важтеся!
Ми ще постоїмо!

Ласі Ґреніч.

Ніколи на службу назад не приймемо.
З вовчим пустимо білетом.

Гурт (*дужче*).

Це ще побачимо!
Не важтеся!
Ми ще постоїмо.

Ласі Ґреніч.

І всім непокірним об'явим локаут.

Гурт (*ще дужче*).

Це ще побачимо!
Не важтеся!
Ми ще постоїмо!

Ласі Ґреніч.

Фабрика сьогодні пускається в хід.
Ви нас не злякаєте.
Між вами самими єдности немає.
Ви бидло!

Гурт (*реве*).

Брехня!
Це неправда!
Постоїмо за себе!
Один за всіх, всі за одного!

Ласі Ґреніч.

А Генрі Дубб?

Генрі Дубб (*троє разом*).

Ні.

1-ша ґрупа робітників (*до Генрі Дубба*).

Геть звідси,
Наволоч!
Побити вас!

2-га група робітників.

Ми розтрощимо фабрику!
Ми спалимо завод!
Розбийте йому мізківницю!

Ласі Ґреніч.

А! Ви погрожуєте насиллям.

Д-р Сервіс (*стримує його*).

Стривайте, містер Ласі Ґреніч.
Ще, може, спокійно розвяжемо справу.
Товариші мої! Послухайте мене.
Я соціяліст не з сьогоднішнього дня.
Це вам відомо. Я цьому довід дав!

Гурт.

Ха-ха-ха-ха!

Д-р Сервіс.

Ви піддаєтеся на вудочку бунтівників.
Німецьких шпіонів ви навчилися слухать.

Ви самі не знаєте, яку страшенну шкоду
Ви робите тій ідеї справедливости,
За яку ми з вами увесь вік боролися!

Гурт.

Ха-ха-ха-ха!

Д-р Сервіс.

Там на полях Бельгії ваша забастовка —
Одбивається тисячами французьких трупів.
У ваших руках доля всіх народів.
Невже так жорстоко ви скористуєтеся
Своєю владою?!

Гурт.

Ха-ха-ха-ха!

Д-р Сервіс (*спантеличений*).

Що це таке? Чого ви смієтеся?
Хіба я вам не товариш! Скажи-ж ти, Генрі Дубб!

Генрі Дубб (*троє разом. Кричить*).

Так!

Гурт (*кидається з криком до Генрі Дубба й збиває їх з ніг*).

Мерзота!
Наволоч!
Геть звідси!

Друга частина гурту з ревом кидається на д-ра Сервіса та Ласі Ґреніча).

Бий його!
Падлюка!
Підлизень!
Бей фабриканта!
Беріться за фабрику!

Д-р Сервіс.

А, ви погрожуєте насиллям!

(Д-р Сервіс і Ласі Ґреніч подаються назад до стіни, стіна розсовується й з'являється поліція. Гурт затихає. Павза).

Ласі Ґреніч.

Ви замовкли? Не предбачали такого кінця?
А це вам кінець. Це кінець усім страйкам.
Ми справдимо усе, що я вам обіцяв!

Д-р Сервіс.

Я перестерігав вас, я вас просив:
Не грайтеся з вогнем у небезпечний час.
Що-ж тепер буде?

Ласі Ґреніч.

Робітникам рощот і вовчий білет.
Хто на роботу сьогодні ще не стане —
Цей ніде в Америці роботи не знайде.
А решті ми за-для науки зменшимо платню
І на годину збільшимо робочий день!
Хто стає на роботу?

Генрі Дубб (*троє разом*).

Я...
Я...
Я...

(Серед робітників рух. Пересувають трибуну)

Джерітті (*вискакує на трибуну*).

Товариші, спокійно!
Я закликаю вас до спокою.
Ніяка поліція на землі американській
Не мала й не матиме ніколи права
Забороняти вільним громадянам
Мирно обмірковувати свої справи!

Сержант.

Я прошу вас припинити всю цю історію.

Джерітті.

Припинить? Що ви цим хочете сказати?

Сержант.

Більш ми не допустимо ніяких промов
Під час страйку.

Джерітті.

Хто це сказав?

Сержант.

Такий наказ від нашого начальства!

Джерітті.

Але-ж ми маємо право?

Сержант.

Це право скасовано. Припиніть розмови.

Джерітті.

Це акт насилля!

Сержант.

Вам з нами нічого заводить суперечки.

Джерітті.

Але-ж ми в праві бути тут?

Сержант.

Забудьте про це, мій любий.

Джерітті.

Товариші! Ми здійснюємо тут
Свої права, як американські громадяни,
Ми провадимо мирний, політичний мітинг.
Ми не вчинили насилля й не зробили-б його,
Ми знаємо свої права й будемо...

Сержант.

Злізайте геть.

Джерітті.

Громадяни...

(Поліція зриває Джерітті з трибуни).

1-ий поліцай.

Чи ви замовкнете нарешті?!

Джерітті.

Я маю право!

Сержант.

Ви арештовані!

Станкевич (*на трибуні*).

Робітники!
Ми тут зібрались
Для боротьби за наше право.

Сержант.

Ви арештовані.

(Поліцаї забирають Станкевича).

М. Сміт (*на трибуні*).

Товариші-робітники,
Це Америка чи Росія?!

НАУК. ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
ЛЬВОВІ

Сержант.

Доволі, добродійко!

М. Сміт.

Я маю право говорити й буду говорити!

Сержант,

Нам не хотілось-би, добродійко,
Вас арештовувать.

М. Сміт.

Ви мусите мені дати говорити!

Сержант.

На жаль, добродійко, такий наказ.
Ви арештовані!

(Поліцаї забирають Мабель Сміт).

Б. Муррей (*на трибуні*).

Що ми — раби? Що ми — собаки?
Ми приковані ланцюгом до своєї роботи,
Не сміємо навіть пари з уст пустити в свою оборону.

Сержант.

Ви арештовані.

Б. Муррей (*не звертаючи уваги*).

Каторжною працею ми збираємо мільйони,
Щоб цей ситий Ласі Ґреніч
Міг женитися з хористками
Й розводитися з ними?!

Л. Греніч (*до поліцаїв*).

Збийте його з ніг!
Заткніть йому пельку!

Б. Муррей.

Або красти жінок у чужих чоловіків.
На це йде наша кривава праця?

Сержант.

Замовкніть!

Б. Муррей.

Кривава праця!

Сержант.

Бий!! (*Поліція б'є Б. Муррея, той падає. Павза.*

Джіммі (*кричить*).

Біль!

Завіса.

Лесь Курбас.

„Дві революції".

(Драматичний уривок).

Кін без декорації. Сцена — безмежна порожнеча міжпланетних просторів. Час — (сивий дід з довгим волоссям і бородою у білій одежі з косою в руці — стоїть, спираючися на кісся).

Ч а с.

Старий, ох, і старий я!..
Як світ стоїть, — існую я для того,
Щоб рахувать віки, літа і доби...
— Безсмертний Час, сивенький дідуган! (*замислюється*)
Коли воно так буде,
Що не захоче мене знать — ніхто?
Коли із думки мене проженуть
Щасливі люди? — Ні! Мабуть, ніколи!
Бо для нещасного — для нього Час потрібний!
Ого! Як-би отій дурній людині
Замість того, щоб мене рахувати,
Забути зовсім, що живу на світі!
Тоді-б вона... тоді була-б щаслива!
Та ба! Не треба щастя чоловіку,
Бо смерти знать прихід йому потрібно
Та ввесь свій час розрахувать в хвилини,
Щоб його відчувать, щоби скажена праця,
Не та — що є потребою людини,
А клята праця грішного раба
Усякий спокій замінила...
Суворий люд не знає відпочинку!
Ніколи і нікому його не дає! (*Дивиться вгору на зорі*).
Ось — зорі линуть в безвість безконечну,
Планети навкруги із лунами обходять —
Що-року, без кінця... Подумай! без кінця!
А люди, що мене в уяві породили,
Плюгаві, смертні — там вони на землях
Копаються у плісені життя...
А все таки без них-би я не жив!

А все таки — могутня сила думки
І дар чудесного самопізнання
Мене у черепі людському породили,
І без людей — кому, на що потрібний,
Коли нема кінця! Коли немає часу
У безконечності. Ха-ха-ха-ха-ха-ха!

(З'являється Жовтнева Революція в образі дівчини в червоному з прапором червоним і розкутими кайданами в руках).

Час (*злякавшись*).

Що це?

Жовтнева Революція.

Я революція!
Земля, омита кров'ю
Мене прислала — ось мандат залізний!

(Кидає під ноги Часові кайдани).

Час (*здивовано*).

Що це?

Жовтнева Революція.

Це вільними народами землі
Розкутії кайдани капіталу!

Час.

Хіба уся земля повстала?

Жовтнева Революція.

Ні!
Одна ще Росія, але вже незабаром
Усі повстануть!

Час (*єхидно*).

Трохи почекайте!

Жовтнева Революція (*прохаючи*).

О, батьку Час, скажи!
Ти знаєш все, могутній, сивий, вічний,

До тебе я спитать про власну долю
Прилинула, — скажи-ж бо щиру правду,
Що буде з Донькою пролетарів повсталих?

Час (*пророчисто*).

Воюєте за лад комуністичний?
Повинно бути це, хоч трохи і за-рано
У вас чекати зараз перемоги,
На инших землях — там давно, давно
Цей лад найкращий вже панує;
Бо те, що краще, що відповідає
Всім вимогам життя — воно перемагає
Й розвинюється. Це — закон природи!

Жовтнева Революція (*зрадівши*).

То, значить, я...

Час (*перебиваючи*).

Ти будеш панувати!
Але не зараз — ні! Бо тільки в боротьбі
Ти загартуєш свої власні сили!
Бо лад старий теж жити забажає.
Бо він задарма з кону не зійде,
Бо тільки через смерть найслабших
До влади знайде шлях найбільш її достойний,
Це — диктатури шлях! І тут багато крови!

Жовтнева революція стоїть, напружено слухаючи. Раптом з'являється Українська Національна Революція в образі дівчини в національному убранні, з жовто-блакитним прапором і гербом св. князя Володимира).

Нац. революція.

О, пане Часу! Ненька Україна
Про долю рідного, мого народу...

Жовтнева Революція (*зривається з місця й підбігає до Нац. революції*).

Геть!
Нема народів! Єсть один нарід,

Нарід працюючих! Не ти ним будеш править.

(Нац. революція падає. Жовтн. Революція стоїть над нею з високо піднесеним прапором. Вибухає червоне проміння й поволі згасає).

Час (*відступає назад, простягнувши руку*).

Життя і смерть — це есть рух і борня!
Це — перехід від нижчих форм у вищі,
Це зміна необмежена буття,
Це шлях вперед, що йде по трупах,
Іде у вічних змінах через смерть...
Ось перша кров! А ще — багато крови!

Завіса.

Т. Степовий.

АЛЬФАБЕТНИЙ ПОКАЖЧИК АВТОРІВ

СТОР.

Айснер, К.
Травень-переможець 223
Алешко, В.
Днів чудових довго ждати . . 4
Стовп земляний 18
Амнюєль, А.
Марат 301
Атаманюк, В.
Робітник і селянин 10
Бехер, Йоганнес Р.
Ленін. (Перекл. В. Поліщук) . 186
Бідний, Д.
Колись і тепер 260
Радянський вартовий 128
Бузько, Д.
Ессен 125
Молотобоєць 28
Бутенко, Г.
Безпритульна дитина 199
Валентін, В.
Ввесь вік прожив ти в „Петрограді“ 256
Державні місії 255
Васильченко, С.
Мужицька арихметика 237
Ведміцький, Ол.
А він живе 181
Май 121
Ми, ми — перемогли 16
Вільховий.
Лимарівна 97
Вишня, Остап.
Ленін 179

СТОР.

„Нате й мій глек на капусту, щоб і я була Химка“ 245
Гак, А.
На червоних полях 66
Гартованець.
Поетичне credo 113
Гастєв, О.
Ми ростем із заліза 16
Гейне, Г
Мандрівні щури (Перекл. Д. Загул) 249
Ми, ваш сенат. (Перекл. Д. Загул) 251
Глібов, Л.
Цуцик 236
Головко, А.
Голодні тіні 203
Лента життя 3
Комуна тоне у дзвонах-дзвонах 75
Голота, П.
Більшовицькі крила 141
Біля порогу революції 129
Село 53
Шляхом Леніна 184
Гофштейн, Дувид.
Од скель ми всі родом 109
Гребінка, Є.
Віл 248
Грінченко, Б.
Про пшеницю 243
Дніпровський, І.
Всесвітня комуна 80
Комінтерн 125
Мітинг у Донбасі 12
Науку гризуть 147

стор.

Червоне свято 116
Доленго, М.
На заході 133
1 Січня 140
Слобода терни 99
Травневе 120
Червона заграва 14
Донченко, О.
Ленін 165
Драй-Хмара, М.
Я полюбив тебе 214
Дубков, Є.
Із революційної лірики 81
Умер наш Ленін 174
Еллан, В.
Ранок 38
Слово „Комуна“ 74
Жилко, Ю.
Два заповіти 149
Леніну 174
Загул, Д.
Відозва 8
Івченко, М.
Голодний степ 211
Йогансен, М.
Голод 198
Дві тисячі тому були-б ви богом 185
Жовтий інтернаціонал 262
І знову йду на провесні полями 140
І знову хмарам вітер сниться . 127
Комуна 76
Травень 119
III Інтернаціонал 124
Кириленко, І.
В степах 106
Кириченко, С.
Комінтерн 123
Кричинський, М.
В полі 39
Когут-Халаїм, О.
Освіто, слово чарівне 148
Кожушний, М.
Пісні колективу 59
Сільські комунарі 64
Червоні христини 139

стор.

Колосов, М.
Тринадцять 158
Коляда, Г.
Ремонт 33
Копиленко, О.
Нетрища 155
Корж, О.
Покинута вілла 35
Короленко, В.
На Волзі 229
Котляревський, І.
Пекло 217
Коцюба, Г.
Біля гудків 34
Завод паровозний 25
Кулик, І.
До Інтернаціоналу 122
На селі 66
Робітниця Шура 104
Севастопіль 112
Курбас, Лесь
Джіммі Гіггінз 338
Лепкий, Б.
На полі в-осени 207
Лісовий, А.
Туди, — у Францію 130
Львів, М.
Останній день Паризької Комуни 295
М.
Травневе свято спілки роботодавців 316
Маковей, Й.
Хрест 222
Мамонтов, Я.
Повстання! Повстання!... . . . 322
Маяковський, В.
Бюлетень 170
Мережаний, Ю.
Документ 48
Мисик, В.
Зона 202
Мова, В.
В холодній хаті 208
Муринець, В.
Спартак 288

стор.

Осьмачка, Т.
Нова доба 47
Панів, А.
Вогники 209
Десь плакала осінь 37
З плугом 52
Село 40
Панч, П.
Портрет 160
Петрусь, З.
Наука 243
Підмогильний, В.
Дід Яким 252
Син 191
Пилипенко, С.
Пиво 273
Плискунівський, Г.
Батрацькі співи 121
Золоті хвилі 50
Колективи 63
Осінні кроки 118
Схилились прапори 173
Плужник, Є.
Він 180
Поліщук, В.
Беріть срібло-злото! 200
Голодна мати 201
Дитяче свято 116
З „Думи про Бармашиху“ . . 100
Ідуть! 17
Ленін 163
Незаможникам 65
Пролетарю, ти розкутий! . . . 4
Прилуцький, А.
Колектив 63
Промінь, А.
Всім, всім, всім 172
Проноза, Валєр.
Віймам край 262
Гра 220
Лулу 253
Плакат на вулиці 264
По своєму 265
Розгадка . . . . . —
Чванько 263

стор.

Романович-Ткаченко, Н.
Пісні волі, пісні весняні . . . 11
Романовська, М.
Золоті рейки 15
Рильський, М.
Нове 47
Руданський, С.
Треба всюди приятеля 228
Савенко, О.
Я на Марс направив рупора . 80
Савченко, Я.
Комуна 81
Ленін 178
Сім років 114
Сонце під голови 5
Самійленко, В.
Божий приказ 219
Сенченко, І.
Аероплан 142
Електричний плуг 57
Повістка денна 135
Трактором 56
Фордзон 58
Слісаренко, О.
Пам'яті В. І. Леніна 177
Слюсар, Т.
Не до куркуля, а в колектив . 272
Сосюра, В.
Вітер шумить ясиновий 152
В країні Лібкнехта й Рози Люксембург 127
Жінці революції 145
Ївга 150
Ми Леніна, в ногу, хороним . 171
О, не даремно 72
Роздули ми горно, ще нерухоме вчора 32
Степовий, Т.
Дві революції 359
Терещенко, М.
Голий тік 213
Голод 212
Кочегар 19
Ленінський заповіт 183
Помер? 182

стор.

Ремонт 26
Трактор 55
Тесленко, А.
„Любов до ближнього“ . . 218
Тичина, П.
Великим брехунам 269
Вітер з України 134
Голод 210
Живем комуною 76
Листи до поета 267
Надходить літо 144
На хуторі 141
Ненависти моєї сило 185
Перед пам'ятником Пушкину в Одесі 269
Плач Ярославни 109
Так, так, ми пухнемо без хліба 213
Три сини 73
Ходить Фауст по Європі . . . 132
Тіхонов, Н.
Самі. (Перекл. І. Кулик) . . . 167
Українка, Леся.
В катакомбах 277
Усенко, П.
Бительниці 108
В клубі 147
Дайте нам душу машинну . . 150
Мою душу з чорної борозни . 103
Під „різдво“ 227
Филипович, П. (Зорев).
Сонет 51
Франко, І.
Земле моя, всеплодющая мати! . 38
Хвильовий, М.
Голод 210

стор.

Кіт у чоботях 83
Молотки 20
Ох ви, сосни мої! 271
Христовий, М.
Дід Євмен 135
Чумак, В.
Заклик 7
Чучма, В.
Новий мир 60
Шевченко, І.
Комсомол 21
Шевченко, Т.
Ми настоящі християни 221
Світе ясний, світе тихий . . . 245
Шеллі.
До британського люду. (Перекл. О. Бургардт.) 131
Шкурупій, Г.
Замах на Леніна 164
За нами Ленін 175
З поеми „Вулиця“ 117
Товаришко люба 105
Шмигельський, А.
Селянський біль 143
Шпол, Ю.
Загасіть вогні! 6
Щербак, М.
Світ Жовтня жде 115
Щурат, В.
З весняних днів 207
Ярошенко, В.
Молебінь 259
Революції в сьомий рік 176
Свято врожаю 257

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, Спартаківський пров., 3.

КРАСНЕ ПИСЬМЕНСТВО

Бідний, Дем'ян. — Колись і тепер. Вид. II-е. Стор. 38, ц. 15 коп.
Біла-Криниця, Ф. — Гін. Вибрані поезії. Стор. 131, ц. 85 коп.
Бузько. — Лісовий звір, ц. 45 коп.
Васильченко. — Оповідання, ц. 25 коп.
Винниченко, В. — Голод. Оповідання. Стор. 113, ц. 25 коп.
„ — Контрасти. Стор. 42, ц. 13 коп.
„ — Хто ворог, ц. 15 коп.
Вишня, Остап. — А-ну, хлопці, не піддайсь. Вид. II-е. Стор. 40, ц. 16 коп.
„ — Вишневі усмішки кримські. Стор. 144, ц. 65 коп.
„ — Кому веселе, а кому й сумне. Вид. II-е. Стор. 45, ц. 20 коп.
Голота. — В дорозі змагань. Стор. 32, ц. 08 коп.
Горький, М. — 9 січня. Нарис. Стор. 47, ц. 10 коп.
„ — Як я вчився. Вид. II-е. Стор. 26, ц. 10 коп.
Грінченко. — Ксеня, ц. 40 коп.
Демчук, О. — Комнезамчики. Стор. 16, ц. 06 коп.
Дніпровський. — Донбас. (Поема), ц. 55 коп.
Досвітній. — „Американці". Соціяльний роман. Стор. 324, ц. 2 карб.
Еллан, В. — Наші дні. Стор. 36, ц. 10 коп.
Епік, Г. — Полохливої ночи. Стор. 38, ц. 15 коп.
Еренбург, І. — Комунарова люлька, ц. 25 коп.
Загул, Д. — Наш день. 1919 — 1923. Стор. 50, ц. 50 коп.
Заливчий, А. — Зарізяка. Стор. 30, ц. 10 коп.
Йогансен. — Пролог до комуни, ц. 10 коп.
Качура, Я. — Історія одного колективу. Стор. 30, ц. 11 коп.
Ко, А. — Веселі рядки. Скибка перша. Стор. 32, ц. 20 коп.
Ковтун, І. — Червоні паростки. Стор. 30, ц. 10 коп.
Кожушний, М. — Комсомолка Зоя. Стор. 48, ц. 16 коп.
Копиленко, О. — Буйний хміль. Збірник оповідань. Стор. 308, ц. 1 карб. 50 к.
„ — Кара-круча. Вид. II-е. Стор. 34, ц. 15 коп.
Коцюба, Г. — Біля гудків. Стор. 16, ц. 06 коп.
Коцюбинський, М. — Твори. Т. I-й. Стор. 222, ц. 50 коп.
„ — Твори. Т. II-й. Стор. 306, ц. 70 коп.
„ — Твори. Т. III-й. Стор. 274, ц. 95 коп.
„ — Твори. Т. IV-й. Стор. 396, ц. 1 карб. 10 коп.
„ — Твори. Т. V-й. Стор. 260, ц. 60 к.
„ — Казка, ц. 05 коп.
„ — Кат, ц. 10 коп.
„ — Коні не винні. Стор. 32, ц. 10 коп.
„ — Дорогою ціною. Стор. 93, ц. 25 коп.
„ — Подарунок на іменини. Стор. 32, ц. 10 коп.
„ — Він іде. Стор. 36, ц. 07 коп.
„ — Фата Моргана, ц. 10 коп.
Кузнецов, А. — На праці. (Добрий голова Виконкому — скарб для Радянської Республіки). Оповідання з побуту Радянського села, ц. 20 коп.
Кулик, І. — Зелене серце. Збірник поезій. Стор. 48, ц. 05 коп.
„ — Мої коломийки. Збірник поезій. Стор. 24, ц. 05 коп.
Лісовий, П. — В революцію. Стор. 15, ц. 06 коп.
„ — В тумані. Стор. 43, ц. 08 коп.
„ — Сільське. Стор. 36, ц. 10 коп.
Любченко, А. — Зяма. Стор. 14, ц. 08 коп.
„ — Кукіль. Стор. 35, ц. 10 коп.
Ляшко, П. — Оповідання про кайдани. Стор. 39, ц. 12 коп.

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, Спартаківський пров., 3.

Матяш, М. — Коров'ячі діти. Оповідання. Стор. 40, ц. 25 коп.
Панів, А. — Село. Збірка оповідань. Стор. 42, ц. 20 коп.
Перец. — Народні оповідання, ц. 20 коп.
Підмогильний, В. — Син. Оповідання з часів голоду. Вид. II-е. Стор. 29 ц. 10 коп.
„Плуг" — Літературний альманах. Зб. 1-й. Стор. 220, ц. 2 карб. 50 коп.
Поліщук, В. — 15 поем. Стор. 295, ц. 1 карб. 50 коп.
„ — Дівчина. Поезії. Вид. II-е. Стор. 20, ц. 20 коп.
„ — Жмуток червоного. Стор. 28, ц. 13 коп.
Проноза, В. — Державний розум. Байки, сатири, нотатки. Стор. 30, ц. 20 коп.
Сверчков, Д. — Проблиски світла. (Із книги „На заре революции". (Стор. 167, ц. 85 коп.
Семенко, Ю. — В революцію. Збірник поезій. Стор. 51, ц. 40 коп.
Сенченко, І. — В огнях вишневих завірюх. Кн. I-а. Стор. 47, ц. 20 коп.
„ — Петля та инші оповідання. Стор. 38, ц. 12 коп.
„ — На весні. Вид. II-е. Стор. 43, ц. 18 коп.
„ — Інженери. Стор. 28, ц. 08 коп.
„ — Оповідання. Стор. 181, ц. 60 коп.
Слісаренко, О. — В болотах. Стор. 32, ц. 10 коп.
Смоліч, Ю. — Кінець міста за базаром. Стор. 26, ц. 06 коп.
Стеблик, В. — Воронячі дні. Стор. 40, ц. 22 коп.
Стефаник, В. — Кленові листки, ц. 1 карб. 25 коп.
„ — Оповідання. Стор. 112, ц. 35 коп.
Тесленко, А. — „Тяжко" й инші новели. Стор. 88, ц. 05 коп.
Тичина, П. — Плуг. Збірник поезій. Вид. III-є. Стор. 45, ц. 80 коп.
„ Соняшні кларнети. Вид. III-є. Стор. 66, ц. 60 коп.
Толстой, Л. — Хаджи-Мурат, ц. 60 коп.
Франко, Ів. — Вічний революціонер. Вірші. Стор. 46, ц. 05 коп.
„ — Боа констриктор. Стор. 187, ц. 10 коп.
„ — Грицева шкільна наука, ц. 10 коп.
„ — Сатири. Стор. 89, ц. 25 коп.
„ — Слимак. Стор. 16, ц. 08 коп.
Хоткевич, Г. — Камінна душа. Стор. 342, ц. 60 коп.
Хвильовий, М. — Сині етюди. Стор. 196, ц. 60 коп.
„ — Юрко. Стор. 19, ц. 07 коп.
Христовий та Любченко. — Дід Євмен. Гордійко. Стор. 31, ц. 10 коп.
Худняк, В. — Переможці степу. Стор. 32, ц. 12 коп.
Черкасенко, С. — Сашків кінець. Стор. 20, ц. 05 коп.
Шевченко, Ів. — Комсомольське. (Поезії). Стор. 38, ц. 20 коп.
„ — Червоний пісенник. Стор. 173, ц. 40 коп.
Шевченко, Т. — Поезії. Кобзар. Стор. 443, ц. 3 карб.
„ — Кобзар, ц. 70 коп.
„ — Кобзар (1860 — 1921), ц. 50 коп.
„ — Наймичка, ц. 10 коп.
„ — Революційні поезії, ц. 10 коп.
Шопінський, В. — Фабрична неволя. Стор. 179, ц. 50 коп.
Шостак, П. — Матвій Палій. Стор. 54, ц. 22 коп.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, Спартаківський пров., 3.

ФІЛІЇ ДЕРЖВИДАВУ ПО ВСІХ ОКРУЖНИХ МІСТАХ УКРАЇНИ.

10,98 (1986)

Ціна 1 карб.

№ 18047

Р Л 4563

787

Мих. Панченко. ДО ПЕРЕМОГИ. Ч. II

АЙЛО ПАНЧЕНКО

ДО ПЕРЕМОГИ

6718

ЧАСТИНА ДРУГА

ЧАСТИНА ДРУГА

Ч. II

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Н.Б.СОКОЛОВ.